בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פֿאַר שול און היים

דינט די ענינים פֿון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פּוילן

רעדאַקטירט דורך א״ג פֿרידענזאָן

ארכיון אסופות

*

הארכיון היהודי

הונדערט־נומער

לאָדזש־קראָקע־וואַרשע

אדר ה.ת.ר.צ.ג.

תּ ו כ ן :

אֶליעזר גרשון פרידנזאָן / צען יאָר אינים שווערן גיראַנגל פאַר יִדישקייט. הָרב אהרן לעווין / באַ-
גריס נגס־בריוו. הָרב מאיר שפּירא / באַגריסונגס־בריוו. שָׂרה שענירער / נעָנטער צום צ״ל. יצחק
מֵאיר לעווין / רָצון און אויסדויער. שמואל ראטשטיין / דער ליכט־צינדער. ג. י. בערלינער / ווי איך
זעָ עס.. יהודא לייב ארלעאַן / אויטאריטעט און פּערזענלעכקייט. יעקב ראָזנהיים / באַגריסונגס־בריוו.
א. צקערמאַן / נומער הונדערט. ד״ר שמואל דייטשלענדער / פאַרלירט נישט דעם מוט! ד״ר נָתן
בירנבוים / רעליגיעזיטעט, מאדערניזם — דאָס יונגע דור. אֶלעָזר שיגדלער / קדושת לוי, דברי חיים, פון
שטאָט, זיגד. הָרב משה חיים לויא / להחזיר עֲטָרָה ליושנה. איש־לֵוי / שניי גיוויהבל, שניי דימאַנטן (לידער).
א. מ. ראגאווי / צווישן חָלום און וואָר. הָרב שמואל דָוִד לאַסקי / יהדות און עסטעטיק. אֱליעֶזר
שיגדלער / „דאָס גיזאַנג פון מיין פריינט" (ישעי׳). „זאל זיין דער ווילן" (תפלה). מרים אולינאווער /
לויטס־ווייב, גיוועָן אַנ־אות אין אלף־בית (חומש־גרוסן). ד״ר שלמה בירנבוים / א מַאמר חז״ל אין אַ פָסוק.
בִנְיָמין מינץ / אין וועג פון אַ גרוים שליחות. ריכאַרד בעָר האפמאַן / דער חָלום פון בית־אל. הָרב ישעי׳
רייכער / מוסטער־פרויען פון פאַרצייטנס. שבתי שיינפעלד / די יידישע טאכטער פאַר אגודת־ישראל.
העשיל קלעפפיש / די פאַפירענע יידישע פרוי. ביילאַ
צ. גראס / די ראל פון וועלטלעכע לימודים אין סעמינאַר. הָרַבָּנית טאבאַ שפּיראַ / פאַר אונדזער תורה-
יוגנט. לייב פראם / יושר און בנות־אגודת־ישראל. וו. לייכטער / ירושלימער בעָטלער. שמואל נאַדלער /
התגַלות. אלכסנדר זושא פרידמאַן / די מצווה פון תוכחה. ישראל עמיאט / די באַבּיס טרעָרן (ליד). יצחק
לעווין / ביי די יידן אין ווענעדיק. משה מארק / דריי וועלט־שטעָט. ש. שאַכנאוויטש / אויפן וועָג צום
קלויסטער. מַלכה קוטנער / גיט אָפּ כבוד אונדזער גייסטיקער מוטער! שמואל אסטערזעצער / דער מקור
פון חסידות. יַעקב לאַנדרא / דאָס יידישע יאָר. א. ר. ליפּמאַנאוויטש / צעטראָגינע שורות. אלימלך
שטייער / אַ מענטש גייט אַוועק און אַ מענטש קומט. ד״ר שלמה ערמאַן / הונדערט און איינס. קאַרל
קינדערמאַן / פון אַ רייזע אין סאוויעט־רוסלאַנד. א. מערי / אין די לעצטע מינוטן. י. ל. געָרשט / דע-
מערינג אין יידישן גייסטיקן לעָבן. בִנְיָמין מינץ / ארץ־ישראל־גיוועָבן.

*

אונדזערע לעָרערנס צום הונדערט־נומער:

חי׳ קאַן, פעסא גוטמארגן, אֶסתר גאלדשטאַף, מַרים טויבע, יהודית געלבלום, פייגא שטייער, חי׳ שָׂרה
גרינבערג / [illegible] / א טרייסט פאַר אונזער עָתיד. הָרב א. איינזנבערג / התלהבות. דוד צבי
זילבערשטיין / ווער העלפט? ידיעות. פנקס פון דער בית־יעקב־ליטעראַטור. דער אויפשטייג פון דער ב״י־
באַוועָגונג. פון דער פראווינץ. מודעות, ביכער רשימה, בילדער.

לאָדזש • זאַל • לאָדזש
„סקאַלע"
שרודמיעסקאַ 13

געזעלשאַפט
פריינט פון דער בית־יעקב־ליטעראַטור
אין פּוילן
אויספיר־קאמיטעט אין לאָדזש.

מיטוואָך פ׳ וַיקְ״פ כ״ד אדר (22 מערץ) ד. י. קומט פאַר אין לאָדזש אין גרויסן טעאַטער־זאַל „סקאַלע" שרודמיעסקא 13

אַ גראַנדיעזער מאַניפעסטאַציע־אָוונט פאַר דער בית־יעקב־אידעע

לכּבוד 15 יאָר בית־יעקב־שולן, 7 יאָר בנות־אַגודת־ישראל און הונדערט נומערן בית־יעקב־זשורנאַל

דאָס פּראָגראַם פון אָוונט:

א) עפינונג: סיים־דעפּוטאַט און קהלה־פּרעזעס י. ל. מינצבערג
ב) באַגריסונגען שריפטלעכע און מינדלעכע
ג) רעפעראַט פון הרב הגאון ר׳ משה חיים לויא (פרעשאַווער רב, טשעכאסלאוואַקיי)
א. ד. ט. „די פרוי אין ליכט פון קידוש השם"
רעפעראַטן מענינא דיומא:
ד) הרב הגאון ר׳ שמואל דוד לאַסקי (סאמפאלנער רב)
ה) סעמינאַר־דירעקטאר יהודא לייב ארלעאַן (קראָקע)
ו) דירעקטאר פון דער חינוך־צענטער. א. ז. פרידמאַן (וואַרשע)
ז) רעדאַקטאר אברהם מרדכי ראגאווי (וואַרשע)
א וואָרט וועגן יידישער ליטעראַטור
ח) שול־דיר. נטע בערלינער און רעד. א. ג. פרידנזאָן
ט) שלוס־רעדעס: פון פרעז. אין לאָדז. קהלה־ראש ר׳ פישל ליבער-
מאַן, פרעז. פון גיז. פריינט פון ב״י־ליט. ד. ה. זילבערשטיין
י) אַנ־איינשטודירט כאר אונטער דער לייטונג פון חזן אהרן גאלד-
וואַסער וועט אויספירן ספּעציעל צוגיפּאַסטע תפלות און גיזאַנגען.

לאַזשיס אין אַמפי־טעאַטער פאַר פרויען; פאַר שילערנס — הנחות.

בילעטן צו באַקומען: 1) רעדאַקציע „בית יעקב" קילינסקע 44, 2) אגודה נאַרוטאַוויטש 11, 3) בית־יעקב־שול שרודמיעסקא 32.

ביי דער קאַסע וועט קיין בילעטן־פאַרקויף נישט זיין! די פּלעצער זענען גאַראַנטירט—פאַרשאַפט אייך באַצייטנס די איינגאַנגס־בילעטן.
פון דער פראווינץ מוז מען באַשטעלן די בילעטן פריערדיקס צו 99 גר. אַ שטיק.

שריפטלעכע באַגריסונגען דאַרפן צוגישיקט ווערן אויף דער אַדרעס פון דער גיז.: D. H. Zylbersztajn Łódź, Kamienna 17

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ב"ה, לאדזש-קראקע-ווארשע | נומער 100 | אדר תרצ"ג

צען יאר איינעם שווערן גיראנגל פאר יידישקייט

(א שטיקל סך-הכל פון הונדערט נומערן בית-יעקב זשורנאל)

א.

ב.

BAIS JAKOW. 10,000 Jednodniówka.

בית-יעקב

ארטאדאקסישער זשורנאל.

1923

דאס שער-בלאט פון ערשטן נומער „בית-יעקב"

תמימותדיקע הוים-קינדער.

מיט אלימין", דערפאר האט מין מורא, אבער אז דאס

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אבער פארט האבן מיר גיפונין דאס לשון ווי אזוי צו ביידע עלימענטן צו צו רעדן. מיר האבן מקיים גיוועזן דעם „שמאל דוחה וימין מקרבת" (מיט דער לינקער האנט אפשטויסן—מיט דער רעכטער דערנענטערן צו זיך). מיר האבן אין אונדזער שריפט• גידרוקט מאמרים, וואס האבן אראפגיריסן די מאסקע פון דער אייראפעאישער היידנישקייט און אפגיקילט דאס התלהבות ביי דער פרויען־יוגנט, צו פרעמדס, צו אלים וואס איז אין סתירה צום אמתן יידישן וועלט־קוק און לעבנס־באנעם.

מיר האבן גיגעבן שרעקנס-בילדער פון דער משפחה־צוריסנקייט און בולטע ציורים פון די טראגיש אומגיקומינע אין די ארימס פון פרעמדע וועלטן. מיר האבן קיינים נישט גיחנפיט, דעם אמת נישט פארהוילן, און דווקא דאס האט גיווירקט. מיר האבן גירופן אונדזערע שוועסטער צום אליין-דערקענין זיך. יחידות האבן דעם רוף אויפגינומין און אים ווייטער גיגעבן. דריי יאר האט עס אזוי גידויערע און אין כ"ג אדר פ"ו, האט דער רעיון, וואס מיר האבן דריי יאר בכתב פראפאגאנדירט, באקומין א צורה און א לבוש: ס־איז גישאפן גיווארן די ארגאניזאציע „בנות־אגודת־ישראל.

זיבן יאר ווערט גראד איגים היינטיקן חודש, זינט „בנות" איז גיווארן א לעבידיקער פאקט. ס־זענין דא קרוב צוויי הונדערט ארגאניזאציעס, זיכערע צען טויזנט חבירות (כ"י), א שיינע דערגרייכונג. אפילו חלומין האט מין נישט גיקענט מיין וויפל ס־איז ממש דא בהקיץ.

נו, אויב שוין יא זיבן יאר „בנות", ווערן אונדזערע תביעות צו זיי שטארקער. אונדזער שריפט וועט זיך נישט צופרידנשטעלן מיט קיין ארגאניזאציע לשם ארגאניזאציע. א חבירה פון „בנות" מוז אויך אירע התחייבותן דערפילן, סיי פאר זיך, סיי פאר דעם כלל־חבירות, זי מוז זיין דיסציפלינירטע, אחריות־דיקער, הן צו איר אויפ־פיר אין יידישקייט, הן צו טראגן אויף זיך דעם עול, וואס די ארגאניזאציע לייגט אויף איר ארויף.

צו געבן השלמה די בנות־ארביט, מוז ווייטער מעורר מעורר זיין אונדזער שריפט, און דאס דארף גיטון ווערן מיט פארנעם, דער־פינדן נייע איניציאטיוויס און די אלטע שוין גישאפינע פאזיציעס, פארפאנצערן און פארפעסטיקן.

ד.

ווי ארים זענין מיר גיוועזן מיט צען יאר צוריק אין א גידרוקט יידיש ווארט? ווי קליין זענין דעמלט גיוועזן די צאל פון ארטאדאקסישע מענטשן, וואס האבן גיקענט נעמין א ליטערארישער פען אין דער האנט? ווי גאר ווינציק זענין גיוועזן בפרט, בעסערע, קינסטלערישע כוחות?

די יונגע ארטאדאקסישע פרעסע, האט זיך אבער גימוזט באנוצן מיט פרעמדע. האבן זיך גיפונין בלויז צוויי דריי ארט. פובליציסטן, אויספילן אן־ארטאדאקסישע צייטונג האט מין גימוזט מיט אנדערע, א נישט וואלט קיין צייטונג נישט גיוועזן, און ס־וואלט ממילא נישט גיקענט זיין קיינמאל קיין רייד פון האבן אן־אייגינע פרעסע, אן־אייגינע ליטעראטור.

בית־יעקב־זשורנאל האט גימוזט געבן די ערשטע שורות לייען-מאטעריאל. זיך פארשאפן ליטערארישע ארביטן און נישט גיוועזן פון וואס און פון ווימין צו נעמין. האט מין זיך גימאטערט, און הלמאי לייקינין, דאס זשורנאל איז נישט גיוועזן לייטיש, ליטעראריש בלאס און אן א פרצוף. יעדער נומער האט גיהאט שווערע חבלי־לידה, צונויפשטעלן אפאר ליטערארישע עמודים, האט גיהייסן באשאפן א יש מאין.

ביז... ביז אצינד נאך צען יאר בלעטערן מיר מיט תענוג דעם קאמפלעט פון צוויי־טויזנט זייטן, זעען מיר דעם וואוקס פון אונדזער ליטערארישער משפחה, זעכציק נעמין פון שרייבער בלויז אין היינטיקן הונדערט־נומער, דערונטער אזעלכע, וואס האבן דעביוטירט אין אונדזער שריפט, איז עס א סאטיספאקציע פאר אלע אויסשטייענישן במשך צען יאר. צופרידן קאן מין אבער ווייטער נישט זיין. דער דוחק אין ליטערארישע כוחות איז נאך אלץ דא, ס־פעלט בעיקר, ליטעראטור פון בעסערער קינסטלערישער קוואליטעט. א גוטע דערציילונג, א ליטערארישע נאוועלע איז נאך אלץ א יקר־המציאות.

ה.

אז מיר זענין נישט גישטאנין אויף איין ארט, נאר כסדר גיזוכט וועגן צו תיקון, קאן מעיד זיין אונדזער אוועקשטעלן דאס ענין פון יידיש צוליב יידיש־קייט, פאר א שטארקן עיקר אין דער מלחמה מיט אסימילאציע, וואס מיר פראפאגירן די אלע יארן. לשון־אסימילאציע איז דער מקור און די התחלה פון התבוללות ביז צו די פאטאלסטע פאלגן, און ברוך־השם, אז מיר האבן צו פארצייכינין א סך סמנים פון נצחון.

אין דעם פרט פון לשון, זענין מיר גיגאנגין אויף א ריזיקע - וועג פון גי־שעפטלעכן קוק, אבער אויף א זיכערן אויסגיהאלטינים וועג פון אידעא־שן, פעדא־גאגישן און ליטערארישן קוק. מיר האבן איינגיפירט דעם טראדיציאנעלן אויס־לייג פון ד"ר שלמה בירנ־בוים.

ס־זענין גיוועזן און ס־זענין נאך היינט פאראן נישט ווייניק געגנער דערצו. אבער דאס אליין, אז במשך צוויי יאר האט דער אויס־לייג אפגיהאלטן א פולן נצחון אין אונדזערע שולן. איז דער בעסטער סימן, אז מיר דארפן נישט קיין חרטה האבן דערויף. אין אזעלכע ענינים הייבט מין נאר אן ביי דער שול, ביים קינד און שפעטער גייט ממילא נאך דער ברייטער עולם.

* די רעדאקציע „בית יעקב" ביי דער ארביט

פון לינקס אויף רעכטס: בנימין מינץ, לייב הורוויץ (איש־לוי), א. ג. פרידנזאן, דוד צבי זילבערשטיין, נטע בערלינער און סעקרעטאר משה פרידנזאן.

הארכיון היהודי

אלע וואס קרומען זיך אויף אונדזער אלט־נייען אויסלייג פרואוון נישט דאס פראבלעם באטראכטן אין זיין גאנצן היקף. די בית יעקב־בלעטער זענין דא א פיאנער פאר א גרויסער זאך, און דאס וועט מין ערשט קענין זען שפעטער, און דאס איז מיין טיפסטע הכרה.

אז דאס לשון פון אונדזערע אלע בית־יעקב־שריפטן איז אויך דאדורך גיווארן תפארתדיקער, ריינער, יידישלעכער, פשוטער, דאס זעט יעדער וואס האט א חוש פאר לשון בכלל און פאר יידיש לשון בפרט.

מיר האבן אריינגיפירט אינים יידיש שרייבן ביים ארטאדאקסישן עולם, א נייען נוסח, א יידישלעכערן, אן־אפגיזונדערטן פון אלט-משכילישן און פון ניי-משכילישן, און וואס ווייטער זעט זיך בולט די השפעה דערפון און מיר זענין דערויף שטאלץ.

ו.

אלס אגודה-בלאט איז בית-יעקב-זשורנאל אויך נישט גיבליבן הינטערשטעליק. מיר האבן גידינט אגודת ישראל, פארצייכנט אירע גוטע מעשים, אין אלע וויכטיקע מאמענטן פון אגודה-לעבן האבן מיר גילאזט הערן אונדזער ערנצטער שטים, אמאל אפילו גילאזט פאלן א קריטיש ווארט, אבער מיט אן-ערלעכער כוונה, מיט ליבשאפט און גיטריישאפט צו דער אידעע. מיר האבן זיך נישט

הודפס מתוך הארכיון היהודי

שרה שעניִרער.

נענטער צום ציל

א ווארט צום הונדערטסטן נומער „בית יעקב". —

מיר האבן אַלזא ווידער אַ יובל־העפט פון ב"י זשורנאַל. צי ווייסן מיר אבער ווי גיהעריק אָפּצושאַצן די באַדייטונג פון אט דעם יובל?

דער ב"י זשורנאַל איז זיכער דער ערשטער, וואָס האט אַלס פעריאָדישע שריפט דערגרייכט ביי אונדז דעם הונדערטסטן נומער.

ס־שטעלט זיך מיר פאַר די אויגן די גישיכטע פון די דאזיקע הונדערט נומערן, וואָס ווייזן אויף אַזוי פיל מי און מאַטערניש און צוגלייך אויך פרוכטבאַרע אַרבייט. איך לייען אין ערשטן נומער מיין מאמר, וואָס כ־האב דעמלט גישריבן וועגן שאַפן ב"י שולן. גישריבן האב איך דארטן הייסע ווערטער וועגן דעם ענין און פארט האט זיך מיר נישט גיגלייבט, אַז מיינע ווערטער וועלן מיט דער צייט אַזוי נושא פירות זיין. יא, פון יענע פאָר שולן, וואָס האבן דעמלט עקזיסטירט איז אויסגיוואַקסן די גאַנצע בית־יעקב באַוועגונג, וואָס מיר האבן ב"ה היינט. אבער צי ווייסן טאַקי אַלע וואָסער חשובן חלק ס־האט אין דעם אונדזער ב"י זשורנאַל?

איך זע ווי ווייניק פאַרשטענדיק ס'האָבן נאָך לייַדער אַ סך פון מיינע יידישע שוועסטערן פאַר אונדזער גידרוקטן ווארט, וואָס דאַרף דאך באַצירן יעדע יידישע שטוב.

פיל מוטערס באַקלאָגן זיך פאַר מיר, אַז זייערע טעכטער לייענען נאר פוילישע ביכער, ווייל זיי האבן נישט קיין גוטע עכט יידישע ביכער. אבער ווען איך פרעג זיי, פאַרוואָס זיי האבן זיך נישט מטריח גיווען צו זאַמלען די ב"י העפטן פון אָנהייב דערשיינען אַלס עכט יידיש לייען־מאַטעריאַל פאַר אונדזערע טעכטער, בלייבן זיי שטיל און האבן נישט וואָס צו ענטפערן.

יא, מיינע ליבע שוועסטערן, דער הונדערטסטער נומער פון אונדזער זשורנאַל איז שוין דערשינען, און פארט ווייסן אַזוי פיל פון אייך נישט זיין גרויסע גיוואַלטיקע באַדייטונג פאַר דער דערציאונג פון אונדזער יוגנט!

איר ווייסט נישט, אַז ס־איז אַפילו ווייניק ווען דאָס ביכל אַליין איז גראַד נישט שלעכט, נאר דער מחבר אַליין מוז זיין אַן־אמתער רעליגיעזער ייד, וואָס זיינע אַלע רייד זענען „דברים היוצאים מן הלב" — (ווערטער וואָס גייען אַרויס פון האַרצן). נאר דעמלט, ווען דעם מחברס לעבן איז אַ גינויע לעבידיקע אָפּשפּיגלונג פון דעם, וואָס ער שרייבט, דעמלט קען ער ערשט האָבן אַ גוטן איינפלוס אויפן לייענער.

ס־קומט מיר אויפן זין אַ פסוק פון מלאכי:

„ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד ד' לאשר לא עבדו" (און איר וועט ווידער זען דעם חילוק צווישן דעם צדיק און דעם רשע און צווישן דעם וואָס דיגט ג—ט און דעם וואָס דינט אים נישט). די גמרא אין חגיגה שטעלט ביי דעם פסוק די פראַגע: צו וואָס ברויכט עפיס צו שטיין אַ טאפּלט לשון „צדיק" און „עובד ד'", „רשע" און „לא עבדו"? — יעדער פאַרשטייט דאך אַליין, אַז דער צדיק איז אַן־„עובד ד'". און דער רשע אַ „לא עבדו". דערויף ענטפערט די גמרא, אַז דער פסוק שמועסט פון צווייערליי צדיקים: איינער דינט הקב"ה און איז אַ צדיק און איינער דינט אים נישט ווי ס־דאַרף צו זיין און איז אויך אַ צדיק. ווי אַזוי? — דער וואָס חזרט איבער זיין לערנען הונדערט און איין מאָל — הייסט אַן־עובד ד' און דער וואָס חזרט איבער נאר הונדערט מאָל הייסט, אַז ער דינט נישט הקב"ה ווי ס־דאַרף צו זיין. פרעגט דארט איין אמורא: צי דערפאַר, ווייל ער האט נאר גיחזרט איין מאָל ווייניקער הייסט ער שוין נישט קיין עובד ד'? דערויף ענטפערט די גמרא: אַז ס־איז טאַקי אַזוי. און גיט דערצו אַ משל: אַ מע פאַרדינגט אויפן מאַרק אייזלין צום רייטן אויף זיי צען מאָל נעמט מין איין גילדן, און עליף מאָל — נעמט מין שוין צוויי גילדן. דערפון זעט מין, אַז איין מאָל מאַכט שוין אויס א'יף טאפּלט. אַזוי איז עס טאַקי מיט דעם מענטשנס לערנין. יעדעס מאָל איבערחזרן אַ פרק פון אונדזער תורה מאַכט דעם מענטשן גייסטיקער, איידעלער און בעסער. און דער וואָס האט גיהאַט די מעגלעכקייט איבערצוחזרן די תורה הונדערט און איין מאָל און ער האט זי נאר איבערגיחזרט הונדערט מאָל, טא איז ער נישט קיין ערלעכער עובד ד'.

איר זעט אַלזא, מיינע ליבע שוועסטערן, ווי גרויס ס־איז דער חילוק צווישן די וואָס דערפילן די מצוות גאַנץ און פולקאם און צווישן די וואָס זענען זיך מתרשל אין דער אַרבעט, ווען אַפילו זיי האבן אויך דערביי נישט קיין שלעכטע כוונה.

דאָסזעלביקע קען מין אין אַ גיוויסער מאָס פאַרגלייכן צום הונדערטסטן נומער פון אונדזער בית־יעקב. ס־איז לחלוטין נישט גינוג אונדזער אַרביט ביז יעצט, די רעכטע פאַרפאלקאמונג באַקומט ערשט אונדזער אַרביט נאָכן הונדערטסטן נומער. די פאָרטזעצונג פון דעם זשורנאַל נאָכן הונדערטסטן נומער האט אַ לאַין ערך גרעסערע חשיבות.

איך ווענד מיך אַלזא צו אייך אַלע „בית־יעקב'" „בנות" און בתי' חברות מיט אַ פאָלגענדיקן רוף: אויב מיר האבן ביז היינט, ביזן הונדערטסטן נומער פון אונדזער זשורנאַל נאכנישט דערפילט אונדזער שלימותדיקע פליכט אין אונדזער הייליקער אַרביט זאַלן מיר דאָס אַלזא טון יעצט, פון הונדערט און ערשטן נומער אָן און ווייטער. זאָלן מיר אויף זיך נעמין יעצט אויפצוהויבן מוטיק אונדזער אידעען־פאָן און מיט דער גאַנצער ענערגיע פאַרשפּרייטן די קערנער פון שטאלצער יידישקייט.

כ־האב אַמאָל גיזאָגט, אַז מע דאַרף גיין פון שטוב צו שטוב און פון שטאָט צו שטאָט און אומיטום צוריקפירן אונדזערע פאַרבלאַנדזשיטע שוועסטער צו דער תורה. פון דעמלט איז שוין אַ שפּאַרע צייט אָפּגילאָפן. אַ סך האבן מיר שוין ב"ה דערגרייכט. לאמיר אַלזאָ דאָס יעצט מיט מער אייפער אַדורכפירן און דעמלט וועט מקויים ווערן דעם נביאס ווערטער פון „והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" — און ער וועט צוריקפירן דאָס האַרץ פון די עלטערן צו זייערע קינדער און דאָס האַרץ פון זייערע קינדער צו די עלטערן".

יא, דעמלט וועלן מיר אַלע שוין קענין דערגרייכן די מדרגה פון „עבדי ד'", ד. ה. פון דערפילן אונדזער חוב צו יידישקייט במעשה.

* * *

פון תמיד אָן האבן מיר גישטעלט דעם טראָפּ דערויף, אַז עס גיניגט נישט אַליין, צו זיין רעליגיעז און אַליין פאַרשטיין וואָס מיר זענין. אַ שטאַרקער עיקר איז דאָס דערנענטערן אַ צווייטן צו אונדזער אידעאַל.

וויפל טויזנטער יידישע טעכטער פאַרשטייען נאָך נישט אונדזער אידעע און וויפל צענער־טויזנטער פון אונדזערע יידישע שוועסטער, באַגרייפן נאָך נישט דעם הייליגן יידישן רעיון, פאַר וועלכן מיר קעמפן?

ווי אַזוי גיווינט מין זיי? וואָס איז דאָס בעסטע מיטל זיי צו מאַכן באַוואוסטזיניק פאַר אונדזער גידאַנק?

איין וועג איז נאר פאַראַן, איין עצה איז דאָ, צוצופירן אונדזער גידרוקט ווארט צו דער ברייטער אָרטאָדאָקסישער מאַסע, און זאָלן כאָטש דאָס פאַרשטיין אונדזערע פּיאָנערנס, די לערערנס און בנות־פירערנס — נאר אין אייער האַנט ליגט דער גאַנצער גורל פון אונדזער עתידו

איינמאָל זיך אויך אָפּגירעכנט מיט די פאָליטישע און קולטורעלע שונאים פון אַגודת-ישראל, נאר מיר האבן דאָס גיטון אויף אַן-איידעלן אופן, ווי דאָס פּאַסט פאַר אַ דערציערישע שריפט. זייער פאזיטיוו זאָגן מיר אויך כסדר זיך אַרויס פאַר דער עולים-אידעע פון ד"ר נתן בירנבוים.

ז.

אַלס אויפקלערונגס-בלאַט פאַר דער יידישער פרוי, האבן מיר גידרוקט אַן-אוצר מיט מאמרים, וואָס גיבן איבער דעם ריינים יידישן תורה-קוק אויף דער ראָל פון דער פרוי אין לעבן, אַלס פרוי, אַלס מוטער, אַלס עקרת-הבית און אויך אָנגיצייכנט איר אויפגאַבע אין דער יעצטיקער גיראַנגל-תקופה מיט די פאַרשידינע מינים אידעען און השקפות, וואָס לויערן אויף איר גוף און נשמה.

ח.

די אונטערשטע שורה: מיר גרויסן זיך נישט מיט דעם, וואָס מיר האבן דערגרייכט. מיר ווייסן צו גוט, אַז מיר האבן נאך גאָר ווייניק גיטון. מיר קענין צו גוט דעם קלאָגידיקן מאַטעריעלן און רוחניותדיקן מצב פון אונדזער פאלק, פון אונדזערע זין און טעכטער, אַז מיר זאָלן צופרידן זיין.

נאר צען יאָר אינים שווערן גיראַנגל פאַר יידישקייט, הונדערט נומערן בית-יעקב-זשורנאַל פאַר אויפשטעלן אַ בעסער, שענער און גיזונטער יידיש משפחה-לעבן, פאַר דערציען אַ גיטרייַע יידיש דור, איז אַן־התחלה, אַ גוטע התחלה.

אַלע אונדזערע מיטאַרביטער, וואָס העלפן אונדז נאר מיט דער ריינער לשם-שמימדיקער כוונה, פרייען זיך, אַז מיר האבן דאָס דערלעבט.

זאָלן די ברייטע מאַסן לייענער און לייענערנס דאָס ברענגין צום אויסדרוק, אין נאך ברייטערע קרייזן און אַזוי אַרום צוהעלפן צום פולן שלימותדיקן נצחון פון אונדזערע ערלעכע כוונות, וואָס זענין גיווענט אינים אויספירן פון אונדזערע ווייטערע פּלענער.

אליעזר גרשון פרידנזאָן.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

[illegible] — רבי יצחק מאיר לעווין

(פרעזידענט פון אגודת-ישראל אין פוילן)

[illegible] פרומע ייִדן האט אנגעהויבן ארומנעמען דאס באוואוסטזיין, אז ווי מען [illegible] ארגאניזירן, און נאר דעמלט וועלן זיי קענען זיין א כוח אין ייִדישן [illegible] לעבן [illegible] להחזיר עטרה ליושנה. דאס יידישע לעבן [illegible] צופרידן [illegible]

[illegible] פייערן איצט את די הונדערט נומערן „בית-יעקב" [illegible] מיט גיוואלטיק [illegible] געווירקט אויף דער יוגנט [illegible] „בית-יעקב" דאס איז [illegible]

[illegible]

דער ליכט-צינדער

דאס „בית-יעקב-זשורנאל" [illegible] אנגעצונדן א ליכט-צינדער — וואס [illegible] שוואכער פלאקער [illegible] א פאקל [illegible]

פלאקערט דער פאקל, פלאקערט און צוקוקט גאנצע שטיקער גידיכטע

פינצטערניש, באלייכט גרויסע שטחים מיט א העלער בלענדנדער

ליכט. אבער דער ליכט-צינדער זאגט נאך נישט גינוג, שטייט

[illegible] אויפן פאסטן מיט פלאקער אין דער האנט, מאכט ליכטיק [illegible]

פארטרייבט די פינצטערניש מיט דער כוונה, דאס פינצטערניש

לגמרי צו פארטרייבן, [illegible] אומעטום ליכטיק,

ליכטיק — — !

[illegible]

[illegible] „בית-יעקב-זשורנאל" [illegible]

[illegible] נאר אויף די מאסן [illegible]

„בית יעקב" איז א צושטייער צום הייליקן פאלקס בנין און הונדערט

[illegible] קמח-שלמה [illegible]

[illegible]

הונדערט נומערן „בית-יעקב-זשורנאל" — דאס איז דער ספר

[illegible] תקופה פון [illegible] וואס פאר [illegible]

[illegible] מיט א [illegible] פינקטלעכקייט [illegible] פון

א גרויסער און הייליקער פאלקס-באוועגונג, און וועלכער „בית-יעקב"-

זשורנאל [illegible] די

[illegible] וואס [illegible] גיסדרט [illegible] צום [illegible]

[illegible]

שמואל ראטשטיין

[illegible]

ארטאדאקסיש-יידישן לעבן

[illegible] האט מען זיך גיטראכט, אין דאס מעגלעך [illegible]

[illegible] ווי אזוי קענען מיר [illegible]

יידישע פרויען?

לאנג אבער האט די פארצווייפלונג נישט אנגיהאלטן. [illegible]

גילומען צו אונדז מיט א נייער אידעע, [illegible]

שוין גיווארן א קנין פון פאלק: „בית-יעקב" [illegible]

א טרייסט פאר די אלע וואס [illegible]

אונדז גיבראכט שרה שענירער און אליעזר גרשון פרידנזאן.

שרה שענירער האט דעם גידאנק [illegible] יסוד צום

בית-יעקב, אליעזר גרשון פרידנזאן האט [illegible]

[illegible]

בית יעקב איז אויסגיוואקסן אין א [illegible] פאלקס-באוועגונג [illegible]

שטארקט דעם יידישן גייסט אין דער יידישער משפחה [illegible]

[illegible]

אבער אויך אויף דעם, וואס [illegible], קענען מיר זיין שטאלץ.

בית-יעקב [illegible] נישט מתקן גיוועזן דאס גאנצע פאר-

[illegible] חבנות. בית יעקב וואלט נישט גיהאט [illegible]

[illegible] בנות-אגודת-ישראל. [illegible] „בית יעקב" האט דאס

[illegible]

[illegible] צוהאלטן די בנות-באוועגונג.

[illegible] אטמאספערע, ארום אין פארגיפ-

טיט מיט כפירה און אפיקורסות [illegible]

באגייסטערונג און מסירות-נפש פאר יהדות [illegible] נישט מעגלעך

צו בלייבן קיין ייד. און אט די רפואה האט אונז גיגעבן — בנות.

די [illegible] וואס בית-יעקב און בנות האבן [illegible] אגודת-ישראל

[illegible] וואס [illegible]

נישט מעגלעך [illegible] האבן בית-

יעקב און בנות [illegible]

[illegible] אגודת-ישראל [illegible]

שטענדיק האט [illegible] פון דער אגודה-אר-

בייט, וואס [illegible] אין אונזער מחיצה

האט זיך אויסגידאכט, אז די אגודה איז נאר פארנומען מיט אזוי גירופינער

פאליטיק [illegible] באוויזן, אז אונדזער הויפט-

[illegible] פאר תורה-קולטור [illegible]

[illegible] פון דער אגודה.

דאס גיצייג, מיט וועלכן די גאנצע ריזן-ארבייט איז פון דער ערשטער רגע

אן אויסגיפירט גיווארן איז גיוועזן דער זשורנאל „בית-יעקב" וועמענס יובל מיר

הודפס מתוך הארכיון היהודי

[illegible]

...אויף די פּליצעס?

[illegible]

און דיין השקפה איבערן יהדות אַ קלאָרע?

איך קוק אויף דער זאַך גאַנץ אַנדערש, און מיט גאַנץ אַנדערע אויגן...
איך זע דיך, שוועסטער, אין דיין גאַנצער גרויסקייט און דערהויבנקייט. איך ווייס אָפּצושאַצן דיינע פּעולות, און אויך דיינע ליידן. איך קען דעם דערנער־וועג, וואָס דו האָסט צדורכגעמאַכט, און מאַכסט ווייטער אַדורך, גייענדיק צום הייליקן ציל...

אָבער איך זע דיך אויך אין דיין געפאַלנקייט און ירידה...

איך זע דיין מוט און דרייסטקייט, אָבער איך זע אויך דיין שוואַכקייט און פּחדנות. איך זע ווי דיין האַרץ רייסט זיך אויסצולעבן זיך אין יידישקייט; איך זע אָבער אויך ווי דיין מוח, דיין השגה, שטעקט נאָך טיף אין דער מאָדערנער פאַרהידנישטער וועלטלעכקייט.

ווייל וואָס קען הייסן מער שוואַכקייט און פּחדנות, ווי דיין מורא האָבן צו באַנוצן מיט יידישן לשון אין דער עפנטלעכקייט און

[illegible]

די יידישע טאָכטער איז אַזוי־אַנאַך געוואָרן די פּיאָנערקע פון דער אַסימילאַציע...

[illegible]

נאָר דו, מיין שוועסטער, ביסט געבליבן דער „אוד מוצל מאש". דו ביסט איינע פון זיי אַלע צוריקגעקומען אין דער אַלטער היים. אָבער פאַרוואָס, שוועסטער, הערסטו ניט אויף ... מאַמעס לשון אין דיין מויל? פאַרוואָס קאָכסטו זיך נאָך אַלץ אַזוי אין די פרעמדע ביכער, און די ספרים פון דיין פאָלק זענען דיר פרעמד?

האָבן מיר זיך אפשר צו שעמען מיט אונדזערע ספרים אַקעגן די ספרים, להבדיל, פון די אומות־העולם?

דו ווייסט גאַנץ גוט, אַז מיר איז שווער אַדורכצופירן אַ פאַרגלייך צווישן יידישער און וועלטלעכער ליטעראַטור, ווייל שוין דאָס מאַכט דעם איינדרוק, ווי דאָ וואָלט זיך גירעט וועגן צוויי גלייכע זאַכן, וואָס זענען, נאָך לויט אַ געוויסער מיינונג, ניט גלייך. דער תנ"ך, די ספרי התלמוד והמוסר קענען ביי אונדז ניט געמאָסטן ווערן מיט דער מאָס פון פראָפאַנער ליטעראַטור, ווייל דאָ איז יעדעס אות בלויז קדושה און אַבסאָלוטער אמת. אָבער ווען מיר זאָלן אפילו נעמען די זאַך אַליין אויפיק, בלויז פונים ליטעראַרישן קוק־פונקט, וועט דאָך דער תנ"ך, סיי לויט זיין תוכן, סיי לויט זיין פאָרם, פיל־פאַכיק איבערשטייגן אַלע ליטעראַטור־ווערטן ביזן היינטיקן טאָג. און די גויים זאָגן דאָך עדות די גרעסטע ... און ליטעראַטור־פאָרשער ביי די אומות העולם.

און דאָך, מיין שוועסטער, ...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

...יצחק מ... לעווין

(פרעזידענט פון אגודת-ישראל אין פוילן)

[illegible] ... וועלן פרומע ייִדן האט אביהוב אומגעגאנען ... דאס באוואוסטזיין, אז ווי מען ... קען ... אויפגעבויען, און נאר דעמאלט וועלן זיי קענען זיין א כח אין יידישן לעבן ... להחזיר עטרה ליושנה, דאס יידישע לעבן ... צוריק צופירן צו זיין אמאליקן פראכט און גלאנץ. ווען מען דערמאנט זיך ... שטארק אפגעלאזן עס זענען די וו לטיקסטע יסודות פון יידישקייט ... פון דעם תורה-אידעאל ... אין ענינים בין אדם למקום, ... בין אדם לחברו — זעט מען וואס אגודת-ישראל ... אין פארן יידישן פאלק.

דאס ווילטיקסטע פראבלעם וואס האט באשעפטיקט באלד אין אנהייב אלע ... די גרינדער און פירער פון דער אגודה — איז געווען דאס חינוך פראבלעם. אויף דער חינוך-הבנים איז נאך ווי-עס-איז געשטאנען אויף א שטיקל מדרגה ... מיר וואס איז נוגע דעם חינוך-הבנות געווען לגמרי אין מעלטיק. און דאס האט גורם געווען צו א צעבראכן ... פאמיליע-לעבן פון די ... רעליגיעזע יידן.

באלד בשעת די ערשטע צוויי צוזאמענפארן ... פון ... יידנטום ... געהאלטן עצות, ווי אזוי צו פארבעסערן די בעדנעיאונג פון ... יידישער טאכטער ... ווען אבער די צוזאמענפארן האבן גיפיינט ווי-עס-איז א ... חלק פראגן, איז מען אבער לגבי דער פראגן-דערציאונג ... כמעט מלא יאוש, אזוי גוט ווי קיינע ... פארשידענע פראבלעמען אין ארטאדאקסיש-יידישן לעבן.

... האט מען ניך געטראכט ... דאס מעגלעך ... צו יידישקייט ... אזוי קענען מיר ... יידישע פרויען?

לאנג אבער האט אט די פארצווייפלונג נישט אנגעהאלטן. ... געקומען צו אונדז מיט א נייער אידעע ... שוין געווארן א קנין פון פאלק: בית-יעקב ... א טרייסט פאר די אלע וואס ... אונדז געבראכט שרה שענירער און אליעזר גרשון פרידנזאן.

שרה שענירער האט דעם געדאנק געשאפן און ... בית-יעקב, אליעזר גרשון פרידנזאן האט ...

בית יעקב איז אויסגעוואקסן ... א פאלקס-באוועגונג ... שטארקט דעם יידישן גייסט אין דער יידישער משפחה ...

אבער אויך אויף דעם, וואס ... קענען מיר זיין שטאלץ. בית-יעקב ... נישט מתקן געווען דאס גאנצע ... בית יעקב ... בנות אגודת-ישראל ... "בית יעקב" האט דאס ...

... צו בלייבן קיין יידן. און אט די רפואה האט אונז געגעבן — בנות.

די ... בית-יעקב ... נישט מעגלעך ... בית-יעקב ... אגודה-ישראל ... אגודה ... זיך ... די ... ערשטער ...

דאס גיציטיג, מיט וועלכן די גאנצע ריזן-ארבייט איז פון דער ערשטער רגע אן אויסגעפירט געווארן איז געווען דער זשורנאל „בית-יעקב" וועמענס יובל מיר

... פייערן איצט. אט די הונדערט נומערן „בית-יעקב" האבן ... מיט-גיווירקט ... פון אונזער אידעע ... „בית-יעקב" דאס איז נישט בלויז א באוועגונג ... פון דער באוועגונג, נאר אויך ...

א ... בית-יעקב אין בבחינת התחדשות ... „בית יעקב" ... אונדז עפיס נייעם. „בית יעקב" איז געווען ... ארטאדאקסישע ... שריפט ... יידישע ... „בית-יעקב" האט די ... שמידט ... דער יידישער ...

משפחה

... אגודה ... אויך דא אויף איין מענטש. כמעט ... מיטהילף מצד דעם ברייטן ארטאדאקסישן ... פון ... אל אט דער מענטש באקומען די ...

דער ליכט-צינדער

דאס בית-יעקב ... ליכט-צינדער ... וואס ... פלאקערט דער פאקל, פלאקערט ... גאנצע שטיקער גידיכטע פינצטערניש ... ליכט אבער דער ליכט-צינדער ... נאך נישט ... אויף ... פאקל ... פארטרייבט די פינצטערניש מיט דער כוונה ... לגמרי צו ... ליכטיק.

— 1 — ליכטיק

... „בית יעקב" איז א צושטייער צום ... פאלקס ... הונדערט

... הונדערטסטע נומער ... בית-יעקב ...

א גרויסער ... בית-יעקב ... זשורנאל ... די ...

... שמואל ראטשטיין

הודפס מתוך הארכיון היהודי

[illegible]

אויף די פלייצעס?…

אונ דאָס לשון נאָר דער לבוש, פאַר תּורות און געדאַנקען? … [illegible]

[illegible]

אויטאריטעט און פערזענלעכקייט אדער דיקטאטור און דעמאקראטיע

פון יהודה לייב ארלעאן

נאכן אכצנטן יאר-הונדערט האט מין אנגיהויבן פילן די שווערע לאסט פונים אבסאלוטיזם, פון דער קייזערלעכער אליינהערשאפט. אונטער דער יחידישער ממשלה איז דאס לעבן גיווארן ענג און איינגישרומפן. די אייזערנע האנט פונים קייזער האט איינגיפרעסט די שעפערישע קראפט פונים פאלק אין אן-ענגער ראם. דאס ניינצנטע יאר-הונדערט האט גיברענגט די פעלקער די לאזונג פון דעמאקראטיע.

דער יחיד קאן מער נישט אנווארפן זיין דעה דעם גאנצן כלל. די מלוכה מוז גיפירט ווערן פונים פאלק גופא. די מאסן מוזן אליין אנצייכינין זייער וועג. שטאט דעם יחיד, דארף מין זיך אונטערווארפן דעם רוב. דאס פאלק מוז אליין נעמין זיין גורל אין דער האנט אריין. ס-טאר נישט מער לעבן אונטערן דרוק פונים אבסאלוטן הערשער. ס-מוז פאלגן זיין אייגינים ווילן. מיליאנין יחידים קאנין נישט זיך אנטוויקלן אויף אן-אנגיווארפינער פארים. נאר דער פרייער רצון קאן דעם פאלק דערהייבן צו זעור העכסטער מדרגה פון זיין אנטוויקלונגס-מעגלעכקייט.

ליטעראטור-קוואלן, און דאך טרינקסטו אזוי דורשטיק די רייד, וואס קומין פון פרעמדע קולטור-השקפות... פארוואס? ווייל ס'איז פרעמד?! — איז דאס נישט גיפאלנקייט? איז דאס נישט ירידה? איז דאס נישט זיך-פארלייקינונג?...

עס איז דאך שרעקלעך! רעדנדיק וועגן תנ"ך דארפן מיר דאך באהאלטן דאס פנים פאר חרפה. דער תנ"ך איז פארטייטשט אויף הונדערטער לשונות און ווערט פארהייליקט און פארהערלעכט דורך אלע קולטורעלע אומות. ענגלישע, אדער דייטשע טעכטער ווייסן מער, אדער ווייניקער פונים תנ"ך און פארהערלעכן אים, און פאר אונדזערע טעכטער, די טעכטער*פונים עם-הספר — דאס פאלק, וואס האט גיברענגט אין דער וועלט אריין דעם ספר-הספרים, דעם תנ"ך — איז דער ספר התנ"ך א ספר החתום...

הארכיון היהודי

צי וועט ער אויך פארבלייבן א ספר החתום פאר דיר, פרומע יידישע טאכטער? א וודאי דארף מין זיך באמיען צו קענין די לאנד-שפראך. אבער קודם-כל מוזטו דאך קענין דעם א י ג י נ ע ם יידיש — און נישט בלויז קענין יידיש מוזטו, נאר אויך ר ע ד ן י י ד י ש א ו ן ד ע נ ק ן י י ד י ש. נישט קיין „קליי-ניקייטן, וואס זענין נישט ווערט מע זאל פון זיי רעדן", זענין דאס יידישע לשון און דער יידישער נאמין. ד א ס י י ד י ש ע ל ש ו ן א ו ן ד ע ר י י ד י ש ע ר נ א מ י ן ז ע נ י ן ג י ו ו ע ן ג ר ו י ס ע ג ו ר מ י ם צ ו ד ע ר ה א ל ט ן ד י י י ד י ש ע ב א ז ו נ ד ע ר ק י י ט צ ו ו י ש ן ד י פ ע ל ק ע ר.

א וודאי דארף מין אויך קענין דאס לעבן פון פרעמדע פעלקער און לענדער. א וודאי דארפן אינטערעסירן די וועלט-פראבלעמין. אבער פאר אלים מוזטו דאך קענין דאס לעבן און דאס מהות פון דיין אייגן פאלק. פאר אלים מוזטו זיך באקענין מיט זיין ליטעראטור און מיט זיין קוק אויף דער וועלט.

ווארן דער יידישער קוק אויף דער וועלט איז אין גאנצן אן-אנדערער, ווי דער היידניש-וועלטלעכער. פון דער תורה, פון די נביאים, פון די ספרי התלמוד והמוסר באקומט זיך אינים יהדות גאר אן-אנדער השגה וועגן ג–ט, וועלט און לעבן. דער יידישער גידאנק שטאמט פון אן-אנדער מקור, ער איז אויסגיוואקסן אויף א גאנץ אנדערער גידאנקין-ערד...

און אויב טאקע, שוועסטער, דו פילסט נישט קיין דראנג זיך צו דערנעענטערן צום אריגינעל-יידישן גידאנקין-קוואל, איז עס נאר דערפאר, ווייל דיין השגה שטעקט נאך טיף, טיף אין דער פארהיידנישטער וועלטלעכקייט...

ניין, שוועסטער! נישט דורך דעם, וואס דו וועסט רעדן יידיש, רופן זיך מיט א יידישן נאמין און לייענין יידישע ספרים, וועסטו זיך „אנניייען א געלע לאטע אויף די פלייצים", נאר פארקערט — ד ו ר ך ד ע ם, ו ו א ס ד ו ר ע ט ס ט נ י ש ט ק י י ן י י ד י ש, ר ו פ ס ט ז י ך נ י ש ט מ י ט ק י י ן י י ד י-ש ן נ א מ י ן א ו ן ל י י ע נ ס ט נ י ש ט ד י י י ד י ש ע ס פ ר י ם, ד ו ר ך ד ע ם ה א ס ט ו ז י ך א נ ג י נ י י ט א ג ע ל ע ל א ט ע א ו י ף ד י פ ל י י צ י ס...

ווייל דאס איז דיין חרבה, דאס איז דיין שוואכקייט, דאס איז דיין גיפאלנקייט און ירידה...

מ-האט אנגיהויבן שטירצן די טראנין, אראפזעצן די מלכים, איינפירן פארלאמענטן און די ממשלה איבערגעבן דעם פאלק. די גאנצע הילף איז אבער דערמיט נישט גיקומין. די מאסן, וואס קלויבן דעפוטאטן אין פארלאמענט אריין, זענין דאך די מענטשן פון נעכטן. זיי גיהערן דאך שוין צום עבר. ווי קאן דער פארשווינדנדיקער דור באשטימין דעם וועג אויף היינט און אויף מארגן? וואס מער צוריקוועגס, אלץ מער אומוויסנדיקייט. וואס עלטער דער דור, אלץ נארישער. דער סוד פונים מענטשלעכן גליק ליגט דאך אינים עתיד איינגיהילט. דער זיידע איז גיפארן אויף א פור, דער זון — אויף א באן און דאס אייניקל — אויף אן-עראפלאן. איז דען דאס אייניקל נישט קליגער פארן זיידן? ליגט דען נישט די חכמה, דער אמת, דאס גליק ביים מענטש פונים מארגן? איז דען נישט דאס קינד גיכער ראוי צו ווערן דער גואל פון דעו' מענטשהייט, ווי דער טאטע? בלישטשיט דען נישט ארויס פון די קינדיש מיסטישע אויגן דער סוד פונים לעבן, דער פתרון פון דער וועלט? ניין! די היינטיקע דורות, די מענטשן פון נעכטן, זענין צו ווייניק קאמפעטענט. דער דעמאקראטיזם אין דער מלוכה איז ערשט אן-אנהייב. דערביי קאן מין נישט בלייבן שטיין, מע מוז דעם דעמאקראטישן פרינציפ אויסשפרייטן. מע מוז זיך אראפבייגן צום קינד.

און מיט דער ווענדונג צום קינד טרעט אייראפע אריין אינים צוואנציקסטן יאר-הונדערט. דאס יאר-הונדערט פונים קינד, האט עלען קעי זיין נאמין באצייכנט. דער דעמאקראטיזם איז אריבער פונים פארלאמענט אין דער שול. דער לערער האט אוועקגיליגט דעם טייטל פון דער האנט. ער האט אויפגיהערט צו זיין וועג-ווייזער. ער שטייט נישט מער פארן תלמיד, נאר אונטער זיינע פלייצים. זיין איינציקע עובדא איז צו פארהיטן דעם שילער נישט אריבערצוטרעטן חלילה נאך אמאל זיין אייגינים, דעם לערערס וועג.

און ווי אזוי קאן ער טאקע זיין א וועג-ווייזער? די ירושה פון דוויות האט מין אוועקגיווארפן, די אלטע לוחות האט מין צובראכן, וואס קאן מין דעם תלמיד געבן? ווי אזוי קאן מין אנדערע לערנין, ווען מ-האט אליין נישט קיין וועג, קיין אמת און קיין אינהאלט? ווי אזוי קאן מין גיווינין דעם צוטרוי פונים קינד, ווען מע גלייבט אליין נישט אין קיינים און אפילו נישט אין זיך? ווי אזוי קאן מין אנדערע קרעפטיקן, ווען מ-איז אליין אינערלעך צעבראכן, אויסגיליידיקט און צעפוילט! אויב דאס אייניקל איז באמת מיט זיין עראפלאן קליגער פארן זיידן, אויב די חכמה ליגט טאקע ביים מענטשן פונים מארגן, פארוואס זאל מין טאקע נישט לאזן דעם קינד אליין אויסקלויבן זיין וועג, פארוואס זאל מין טאקע אנווארפן דעם קינד די נעכטיקע נארישקייט?

די שול פונים צוואנציקסטן יאר-הונדערט איז גיווארן דעריבער עכט דעמאקראטיש. אין פעדאגאג האט אנגיהויבן איבער צו שטייגן דעם צווייטן מיט פרייהייט פאר דער שול. אין דער מאדערנער שול ווערט איינגיפירט אמתע זעלבסט-פארוואלטונג. אין שול-לעבן פירט זיך אלץ לויט דעם רצון פון די קינדער. די דעה פונים לערער ווערט לגמרי נישט גיהערט. ס-ווערן איינגיפירט אנקעטיס. זיבן-יעריקע קינדער דארפן דעצידירן איבער די וויכטיקסטע פראגן פון מענטש, וועלט און לעבן. מ-איז אזוי וייט פארגלייבט גיווארן אין דער קינדערישער אלוויסנדיקייט, אז מ-האלט שוין באלד ביים פרעגן דעם זויג-קינד איבער דעם אויסקלויב פון זיין באַרוף. די פיפטע דברה האט מין איבערגידרייט אויף א פארקערטן נוסח. שטאט „כבד את אביך ואת אמך!", קנעלט דער מאדערנער לערער מיט די עלטערן „כבד את בנך ואת בתך!" וואס יונגער, אלץ קליגער. דאס איז דער פרינציפ פון דער פרייער דערציאונג. מע דארף דעם קינד גאר נישט ארייַנזאגן. זאל זיך עס אליין באשטימן זיין גורל, זאל זיך עס אליין אויסקלויבן דעם וועג. מיר מענטשן פון נעכטן ווייסן גארנישט. אונדזער אויטאריטעט ווערט מיט יעדער דערפינדונג, אלץ מער ארונטערגיריסן.

נו, ווי האט זיך די פרייע דערציאונג איינגיגעבן? מאכט זי גרעסערע פארטשריט ווי די עלטערע? איז די מאדערנע שול צופרידן מיט אירע רעזולטאטן? מע וואלט לאנג נישט גידארפט זוכן. דאכט זיך, אז די דעמאקראטיע אין דער שול האט גישט גיהאט מער דערפאלג, ווי אין דער פאליטיק. אזוי דא, ווי דארט, איז דער סך-הכל א מוראדיקער. אן-אמתער דור הפלגה. איינער פארשטייט נישט דעם אנדערן. זאגט עמיצער טאג, מוז דער צווייטער זאגן נאכט. ווער עס וויל נאר, קאן מיט דער גרעסטער נארישקייט איינשפאנין דעם המון, ווי אמתע בהמות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

מע פאַלט איבערן טאָג פון איין עקסטרעם צום צווייטן.

דער טשעכישער פרעזידענט מאַסאַריק, וואָס גילט היינט פאַר אַ קלוגן וועלטס פּאָליטיקער, אַליין אַ דעמאקראַט, האט זיך לעצטנס אויסגידריקט אין אַן-אינטערוויאו מיט אַ דייטשן זשורנאַליסט: „איך גלייב נישט אינים נצחון פון דער דעמאקראַטיע, ווי אינים נצחון פון דער דיקטאַטור. דאָס בלויזע קענען לייענען און שרייבן פון די מאַסן ווײלער איז נאך נישט גינוג אויף צו פירן אַ מלוכה. די היינטיקע ווײלער-מאַסע איז נישט דערוואַקסן צו איר אויפגאַבע".

נישט בעסער איז עס, פאַרשטייט זיך, אין דער שול. די פרייע דעמאקראַטישע שול האט נאר אַרויסגיגעבן אַ ביסל צולאָזן יונגוואַרג, צעווילדעוויטע אינסטינקטן און צעיושעטע בעלי-תאוות. כאַראַקטער, פּערזענלעכקייט, אידעאַליזם — פון דעם אַלים איז קיין זכר נישטאָ. מ-האט נאר גיזארגט, אַז דאָס רויע חיהשע אינים מענטש זאָל אויף אַ האָר נישט גירעגלט און נישט גיצוימט ווערן. מ-האט דווקא דאָט מגושמדיקע און ווילדע גילאזט זיך צעוואַקסן אין דער לענג און אין דער ברייט.

שטייט מין טאַקע יעצט אין דער פּאָליטיק, ווי אין דער פעדאַגאגיק פאַר אַ שווער פּראָבלעם. אַבסאָלוטיזם איז שוין לאַנג באַגראָבן, דעמאקראַטיע האט באַנקראָטירט, דיקטאַטור קראַכט, ווער זאָל דאך אָנפירן מיט דער וועלט? דער יחיד איז שעדלעך, די מאַסע איז נישט רייף, וועמין זאָל מין דאך איבערגעבן די הנהגה פון דער גיזעלשאַפט? דאָס איז יעצט דער צענטער פון אַלע פראַגן. מיט אומגידולד וואַרט מין אויף אַן-ענטפער.

מילא, מיר, יידן זענין נישט מחויב דעם ענטפער צו געבן. אויף אונדז איז נישט מוטל צו לעזן די וועלט-פּראָבלעמין. איבריקנס, לויט אונדזער יידישן שטאַנדפונקט ליגט דער שווערפּונקט אויף אַ גאַנץ אַנדערן שטח. דער היינטיקער גיזעלשאַפט פעלט נישט בלויז דער סיסטעם, דער וועג, נאר בעיקר דער ציל, דער אידעאַל. אויב אבער אין דער פעלקער-פּאָליטיק איז די לאַגע אָן אַן-אויסוועג, אויב אין דער פעדאַגאגישער וועלט, קאָן מין זיך קיין עצה נישט געבן, דאַרפן על כל פנים מיר, יידן מאַמינים, נישט דערלאזן אַריינדרינגען דעם משונהדיקן כאַאָס אין אונדזער רשות אַריין. די גאַנצע וואַקכאַנאַליע, איבערהויפּט אין דער וועלטלעכער שול, איז דאך נאר אַ רעזולטאַט פונים כופריש צעפרעסענים דור. פאַרוואָס זאָל זיך אונדזער שול מיטשלעפן אין דער אייראָפּעאישער זומפּ אַריין?

פרייע דערציאונג, דעמאקראַטישע שול, זענין שיין קלינגנדיקע ווערטער. די יונגע יידישע לערערשאַפט האט זיך דערין אָנגיכאַפּט, ווי אין אַ ווילדער מציאה. אויף אַן-אומגילומפּערטן אופן האט מין דערמיט אויך מזכה גיווען די יידישע שול. איז עס פאַר אונדז גיזונט? פירט דען נישט די יידישע אמונה, דער יידישער וועלט-קוק, אויך אין דער דערציאונג, אויף אַן-אייגינים און פיל זיכערן וועג?

דער גלייביקער יידישער לערער דערשיינט דאך פאַרן קינד מיטן אַבסאָלוטן אמת, וואָס ער טראָגט דורך אַלע הורות פונים סיני-באַרג. פאַר אונדז איז דאך דער אידעאַל, דער לעבנס-סוד דווקא אַן-איבערליפערונג פונים עבר. מיר דערוואַרטן דאך נישט קיין נייע תורה. אינים עתיד, אינים אַחרית-הימים ליגט דאך נאר די פאַרווירקליכונג. מיר האָפן נאר אויף יעדן ניי-גיבוירינים קינד עס זאָל ווערן דער גואל, דער משיח, די לעבידיקע פאַרקערפּערונג פון אונדזער אידעאַל. אבער דער אידעאַל גופא איז דאך פאַר אונדז קלאָר. מיר האבן דאך אונדזער קינד וואָס צו זאָגן. מיר האבן דאך אים וואָס צו ווייזן. פאַרוואָס זאָלן מיר פאַר אים שטאַמלין און בלייבן אומבאַהאָלפן? דאָס קינד איז דאך נאר קליגער ווען עס לערנט ביי אונדז אי דעם אמת און אי די רעזולטאַטן פון דער רייכער דערפאַרונג. מיטן אַעראָפּלאַן פליט מין נאך נישט אין הימל אַריין. און אינים הימל האט מין נאך נישט צוגיגרייט קיין נייע תורות, קיין נייע אידעען. דער גלאַנץ פון דער אַלטער תורה איז נאך אויף אַ האָר נישט בלאַסער גיווארן. דער „אנכי" און „לא יהי' לך" קלינגען מיט דער זעלביקער פרישקייט במשך אַלע טויזנטער יאָרן. די פאַרווירקלעכונגס אויפגאַבע שטייט נאך פאַר אונדז מיט דער גאַנצער שווערקייט.

ווען דער יידישער דערציער קומט מיטן געטלעכן אמת צום קינד, טראָגט ער נישט מיט זיך מיט די קללה פון דיקטאַטור. זאָלן די ראַציאָנאַליסטן און פילאָזאָפן פּלפּולן זיך דערביי וויפל זיי גלוסט. דער גלייביקער ייד גיט נישט איבער די תורה דיקטאַטאָריש. ער פילט זיך נאר שליח. זיין פּערזענלעכער ווילן קומט לגמרי נישט צום אויסדרוק. אפילו משה רבינו רעדט נישט אַ וואָרט מיט זיין ווילן. שכינה מדברת מתוך גרונו של משה. נישטאָ אינים מאמינס ווערטער קיין שפור פון דיקטאַטור.

דערביי איז אבער דער יידישער לערער אויטאָריטעט, אבער בעסער גיזאָגט: פאַרטרעטער פון דער העכסטער אויטאָריטעט. אונדזער קינד וויל די אויטאָריטעט און דאַרף זי. ס-וויל לערנען און וויסן, וואָס איז דער תכלית פונים לעבן. גליקלעך איז דאָס קינד, ווען מע ליפערט אים איבער דעם אָנערקענטן אמת, ווען מע דערשיינט פאַר אים מיט דער שליחות פון דער העכסטער אויטאָריטעט, פונים בורא עולם.

דער יידישער לערער וואַרפט אמת אָן זיין אידעאַל. אבער ער דיקטירט נישט, ער הערשט נישט, ער גיוועלטיגט נישט איבערן קינד. ער בייגט זיך צו אים אַראָפּ, הערט אויס זיין פאַרלאַנג, רעכנט זיך מיט זיינע שוואַכקייטן; באַקעמפט זיי אבער נישט, נאר שטאַרקט זיי, העלפט אים אונטער, מאַכט אים לייכטער. אין דעם, נאר אין דעם, באַשטייט די קינדער-פרייהייט. פאַרן לערער איז דער ציל קלאָר, און פאַרן קינד מוז עס אויך קלאָר ווערן. צווישן לערער און קינד איז נישט די באַציאונג פון דיקטאַטאָר און דיקטירן. דער יידישער לערער איז אויטאָריטעט און דאָס קינד איז אונטער זיין איינפלוס. דעם דיקטאַטאָר גיהאָרכט מין און די אויטאָריטעט שעצט מין. דער הערשער דריקט זיין אונטערטאַן, דער דיקטאַטאָר צווינגט צו גיהאָרכזאַמקייט, די אויטאָריטעט ווירקט נאר אויף דעם תלמיד.

דער יידישער לערער מוז אויטאָריטעט זיין און דערביי אַכטן די פּערזענלעכקייט פונים תלמיד. איינפלוס און אַכטונג — דאָס איז דער שביל הזהב אין דער יידישער דערציאונג. שמע בני מוסר אביך. חנוך לנער על פי דרכו. דעם קינד הייסט מין הערן דעם טאַטנס מוסר. דעם פאָטער אבער הייסט מין אַכטן דעם קינדס פּערזענלעכקייט. אַכטן, אבער נישט פרעגן. אַכטן, אבער צוגלייך דערציען, לערנען, ווייזן און פירן אים צום ציל. אויב פרעגן דעם קינד, איז נאר, וואָס איז אים שווער, וואָס קוועלט אים וכדומה. די פראַגן קומען נאָך אונדז צו נוץ אויף צו פאַרלייכטערן. בעצם, ווענן תכלית, ווענן אמת, האבן מיר אים אבער גאָר נישט צו פרעגן.

זייענדיק נאר פאַרטרעטער פון אויטאָריטעט, קאָן שוין דער יידישער לערער נישט גורם זיין קיין העמונג, קיין אונטערדריקונג פונים קינדס שעפערישע כוחות, אדרבה, דער יידישער לערער מוז זיך באַמיען די פּערזענליכקייט פונים קינד אויסצוהייבן, צו שטאַרקן ביי אים די אינדיווידואַליטעט, צו אַנטוויקלען זיין פאַראַנטוואָרטלעכקייט. דאָס קינד מוז דווקא דערפילן די פרייקייט, די בחירה חפשית. אדרבה, יעדע אונטערדריקונג, יעדע אויטאָמאַטישקייט, יעדע בלינדע נאכפאָלגונג איז אין סתירה צו דער גלייביקער און רעליגיעזער פּערזענלעכקייט. עבד השם הוא לבדו חפשי. אין דער עבודות השם מוז מין פריי זיין פון יעדן מין קנעכטשאַפט אדער איינפלוס.

נישט דיקטאַטור און נישט דעמאקראַטיע דאַרפן האָבן אַן-אָרט אין אונדזער שול. ביידע זענין געגן דעם מהות פונים יידישן חינוך. אויטאָריטעט און פּערזענלעכקייט דאַרף זיין דער יסוד פאַר דער געגנזייטיקער באַציאונג צווישן יידישן לערער און שילער.

באַגריסונגס = בריוו פון רבי יעקב ראזנהיים צום הונדערט = נומער „בית=יעקב"

זייער חשובער ה' פרידנזאָן!

איר זענט זוכה די טעג אַרויסצוגעבן דעם הונדערט-נומער „בית יעקב" און איך האַלט פאַר מיין חוב, אייך מיינע האַרציקסטע ברכות איבערצושיקן.

איך וועל גאָרנישט מגזם זיין צו זאָגן, אַז די ב"י שולן און בנות-אָרגאַניזאַציעס, האבן באַוויזן די דערהויבסטע און פּראַקטישסטע מעשים פון אגודת-ישראל. נאר דער אגודה-גידאַנק, די ריינקייט פון איר אידעע און די גישפּאַנטע קראַפט פון איר ווירקן, האט גיקענט אויפבויען אַזאַ באַוועגונג.

אין דער הצלחה פון דער ב"י אַרביט, דערמאַן איך די השפעה פון בית-יעקב זשורנאַל. נאָך דעם ווי די ערשטע קראַנקייט איז אַדורך, האבן די ב"י-בלעטער דערפילט זייער גרויס שליחות. חודש ביי חודש האבן זיי גיוועקט די יידישע פרויען-וועלט צו דערנענטערן זיך צו אונדזער אידעע און גיפלאַנצט אין דער יידישער משפחה, אמתער און ריינער יידישקייט.

אַ חוץ אייער גרויסן פּערזענלעכן פאַרדינסט, ח' ה' פרידנזאָן, האַלט איך פאַר מיין חוב צו געבן אַ האַרציקן דאַנק אַלע מיטאַרבייטער און מיטאַרבייטערנס, וואָס האבן דערהויבן דאָס בית-יעקב-זשורנאַל צו אַזאַ הויכער ליטעראַרישער מדרגה.

מיט גרויס כבוד

יעקב ראזנהיים

הודפס מתוך הארכיון היהודי

„נומער הונדערט"

[illegible]

זאך, מיר באריר[ן] שטענדיק אין אונדזערע טעמאטן די שאפונג, קיינמאל אבער רעט מען נישט וועגן דעם מענטשן — מע דערמאנט נישט צומאל ווער עס האט ביי דער ארבעט גיטון, ווער עס האט גישאפן.

ווען מיר קומט אויס אפטער צו לייענען אונדזערע פובליקאציעס, באקומט זיך דער איינדרוק, ווי אלץ, וואס ביי אונדז האט זיך גישאפן אין די לעצטע יארן, איז אנטשטאנען דורך אויטאמאטן. נאר קיינמאל האב איך נישט גיהערט [illegible] און גיהערט ווי געבן לימין די זאך זאל מען לכל הפחות פון יוצא וועגן דערמאנען וועמענס שולד אבער פארדינסט ווען דאס, וואס די שיינע און גוטע זאך איז גיקומען אויף דעם אייבערשטנס שיינער און גרויסער וועלט.

דער „בית יעקב" זשורנאל גייט אריבער זיין הונדערטסטן נומער [illegible] מספר פייערט ער זיין צווייטן יובל, און איך בין טיף איבערצייגט, אז דער לייענער-עולם וועט זיין צופרידן [illegible]

[illegible]

אז דער גאנצער גרויסער אפאראט [illegible] אין פערמאנענץ, אז ער ארביט [illegible]

[illegible]

ער גידארפט אוועקגעבן [illegible] פון זיינע יארן, און [illegible]

גרונט-שטריך פון נאציאנאלן יידישן כאראקטער, עס איז אבער פאראן אנ-

[illegible]

צו דעם [illegible]

מענטשן. אפילו [illegible] רעקט זיך אז זיי זאלן נישט ח״ו ארייפאלן אין גרויסקייט.

איך וועל דאס מאל ברעכן [illegible] טראדיציע. צום הונדערטסטן [illegible] וועגן [illegible] אליעזר גערשון פרידנזאן [illegible]

[illegible]

חשיבות פון [illegible] אפשטעלן וויל [illegible] אליעזר גרשון פרידנזאן.

[illegible] גיקומען ארויס עקזעמפלארן [illegible] עמודים און וויפל שורות, עס איז אבער נישט במציאות אויסצורעכענען וויפל דאס האט גיקאסט צער, וויפל האריזאנט, [illegible]

[illegible] גוט קענען די באדינגונגען ביי וועלכע מיר האבן גישאפן, מע דארף וויסן דעם [illegible] וואס מיר האבן פאר אונדזער ארבעט, בכדי צו קענען פאר-שטיין און באגרייפן, וואס אזוינס עס הייסט אין די דאזיקע באדינגונגען

א נומער הונדערט פון אנ-ערנצטן שטיגים און אמוזירנדן זשורנאל.

ווען מיר שרייבן וועגן דעם הונדערטסטן נומער פון זשורנאל, ווען מן הסתם [illegible]

[illegible] מיט דעם מענטש, וואס וואלט איך שרייבן וועגן חבר פרידנזאן, וואל איך [illegible] פארדינט, אדער אפשר [illegible]

מיטגעפיל אין פראפארץ צו דערצו, וויפל ער מאטערט זיך און ליידט.

וואלט איך וויס, אז נישט קיין שררות איז ביי אונדז פאראן, נאר שווערע ביטערע קנעכטשאפט האט יעדער פון אונדז אויסצוטראגן אין זיין טעטיקייט.

און דאן ווען דער לייענער אדער לייענערין פון הונדערטסטן נומער וועט [illegible] אז אויפריכטיגער [illegible] עקספאנסיע פון רעליגיעזן גידאנק, דעמלט [illegible] וועט זיכער חבר פרידנזאן ניצן און צוזאמענלייגן די נאטיצן מכוח די טערמינען [illegible]

[illegible] א ווערקל אדער האנארירן א טשעק.

חבר פרידנזאן איז אומדערמידלעך, ער איז אגרעסיוו, אזש פיל מאל האט ער [illegible]

ביי מיר גיבעטן א פאר ווערטער פאר זיין יובילעאום-נומער, זיכער האט ער [illegible] יעדן אזוי פארמאטערט, ווער ווייסט וואס פאר א סיורפריז ער האט פאר דעם יובילייו-נומער צוגיגרייט. און איך בעטן שרייבן די דאזיקע ווערטער קלער מכוח א קליינקייט, איך טראכט ארום דער פראזאאישער פראגע, צי ווייסט דער לייענער, אז מע דארף באצאלן פאר א גיקויפטן עקזעמפלאר?

ובפרט צי עיסן זיי אז מע דארף דעם זשורנאל קויפן?

עס וועגן אודאי די מחשבות נישט צוגיפאסט צו דער פייערלעכקייט פון א יובילייו, עס איז אפשר פאר א טייל א פארשוויכונג פון דער יום טוב שטימונג [illegible]

[illegible]

[illegible] אז מע זאל באווונדערן [illegible]

[illegible]

זאמין חבר, דעם אייגנטלעכן בעל-שמחה אליעזר גרשון פרידנזאן.

דעם זשורנאל ווינטשן אלע ארכיבות נמים, לאנגע יארן, איך ווינטש דיר, ליבער חבר, ארויך לעבן, איך ווינטש דיך און אונדזער גאנצער משפחה, אז מיר זאלן אקבינען [illegible] אין וועלכע מיר זאלן אונגן פארשטיין, מיטפילן, אנערקענען און העלפן.

חבר פרידנזאן גיט ארויס דעם נומער הונדערט, זיינע פאדרינסטן זענען אבער פאר טויזנט, אזוי פיל כוח האט ער אין דער זאך ארייניגעלייגט, און איך וואלט זיין א כפוי טובה, אויב איך וואלט דעם דאנקען אמת נישט מגלה גיוועזן ברבים.

הגם דאס הייסט אנ-אפטייטיגונג פון אונדזער בין הליכותיקער טראדיציע.

פארלירט נישט דעם מוט!

[illegible]

מיר מחויב גיוועזן אנצואווענדן אלע מיטלען און וועגן, כדי זיי צו ראטעווען, [illegible]

[illegible]

דער שווערער קריזיס-צייט און העלפט ווייטער בויען און אויסבויען, ביז מיר וועלן זוכה זיין צו זעען גאנץ רעאליזירט אונדזער ציל — בית יעקב לכו ונלכה באור ד'.

ד״ר שמואל דייטשלענדער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

רעליגיעזיטעט-מאדערניזם-דאָס ייִנגע דור

פון **ד"ר נתן בירנבוים**

אויב רעליגיעזיטעט הייסט, אַז דער מענטש פילט, ער איז צוגיבונדין צום אֶלקות *) דעמלט איז דער מאדערניזם אין שאַרפסטן הִתנַגדות צונ־איִם. וואָרן — ווי שטאַרק די פאַרשידינע פאַרימס, וואָס אין זיי טרעֶט דער מאדערניזם אַרויס, זאלן נישט זײַן לְהֵיפך איינס מיטן אַנדערן, ווי זיי זאלן נישט קומין פון פאַרשידינע עקן וועלט — אט דאָס זענין די צוויי עיקר־יְסודות זײַנע, און יעֶדער איינער איז אַ הַנָחה פונים אַנדערן: דאָס באַפרײַען זיך פונים אֶלקות און דאָס מְסירת מוֹדָעה, אַז דער מענטש איז דער מושל עַל עַצמו — אט יענער מענטש, וואָס ער איז גאָר נישט קיין אַנדערער ווי אַ מאַלפּע, כְּלאַחר יַד אויסגיוואַקסן און דערהויבן זיך אף דער מַדרֵיגה פון אַ גאט. אפן סמַך פון די דאזיקע צוויי עיקר־יְסודות קען מין פאַרשטייען אַלע פאַראַלן פונים מאדערניזם, אויך אף ווי ווײַט זיי זענין זיך סותר בײַ די פאַרשידינע מַחנות: מע קען פאַרשטיין פון איין זײַט דאָס לְפי־עֶרכדיקייט פונים מוסר, און פון דער אַנדערער זײַט דעם בײַעם דווקא־מוסר לְהֵיפך צום אַלטן מוסר; מע קען פאַרשטייען, אַז דער מוסר האט זיך אָפּגיריסן פון דער אֶמונה; קען פאַרשטייען די שְלילה פון דער אֶמונה אַליין, און, פון דער אַנדערער זײַט, אַז מ־איז זי מְסַרס דורך דעֶם, וואָס מע גייט אַוועק פונים רעליגיעֶזן ציבור און פונים רעליגיעֶזן פאַרים; קען פאַרשטייען, אַז מע גראָבט אונטער מִשפּט און צֶדק דורך לְעֶרינין אַ קרומין פּשָט אינים באַוואוסטן ווערטל „פאַרשטייען אַלדינגס, דאָס הייסט מוחל זײַן אַלדינגס"; קען פאַרשטייען, אַז דאָס גופניות ווערט פָּטור פון אַלע קייטן; קען פאַרשטייען דאָס קַנָאות פון קאָלעקטיווירן אף איין זײַט, און דאָס פאַרשײַטקייט פונים אויסלעֶבן זיך אף דער אַנדערער זײַט; קען פאַרשטייען דאָס מְבַזה זײַן אַלץ, וואָס איז אויטאריטעט, מְסורה, און אַלע עלטערע מענטשן, און קען פאַרשטייען דאָס, וואָס איז צונויפגיבונדן דערמיט, דאָס איבערשאַצן פונים יונגין דור, און דאָס אַרויסרוקן עס אויוון־אָן.

די תּורה, אַז דער מוסר איז אַ לְפי־עֶרכדיקער, און אַז ער איז נישט אינגים רְשות פון דער אֶמונה — איז דאָס עפּיס, אַנדערש, ווי אָפּגיזאָגט זיך פון דער אֶמונה אַליין, און דורך דעֶם טאַקי אויך פונים יְסוד און פונים ציל פון דער גאַנצער אֶמונה, פונים אֶלקות? ווי קען אויסבלייען אֶמונה, דבֵיקות אין גאט, בײַ מענטשן, וואָס לייקינין אינים אַחדותדיקן גיזעץ פון מוסר, גיגעֶבּן פון גאט? צו וואָס דאַרף מין האָבּן אַ גאט, וואָס קען נישט ווײַזן דעם וועֶג די מענטשן, זײַן וויכטיקסטן עולם? אדער דער הֶתּר אף זנות — אט דעֶר פאַראַדנער אויפטו פונים מאדערניזם — צי איז ער עפּיס אַנדערש, ווי אַנ־אָפּזאָג דער אֶמונה (לְפָּחות אין די העכערע פאַרימס אירע), דער אֶמונה, וואָס איז מְגַדל דעם מענטש, ער זאל קאָנין שטייען גלײַך אינים שטורים־ווינט פון די תַאוות, אדער זאל קאָנין ווידער אויפשטייען, אויב ער איז שוין אַ מאָל גיפאַלן? איז אט דעֶר הֶתּר עפּיס אַנדערש ווי אָפּגיזאָגט זיך פון גאט, וואָס ער וואלט נישט מעֶגלעך גיוועֶן מיט דעם תִּפאֶרת און מיט דעם גַדלות פונים בִּנין פון זײַן וועלט, אויב ער וואלט גיוואלט, אַז דאָס ליבשאַפט צווישן די ביידע מִינים זאל זײַן אַ טומלדיקע און פאַסקודנע גרויסע זנות־הוליאַנקע? אדער אט דאָס טיפשות, וואָס די זין פילן זיך גרויס אַנטקעֶגן די טאַטיס, די טעכטער אַנטקעֶגן די מאַמיס, בִּכלַל די יונגע אַנטקעֶגן די אַלטע — איז דאָס נישט אין סאַמע תּוך אַרײַן אַ דאַי', אַז דאָ האט מין צו טון מיט אַ מְרִידה אַנטקעֶגן גאט, וואָס ער האט גיבאָטן, אַז קינדער זאלן האָבּן דֶרך־אֶרץ פאַר טאַטע־מאַמע, און האט די עלטערע גימאַכט דערוואַקסינער, אויסגיאַרביטער פון די יונגע? ווי קען אַ מענטש זײַן פרום, וואָס איז אַנ־אויבער־חָכם און אַנ־עַקשן און רעט זיך איין, אַז ער איז מִי יודֵע וואָס, און האט נישט תּופס גיוועֶן, אַז היסטאריע מאַכט זיך דורן אָפּשיידן זיך פון דער הַשפָּעה מִצַד דעם יונגין מענטש און דורכן באַשיידיניש און דורך דער הַכרָעה מִצַד דעם עלטערן מענטש?

בְּקיצור, דאָס הִתנַגדות פון מאדערניזם און רעליגיעֶזיטעט איז אַ באַשײַמפּערלעכע זאַך. אבער פונקט אַזוי באַשײַמפּערלעך זענין די סַכָּנות, וואָס דער מאָדערניזם שיקט אָן אפן רעליגיעֶזיטעט, לויט אט דעֶם הִתנַגדות.

*) און דערבײַ נישט אין התנגדות און שנאה צום רעליגיעזן ציבור און צום רעליגיעזן פאַרים, נאָר אין אַחדות מיט זיי, זייער סיבה און זייער פעולה — אזוי אַז מע קען אַז זיי גאָר נישט קלערן וועגן אים.

הערגדיק, ווי אַ מענטש פון די הונדערטער טויזנטער רעט וועֶגן דעֶם, וואָס איז מאדערן, ווערט מין כִּמעַט שטענדיק גיוואָר, אַז ער איז גאָר נישט דערגאַנגין ביז דער הַכָּרה פון די עיקר־עלימענטן פונים מאדערניזם, נאָר אַז ער האט זיך אָפּגישטעלט און פאַרהאַקט בײַ אַ פּאָר כאַראַקטעריסטישע זאַכן, ווי אַזוי ער ווײַזט זיך אַרויס, לְמָשל בײַם — נײַעם—רעאַליזם, בײַ „אויפטוערישקייט, בײַם „גיכן טעמפּ", בײַם „אַזוינס איז נאָך נישט גיוועֶן", בײַם קאָלעקטיווין מעטאד. דערפון איז גידרונגין, אַז דאָס רוב פון פאלק, וואָס עס האט אין תּוך אַ נאַטירלעכע מורא פאַר גאָר גרויסע עקספּערימענטן, שטייט נישט דערפאַר צו צום מאדערניזם, ווײַל זיי דערקענין אין אים אַנ־אַ־סַכּפאַכיקייט און אַ הֶמשך אין מַהות פון גאָר דעם אַ־סַכּפאַכיקייט, נאָר ווײַל זיי דערזעֶען מעֶר נישט ווי עפּיס אַ נײַע זאַך אין דעֶם ענין אדער אין אַנ־אַנדערן ענין אדער אין עטלעכע עִנינים, אַ נײַס, וואָס קען גאָר נישט שאַטן. נאָר אויב זיי זענין שוין איין מאָל גיכאַפּט אף איין פּיצל, וואָס זעֶט אויס אַזוי אָן חֲשָשות, מע קען זיך גאָר נישט ריכטן, אַז דערפון זאלן עפּיס וואַקסן נישט קיין גוטע פּועל־יוצאס, — דעמלט איז ס־רוב שוין גיפּסקנט זייער רעליגיעֶזער גזַר־דין. וועֶר ס־הייבט שוין אָן מיט דעֶר אַלף, דער מוז אויך קומין צו דער בֵּית, ס־רוב דעֶרגייט ער צו דער גימל און דַלת, און אַ סַך פון זיי לאזן שוין אויס בײַ דער תָּוו. אויב עֶמיצער האט זיך צוגיוואוינט לְמָשל, צו האַלטן, דער שיינער אײַנפיר פון באַדן צוזאַמין אֲנָשים נָשים וְטַף איז אַ סימן, אַז די מענטשן זענין ווידער צוריק גיוואָרן תְּמימותדיק אינים שַייכות פון מאַנסבּל און אישה, אַזוינער וועט שוין גרינג אויך פאַרענפערן כָּלערליי פּריצות און זנות, און זאָגן, אַז ס־איז קונסט, דערנאָך וועט ער בְּכלַל נישט מודה זײַן, אַז ס־איז דאָ מוסר־גיזעצן בֵּינוֹ ובֵינָה, און ווײַל אין אַ וועלט, וואָס האט נישט אַזוינע מוסר־גיזעצן, איז נישטאָ קיין ארט, צו פאַרטראַכטן זיך וועֶגן גאט, וועט צום סוף פון איִם ווערן אַ כּופר בעיקר.

אַ באַזונדער מִין פון די מענטשן, וואָס ווערן פאַרזונקן אין תהום פון מאדערניזם, זענין די. וואָס ס־ציִען זיי צו און קומין זיי בײַ מעֶר ווייניקער לייכט דער־עיקר נישט די שִמחות פון מאדערניזם, נאָר זײַן תּוכן פון מְפלומפּרשטער גאולה, וואָס ער איז דער אייגינער ווי אין דער אֶמונה, לויט זייער מיינונג. איינים כּישופן אַרײַן מְלִיצות, וואָס טראָגן זיך אַרום אין דער לופטן ווי בלאַנדזשינדיקע זומפּ־פײַערלעך, לְמָשל דאָס דערמאַנטע ווערטל פון „פאַרשטייען אַלדינגס". דער אַנדערער פאַלט אַרײַן צו איינער פון די פאַרשידינע שיטות, וואָס ווילן גליקלעך מאַכן די גאַנצע וועלט, און אַז ער האט שוין אַרײַנגישמעקט אַהין, פאַרקריכט ער אַלץ ווײַטער דאַרטן אַרײַן און פאַרקריכט אַלץ ווײַטער אַוועק פון דער אֶמונה.

דערבײַ איז בײַ די אַלע, הֶן פונים עֶרשטן, הֶן פונים אַנדערן מִין, כּאַטש בָּרור, אַז זיי [illegible] פון אַ הֵיפך צונ־אַ הֵיפך. אבער דער מאדערניזם קריגט אויך אַרײַן גוטע פרײַנט, וואָס ווילן זיך דורך איִם נישט לאזן צונעמין און לאזן זיך בֶּאמת נישט צונעמין זייער רעליגיעֶזיטעט — אַ שאַרפּס און אַ קלאָרס, טאַקי נישט אַ פאַרנעֶפּלטס ווי בײַ די ניי־רעליגיעֶזע — און וואָס בלײַבן אַפילו גאַנץ שטרענג רעליגיעֶז. דאָס זענין מְשונהדיקע נאַטור־אויפטוען פונים אינטעלעקטואַליזם, וואָס זעֶען נישט צו־ליב אַ מִין קליין־קעפּלדיקייט אדער צו־ליב אַ מִין איבערגישפּיצטקייט — אַז ס־איז פאַראַן אַנ־אַבסאָלוטע סתִירה פון מאָדערניזם ביז אֶמונה, און וואָס זעֶען דורך דעֶם נישט. אַז זי איז גישטעֶלט פון איִם אין אַ סכָּנה, גרויס אָן אַ שִיעור, נאָר ס־רוב שטעלן זיי זיך נאָך אַרויס, איגים נאַמין פון דער אֶמונה, מיט קַנָאות פאַר די רַעיונות פונים מאדערניזם, פּראָפּאַגאַנדירן זיי, און זאָגן כָּלערליי שבָחים זייערע אַנטי־רעליגיעֶזע פאַרשפּרייטער און לוחמים. זייער טָעות כֵּפּלט זיך אין צווייען, אויב זיי רעדן זיך נאָך אײַן, אַז דורך דעֶם וועלן זיי אָפּשטעלן די רעליגיעֶזע יְרִידה פון זייער סבִיבה, אין אֶמתן פאַרזיכערן זיי זי נאָך, ווײַל זיי גיבן אַ סיגנאַל, אין גאַנצן צו אַנטלויפן פון דער אֶמונה, פאַר טויזנטער אַנדערע מענטשן, וואָס האָבּן נישט אין זיך די טֶבע פון אַזויפל סתִירה מִיגַיי' ובֵי', אַזוי ווי זיי אַליין.

יאָ, אבער אף ווי ווײַט דער מאדערניזם וויל פּועלן, אַז די מענטשן זאלן זײַן דער בַּעל־בָּית אף זייער אייגן סאָציאַל גורל, און וויל דערלייזן דעם אָרימאַן — קען דאָס אויך נישט זײַן בְּהֶסכֵּם מיט אֶמונה און מיט הִתדַבּקות אין גאט? אויב מע זאָגט זיך אַפילו אָפּ פון אַלע אַנדערע תְּביעות און אויפטוען פונים

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 13 מתוך 72

„נומער הונדערט"

[illegible]

[illegible] ביי אנדערע געוואוינט שטענדיק צו רעדן און שרייבן פון וועגן דער זאך, מיר באריך שטענדיק אין אנדערע טעמאטן די שפאנונג, קיינמאל אבער רעדט מען נישט וועגן דעם מענטשן, — מע דערמאנט נישט צומאל ווער עס האט ביי דער ארבעט געטון, ווער עס האט געשאפן.

ווען מיר קומט אויס אפטער צו לייענען אנדערע פובליקאציעס, באקומט זיך דער איינדרוק, ווי אלץ, וואס ביי אונדז האט זיך געשאפן אין די לעצטע יארן, איז אנטשטאנען דורך אויטאמאטן, נאר קיינמאל האב איך נישט געזען [illegible] און געהערט, ווי נעבן ליכטן די זאך זאל מען לכל הפחות פון יוצא וועגן דערמאנען וועמענס שולד אבער פארדינסט, ווען דאס, וואס די שייכע [illegible]

גוטע זאך איז געקומען אויף דעם [illegible] און גרויסער וועלט. דער „בית יעקב" זשורנאל גייט אריין זיין הונדערטסטן נומער, אין מספר פייערט ער זיין צווייטן יובל, און איך בין טיף איבערצייגט, אז דער לייענער-עולם וועט זיין צופרידן, דער נומער וועט בלתי ספק זיין רייכע [illegible] און עסטעטיש אין זיין געשטאלט [illegible]

[illegible]

ער גידארפט אוועקגעבן א [illegible] פון זיינע יארן, און [illegible]

[illegible] גרונט-שטריך פון נאציאנאלן יידישן [illegible]קטער, עס איז אבער פאראן אנ-

[illegible] צו דעם [illegible] אונדזערע מענטשן. אפילו [illegible] רעקט זיך אז זיי זאלן נישט ח"ו ארייפאלן אין גרויסקייט.

איך וועל דאס מאל ברעכן [illegible]אדיציע. צום הונדערטסטן [illegible] מענטש, וועגן [illegible] וועלכער [illegible]

[illegible] חשיבות פון [illegible] אפשטעלן וויל [illegible] הייסט אליעזר גרשון פרידנזאן. [illegible] אין צאל [illegible] גידרוקט גיווארן עמודים און וויפל שורות, עס איז אבער נישט במציאות אויסצוחשבונען וויפל דאס האט געקאסט צער, וויפל הארעוואניע, וויפל דאס [illegible] און וויפל געזונט. און דאס אלץ האט אנגעטראגן און [illegible] מענטש, אליעזר גרשון פרידנזאן [illegible]

מע-[illegible] קענען די באדינגונגען ביי וועלכע מיר האבן [illegible], מע דארף וויסן דעם [illegible] אונדזער ארבעט, בכדי צו קענען פאר-שטיין [illegible], וואס אזוינס עס הייסט אין די דאזיקע באדינגונגען א נומער הונדערט פון אן ערנצטן שיינעם און אמוזירנדן זשורנאל.

ווען מיר שרייבן וועגן דעם הונדערטסטן נומער פון זשורנאל, זאגן מן הסתם— עס וועלן [illegible] און העלן [illegible] לכבוד דעם [illegible] פון גידרוקטן וואָרט, [illegible] שרייב-טיש און קלער, וואס זאל איך טון מיט דעם מענטש, וואס זאל איך שרייבן וועגן חבר פרידנזאן, זאל איך [illegible] אים באגריסן [illegible] אדער אפשר דארף איך אים [illegible] מיטגעפיל אין פראפארץ צו דערצו, וויפל ער מאטערט זיך און ליידט.

ווארן איך ווייס, אז נישט קיין שררות איז ביי אונדז פאראן, נאר שווערע ביטערע קנעכטשאפט האט יעדער פון אונדז אויסצוטראגן אין זיין טעטיקייט, [illegible] און דאן ווען דער לייענער אדער לייענער פון הונדערטסטן נומער וועט [illegible] א צופרידענער [illegible] וועגן דער עקספאנסיע פון רעליגיעזן גידאנק, דעמלט וועט זיכער חבר פרידנזאן [illegible] זיצן און צונאמיגלייגן די באטיצן מכוח די טערמינען [illegible]

ווען מע דארף אצלו א וועקסל אדער האנארירן א טשעק.

חבר פרידנזאן איז אומדערמידלעך, ער איז אגרעסיוו, אזש פיל מאל האט ער ביי מיר געבעטן א פאר ווערטער פאר זיין יובילעאום-נומער, זיכער האט ער יעדן אזוי פארמאטערט, ווער ווייסט וואס פאר א סיורפריז ער האט פאר דעם יובילעי-נומער צוגעגרייט. און איך בעטן שרייבן די דאזיקע ווערטער קלער [illegible] מכוח א קלייניקייט, איך טראכט ארום דער פראזאאישער פראגע, צי ווייסט [illegible] דער לייענער, אז מע דארף באצאלן פאר א גיקויפטן עקזעמפלאר? ובפרט צו ווייסן [illegible] מע דארף דעם זשורנאל קויפן?

עס וועגן אוודאי די מחשבות נישט אויפגעפאסט אז דער פייערלעכקייט פון א יובילעי, עס איז אפשר [illegible]

[illegible]

זאמין חבר, דעם אייגנטלעכן [illegible] אליעזר גרשון פרידנזאן.

דעם זשורנאל ווינטשן אלע אריכות ימים, לאנגע יארן, איך ווינטש דיר ליבער חבר [illegible] איך ווינטש [illegible] אונדזער גאנצער משפחה אז [illegible] מיטפילן, אנערקענען און העלפן.

[illegible] חבר פרידנזאן גיט ארויס דעם נומער הונדערט, זיינע פארדינסטן זענען אבער פאר [illegible] אזוי פיל כוח האט ער אין דער זאך אריינגעלייגט, און איך וואלט זיין א כפוי טובה [illegible] ווען איך וואלט דעם דאזיקן אמת נישט מגלה געווען ברבים.

[illegible] דאס הייסט אן-אפטייל פון אונדזער [illegible] טראדיציע.

פארלירט נישט דעם מוט!

[illegible]

מיר מחויב געווען אנצואווענדן [illegible] כדי זיי צו ראטעווען, [illegible]

[illegible] „בית יעקב" וועלט-ארגאניזאציע. [illegible] אויסגעבער פון בית יעקב זשורנאל, האט מיט [illegible] גרויסע קרבנות [illegible] פארלירט נישט דעם מוט, טראגט [illegible]

דער שווערער קריזיס-צייט און העלפט ווייטער בויען און אויסבויען, ביז מיר וועלן זוכה זיין צו זען גאנץ רעאליזירט אונדזער ציל — בית יעקב לכו ונלכה באור ד'.

ד"ר שמואל דייטשלענדער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

רעליגיעזיטעט - מאדערניזם - דאָס יינגע דור

פון ד״ר נתן בירנבוים

אויב רעליגיעזיטעט הייסט, אַז דער מענטש פילט, ער איז צוגעבונדין צום אֱלקות *) דעמלט איז דער מאדערניזם אין שאַרפסטן הִתנַגדות צונ־אים. וואָרן—ווי שטאַרק די פאַרשידינע פארימס, וואָס אין זיי טרעט דער מאדערניזם אַרויס, זאלן נישט זיין לְהֵיפֶך איינס מיטן אַנדערן, ווי זיי זאלן נישט קומין פון פאַרשידינע עקן וועלט—אט דאָס זענין די צוויי עיקר־יְסודות זיינע, און יעֶדער איינער איז אַ הַנָחה פונים אַנדערן: דאָס באַפרייען זיך פונים אֱלקות און דאָס מְסירת מוֹדָעה, אַז דער מענטש איז דער מושל עַל עַצמו — אט יענער מענטש, וואָס ער איז גאָר נישט קיין אַנדערער ווי אַ מאַלפע, כְּלאַחר יַד אויסגיוואַקסן און דערהויבן זיך אף דער מַדרֵיגה פון אַ גאָט. אפן סמַך פון די דאזיקע צוויי עיקר־יְסודות קען מין פאַרשטייען אַלע פאַראַלן פונים מאדערניזם, אויך אף ווי ווייט זיי זענין זיך סותר ביי די פאַרשידינע מַתנות: מע קען פאַרשטייען פון איין זייט דאָס לְפִי־עֶרכדיקייט פונים מוסר, און פון דער אַנדערער זייט דעם נייעם דווקא־מוסר לְהֵיפֶך צום אַלטן מוסר; מע קען פאַרשטייען, אַז דער מוסר האט זיך אָפּגיריסן פון דער אֱמונה; קען פאַרשטייען די שלִילה פון דער אֱמונה אַליין, און, פון דער אַנדערער זייט, אַז מ־איז זי מְסַרס דורך דעֶם, וואָס מע גייט אַוועק פונים רעליגיעֶזן ציבור און פונים רעליגיעֶזן פארים; קען פאַרשטייען, אַז מע גראָבט אונטער מִשפט און צֶדק דורך לְעֶרינין אַ קרומין פשט אינים באַוווּסטן ווערטל „פאַרשטייען אַלדינגס, דאָס הייסט מוחל זיין אַלדינגס"; קען פאַרשטייען, אַז דאָס גופניות ווערט פָּטור פון אַלע קייטן; קען פאַרשטייען דאָס קַנָאוּת פון קאלעקטיווירן אף איין זייט, און דאָס פאַרשייטקייט פונים אויסלעֶבן זיך אף דער אַנדערער זייט; קען פאַרשטייען דאָס מְבַזה זיין אַלץ, וואָס איז אויטאָריטעט, מְסוֹרה, און אַלע עלטערע מענטשן, און קען פאַרשטייען דאָס, וואָס איז צונויפגיבונדן דערמיט, דאָס איבערשאַצן פונים יונגין דוֹר, און דאָס אַרויסרוקן עס אויוון־אָן.

די תּוֹרה, אַז דער מוסר איז אַ לְפִי־עֶרכדיקער, און אַז ער איז נישט אינים רְשות פון דער אֱמונה—איז דאָס עפּיס, אַנדערש, ווי אָפּגיזאָגט זיך פון דער אֱמונה אַליין, און דורך דעֶם טאַקי אויך פונים יְסוֹד און פונים ציל פון דער גאַנצער אֱמונה, פונים אֱלקות? ווי קען אויסבלייען אֱמונה, דבֵיקות אין גאָט, ביי מענטשן, וואָס לייקנין אינים אַחדוּתדיקן גיזעץ פון מוסר, גיגעֶבן פון גאָט? צו וואָס דאַרף מין האָבן אַ גאָט, וואָס קען נישט ווייזן דעם וועֶג די מענטשן, זיין וויכטיקסטן עולם? אדער דער הֶתר אף זנות — אט דער פאַראַדנער אויפטו פונים מאדערניזם — צי איז ער עפּיס אַנדערש, ווי אַנ־אָפּזאָג דער אֱמונה (לְפָּחות אין די העכערע פארימס אירע), דער אֱמונה, וואָס איז מְגַדל דעם מענטש, ער זאָל קאָנין שטייען גלייך אינים שטורים־ווינט פון די תַּאוות, אדער זאָל קאָנין ווידער אויפשטייען, אויב ער איז שוין אַ מאָל גיפאַלן? איז אט דער הֶתר עפּיס אַנדערש ווי אָפּגיזאָגט זיך פון גאָט, וואָס ער וואָלט נישט מעֶגלעך גיוועֶן מיט דעם תִּפאֶרת און מיט דעם גַדלות פונים בִּנין פון זיין וועלט, אויב ער וואָלט גיוואָלט, אַז דאָס ליבשאַפט צווישן די ביידע מינים זאָל זיין אַ טומלדיקע און פאַסקודנע גרויסע זנות־הוליאַנקע? אדער אט דאָס טיפּשות, וואָס די זין פילן זיך גרויס אַנטקעֶגן די טאַטיס, די טעכטער אַנטקעֶגן די מאַמיס, בִּכלַל די יונגע אַנטקעֶגן די אַלטע — איז דאָס נישט אין סאַמע תּוֹך אַריין אַ ראַי׳, אַז דאָ האט מין צו טוּן מיט אַ מְרִידה אַנטקעֶגן גאָט, וואָס ער האט גיבאָטן, אַז קינדער זאלן האָבן דֶרך־אֶרץ פאַר טאַטע־מאַמע, און האט די עלטערע גימאַכט דערוואַקסינער, אויסגיאַרבּיטער פון די יונגע? ווי קען אַ מענטש זיין פרוס, וואָס איז אַנ־אויבער־חָכם און אַנ־עַקשן און רעט זיך איין, אַז ער איז מִי יוֹדֵעַ וואָס, און האט נישט תּוֹפס גיוועֶן, אַז היסטאָריע מאַכט זיך דורך אָפּשיידן זיך פון דער הַשפָּעה מִצַד דעם יונגין מענטש און דורכן באַשיידיניש און דורך דער הַכְרָעה מִצַד דעם עלטערן מענטש?

בְּקיצור, דאָס הִתנַגדות פון מאדערניזם און רעליגיעֶזיטעט איז אַ באַשיימפּער־לעכע זאַך. אבער פונקט אַזוי באַשיימפּערלעך זענין די סַכָּנות, וואָס דער מאַ־דערניזם שיקט אָן אפן רעליגיעֶזיטעט, לויט אט דעֶם הִתנגדות.

*) און דערביי נישט אין התנגדות און שנאה צום רעליגיעזן ציבור און צום רעלי־גיעזן פארים, נאָר אין אחדות מיט זיי, זייער סיבה און זייער פעולה — אזוי אז מע קען אַז זיי באָר נישט קלערן וועגן אים.

הערגדיק, ווי אַ מענטש פון די הונדערטער טויזנטער רעט וועגן דעֶם, וואָס איז מאָדערן, ווערט מין כִּמְעַט שטענדיק גיוואָר, אַז ער איז גאָר נישט דערגאַנגין ביז דער הַכָּרה פון די עיקר־עלימענטן פונים מאדערניזם, נאָר אַז ער האט זיך אָפּגישטעלט און פאַרהאַקט ביי אַ פּאָר כאַראַקטעריסטישע זאַכן, ווי אַזוי ער ווייזט זיך אַרויס, לְמָשל ביים — נייעם־רעאַליזם, ביים ‚אויפטוערישקייט, ביים „גיכן טעמפּ", ביים „אַזוינס איז נאָך נישט גיוועֶן", ביים קאלעקטיוון מעטאָד. דערפון איז גידרונגין, אַז דאָס רוֹב פון פאָלק, וואָס עס האט אין תּוֹך אַ באַטיילעכע מוֹרא פאַר גאָר גרויסע עקספּערימענטן, שטייט נישט דערפאַר צו צום מאדערניזם, ווייל זיי דערקענין אין אים אַנ־אַ־סַכּפאַכיקייט און אַ הֶמשך אין מַהוּת פון גאָר דעם אַ־סַכּפאַכיקייט, נאָר ווייל זיי דערזעֶען מעֶר נישט ווי עפּיס אַ נייע זאַך אין דעֶם עִנין אדער אין אַנ־אַנדערן עִנין אדער אין עטלעכע עִנְיָנים, אַ נייס, וואָס קען גאָר נישט שאַטן. נאָר אויב זיי זענין שוין איין מאָל גיכאַפּט אף איין פּיצל, וואָס זעֶט אויס אַזוי אָן חשָשות, מע קען זיך גאָר נישט ריכטן, אַז דערפון זאלן עפּיס וואַקסן נישט קיין גוטע פּוֹעל־יוֹצאס,—דעמלט איז ס־רוֹב שוין גיפּסקנט זייער רעליגיעֶזער גזַר־דין. ווער ס־הייבט שוין אָן מיט דער אַלף, דער מוז אויך קומין צו דער בֵּית, ס־רוֹב דערגייט ער צו דער גימל און דַלת, און אַ סך פון זיי לאָזן שוין אויס ביי דער תָּוו. אויב עֶמיצער האט זיך צוגיוואוינט לְמָשל, צו האַלטן, דער שיינער איינפיר פון באָדן צוזאַמין אֲנָשים נָשים וְטַף איז אַ סימן, אַז די מענטשן זענין ווידער צוריק גיוואָרן תְּמִימותדיק אינים שַייכות פון מאַנדזבּל און אישה, אַזוינער וועט שוין גרינג אויך פאַרענפערן כְּלערליי פְּריצות און זנות, און זאָגן, אַז ס־איז קונסט, דערנאָך וועט ער בִּכלַל נישט מוֹדה זיין, אַז ס־איז דאָ מוסר־גיזעצן בֵּינו וּבֵינָה, און ווייל אין אַ וועלט, וואָס האט נישט אַזוינע מוסר־גיזעצן, איז נישטאָ קיין אָרט, צו פאַרטראַכטן זיך וועֶגן גאָט, וועט צום סוף פון אים ווערן אַ כּוֹפר בעיקר.

אַ באַזונדער מִין פון די מענטשן, וואָס ווערן פאַרזונקן אין תהום פון מאדער־ניזם, זענין די, וואָס ס־ציען זיי צו און קומין זיי ביי מעֶר ווייניקער לייכט דערעיקט נישט די שִׂמחות פון מאדערניזם, נאָר זיין תּוֹכן פון מְפלוֹמפרשטער גאולה, וואָס ער איז דער אייגינער ווי אין דער אֱמונה, לויט זייער מיינונג. איינים כּישופן אַריין מְלִיצות, וואָס טראָגן זיך אַרום אין דער לופטן ווי בלאַנדזשינדיקע זומפּ־פייערלעך, לְמָשל דאָס דערמאַנטע ווערטל פון „פאַרשטייען אַלדינגס". דער אַנדערער פאַלט אַריין צו איינער פון די פאַרשידינע שיטות, וואָס ווילן גליקלעך מאַכן די גאַנצע וועלט, און אַז ער האט שוין אַריינגי־שמעקט אַהין, פאַרקריכט ער אַלץ ווייטער דאָרטן אַריין און פאַרקריכט אַלץ ווייטער אַוועק פון דער אֱמונה.

דערביי איז ביי די אַלע, הֶן פונים עֶרשטן, הֶן פונים אַנדערן מִין, כּאטש בָּרור, אַז זיי זענין גיוואַנדערט פון אַ הֵיפֶך צונ־אַ הֵיפֶך. אבער דער מאדערניזם קריגט אויך אַריין גוטע פריינט, וואָס ווילן זיך דורך אים נישט לאָזן צונעמין און לאָזן זיך בֶּאֱמת נישט צונעמין זייער רעליגיעֶזיטעט -- אַ שאַרפס און אַ קלאָרס. טאַקי נישט אַ פאַרנעֶפּלטס ווי ביי די ניי־רעליגיעֶזע — און וואָס בלייבן אַפילו גאַנץ שטרענג רעליגיעֶז. דאָס זענין מְשונהדיקע נאַטור־אויפטועֶן פונים אינטע־לעקטואַליזם, וואָס זעֶען נישט צו־ליב אַ מִין קליין־קעפּלדיקייט אדער צו־ליב אַ מִין איבערגישפּיצטקייט — אַז ס־איז פאַראַן אַנ־אַבסאָלוטע סתִירה פון מאַ־דערניזם ביז אֱמונה, און וואָס זעֶען דורך דעֶם נישט, אַז זי איז גישטעלט פון אים אין אַ סַכָּנה, גרויס אָן אַ שִיעוּר, נאָר ס־רוֹב שטעלן זיי זיך נאָך אַרויס, אינים נאַמין פון דער אֱמונה, מיט קַנָאוּת פאַר די רַעיוֹנות פונים מאדערניזם, פּראָפּאַגאַנדירן זיי, און זאָגן כְּלערליי שבָחים זייערע אַנטי־רעליגיעֶזע פאַרשפּריי־טער און לוֹחמים. זייער טָעות כֶּפלט זיך אין צווייען, אויב זיי רעדן זיך נאָך איין, אַז דורך דעֶם וועלן זיי אָפּשטעלן די רעליגיעֶזע יְרִידה פון זייער סבִיבה. אין אֶמתן פאַרזיכערן זיי זי נאָך, ווייל זיי גיבן אַ סיגנאַל, אין גאַנצן צו אַנט־לויפן פון דער אֱמונה, פאַר טויזנטער אַנדערע מענטשן, וואָס האָבן נישט אין זיך די טֶבע פון אַזויפל סתִירה מִינֵי׳ וּבֵי׳, אַזוי ווי זיי אַליין.

יאָ, אבער אף ווי ווייט דער מאדערניזם וויל פּוֹעלן, אַז די מענטשן זאלן זיין דער בַּעל־בַּיִת אף זייער אייגן סאָציאַל גוֹרל, און וויל דערלייזן דעם אָרימאַן— קען דאָס אויך נישט זיין בְּהֶסכּם מיט אֱמונה און מיט הִתדַבְּקות אין גאָט? אויב מע זאָגט זיך אַפילו אָפּ פון אַלע אַנדערע תְּבִיעות און אויפטועֶן פונים

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 15 מתוך 72

מאדערניזם — נאר אין די דאזיקע ענינים טאר מען אויך נישט מסכים זיין צום מאדערניזם? בעסער: מוז מען נישט מסכים זיין? בלי ספק — אויב דאס, וואס יער מאדערניזם וויל דערגרייכן — וואלט נאר באמת געווען די גאולה, אויב נאר יין מעטאדע וואלט נישט געווען אזוי ווי זי איז, אויב זיין ארויסגאנג פון דעו נשמה וואלט נאר נישט געווען אזוי אין גאנצן להיפך צום רעליגיעזן גידאנק. אבער ס־איז דאך לכתחילה קלאר, אז זיין סאציאלער מוסר קען נישט זיין אפגיטיילט פונים איניוויניקסטן גיזעץ און מהות, וואס ווערט נתגלה, אנטשעפּנדיק זיך מיט עזות, אין זיינע אלע אנדערע פרינציפּן, תביעות און אויפטוען. רעליגיעזע מענטשן, אויב זייער רעליגיעזיטעט איז אמתדיק און טיף, וואלטן גידארפט אנטלויפן פון אט דעם מין גליקלעך מאכן די וועלט. נישט נאר וועגן דעם אופן פון אונס, וואס עס וויל זיך דערמיט דערשלאגן צו זיין ציל, נאר קודם כל ווייל זיי וואלטן גידארפט תופס זיין, אז סע קען נישט אויסבלייען קיין, גליק פארן כלל מענטשן פון אזא שיטה, וואו ס־איז נישטא קיין פּיצל בענקשאפט צום אייבערשטן און נישטא קיין שום מקיים זיין זיינע גיבאטן. זייער רעליגיעזע הכרה, דער קוק פון דער נשמה, וואלט זיי גידארפט אנווייזן, אז די סאציאלע שאלה קען מען נישט באשיידן אזוי ווי א מאטעמאטיש פּראבלעם, וואו ביים חשבון בלייבט גיט קיין רעשט, אז מע קען נישט אריינבויען קיין אויסגיטראכטע פּאליצן אין דער וועלט־היסטאריע אריין און אז אזא פּרואוו איז אסור, נאך מער אסור, אויב ס־איז דערביי נאך אריינגימישט שנאה צו גאט און צו לייט. זיי וואלטן גידארפט פארשטיין, אז אויסצולייזן דעם מענטש אצינד, איידער דער משיח קומט, איז פאראן נאר איין וועג, וואו ס־איז מעגלעך צו גיין: די עלי׳ שטרעבנדיק רואיק און מיט סבלנות, די מענטשן זאלן זיך מיט ליבשאפט און מיט יישוב הדעת העלפן איינער דעם אנדערן.

ס־איז אבער הייַנט א פאקט, אז ביי די רעליגיעזע מענטשן איז שוואך גיווארן די הכרה און דער קוק פון דער נשמה, אזוי אז זייער רצון, וואס האט זיך אויסגילערנט גוטסקייט ביי דער אמונה, גייט הייַנט גרינג און העלפט צו די אפּיקורסים, מיינינדיק, אז ער טוט א מצווה. און דאס איז איינער פון די שווערסטע פאקטן אין דער מלחמה צווישן אמונה און כפירה, וואס זי האט זיך הייַנט אזוי שטארק צופלאקערט — נאך שווערער דעריבער, ווייל ס־רוב איז עס דאס יונגע דור, דאס רעליגיעזע יונגע דור, וואס איז, דאכט זיך, ארומגינומען מיט א ווייכקייט לגבי דעם מאדערניזם.

אט דאס באזונדערע ארומגינומיגקייט פונים יונגן דור איז מן הסתם פאר אים און פאר א סך אנדערע מענטשן א ראי׳, אז דער מאדערניזם גייט אפן גוטן וועג. אבער אין אמתן איז עס א ראי׳ פארן היפך. ווארן נאר אפן סמך* פון זיין מאדערנקייט האט דאס יונגע דור די פּרעטענזיע, אז זיי זעבן די אורים ותומים פונים עתיד־וועג פון מענטשלעכן מין, און אז זייער דיעה איז מכריע. און דאס איז דאך א פּרעטענזיע, וואס איז אין א סתירה צו נאטור־היסטארישע ידיעות און פאקטן. אוודאי, דאס יונגע דור קען ווערן וויכטיק פארן כלל, אבער נאר אפן סמך פון זיינע נאטירלעכע מעלות: דורך דעם, וואס סע שטעלט זיך אים צו זיין דיספּאזיציע, מיטן טעמפּעראמענט, מיט די גיבליטן, מיטן גאנצן סכום פון כוחות. געבן עפּיס פאר זיך אליין, אליין עפּיס הייסן, דאס קען דאס יונגע דור נישט טון, אפילו אז סע מיינט, סע קען, אדער מיינט גאר, אז סע טוט אזוי. ס־נעמט און פאלגט — לויטן גיזעץ פון המון. ביז נישט לאנג צוריק האט עס גיפאלגט די, וואס האבן פון אים פארלאנגט מסורה און אמונה, אצינד פאלגט עס יענע, וואס טראכטן אויס, אז דאס יונגע דור איז אן־ערשט־קלאסיקער גורם אין דער וועלט־היסטאריע, וואס חנפנין אים מיט שבחים, און זענען אים מתיר צו טון אדער נישט צו טון, ווי עס וויל נאר. און מע פאלגט מיטן גאנצן אימפּעט פון יונגשאפט. מ־איז מקיים מיט אלע דיקדוקים און פרטים איטלעכס משוגעוואטע פארקרימיניש פונים מאדערניזם. און דערביי איז מען — „פרום", א שרעק.

גאר שטארק האט זיך דאס דאזיקע פארדרייעניש באזעצט צווישן יידישע יונגע־לייט. און דאס איז נישט קיין חידוש, ווייל ביי יידן האט זיך שוין גימאכט א שטיקל טראדיציע, מיטצוטאנצן מיט אלע מאדעס פון דער צייט, נישט־גיטראכטערהייט אריינצולייגן אין חרם אלדינגס, וואס ביי יענער מאדע הייסט עס רעאקציע, און גאר נישט צו קלערן אז אמונה און רעליגיעזיטעט, בפרט די יידישע, הייסן ביי רובא דרובא פונים מאדערנים עולם אויך רעאקציע. און איז דען אט דאס רוב נישט גירעכט, לויט זיין קוק? איז דען ביי אים אט דאס פּיצעלע מיעוט, וואס ווילן זיין מאמינים און מאדערנע מענטשן, נישט אויסקומען פּשוט ווילד־משונהדיג? איז דען פאראן א זאך, וואס זאל זיין רעאקציאנערער, ווי די מצוות מעשיות, וואס זענען אזא סתירה צום נייעם רעאליזם, (דאס איז עפּיס אנדערש ווי דער אלטער רעאליזם, בעסער: דער

אייביקער)? אדער איז דאס נישט אפשר די גרעסטע „רעאקציע", וואס אין יהדות איז נאר דא א בהעלטיקער, נישט קיין לפי־ערכדיקער מוסר? אדער אויב דאס יהדות לאזט די תאווה נישט טון פראנק און פריי, וואס זי וויל, נאר ב״נט זי מיט גיוויסע כללים פון מוסר? איז דאס נישט די גרעסטע „רעאקציע", אויב דאס יהדות פארווערט צו באגרעניצן די צאל קינדער, אויב נשים קענען נישט זיין קיין עדות, און האבן אויך נישט גיוויסע אנדערע רעכט, וואס זיי האבן גיהאט ביי די אומות העולם, צו מאל שוין פריער, איידער דער מאדערניזם האט אנגיהויבן זיין ארבעט? אויב עס גיט דעם יונגן דור נישט ארויס קיין התרת הוראה, נאר פארקערט, ס־לערנט זיי, אויסצופארימען זיך לויט דער דוגמא פון די עלטערע? איז דען דאס נישט אלץ די סאמע עצם־„רעאקציע"? אפּכלל, פארוואזשע דארף מען אזוי ציטערן, מה יאמרו יענע, פארוואס דארף מען פּשטלין, אויפטון המצאות, כדי צו פארשטעלן פון דער דרויסנדיקער וועלט און פונים אייגינים גיוויסן די דאזיקע רעאקציע אדער כדי איר אנצוטון א ליבעראל רעקל? וואס דארף מען דאס אלץ האבן, פארוואס זאל מען זיך נישט מודה זיין צו דער „רעאקציע", דאס הייסט צום אפּווארפן די פלעגער פון יענע, וואס ווילן אפּווישן גאטס ברייטן וועג אין דער היסטאריע פון מענטשלעכן מין, פארוואס זאל מען זיך נישט אומקערן צו אט יענע גידאנקן, וואס האלטן פונים נצחיות מ׳יין ווי פון אלע „צייטגייסטער" צוזאמען, און וואס זאגן זיך אויך אפּ פון גאולה־פּאראלן, אויב זיי זענען מער נישט ווי אנגרעדינישן פון דער סיטרא אחרא? ווען וועט מען שוין פארשטיין, אז פארן רעליגיעזיטעט איז נישטא קיין אנדער ערבות ווי נאר דאס רעאקציאנערקייט, דאס הייסט די הסכמה צו די גטלעכע עיקר־תביעות צום מענטשלעכן ציבור, וואס ביי די מאדערנע רופן זיי ארויס שלילה? ווען וועט מען פארשטיין, אז מען איז נישט קיין שותף ביי א תקופהדיקן איבערבייט פון דער וועלט, נאר ביי א טראגיקאמישן עפּיזאד, אויב מע גיט זיך איבער דעם פארנעפּלטן חשק, מברר צו זיין דאס שייכות צום מאדערניזם, דאס הייסט שעמיוודיק צושטיין צונ־אים? ווען וועט מען שוין פארשטיין, אז אט דאס, וואס דער מאדערנער יידישער מענטש קען גאר ניט רואיק איינזיצן, ביז ער איז נישט אריין אינים חייל פון די חוט־השערהניקס, פון די גלייך־מאכער, פון די שאבלאניסטן, פון די היסטאריע־אויסרעכינער, אז אט דאס איז נישט קיין כבוד פאר אונדז, נאר א סימן פון חרפה, וואס אנטפּלעקט אונדזער בושה פאר דער וועלט? ווען וועט שוין לסוף א ייד אזוינס מעגן זאגן, און ס־זאלן אים נישט שלעכט פארשטיין און אפּחוזקן פון אים דאס רוב. וואס זענען פארפלאטשיקט גיווארן דורכן מאדערניזם?

אפּזאגן זיך פון מאדערניזם — דאס דארף מען טון. דאס איז דער ערשטער תנאי פאר דעם יונגן דור יידישע מאמינים, כדי אויפצוהאלטן זייער רעליגיעזיטעט, בעסער: כדי עס קונה צו זיין. זיי דארפן נישט האבן קיין מורא, אז דורך דעם וועלן זיי זיך אפּרייסן אין גאנצן פון דער קולטור־וועלט. ווארן מאדערניזם איז נישט קולטור, נאר פונאנדערפאלונג פון קולטור. נישט פארטיפערונג, נאר פארפלאטשיקונג. מאדערניזם איז נישט דאס זעלבע ווי אייראפּעאישע קולטור, נאר א מיאוסער טעות, — וואס וועט באלד אריבערגיין, לאמיר האפן — א נעבעכדיק בלאנדזשעניש אין דער אייראפּעאישער קולטור. אין אט דעם גרויסן פענאמען פונים כלל מענטשן, וואס אין דעם דאזיקן פענאמען זענען פאראן שטארקע יידישע עלעמענטן, אחוץ דעם גרעקישן, רוימישן און גערמאנישן, אפּזאגן זיך פון מאדערניזם, דאס איז דער ערשטער תנאי, כדי עפּיס צו טון, מע זאל קענען צוקומען צו רעליגיעזיטעט מיטן גאנצן כוח און די גאנצע פעולות. אז מע וועט זיך אפּזאגן פונים מאדערניזם, וועט מען אריינקריגן גאר אנדערע מעגלעכקייטן. קודם כל וועט מען האבן גאר אן־אנדערן כוח מבטל צו זיין יענע סיבות, וואס האבן מיטגיהאלפן שיטער צו מאכן דאס יידישע רעליגיעזיטעט, אחוץ דעם מאדערניזם און דער השכלה, וואס זי נעמט זיך פון אים. ווארן נישט זיי אליין זענען שולדיק דערין, גאר אויך גיוויסע פּאקטישע תנאים פונים יידישן לעבן, וואס האבן שטארק צוגיהאלפן לטובת דעם אויסוואקס פון א נישט־רעליגיעזן מצב הרוח. אט די תנאים — די איין־זייטיקע מסחר־פּרנסה פון איין זייט און דער אנארכיזם אינים מנהיגות ברוח פון דער אנדערער — מוז מען מבטל זיין ביי אונדזער פאלק. נאר דער מאדערניזם דערלאזט דאס נישט. דער מאדערניזם האט ליב די גרויסע שטאט, חלשט נאכן טאראראם, גייט אויס נאכן יאגעניש און שטופּט אפּ פון זיך א ברייטן און פּראקטישן אומקער צו ערד־ארבעט. די אלטע מליצה, וועגן קלעריקאליזם, אן־איבערגינומענע פון די קריסטלעכע משכילים, שטעלט ארויס התנגדות אנטקעגן א שארפער רעליגיעזער דיסציפּלין. אז ס־וועט בטל ווערן דער מאדערניזם, וועלן אויך בטל ווערן די דאזיקע מניעות, די כאפּ־ווערטער, וואס זייער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

יסוד איז א פילדערניש פון נישט־דערוואקסנקייט אנטקעגן הכרחדיקייטן (און דאס איז שוין דאס בעסטע), אדער פשוט שנאה צו דער אמונה.

נאר דאס איז נאך נישט דער עיקר. דער עיקר איז אט וואס: דאס רעליגיעזע רוחניות, וואס איז אונטערגיגראבן גיווארן דורך דעם מאדערניזם, אפגישטעלט אין זיין אויסוואקס, פארהאלטן אין זיין אויפגאנג, גישטערט אין זיינע פעולות, גיענגט און גיפענטיט — אז סע וועט זיך אפזאגן פונים מאדערניזם, וועט עס פטור ווערן פון די מניעות און פענטים, און וועט ווידער קענין זיין וואס עס איז בעצם.

אויב אין די לעצטע צענדליגער יארן האבן די יידן, וואס זענין גיבליבן רעליגיעז, אנגיהויבן צונויפצונעמין זיך, כדי אויפצוהאלטן זייער וועלט־השקפה און זייער פיר אין לעבן אנטקעגן די אטאקן פון די שונאים, איז דאס טאקי גאנץ וואויל און גוט. נאר ווי זאל מין זיך קענין פרייען מיט די פעולות, אז מע זעט דאס יונגע דור, וואס ביי אים איז שוין א הויכער פלי, אז ס־איז מקנא די ציוניסטן און סאציאליסטן וועגן זייערע „הויכע", „ממשותדיקע" צילן, און אז סע בארגט זיך ביי זיי צו מאל און גיט זיי אויס דערמיט? ווי קען מין זיך פרייען, אז מע זעט ביי, דאס יונגע דור, די כלומפרשט רעליגיעזע, אז זיי הייבן שוין אפילו נישט אן צו פילן, וויפל גרויסקייט און ממשות, וואסערע ריזיקע מעגלעכקייטן פון א פעולהדיקן אויפרייס ס־זענין דא אינים רעליגיעזן אידעאל, אינים שטרעבן צו הייליקן דאס יידישע פאלק, לויטן מיין פון דער תורה? וואס העלפט דאס גאנצע צונויפביגדן זיך, אז דאס רעליגיעזע רוחניות איז שוין אויסגיוועפט? וואס העלפט דאס גאנצע רירוודיקייט און טארעראמווין, אז אין דער זעלבער צייט איז מין מקריב קרבנות צו דער אפגאט מאדערניזם?

אפזאגן זיך פון אט דער אפגאט — דאס דארף מין טון! אויב נישט, וועלן מיר אלץ מער אנווערן זיך אליין. אויב יא, וועט אפשר נאך נישט זיין צו שפעט, וועט נאך מעגלעך זיין דער גרויסער אומקער. וועט אפשר נאך זיין א יונג דור, וואס איז פול מיט א הארציק גאט־גיפיל, א יונג דור, וואס ווייסט וועגן פרומע מעשים טובים און שליחות פונים אייבערשטן, א יונג דור, וואס ס־איז אים צוזאמין מיטן חוש פאר תפארת אויך צוגיקומין א ניי מין דביקותדיקע עבודה; א יונג דור, וואס פאר אים וועט דאס גישטאלט פון משיח — וואס איז דאך פאקטיש שוין אזוי לאנג אפגירוקט גיווארן אין א ווינקל, א זייטיקע זאך — אפשר ווידער אויפהייבן זיך מיטן גאנצן תפארתדיקייט פון אחרית הימים, און וועט זיין ממשותדיקער און פעולהדיקער, ווי דער מאדערנער טארעראם פון אנגיבלאזינע הבלים; א יונג דור, וואס שפייזט זיך נישט מיט העזהדיקע כאפ־ווערטער, נאר מיטן אייביקןווארט פון גאט.

(יידיש: שאב)

זאל אייער נאמין נישט פעלן!

שוין ווערט פארענדיקט די פרענומעראנטן־אקציע אויף דעם ווערק

גיזאמלטע שריפטן — פון — שרה שענירער

אין דעם באנד שריפטן גייען אריין:

מאמרים, יום־טובדיקע שמועסן, טאג־בוך, בריוו צו יידישע טעכטער זכרונות פון דער בית־יעקב־באוועגונג, בריוו צו יידישע קינדער, וועגן די אקטועלסטע פראבלעמין פון יידישן פרויען־לעבן און נאך פארשידינע אינטערעסאנטע מאטעריאלן.

א חוץ דעם רייכן מאטעריאל:

16 זייטן בילדער, פון צוזאמינפארן, פגישות פון ב"י און „בנות" און פון פארשידינע גישעענישן אין ארטאדאקסישן פרויען־לעבן.

דאס בוך וועט זיין א צירונג פאר יעדער יידישער טאכטער און א האנט־בוך פאר יעדער יידישער פרוי.

זאל אייער נאמין זיין פאראייביקט אין דעם דאזיקן בוך. שיקט איין אייער פרענומעראנט 2 גילדן און אייער נאמין וועט זיין גידרוקט אין דעם בוך און איר וועט דאס באקומען צוגישיקט באלד נאכן ארויסגיין. פאר נישט פרענומעראנטן וועט קאסטן דאס בוך נישט ווייניקער ווי 3 גילדן.

די וואס וועלן שאפן פרענומעראנטן, באשטעלן די ספעציעלע זאמל־ביכלעך און זיי וועלן גיהערן צום כבוד פאר דער שעפערן פון ב"י גידאנק.

אדרעס: „Bajs Jakow" Łódź, skrz. poczt. 146 P.KO. 67-795

לידער

פון אליעזר שינדלער

דער קדושת־לוי

תכלת־הימלין, גארבן ליכט,
ארום דעם הייליקן עפל־פעלד. —
א קוואל פון חסד, זינגט מיט פייער,
וועגן גלות־השכינה און יידישער קדושה.

און די טויערן פון רחמים זענין אפן,
ווי די טויערן פון א שייער,
אין דער צייט פון שניט,
פון פרייד און פון שפע...

הארכיון היהודי

דער דברי־חיים

זיין מסירת־נפש, איז גיוועז אן א גבול,
ווי אן־אדלער, איז גיפלויגן זיין גידאנק.

זיין הארץ, איז גיוועז מיט רחמים פול,
און זיין עבודה — א היכל פון גיזאנג. —

פון שטאט

(עיר ההרס ישעי' י"ט).

באפריי אונדז פון שטאט, פון שטיינערנע גאסן,
וואו ס־ווערן די מענטשן גיהעצט און גינארט;
גיטיילט און צושפאלטן אויף מחנות און קלאסן,
און גרויזאם די לעבנס און הערצער פארדארט.

וואו ס־ווערן די שענצטע רעיונות צושטערט,
די ריינע נשמות פארפלעקט און צושניטן;
וואו ס־ווערן די מענטשן דערווייטערט פון ערד,
פון גאלדינע וועלדער, פון בלעטער און בליטן. —

אונדזערע זינד

(כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם
לבין אלוקיכם (ישעי' נ"ט ב')

מיר פארגעסן דעם אייבערשטן, ווען אונדז איז גוט,
מיר שווייגן, ווען ס־ווערט פארגאסן אומשולדיק בלוט. —

און מיר פילן נישט דעם ברודערס נויט און צער,
און מאכן מחיצות, צווישן אונדז און אונדזער האר...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

לְהַחזיר עֲטָרה לְיושנה

(אַ בלעטל גישיכטע צום אַנטוויקלונגס־גאַנג פון „בית־יעקב")

פון הרב משה חיים לויא (אב"ד ור"מ דק"ק פרעשאוו).

אַזוי ווי ביי דעם קינד די שפּראַך, אַזוי וואַקסט אויף ביים דערוואַקסינים דער דראַנג צום מיטטיילן זיך, אדער צו הערן ווי אַנדערע טיילן זיך מיט.

און אַזוי ווי ס־קינד ביים אָנהייב פון זיין גיברויך מיטן לשון איז עס נאָך אומפאַרשטענדלעך, אומקלאָר, נאר די אייגינע, די נאָנטע, די עלטערן קאָנין עס גוט פאַרשטיין, מחמת זיי, די עלטערן באַמיען זיך עס צו פאַרשטיין. גישט בלויז מיט אויערן הערן זיי עס, נאר מיט האַרץ לויטערן זיי יעדע באַוועגונג פון קינד. די ליבשאַפט ברענגט דאָס פאַרשטיין.

אַזוי ווערן מענטשן, בפרט אידעען פאַרשטאַנין צונ־ערשט פון די נאָנטע, פון די וואָס שפּירן דעם דופק פון דער אידעע, צו דער צייט ווען אַנדערע, פרעמדע, די וואָס האבן נישט קיין ארגאַנישן יחס מיט זיי האבן מיר גאָר נישט קיין השגה דערפון.

עס ווערט דערציילט, אַז דער בעל קדושת לוי ז"ל איז אַמאָל אין אַ קרעטשמע גיוועזן. אין דרויסן האט זיך אַ גרויסער מאַרק אָפּגישפּילט. יעדע וואָלע איז אַן־אַנדערער ייד אַריינגיקומין. זיך אָנגיטון די צוגיגרייטע טלית ותפילין פאַר אורחים. מיטן מויל עפּיס גימאַכט גידרייט: עס האט גיהייסן ער האט גידאַוונט. זיין חוב דערפילט.

דער בערדיטשעווער ז"ל האט שוין לענגער נישט גיקענט צו קוקן ווי מע טוט אַזאַ הייליקע עבודה שבלב זו תפילה, אזוי מ.לזל זיין, אַזוי אָן טעם און אָן כוונה דורכלאזן אַזאַ איידעלע מצוה. האט ער זיך צו איינים מיט הקפדה גי־וועגדיט, און דערביי באַנוצט דאָס לשון, מיט וועלכן דער מתפלל האט ערשט נאר צו השי"ת גידאַוונט.

דער ייד שטעלט אויס אַ פּאָר פאַרוואונדערטע אויגן: וואָס רעט איר? ווי אַזוי רעט איר? כ־פאַרשטיי דאך אייך גאָרנישט. דאָ האט זיך שוין די הקפדה ביים הייליקן רב צופלאַקערט:

„אַזוי? דו פאַרשטייסט נישט מיינע תנועות, מיינע אומקלאָרע כאַפּנדיקע ווערטער שעפּטשן? און ווי אַזוי האסטו פאַר אַ מינוט גירעט צום הייליקן באַ־שעפער, האסטו דאך אַזאַ לשון גיברויכט און גיוואלט ער זאל דיך פאַר־שטיין". דער דאָרפס־ייד האט זיך גאָר נישט דערשראָקן נאר מיט אַ מילדער צופרידנקייט גיענטפערט: „וואָס זאָגט איר, איך האב דאך גירעט צום טאַטן, צו אונדזער טאַטן אין הימל. ווייסט איר דען נישט, אַז טאַטע־מאַמע פאַרשטייען יעדע שפראַך פון זייער קינד"... אויך די האַלבע אומקלאָרע טענער פון זייער קינדס לשון זענין פאַר זיי פאַרשטענדלעך. דער בלויזער קלאַנג פון קינדס שפּראַך איז פאַר עלטערן גינוג, זיי זאלן פילן וואָס ס־פעלט אים און וואָס ער ברויך...

„איינמאָל האט מיך אַ דאָרפס־מאַן מנצח גיוועזן" — האט גיזאָגט דער הייליקער בערדיטשעווער אַ צופרידענער, אַ גליקלעכער...

* * *

יא, הערצער פאַרשטייען זיך אייביק. זייער לשון ברויך נישט ערשט קלאָר און דייטלעך צו זיין.

דארט ווי ס־איז דאָ אינטערעס, ליבע צו אַ זאַך, איז אויך דאָ פאַרשטענדיקונג, דער־פאַר ווען מיר זעען ווי אידעען כאַפּן זיך אָן ביי איינצעלנע, און דער רבים שטייט נאָך פון דערווייטנס איז עס אוודאי דערפאַר, ווייל די יחידים האבן אַ נעגטער שייכות מיט זיי, זיי די נאָנטע האבן אַ מאראַלישע פאַרסודיטע פאַרבינדונג מיט זיי. און דערי־בער הערן זיי זיך צו זייער וואַקסן און זייער בליען.

תמיד זעען מיר ווי די מענטשן און אידעען ווערן פריער פאַרשטענדלעך, באַגריפן פאַר יחידים וועלכע האבן אַן־אויער פאַר זייער אויפבליען. אַנדערע האבן נאָך קיין השגה נישט קיין באַגריף דערפון, און יחידים באַגייסטערן זיך דערמיט. די יחידים האבן פריער דערהערט, פריער תופס גיוועזן זייער חיות ווען ס־האט נאָך גיצאַפּלט און אָנגיהויבן ווייזן סימנים פון לעבן, די יחידים מוזן נישט זיין קיין אויסדערוויילטע און אויסגיצייכנטע.

ס־ברויך נאר אַ גייסטיקע קרובהשאַפט צו זיין צווישן זיי אין דער ניי גיבוי־רינער אידעע. די קרובה־שאַפט מאַכט זיי עמפינדלעך פאַר דעם גייעט. און זיי דערהערן.

האבן זיי שוין דערהערט, איז עס אַ קלאָרער סימן, אַז מע מאָנט זיי. אַז זיי זענין דערצו באַשטימט, דערצו באַרופן די גואלים פון די אידעען צו ווערן.

די גמרא דערציילט: צוויי חברים אילפא און ר' יוחנן זענין צוזאַמין אויף אַ פלאַץ גיוועזן. דארט האבן צוויי מלאכי השרת סודותדיק צווישן זיך גירעט: כדאי גיוועזן די צוויי צו פאַרשיטן, זיי האבן שטיין גילאזט „חיי עולם"; דעם לימוד התורה און זענין עוסק אין „חיי שעה": באַשעפטיקן זיך מיט מסחר. האט דער אַנדערער גיזאָגט: צווישן די צוויי איז דאָ איינער וואָס די שעה שפּילט אים, ער ברויך גרויס צו ווערן אין תורה. דעם שמועס האט ר' יוחנן גיהערט. זאָגט ר' יוחנן: „אַז איך האב דערהערט און אילפא נישט מיינט מען אוודאי מיך". ער האָט זיך צום לערנין גינומין און איז באַלד דער רייכער גרויסער ראש ישיבה גיווארן. (מס' תענית דף כ"א).

אַזוי אַרום ווערט פאַרשטענדלעך די באַמערקונג פון רש"י פ' וישב. ווען די ברידער האבן באַשלאָסן יוספן צו הרגינין זאָגט דער פסוק צום שלוס „ונראה מה יהי' חלומותיו": וועמיר זען וואָס ס־וועט ווערן פון זיינע חלומות. באַמערקט רש"י: דער רוח הקודש האָט דאָס גיזאָגט.

וואָס איז מיר שלעכט, אַז זיי אַליין די ברידער האבן גיוואלט די באַמערקונג מאַכן? ווייטער זאָגט דער פסוק: „וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו נפש": ראובן האט גיהערט ער האט אים מציל געווען פון זייערע הענט און גיזאָגט: מיר ווען אים נישט טויטן. פאַרוואָס האָט ער באַלד נישט גיזאָגט, ביין מיר וועלן אים נישט טויטן, שפּעטער זאל דער פסוק זאָגן ראובן האט אים פון זייערע הענט מציל גיוועזן, און צו־וואָס דערציילט דער פסוק „וישמע ראובן". דאָס האבן דאך אַלע גיהערט?

דאָס האט רש"י הק' באַוואויגן צו ברענגין די באַמערקונג: דער רוח הקודש האט אויף זייער באַשלוס מערער גיזוען: וועמיר זען ווער ס־איז שטאַרקער, איר אדער דער שר החלום...

דאָס אויסרופן פון רוח הקודש האבן די ברידער נישט גיהערט, נאר „וישמע ראובן" ראובן אַליין האט עס דערהערט, האט ער פאַרשטאַנין אַז בלויז איך האב עס דערהערט איז מסתמא פאַר מיר באַשטימט. ס־איז מיין מיסיע און ער האט באַשלאָסן אים אונטער אַלע אומשטענדן צו ראַטיווין.

און ווייל ער איז נאָכגיגאַנגין דעם מאראַלישן גיהער, האט אים די השגחה צוגיהאָלפן, דער ברודער איז דורך אים, דורך ראובנין גיראַטיוויט גיווארן.

* * *

נאָך מלחמה־צייט איז עס גיוועזן.

אונטער די שווערע מאַטעריעלע און גייסטיקע חורבנות זענין אויך די שענ־צטע, אידלסטע און הייליקסטע מידות גילעגן, די מידות וואָס צירן די נשמה פון דער יידישער טאכטער. צניעות, בושה, באַשיידנקייט, גיהארכזאַמקייט, די אַלע זענין פאַרשעמטע, פאַרלאזינע, גיטראַטינע און פאַריתומטע אין פינ־צטערן תהום גילעגן.

נישט גיוועזן ווער עס זאל זיך אָננעמין זייער קריוודע.

די שטילע קליינע נעסטן, די קליינע שטעטלעך האבן זיך אויסגילאזט, דער עולם האט אַריינגישטראָמט אין די גרויסע צענטערן. און דאָ האט זיך דאָס בושה־גיפיל אויסגילאָזט, ס־איז לגמרי איינגישרימפן. „פאַר וועמין זיך שעמין? ווער קען מיך דאָ". אין די גידיכטע חושכדיקע וואלקנס פון הפקרות און צולאזנקייט; פון זלזול כבוד פון די עלטערן, האבן מיט זייער טאָוולאָנישער מאַכט אַרומגינומין דאָס יידישע הויז און גישט גילאזט די חשובע מידות; דער שטאָלץ און דער כבוד פון עם ישראל די שוועל אַריבערטרעטן.

אונדזער איידלקייט, אויסגיווייגט און אויסגיבאַקן יידישקייט און גוטסקייט, האט אין דער יידישער היים שוין קיין פלאַץ נישט גיהאַט. נאר דאָס פרעמדקייט, דאָס נישט ייד־שקייט האט מין דערלויבט דעם אַריינגאַנג, און דאָס יידישע הויז איז גיווארן אַ חלק פון דעם ברויזנדיקן, חושכדיקן און וויסטן דרויסן.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דאָס היילּיקטום פון היימישקייט איז פאַרשוועכט גיוואָרן.

דער פאַמיליען־גייסט איז פון הויז פאַרטריבן גיוואָרן און מיט אים זענין די קינדער אין גלות גיגאַנגין.

און זיי זענין היימלאָז, גיבראָכינע ווי פאַריתומטע בעלי־מומים אויסגיוואַקסן. זיי זענין מאראַלישע בעלי־מומים גיבליבן. זיי האָט די היימלעכקייט, די וואַרימע זונין־שטראַלן פון דער קינדער־שטוב נישט אויסגיוואַרימט, זיי זענין נישט דערפאַרטיקטע, נישט גאַנצע, ווי גייסטיקע קריפּל אויסגיוואַקסן. דער חוש פון פאַמיליען־לעבן, פון עלטערן גיהאַרכן איז ביי זיי אָפּגישטאָרבן.

„וואָס איז דער זיכערסטער יוגנט־שוץ ווען נישט דאָס צוגיבונדנקייט צום פאַמיליען־לעבן?"

אַזוי לאַנג עס הערט זיך דער פרייליכער קלאָרער קלאַנג אין משפּחה־לעבן איז נאָך קיין גרונד נישטאָ צום פאַרצווייפלין. נישט די יחידים און נישט דער כּלל האָבן ס־רעכט דעמלט אין יאוש זיך אַריינצוּוואַרפן.

די היים, די אמתע וואַרימע היים, זי איז דער שוץ פאַר אַלע שרעקנס, דאָס איז דער זיכערסטער אָרט פון שלום, פון פּרט און פון כּלל. די היים איז די שטאַרקסטע פעסטונג פאַר יעדן פרעמדן איינפלוס וואָס רייסט זיך מיט גיוואַלט אַריין פון דרויסן.

די היים, די היים!!!

ווי איז זי די יידישע היים, ווי זעט זי אויס?...

אין חורבות, אין שרעקלעכע חורבות ליגט זי. איר גייסט פאַרשווינדן, דער פאַמיליען־זאַל אָפּגישטאָרבן.

פון יעדן ווינקל בלאָזט אַ קאַלטער ווינט. נישטאָ שוין ווער וואָס זאָל וועלן אין דעם קאַלטקייט אויסבלייבן.

צולאָפן, צובלאַנדושיט האָבן זיך די קינדער. צוערשט טאַטע מאַמע גיקוועלט, פרעמדע עבודה זרות אַריינגיבראַכט, פון אייגינים טיש עלטערן פאַרטריבן. אַ הוילקייט אַ פּוסטקייט האָט זיך דאָרט באַזעצט און נישט גיווען מער ביי וואָס זיך צו האַלטן, האָבן גימוזט אַרויס, אַרויס אין דער וועלט. און אַזוי בלאָנדזשין זיי די נישט דערפאַרטיקטע די בעלי מומים אין דער פרעמד אָן היימישקייט, אָן וואַרימקייט:

„אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם", „וויי צו די קינדער וואָס זענין פון טאַטנס טיש פאַרטריבן"...

— — — — — — — — — — — — — — — —

און אויב דער שוצלאָזער דרויסן איז פאַר יינגע קינדער גיפערלעך ס־איז פאַר די טעכטער ממש אַ סכּנה

צו וואָס די היימלאָזיקייט האָט גיפירט גיביגט די בלוטיקע שמערצהאַפטע דיעה: שוין האָט עס גיהאַלטן דערביי, אַז די אומות העולם האָבן זייערע טעכטער גיוואָרנט, זיי זאָלן חס ושלום זיך נישט חברן מיט די יידישע טעכטער, זיך חלילה נישט אָפּלערנין פון זייערע דרכים, נישט ווערן אַזוי טיף פאַרזינקין ווי זיי, די בנות ציון.

„הביטה וראה חרפּתנו".

ווי שניידט אַריין אַזאַ חרפּה אין טיפקייט פון דער ריינער יידישער פאָלקס־נשמה! קיין גרעסערע חרפּה האָבן מיר יידן, די מאָראַל־פּרעדיקער, די ליכט־שפּענדער און צניעותדיקייט פאַרשפּרייטער, נישט גיקאָנט דערוואַרטן.

* * *

השי"ת האָט שוין לענגער נישט גיקאָנט צוקוקן די פּיין פון די הימלישע מידות, ווי זיי בלאָנדזשין אַרום פאַרלאָזטע גיטראָטינע אין וועלטס־חלל און האָבן קיין פּלאַץ נישט.

און דער רעיון פון אַ סיסטעמאַטישן חינוך־הבנות, וואָס האָט שוין גישוועבט אין אַוויר, — האָט זיך אין לבושים אָנגיטון.

די נעץ פון בּ ת־יעקב־שולן האָט זיך אָנגיהויבן שפּינין.

„והי' בית יעקב אש", — ווי אַ הימליש פייער האָט דער בית יעקב און נאָך אים די בנות־באַוועגונג פאַרצערט דאָס אומווירדיקייט וואָס האָט גיהאַלטן די יינגע פרויען־נשמות גיפאַנגין. „א ש א ו כ ל ה א ש זו אש של שכינה". (יומא כ"א)

דאָס שכינה־פייער האָט אין זיך דעם כּוח אַז ס־קען אויך פייער פאַרצערן.

רב יוסף האָט פאַר זיין מוטער קיין אויסדרוק גיפונין ווי „שכינה", אַז ער האָט גיהערט אירע טריט, האָט ער זיך אויפגישטעלט און גיזאָגט: כ־וועל מיך אויפשטעלן פאַר דער שכינה וואָס קומט (מס' קידושין ל"א).

יא, מאַמע־פייער, אַז זי ווערט נאָר גיפאָלגט, פאַרהערלעכט האָט זי אין זיך די אייגנשאַפט אַנדערע פייערן צו פאַרשלינגין.

די בּ"י־שולן אין איר ליטעראַטור האָט גיוועקט ג י ה א ר כ ז א מ ק י י ט, ווי־דער דערמאָנט אַז מע מוז עלטערן האַרכן, אַז יעדע מוטער איז דורך אירע ערפאַרונגין, דורך איר האַרציקייט קלוגער פון די יינגע, ממילא מוזן אירע ערפאַרינע לעבנס־כּללים גיהאַרכן, מיט דרך ארץ אויפנעמין.

און דאָס שכינה־פייער וועט פאַרלענדן דאָס ליידנשאַפטלעכע גיהנים־פייער פון דער דורכגיפוילטער זינדיקער וועלט... —

די מאראַליש חרוב־גיוואָרינע וועלט מיט איר פאַלשקייט, האָט צוערשט די מענטשן פון פאָלגזאַמקייט אָפּגיריסן. ס־קינד איז פון דער ׳נאַטור גינייגט עלטערע צו פאָלגן, האָט מין אים דאָס האַרץ־באַדערפניש, די דערפילונג פון דעם היילּיקן חוב אַוועקגירויבט.

און גיקומין איז בית־יעקב מיט זיין יינגער, ערנסטער ליטעראַטור און האָט דער יידישער היים צוריק אָפּגיגעבן דאָס גירויבטע. די יידישע טאָכטער פון די פּאַלטשע דמיונות און שלעכטע רגילותן וואָס האָבן איר האַרץ גיפאַנגין גינומין — באַפרייט.

דאָס ערשטע איז גיווען און וועט ווייטער פאָלקאָם אויסגיקנעטן ווערן: די יינגע קינדער צו גיהאַרכזאַמקייט צו וועקן.

אַז דאָס גיפיל פון צו הערן אַן־עלטערן פון זיך. וועט דאָך גיוועקט ווערן, וועט זיך אויסבילדן דאָס פאַרלאַנגין עפּיס העכערס זאָל גיזוכט, גילערנט און גיפאָלגט ווערן.

מיר פאַררופן זיך אין די תפילות אויף „עקידת יצחק, לזרעו היום ברחמים תזכור", און אויך אברהם האָט אַלס אַקטיווער גיבראָכט שחטן דעם איינציקן זון און יצחק איז דאָד נאָך גיווען פּאַסיוו, ווערט דאָך יצחקס זכות דערפאַר דערמאָנט, ווייל יצחק האָט זיך אָבער אויסגיצייכנט מיטן האַרכן. פון אים האָט מין גאָר נישט פאַרלאַנגט, ער האָט נישט גיהערט פון הימל ער זאָל זיך לאָזן שחטן, נאָר וואָס ער האָט פון פאָטער גיהערט, און האָט דעם אַזוי פאָטערליכן גישענקט, ביז זיך דעם חלף איבערצוגעבן.

ארכיון תקומה

ד אָ ס איז גיווען זיין גרויסקייט.

דער יחס פון עבר מיט דער געגנוואַרט קאָן נאָר דעמלט גוט אַוועקגישטעלט זיין, ווען מיר וועלן אין די קינדער דרך ארץ פאַרן פאַרגאַנגינים דור וועקן.

דאָס דאָ זיין פון אונדזערע אָבות זאָל אין אונדז זיין פאַרטזעצונג האָבן.

נישט אין דעם באַשטייט די ערציאונג מע זאָל וואָס מער וויסן אַריינברענגין, מע זאָל ס־קינד באַקענען מיט פיל חכמה, דער עיקר ווי א ז ו י עס זאָל זיך אייפפירן, ווי אַזוי באַנעמין, זיין התנהגות זאָל שטיין אין איינקלאַנג מיט דער טראַדיציע.

דערפאַר מוזן זיי אויך שאַפן און זיין אויער שפּיצן, עס זאָל פאַר זיך אייביק זעען און הערן די מעלאדישע קלאַנגין פון אונדזער ליכטיקן עבר.

* * *

ווי בלוטיק די פאַמיליען־וואונד איז גיווען און ווי גינייטיקט ס־האָט זיך אַ באַנדאַזש צוצולייגן בכדי ס־זאָל נישט לגמרי פאַרבלוטן, האָבן זיך אין דער התחלה דאָך זער ווייניק גיפונין, וואָס האָבן דאָס תופס גיווען און זיך וועלן אַ הערגעבן צו דער היילּיקער אַרביט פון „להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". זיי האָבן נאָך מסתמא נישט גיהאַט דערהערט דעם רוף פון דער צייט?

כ־קאָן מיך נאָך גאַנץ קלאָר דערמאַנין, ווען כ־בין ס־ערשטע מאָל אויפגיטרעטן אין לאָדזש תרפ"ב אויף אַ סיום הש"ס אין זאַל פון פילהאַרמאָניע, האָב איך די פראַגע פון חינוך הבנות אויפגיוואָרפן און פאַר איר לאָזונג דורך גרינדן שולן אָנגיאייפערט.

אַן־ערנסטער חשובער בעל הבית פון פּרעזידיום מאַכט צו מיר:

„און איר אַליין האַלט עס פאַר מעגלעך? איז עס נישט אַ שיינער חלום? אונדזערע פאַרפרעמדעטע טעכטער צורק באַקומין. צוריק פאַר אונדז פאַר אונדזער אמונה? — — אפשר ווען איר וועט אַזוי רעדן אויף פּויליש, מעגלעך ס־וועט זיך לאָזן ביי זיי עפּיס פּילן".

אַהיים פאַרנדיק טרעף איך זיך מיט אַ גרויסער רבנישער פערזענלעכקייט. איך דעק אויף דאָס פּראָבלעם און ער: „כ־ווייס? ס־איז אַ נייעס מע־מוז זיך אין אַכט נעמין. מע־קען מיך אַריינפאַלן, איבערהויפּט אַ ו'ב, ס־איז גיוואָגט. גלייכער אָפּוואַרטן"...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אבער די וואָס האָבן דערהערט, די האָבן נישט אָפּגיוואָרט.

אַ יאָר שפּעטער אין מאַריענבאַד ווייז איך אַ גרויסן רב אַ לאַגישן דענקער מיין ספר „די פּרוי אין תורה און תלמוד". ס'איז שוין דערפון אַ סך קיפּיטלעך גידרוקט גיוואָרן אין ביי־זשורנאַל. אויך אין דער צייט ווען ער איז אין אַ גוסס־דיקן צושטאַנד גיוועזן אין אַ קליינים פאָרמאַט גידרוקט.

דער רב אַ זייער קלוגער מענש אַ וועלטס־קענער ראָט מיך: „כ'ווייס, מיר לעבן אין אַ וועלט פון שלאַגווערטער. מע קאָן אייך אַ וואָרט צוקלעבן און פאַרפאַלן"... איך האָב ווייטער גישריבן, גידאַנקט.

ווען כ'האָב מיין רבין, דעם טאַרנער רב זצ"ל, מבקר חולה גיווען, קרוב שוין זיין פּטירה, האָב איך אים אויף לשון הקודש גיוויזן, וואָס ס'איז ווידער אויף דעם טעמאַ גישריבן. זאָגט ער צו מיר: „גלייכער אויף „זשאַרגאָן", זאָלן די קינדער זאָל די גאַנצע וועלט פאַרשטיין. כ'בין דיך מקנא מיט דער מצווה. גלייב מיר, חען כ'וואָלט גיווען אין כּוח וואָלט איך אין די גאַסן גישריגן: יידן ראַטיוועט דאָס יידישקייט און שאַפט בית יעקבס".

דעמאָלט האָבן שוין פיל בית יעקבס עקזיסטירט.

דעמאָלט האָבן שוין מערערע גיהאַט דערהערט דאָס ווײ־גישריי פון די יידישע מידות וואָס האָבן זיך אַרומגיבלאָנקיט. אַ סך, אַ סך, האָבן שוין דערזען ווי דאָס ליכטיקייט פון יידישן הויז האָט זיך אָפּגיטון, ווי ס'איז גיוואָרן פון פינצטערניש פאַרשלינגען.

און פיל האָבן זיך שוין מיט דער הייליקער מיסיע באַשעפטיקט: צו זיין דער גואל פון פאַמיליען־זיין, פון פאַמיליען־גייסט, וועלכעס קאָן דאָס ליכטיקייט פ[illegible] יידישן דת באַפרייען.

— — — — — — — — — —

ליכטיקייט און פרייהייט זענין אידענטישע באַגריפן. אַזוי ווי דאָס ליכטיקייט פון יידישע מידות האָט זיך גימוזט פאַרשטעקן, מע האָט זיך דערמיט גישעמט איז עס גיבליבן פאַרבאָרגן, טמיר ונעלם און ממילא פאַרשקלאַפט. דאָס פינצטערקייט פון דעמאָראַליזאַציע האָט זיין מאַכט אויסגישפרייט און נישט צוגילאָזט דעם ליכטיקייט ס'זאָל זיך באַווייזן.

און גיקומען איז די נייע באַוועגונג און אַריינגיגעבן מוט דער יידישער פרויען־נשמה זאָל זיך טליען אַ ליכטל אין דער יידישער היים אָנצוצינדן און די שווערע וואָלקן פון דאָרט פאַרטרייבן. איר זעלבסט־באַוואוסטזיין האָט זיך דערוועקט. ביים שיין פון דעם ליכטל האָט זי דערזען דאָס ליכטיקייט פון אירע אוצרות, די איידעלע מידות וואָס באַקרוינין די יידישע טאָכטער.

„מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך", ווייל אַ בי.ל שיין פון ליכט צעטרייבט אַ סך פינצטערניש.

דאָס יידישע צניעות און גוטסקייט איז ווידער אַ כבוד גיוואָרן. די יידישע פּ[illegible] מעג שוין ווידער איר נשמה אין דעם ציר.נג זיך קרוינין.

דאָס ליכטיקייט ווערט אויסגיליי[illegible]ט, באַפרייט. — — — —

להחזיר עטרה ליושנה. — — — — — — —

כי נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן: (משלי כ' כ"ז) „די מענטשלעכע נשמה איז ווי אַ ליכט וואָס באַפרייט דורך זיין שיין די אַלע זאַכן וואָס זענ[ען] טיף, ווי אין בויך פאַרשטעקט".

יעדע באַהאַלטענע זאַך, וואָס אַ זונין־שטראַל קומט צו איר נישט צו, איז גיפאַנגען, ווייל זי ליגט ווי אין אַ תפיסה, פאַרהיילן פון מענטשלעכן אויג.

דורכן ליכטיקייט ווערט עס נתגלה און ממילא באַפרייט.

דאָס איידלסטע, שטילסטע ליכטיקייט שטראַמט אַרויס פון די ליכטלעך, וואָס ווערן דורך דער עכט יידישער טאָכטער אָנגיצונדן.

אין אונדזערע שולן ווערט מען אויסלערנין ליכט־צינדן.

די ג—טלעכע ליכטלעך, די יינגע נשמות פון די קינדער וועלן איבערן יידישן לעבן ליכטיקייט פאַרשפּרייטן: „נר ה' נשמת אדם". און ביי דעם קלאָרסטן שיין וועלן די מאָראַלישע שיינקייטן פון פאָלק ישראל נתגלה ווערן.

זיי וועלן פון זייער תפ סה, פון פאַרשטעק באַפרייט ווערן:

„חופש כל חדרי בטן". — — — — — — — —

— פלאַם צו פלאַם וועט זיך מחבר זיין, און אַלע וועלן איין גימיינזאַמין אור שאַפן און די לעבנס־נאַכט באַלויכטן. — — — — —

— — — — — — — — — —

צום שלוס זאָל אויך אויסגידרוקט ווערן אַ האַרציקן יישר כח דעם שמש פון די ליכטלעך, אונדזער חשובן רעדאַקטאָר נ"י.

אַ לאַנגע צייט האָט אים דער גורל פון דעם שמש ביי די ליכטלעך גיטראָפן; ער האָט זיינע כוחות גיגעבן די פלעמלעך גיצונדן, אונטער שווערע תנאים דעם זשורנאַל אַרויסגיגעבן, און מע איז מן הצד גישטאַנין.

צום לייכטן מאַכן איז ער גיווען, אָבער ער איז גישטאַנען אַליין. אַליין אָן מיטהילף, אַליין די מאַטעריעלע זאָרגן גיטראָגן.

און ווען די ליכטלעך האָבן זיך צעבליט, זייער שטיל ליכט צעגיסט זיך שוין אין וועלט־חלל — קוקן מיר מיט דאַנקבאַרקייט צום יובל פון הונדערטסטן נומער און דרוקן אויס דעם אונערמידלעכן חשובן רעדאַקטאָר די אָנערקענונג. קאָן מען הנאה האָבן מיט אים פון דעם שפּענדענדעם ליכט זאָלן זיך פרייען אויך די שפּעטערע דורות, ביז דער וואונטש פון כנסת הגדולה וועט זיך במהרה דערפילן:

להחזור עטרה ליושנה.

לידער

פון איש־לוי

שניי־גיווירבל

שטיל פראָוויט יעצט אַזאַ שמחה־מאָל דער ווייס־גראָער דרויסן,
ווילד טאַנצן שנייעלעך און אויך אַזוי באַחנט־גילאַסן,
ווי פון זייער היים גינידערט און אַהין־ערגיץ אויסן,
ליגן זיי פוכיק יעצט און קאַלט אויף פלוינין און אויף גאַסן.

פון יאַדלעס־שפּיצן גייט צו זון צינדנדיק גיווינקעריי,
פאַרבענקט גאַפט אַריינפּצו שניי, אַזאַ צרשמיינ ל ט־פאַרטראַכטער;
פון אונטער טרעטנדיקע פיס הערט זיך אַ גיכיכיריי —
אַהאַ, עס איז פונים שניי דאָס פרייליכע גילאַכטער!

באַשיידן הילט זיך ערד, הויז און אַלץ אַרום אין ווייס־גיוואַנד,
מיט שניי־הויקערס ווערן טאָלן גאַווהדיק צו בערג אויפגיהויבן,
אינים פאַרבן־שלום גיסט ערד־עק זיך צונויף מיט הימל־ראַנד —
איז וועלט יעצט רייצנדיק זייער און אויך אַזוי אומהיימלעך דערהויבן..

קריניצע תרצ"ב.

שניי־דימאַנטן

הפקר־אָפן ליגן אוצרות אין שניי צושאָטן און צוזאַפּרייט,
פון דאָ און דאָרט רופן דיך דימאַנטן, פינקלינדיק אָן אַן־עגד,
און ביסטו עפּיס פון זיי צו פאַנגין גאָר שוין גרייט,
פאַרטוישן זיי זיך לציש־גיך צו בלאָטע אין דיינע הענט.

אפשר טאַקע איז גראָד אַזוי יעדיס רייכקייט צו פאַרגלייכן:
אַט גלאַנצט עס פאַרפירעריש און כשופט דיר פון דערווייטנס
און, ווען שוין מיד ביז גאָר מיינסט עס ענדלעך צו דערגרייכן,
צושווימט עס ווי נישט־גוטע אין אַ מעשה פון פאַרצייטנס...

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 20 מתוך 72

אברהם מרדכי ראגאווי

צווישן חלום און וואר

(א בינטל מחשבות)

א.

א קיימא־לן פון צען יאר טיילט אפ דעם היינטיקן הונדערטסטן נומער פון דעם ערשטן. צען יאר ליטעראריש שאפן, באזונדערס ביי אזעלכע באדינגונגען ווי ביי אונדז, איז גאר א גרויסע תקופה. אן־אייביקייט.

עס ווילט זיך צוריקגיין מיטן זכרון צו יענער צייט, נישט כדי צו דערציילן די חבלי־לידה פון אונדזער גרעסטער ליטעראַרישער און ארגאניזאציאנעלער שאפונג, נאר פשוט: עס ווילט זיך מאכן א סך־הכל פון דעם אייגינים קיום און אנטוויקלונג אויף ג-טס וועלט. אזוי איז שוין די טבע פון יעדן בשר־ודם: זיך זעט מען נישט. א מענטש זעט נישט זיין וואוקס־פראצעס אין פיזישן זין אבער נאך מער נישט אין גייסטיקן זין.

דעריבער, בעת מ־האלט ביים אפשליסן א שטיקל תקופה, לויגט זיך צוריקצוגיין מיט דער מחשבה ביז צו דער צייט, פון די ערשטע גימאכטע שריט: די דיסטאנץ פונים סוף ביז צום אנהייב פון דער תקופה איז מעגלעך אפצושאצן. דאגעגן איז שווער נאכצוגיין דעם גאנג פון אנטוויקלונג, וואס באשטייט פון בלויז קליינע כמעט נישט אנזעעוודיקע עליות און קלעטערנישן.

גיוועזן איז עס א גיוויסע צייט פאר דער דערשיינונג פון ערשטן נומער בית־יעקב. איך וואלט עס בדרך משל אנגירופן: די פרע־היסטארישע תקופה פון דער ב״י־באוועגונג. אין א גיוויסן אוונט איז צו מיר גיקומען זזבר רעד. פרידנזאן און מיר דערציילט, אז ער גרייט זיך ארויסגעבן דעם בית־יעקב־זשורנאל, און אט־אט איז דער ערשטער נומער דערשינין. דאס איז גיוועזן אין א צייט, ווען דאס גאנצע ארטאדאקסישע פרעסע־וועזן איז גילעגן טיף אין דער אדמה, די גרעסטע אנשטרענגונגין האבן נישט גיסטאיעט אויף צו קאנין דערהאלטן א שטיקל ארטאדאקסישן ארגאן. דאס איז אבער נאך נישט אלץ. עס האט אויך גיפעלט ביי אלע פיאנערן פון ארטאדאקסישן גידרוקטן ווארט דער גלויבן און די האפינונג, אז מיר וועלן אמאל קענין אויפשטעלן אויף די פיס אן ארטאדאקסישע פרעסע. דער גידאנק צו שאפן א נייע פעריאדישע אויסגאבע אין דער צייט ווען דער אלטער טאג־ארגאן – די אלף פון גידרוקטן ווארט – איז גילעגן צעבראכן לרסיסים, איז גיוועזן מער ווי א פאנטאזיע; עס איז פשוט גיוועזן אן־אבסורד. איך גידענק נישט גינוי, וואס איך האב פרידנזאנען אויף דעם פראיעקט גיענטפערט. איינס ווייס איך אבער: פון דעם גישפרעך איז ער נישט אוועקגיגאנגין קיין גישטארקטער. אין דער סביבה פון היימישע האט מען גאר באטראכט דעם דאזיקן פלאן פאר א „ווילדן״.

דער ערשטער נומער איז דערשינין. די ארטאדאקסישע פען־מענטשן האבן בישט גיהאט קיין חשק זיך מיט אים צו „אנגאזשירן״. ווען־מען־האבן זיי זיך שטילערהייט גיטראכט – גלוסט זיך עס צו גיין מיט א גיזונטן קאפ אין א קראנקן בעט אריין. דער נומער איז גיוועזן אן־ארימער עס האט זיך אפילו פון אים נישט ארויסגיהערט קיין באשטימטער ווילן, קיין קאנצענטרירטער פלאן, וואס דאס דאזיקע נייע „באשעפיניש״ דארף רעאליזירן אין לעבן. עס איז נישט גיוועזן מער ווי א צייכן פון עקשנות: „איר לאכט? אייך אויף צו להכעיס!״

ב.

דער אפיטיט וואקסט מיטן עסן. אידעען וואקסן דורך ארבעט. און מענטשן באקומין שלימות דורך דער אנטוויקלונג פון די אידעען. עס איז נאך נישט באשאפן גיווארן די אידעע אדער דער אידעאליסט, וואס ביי דער שוועל פון אנטשטייאונג זאלן זיי זיין בתכלית השלימות. די ארבעט לייטערט און ברענגט ארויס א גאנצע זאך. אבער נאך מער לייטערט זי דעם מענטש, וואס איז אין איר עוסק.

דער ערשטער נומער „בית־יעקב״ איז, ווי גיזאגט, גיוועזן א באשעפיניש אן א צורה. אויך דער שעפער פון אט דעם אויפטו איז דאן גיוועזן נאך גאר יונג און ווייניק דערפארן. איניווייניק האט אין אים גיטליעט א דראנג צו „עפיס״, צו זיין „עפיס״ און צו שאפן „עפיס״. אבער וואס, ווען, ווי אזוי, האט ער אויך אליין נישט גיוואוסט.

די צייט און די ארביטס־ווארשטאט, דער הכרח און דאס קומין אין קאנטאקט מיט אלע שעפערישע עלימענטן ביי דער ארטאדאקסיע, האט אנטוויקלט דעם זשורנאל צו א קרוין פון דער ארטאדאקסישער ליטעראטור און דעם רעדאקטאר צו א מענטש, וואס האלט זיכער און פעסט דעם רודער אין האנט און ווייסט אנצוצייכינין די ריכטונג, די ליניע, אויף וועלכער די שיף דארף גיין.

נישט קיין אפהאנדלונג וועגן די הונדערט נומערן בית־יעקב, ווילט זיך אין דער יום־טובדיקער מינוט געבן. דאס איז איבריקנס נישט מעגלעך. דאס איינציקע, וואס מע קאן רעקאמענדירן איז: נעמט און לייענט! עס ווילט זיך בלויז זאגן, אז די השפעה פון דעם רעד. אויפן זשורנאל און פון זשורנאל אויפן רעד. איז גיוועזן א קעגנזייטיקע און דער סך־הכל דערפון איז, אז מיר האבן א דאנק די הונדערט נומערן בית־יעקב דערגרייכט א שיינע ליטעראטור און א שיינע באוועגונג.

ג.

און נאך וואס מיר האבן דערגרייכט.

אבער דא מוז מען צוקומין צו אן־אנגיווייטיקטן פונקט אין אונדזער באוועגונג בכלל. א פונקט, וועלכער פארשוואונדט, וואס אמאל אלץ מער, אבער זיינע שפורן זענין נאך אלץ נישט באזייטיקט.

איך רעכן, אז עס איז אפשר סימבאליש דאס וואס דער בית־יעקב־זשורנאל האט זיך גינומין אדורכברעכן דווקא אין לאדזש, דארט וואו דער כראניזם, וועגן וועלכן מיר ווילן דא ריידן, איז גיוועזן אמפילבארסטן און איז נאך לייגדער אויך היינט שווער צו פארטראגן...

עס איז נישט פאר קיינים קיין סוד, אז באלד ביי דער אנטשטייאונג פון דער אגודה־באוועגונג אין אלע אירע אפטיילונגין האט זיך גישאפן א צוויי־פאכיקער טיפ פון עסקנים. איין טיפ עסקנים, וועלכע זענין גיקומין אנגילאדנט מיט יחוס, מיט „שיין־יידישקייט״, מיט גבירישער דעה־זאגעריי, מיט דעם בריטן באוואוסטזיין, אז מיט זיי איז אלץ און אן זיי – איז גארנישט. דאס איז גיוועזן א מתנה עסקנים פון – אנטשולדיקט מיר פארן אויסדרוק – א העכערע ראסע.

לעולם איז גיוועזן על אפם ועל חמתם דאס דעמאקראטישע גלעקל־שפילעריי, וואס האט דערלאזט די „יונגעלייטלעך״ צו נעמין א ווארט און צו זאגן דעות. ביי זיך האט מען גיווארט, אז די אלע ריידערייען זענין קיין אויסגיבלאזן איי נישט ווערט. די דעה וועט סוף כל סוף בלייבן ביי זיי, די ריטער פון דער העכערע ראסע. דאס יונגווארג דארף נישט מער ווי אנמאכן א טומל לשם פאראד ולשם רעקלאמע.

דער צווייטער טיפ עסקנים איז טאקי גיוועזן דאס ביסל יונגווארג. מענטשן, וואס זענין גיקומין אין דער באוועגונג אן שום ירושה־באגאזש, נאר בלויז מיט א ווילן צו ארבעט און א דראנג צו אנטפלעקן די אינערלעכע כוחות, און זיי אוועקלייגן אויפן מזבח פון דער באוועגונג.

מיט דער צייט האט זיך דאס רעדל א קאפיטשקעלע א דריי גיטון. דער אנגיזאמלטער יחוס אויף דעה־זאגעריי איז פארצערט גיווארן. דאקעגן די מענטשן פון ארבעט, פון טאלאנט זענין גיווארן פול־בלוטיקער, רייפער און אויך עלטער.

פון דעם שטאנדפונקט קוק איך אויף דעם ב״י־זשורנאל, אויף זיינע אפגילאפינע צען יאר, ווי אויף א דענקמאל פון שעפערישקייט, ווי א טריאומף פאר אונדזערע באגאבטע כוחות, אויף וועמינס פלייצים עס ווערט סוף־כל־סוף אויסגיטראגן די גאנצע באוועגונג. און אלדאס לעבעדיקס און ריריוודיקס ס־איז דורך אט די עלעמענטן גישאפן גיווארן.

די רעדאקציע פון ב״י־זשורנאל איז בכלל גיווארן א זאמל־פונקט און א בית־וועד פון אט די שעפערישע כוחות. דארטן איז די נעסט, וואו יעדער נייער גידאנק, יעדער נייער אויפטו ווערט פריער אדורכדיסקוטירט און אדורכגיווייטיקט. דארט קאנצענטרירן זיך די חבלי־יצירה און ערשט פון דארטן צוטראגן זיך די פעדים פון שאפונג און ארבעט אין די וויטסטע מקומות, וואו עס קלאפט אן־אדער און עס ווארט אן־אויער פאר דער פולשטענדיקער עמאנציפאציע פון ארטאדאקסישן לעבן.

און ווי א סימבאל איז כאר מיר דע־פאקט, וואס דער זשורנאל בית־יעקב איז גישאפן גיווארן אין לאדזש (דאס ווינקעלע וואו עס האט נאך אזא שליטה דאס יחוס־עסקנות) העט, העט אויף דער אלעקסאנדראווסקא גאס, דאס זיץ־ארט פון דער רעדאקציע אין די ערשטע צייטן. נישט אין לאדזש איז גישאפן גיווארן דאס ב״י־זשורנאל, נאר הינטער לאדזש. דער גאנג אין דער רעדאקציע אויף דעם אדורכגיאקערטן שאסע פון דעם אלעקסאנדראווסקא געסל, האט אין זיך סימבאליזירט עפיס אזעלכעס, וואו מענטשן וואלטן זיך גיגרייט צו אן־איבערקעריניש, צו קאנספיראטיווער מרידה, באהאלטן פון דעם שטרענגן

הודפס מתוך הארכיון היהודי

יהדות און עסטעטיק

הרב שמואל דוד לאַסקי
אבד"ק סאמפאלנע

וואַגיק און שניידיק זענען די ווערטער פון אונדזער גרויסן גייסט־ריז דעם רמב"ם ז"ל, אַז ווען דער מענטש האט זיך נאך געפונען אין זיין ערשטן רוחניותדיקן סטאַדיום פון פאַר דעם חטא, האט ער גאָר נישט געהאַט דעם באַגריף פון שיין און נישט שיין, ווייל אין דער ספערע פון ריינער גייסטיקייט איז נישטאָ דער מאַסשטאַב פון שיין און נישט שיין נאר פון אמת און שקר, דער ריין־גייסטיקער מענטש האט דעריבער אין זיין חושים־קאָלעקטיוו גאָר נישט פאַרמאָגט די דעפיניציע פון שיין און נישט שיין, ערשט נאָך זיין זינד, ווען די מאַטעריע וואָס אין דעם מענטש האט אויפגעברויזט און האט באַקומען איר רייף־קראַפט איז ביי אים אַנטשטאַנען דאָס געפיל צו אונטערשיידן צווישן שיין און נישט שיין, און אט דער זינד־פּראָדוקט האט עס פאַרנעבלט זיין גייסטיק דענקן דורך דעם צומיש פון דעם געפיל פאַר שיינקייט.

(מ"נ ח"א פ"ב).

דאָס מענטשלעכע געפיל־וועזן איז פאַרשידן־אַרטיק פאַרווירט און קאָמפּליצירט, עס איז אַ געמיש פון טויזנטער געפילן און עמפּפינדונגען, פון פאַרשידענע מינים וואָס ווערן טיילמאָל קעגנזייטיק פאַרוויקלט און פאַרקנוילט. פאַראַן צווישן זיי איינפאַכערע, גראָבערע, איידעלערע, העכערע און געמישטע פון ביידע קאַטעגאָריעס און פאַרשידענע צוזאַמענשטעלונגען, דער גרעסטער טייל פון זיי איז מאַטעריעל אונטערגעשלאָגן, ווייל דאָס פיל־פּראָצעס איז אַ פיזישע פונקציע פון מענטשלעכן האַרץ, פאַראַן אָבער צווישן זיי אַזעלכע, וואָס טראָגן זייער פיזישער אָפּשטאַמונג און באַפאַרבונג שטויסן זיי דעם מענטש צו מעשים, וואָס ווערן דיקטירט פון ריינעם גייסט, דאָס זענען הילף־מיטלען, וואָס זיי השגחה האט צוגעגעבן דעם שכל, און אַלס אַזעלכע קאָנען מיר זיי אָנרופן גייסטיקע געפילן, צו דער קאַטעגאָריע געהערן די הומאַנישע געפילן און דאָס רעליגיעזע געפיל וואָס אין דעם מענטש, זיי וועקן און רופן דעם מענטש צו דערפילן די באַפעלן פון שכל און פאַרשאַפן אים אַן־איידעלן גענוס פון דער דאָזיקער דערפילונג, אַלע אַנדערע געפילן, אַפילו די איידעלערע און העכערע, זענען דורכאויס גשמיותדיקע, ווייל געפיל בעצם, קוים דינט עס נישט אַלס הילף־מיטל צום שכל, איז עס אַ ריין פיזישע פונקציע, וואָס האט מיט דער גייסט־ספערע קיין שייכות נישט.

דערביי דאַרף מען אָבער נישט פאַרגעסן, אַז דער ריינער גייסט וואָס דער מענטש באַזיצט, ד"ה די הבנה און השגה, געפינען זיך אויך אין אַ גשמיותדיקער כלי, דעם איבערשטנס רצון האט דעם מענטש אַזוי וואונדערבאַר קאָנסטרואירט, אַז גייסט און פאַרשטענדיניש זאָלן זיך שאַפן און זאַמלען דורך דער פאַרמיטלונג פון דער פיזישער מוח־פונקציע, דערצו דאַרף דער גאַנצער אָרגאַניזם פון מענטש נאָרמאַל פונקציאָנירן, און אַ העכערע גייסט־שטופע שאַפט זיך נאר דערמעלט ווען די גאַנצע מענטשלעכע פסיכיק איז גוט אויפגעלייגט, ווען דער מענטש איז בשמחה, די געפילן זענען באַפרידיקט און געפינען זיך אין אַ געהויבענער שטימונג. מע טאָר אָבער נישט פאַרטוישן גייסט מיט פסיכיק, ווייל די פסיכיק איז נאר דער אויסערלעכער אומשטאַנד פון די גייסט־אָרגאַנען, ד"ה זייער הכשרה צו פונקציאָנירן אין דעם באַטרעפנדן מאָמענט, דאַקעגן גייסט איז דאָס וואָס ווערט דורך זיי פּראָדוצירט און געשאַפן, דאָס שאַפן אַ געהויבענע פסיכישע שטימונג הייסט נאך אויף קיין פאַל נישט קיין גייסטיקע

[redacted]

אויג פון די „יחוסדיקע" בעל־דעה. יעצט געפינט זיך די רעדאַקציע אין צענטער שטאָט. די מרידה איז געמאַכט! זאָס יחוסדיקע דעה־זאָגעריי פאַרשווינדט, וואָס אַמאָל אַלץ מער און דאָס אָרט אין דער באַוועגונג האבן פאַרנומען און פאַרנעמין ווייטער די מענטשן פון אַרביט, די מענטשן וואָס ווילן עפּ"ס און ווייסן וואָס זיי ווילן.

דאָס איז נישט מער ווי אַ סימבאָל, אָבער פאַר די פאַר פיאָנערן; וואָס האבן געווייטיקט מיט דער באַוועגונג איז עס אַ טרייסט, וואָס מיר קענען יעצט ביי דער פייערונג פון צען יאָר בית־יעקב־זשורנאַל – דער צענטער פון אונדזערע בעסטע שאַפונגען, זיך זאָגן: די מענטשן פון אַרביט האבן זיך דערהויבן צו דעם פאַקטאָר פון דער באַוועגונג און דערמיט האבן זיי אויפגעהויבן די באַוועגונג גופא.

פון דעם חלום איז געוואָרן אַווירקלעכקייט...

שאַפונג, נאר קוים אַ סובטעל־פיזישע, וואָס איז ביי געוויסע באַדינגונגען אימשטאַנד צו פאַרלייכטערן דאָס דערגרייכן פון אַ העכערער גייסט־שטופע.

דערין ליגט דער טיפער תהום צווישן יהדות און העלעניזם, דאָס יהדות אַלס הויכע גייסט־לערע אָנערקענט פאַר גייסטיק נאר דעם פסיכישן פּראָדוקט, דעם ריינים און אמתן גייסט וואָס ווערט געשאַפן דורך דער פאַרמיטלונג פון דער געהויבענער פסיכיק, דער פסיכישער צושטאַנד אַן און פאַר זיך אָבער, נישט אַלס הילף־מיטל צו גייסטיקער פּראָדוקציע, זייענדיק נאר אַ פיזישער אומשטאַנד־כאָטש אַ גאַנץ איידעלער — ווערט דורך איר ריכטיק קוואַליפיצירט אַלס גשמיותדיקער וואָס גייט נישט אַריין אין כלל פון דער גייסט־ספערע, דער העלעניזם דאַקעגן, באַטראַכט שוין דעם געהויבענים פסיכישן צושטאַנד אַליין פאַר גייסטיקייט און פאַרהערלעכט דעריבער אַלע מיטלען וואָס דערפירן צו פסיכישער שטייגערונג אַלס גייסטיקע ווערטן. עס איז דעריבער גאַנץ פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס דאָס תורה־פאָלק האט זיך קיינמאָל נישט איבריק אויסגעצייכנט אויף דעם געביט פון דער פּלאַסטישער קונסט, ווייל דאָס איז ביי אים תמיד געווען נאר אַ צווייט ראַנגיקע זאַך, אַ מיטל וואָס ווערט צייטנווייז אויסגעניצט צו דערגרייכן אַ געוויסן ציל, אָבער קיינמאָל נישט קיין ציל אַן און פאַר זיך, כאָטש מאַנכע היסטאָריקער זעען דערין אַ חסרון פון יידנטום, איז עס אין אמתן גאָר אַ גרויסע מעלה, ווייל דאָס דערווייזט בולט אַז דאָס יידישע פאָלק האט אייביק געהאַט דעם קלאָרן חוש גיגוי אָפּצוגרעניצן דאָס גייסטיקע פון מאַטעריעלן, און האט תמיד געשטרעבט צו פאַרגייסטיקן די מאַטעריע, נישט ווי דער העלעניזם, וואָס האט אומגעקערט געשטרעבט צו מאַטעריאַליזירן דעם גייסט.

עס דאַרף נישט פאַרלייקנט ווערן, אַז עסטעטיק שפילט אַמאָל אַ געוויסע ראָלע אויך אין יהדות, ווי למשל די שירה פון די לווים אין בית המקדש, והי' כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלקים, דאָס פאַרהערלעכן די הייליקע בנינים דורך קינסטלערישער אָרנאַמענטיק, „לפאר ולרומם את בית אלקינו", זה קלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות ס"ת נאה לולב נאה וכו' וכדומה, אָבער שטענדיק נאר אַלס מיטל נישט אַלס ציל, די מוזיק־טענער זענען באמת אימשטאַנד דעם מענטש צו דערהויבן צו אַ העכערן פסיסיכישן צושטאַנד וואָס קאָן אים אַמאָל פאַרלייכטערן דאָס אַרויסבאַקומען פון דער אַנגעזאַמלטער ריינער גייסט־שאַפונג, זיי קאָנען אויפוועקן דאָס אינטואיטיווע דבקות געפיל און דערפירן צו אַ הויכער גייסט־שטופע, און אַלס אַזעלכע ווערן זיי באַנוצט אין יהדות, אָבער אַן און פאַר זיך איז די שיינע מוזיק אַ פיזישער גענוס, פונקט אַזוי ווי אַלע אַנדערע, אין דעם זין ווערט אויך אַמאָל באַנוצט די פּלאַסטישע קונסט, וועלכע דינט אויך גלייכצייטיק אַלס אויסדרוק פון פאַרהערלעכונג פון דעם געטלעכן וואָרט.

דערפון איז אָבער אויף קיין פאַל נישט געדרונגען, אַז קונסט דאַרף באַטראַכט ווערן פון יהדות־שטאַנדפּונקט אַלס רוחניותדיקע זאַך, ווייל דאָס איז דאָך נאר די בלויזע אויסנוצונג פון אַ גשמיותדיק מיטל צו אַ רוחניותדיקן ציל, און אט דער חוב ליגט דאָך אויף דעם ייד אויך לגבי אַנדערע גשמיותדיקע זאַכן, זיי צו שטעלן אין דינסט פון גייסט און זיי שטענדיק אויסצונוצן צו אַ העכערן ציל. די אויבנדערמאַנטע ווערטער פון רמב"ם ז"ל זענען דעריבער דער טרעפלעכסטער אויסדרוק פון דער ריין־יידישער השקפה אויף קונסט און עסטעטיק, וואָס אַלס אַזעלכע ווערן זיי באַטראַכט אַלס מאַטעריעלע פאַקטאָרן, וואָס פאַרדונקלען דעם אמתן גייסט, וועלכער קאָן נישט דעם מאַסשטאַב פון נאה און מגונה נאר דעם פון אמת און שקר.

איך קאָן דעריבער נישט פאַרשטיין, פאַרוואָס דער זייער חשובער ה' ד"ר נתן בירנבוים האט אויפגעשטעלט די דאָגמען פון זיין עלי'־טעאָריע פון דעת, רחמים און תפארת, דעת און רחמים זענען ריין גייסטיקע באַגריפן, וואָס ווערן פאַרהייליקט אין יהדות, דאַקעגן תפארת איז מיר גאַנץ אומפאַרשטענדלעך, ווייל ווי געזאָגט קאָן תפארת פון יהדות־שטאַנדפּונקט באַטראַכט ווערן העכסטנס אַלס הילף־מיטל, אָבער אויף קיין פאַל נישט אַלס דאָגמע, איך בין אויך ווייט פון חושד צו זיין דעם זעער חשובן דענקער אין פּראָפּאַנאַציע פון קבלה־באַגריף תפארת. די דאָגמע פון תפארת בלייבט מיר דעריבער אומפאַרשטענדלעך. אויב דער זייער חשובער דענקער מיינט דערמיט עפּיס אַנדערש, ווי איך פאַרשטיי, וואָלט איך זייער בייגעריק געווען צו וויסן זיין אמתע כוונה.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דאָס געזאַנג פון מײַן פרײַנט וועגן זײַן ווײַנגאָרטן

(ישעי' קאַפּיטל ה')

לאָמיך זינגען פאַר מײַן פרײַנט,
דאָס געזאַנג פון מײַן פרײַנט,
וועגן זײַן ווײַנגאָרטן.
אַ ווײַנגאָרטן האָט מײַן פרײַנט געהאַט
אויף אַ פעטן באַרג־שפּיץ.

און ער האָט אים אַרומגעגראָבן,
און ער האָט אים אָפּגערייניקט פון שטיינער,
און ער האָט אים באַפלאַנצט
מיט געקליבענע ווײַנשטאָקן,
און געבויט אַ טורעם אין אים,
און אויך אַ קעלטער,
האָט ער אין אים אויסגעהאַקט.
און געהאָפט האָט ער,
אַז ער זאָל ברענגען גוטע טרויבן,
נאָר ער האָט געבראַכט
ווילדע טרויבן.

און אַצינד באַוואוינער פון ירושלים,
און מענער פון יהודה,
משפּטן זאָלט איר צווישן מיר
און מײַן ווײַנגאָרטן.

וואָס נאָך איז געווען צו טון צו מײַן ווײַנגאָרטן
און איך האָב אין אים נישט געטון?
פאַרוואָס האָב איך געהאָפט
ער זאָל ברענגען גוטע ווײַנטרויבן
און ער האָט גאָר געבראַכט
ווילדע טרויבן?
און איצט וועל איך אײַך מודיע־זײַן,
וואָס איך טו צו מײַן ווײַנגאָרטן.
אַוועקנעמען זײַן ז רומצוים,
ער זאָל ווערן אַ לאַנקע,
אַוועקרײַסן זײַן פאַרקן,
אַז ער זאָל צוטרעטן־ווערן.
און איך וועל פון אים מאַכן אַ וויסטעניש,
נישט אַרומגעשניטן און נישט אַרומגעגראָבן
זאָל ער ווערן.
און אויפגיין זאָלן דערנער און שטעכלקעס,
און אויף די וואָלקן וועל איך געבּיטן
נישט צו גיסן אויף אים קיין רעגן.
וואָרן דער ווײַנגאָרטן, פון השם איבער די
חיילות.
איז דאָס הויז ישׂראל,
און די מענער פון יהודה,
דאָס געפלאַנצטע פון זײַן פרייד.
און ער האָט געהאָפט אויף גערעכטיקייט
און ס'איז שלעכטיקייט,
אויף יושר, און ס'איז צער־געשריי.

— — — — — — — — — — — —

ייִדיש: אליעזר שינדלער.

חומש־גרויסן

פון מרים אילינאַווער

לוטס־ווײַב

זי האָט געוואָלט ג—טס פײַער זען
זאַלץ־פאַרשטיינערט געבליבן שטיין;
צווישן מצער, צווישן סדום
שטייט זי, שטייט זי, עד היום.

און אַ קעכן אַלט און געלב
פויל צו גיין אין שפּײַז־געוועלב,
ווען זי האָט אין שטוב שוין אַלץ
צום געקעכץ, אַ חוץ נאָר זאַלץ. —

קריכט צו לוטס פאַרשטיינטן ווײַב,
קרישלט שטיקער פון איר לײַב.

מע פירט זיך אַזוי עד היום
צווישן מצער, צווישן סדום.

ארכיון אסופות

געווען אַן־אות אין אַלף־בית...

הארכיון היהודי

געווען אַן־אות אין אַלף־בית
געבענקט נאָך יושר טיף און הייס,
געבענקט נאָך יושר זער און זער,
פון אַלע אותיות מער!

און ג—ט דער האַר, וואָס קען און ווייס
אַפילו ס'האַרץ פון אַלף־בית,
ר'האָט צום אות אויף אייביקייט
דעם נאָמען צדיק ז נגעגרייט...

זאָל זײַן דער ווילן

(די „יהי רצונס" וואָס ווערן געזאָגט מאָנטיק און דאָנערשטיק
נאָך קריאת התורה)

זאָל זײַן דער ווילן פאַר אונדזער פאָטער
אין הימל,
אויפצוריכטן דאָס הויז פון אונדזער לעבן,
און צוריק־צו־פירן זײַן שכינה צווישן אונדז,
באַלד אין אונדזערע טעג.
לאָמיר זאָגן: אָמן.

זאָל זײַן דער ווילן פאַר אונדזער פאָטער
אין הימל:
זיך צו דערבאַרעמען איבער אונדז,
און איבער אונדזערע אַנטרונענע,
און צו פאַרמײַדן אומקום און מגפות פון אונדז,
און פון זײַן גאַנץ פאָלק דאָס הויז ישׂראל.
לאָמיר זאָגן: אָמן.

זאָל זײַן דער ווילן פאַר אונדזער פאָטער
אין הימל:
צו דערהאַלטן צווישן אונדז די חכמי־ישׂראל,
זיי און זייערע ווײַבער, און זייערע זין, און
זייערע טעכטער,
און זייערע תלמידים און זייערע תלמידימס
תלמידים,*
אין אַלע ערטער פון זייער וואוינען.
לאָמיר זאָגן: אָמן.

זאָל זײַן דער ווילן פאַר אונדזער פאָטער
אין הימל:
אַז מיר זאָלן הערן און געוואָר ווערן,
גוטע בשׂורות, הילף און טרייסט.
און ע זאָל צונויפזאַמלען אונדזערע
פאַרשטויסענע
פון די פיר עקן פון דער ערד.
לאָמיר זאָגן: אָמן.

אונדזערע ברידער, דאָס גאַנצע הויז ישׂראל,
וואָס זענען איבערגעענטפערט אין נויט און
געפאַנגענשאַפט,
סײַ די וואָס געפינען זיך אויפן ים, סײַ די
וואָס אויף דער יבשה;
דער באַשעפער זאָל זיך דערבאַרעמען איבער זיי
און זיי אַרויספירן, פון באַדרענגעניש
צו באַפרייאונג,
פון פינצטערניש צו ליכט, פון קנעכטשאַפט
צו גאולה,
באַלד אין גיך, אין דער נאָנטסטער צײַט.
לאָמיר זאָגן: אָמן.

ייִדיש: אליעזר שינדלער.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אין וועג צו אַגרויס שליחות

פון **בנימין מינץ**

(אַ פרק פון דער „גישיכטע פון אַ פאַרלוירינער האפ־נונג")

גראַצילען וויגט זיך אויף די וואסערן פון אַדריאַטישן ים אַ שמאַל-איידעלע זעגל-שיף. דער גישיקטער שנאַבל מיטן קאפ פון אַ לייב, דער ווענעציאַנישער עמבלעם, שניידט חוצפהדיק די שוימינדיקע זיך פאַליעס. די זעגלין, האַלב-אָנגיבלאָזן פון אַ דרום-ווינד, יאָגן די שיף פאָראויס. אט זעען זיך פון רעכטס די בערגיקע ברעגיס פון דאַלמאַציע. און פון דער לינקער זייט גלאַנצט די יבשה פון דער ג—ט-גיבענטשטער איטאַליע. דער הימל איז אויסגילייטערט און שפיגלט זיך אין די בלאָ-גרינע ים-וואסערן. אַ ליכטיקע איטאַליעניש ווינטער-זון וואַרימט פון אויבן די אָדורכגיפרוירינע, פון ווינט און רעגן, ים-פאָרער.

די דעק פון דער זעגל-שיף איז פול. פון אַלע חדרימלעך און שיף-טיפינישן, זעניך זיי זיך דאָ צונויפגיקומין וואַרימין אויף דער זון, די פאָרער. מ-איז אויפגילייגט, מע זיצט אין חברות אויף די קעסטלעך בשמים, זעק פעפער, קאווע און טיי. מע זינגט און מע לאַכט, מע זאָגט ווערטלעך און מע ווייזט זיך פון דער ווייטנס די ברעגיס פון דער דערנענטערנדיקער זיך ערד פון דער ווענעציאַנישער רעפובליק. די מאַטראַזן לויפן אַרום פאַריאָכמיטע, באַפעלן קרייצן זיך אַהין און צוריק. מע ציט שטריק, מע שטעלט אָן די מאַסטן, מע גרייט זיך צום אַנקערן, און אט פלאַטערט שוין אויפן העכסטן מאַסט די פאָן פון ווענעציע. אַ מעכטיקער אויסגישריי פאַרהילכט די לופט.

אין אַ ווינקל פון דעק, נישט ווייט פונים רודער איז אויסגישפּרייט אַ קליינער טייערער פערסישער דיוואַן. צוויי מאַטראַזן שטייען פון ביידע זייטן, היטן, אַז קיינער זאל זיך נישט דערנענטערן און שטערן די רו פון דעם מאַן, וואָס זיצט דאָ. די פיס אונטער זיך, איינגיהילט אין אַ גאַלדינעם אַבאַיע איז ער גיזעסן אומבאַוועגלעך, ווי אַ מאַרמאָר-סטאַטוע. דעם קאפ האט אַרומגיוויקלט אַ ווייס-זיידינער טורבאַן און אַ גרויסער גאָלדינער אוירינג האט אַראָפּגישווערט זיין לינק אויער. ער איז גיזעסן מיט אַ ביסל אַן-אָנגיבויגינים קאפ, פאַרמאַכטע אויגן, קיין שום נערוו האט נישט אַ ציטער גיטון אויף זיין פנים, וואָס האט אויסגיזען ווי אויסגיגאָסן פון האַרטן בראָנז. די הויט אויפן פנים איז גיוועזן גלאַטיק ווי ביי אַ יינגל, אַ ברוינע — האט זי אין זיך אָפּגישלאָגן די זונשטראַלן. שטאַרק אָנגיצויגן איז זי אבער גיוועזן אויפן מאָגערן פנים, ווי צוזאַמינגיוואַקסן מיט די ביינער און אַרויסשטאַרצנדיקע קינבאַקן.

שעהן לאַנג פלעגט ער זיצן אַ פאַרטראַכטער אין זיך. נישט אומגיקוקט זיך אויף די צענטליקער נייגיריקע בליקן פון די מיטפאָרער. מיט פאַרמאַכטע אויגן פלעגט ער זיצן און אַרויסלאָזן פון מויל וואָלקנס רויך, וואָס ער האט אַריינגיצויגן אַין זיך פון דער נאַרגילאַ, וואָס עס פלעגט אים דערלאַנגען צו די ליפן, דער קניעדיקער נעבן אים, דינער. פון צייט צו צייט פלעגט ער עפינין די אויגן און וואַרפן אַרום זיך אַ בליק. דעמלט פלעגן ציטערן די קני אונטער דעם דינער און די צוויי מאַטראַזן. וואָרן נישט קיין בליקן זענען עס גיוועזן נאר צוויי פלאַמין, צוויי ימים פון גבורה און כעס, פון אומדערשראקנקייט און קראַפט. חאָבן זיך גיעפנט אויף אַ רגע און זיך צוגאָכן איבער די ברעגיס, און דאך האבן זיי גיצויגן צו זיך, אט די צוויי אויגן, עפּיס אַ גיהיימער סוד איז גילעגן אין זייערע טיפינישן, עפיס אויסטערליש-וואונדערלעכס האבן זיי באַהאַלטן אונטער די שוואַרץ-אַפּלין.

מיט דרך-ארץ-דיקע טריט האט זיך דערנענטערט דער קאַפּיטאַן.—אייער קיניגלעכע הויכקייט—האט ער גיזאָגט — מיר דערנענטערן זיך צו ווענעציע.

דער מאַן אויפן דיוואַן האט זיך נישט קיין ריר גיגעבן. פּאַמעלעך האט ער גיעפנט די אויגן, שאַרף-דורכדרינגלעך אָנגיקוקט דעם קאַפּיטאַן, אַרויסגישפּיגן פון זיין מויל די נאַרגילאַ, און באַפעלעריש אַ זאָג גיגעבן:—הייס גרייטן פאַר מיר אַפּאַרטאַמענטן אין דיין הויז.

דער קאַפּיטאַן האט גיוואָרט, גיוואָלט נאך עפיס זאָגן, אבער דער מאַן אין טורבאַן האט אומגידולדיק אַ צוק גיגעבן מיטן שטערן און ביין פון זיך אַרויסגיוואָרפן:—עסן וועל איך גאָרנישט.

ער האט אַ וואונק גיגעבן מיט די אויגן דעם דינער און גילאָזט זיך אַריינלייגן אין מויל אַריין די נאַרגילאַ. ער האט פאַרמאַכט די אויגן, זיין פנים האט זיך צוזאַמינגיצויגן, ווידער באַקומין דעם אויסדרוק פון אַ בראָנזענער מאַסקע. ער האט ווי פאַרגעסן אין אַלים אַרום.

אָנגילענט אין אַ מאַסט איז גישטאַנין מעסער ליאָן קאַפּוציני. ווי מאָדנע, האט ער גיטראַכט, ווירקט אויף אים יעדער צוזאַמינטרעף מיט דעם גיהיימניספולן מאַן. ער, וואָס איז שוין צוואַנציק יאָר קאַפּיטאַן פון אט דער שיף, וואָס האט שוין שבעה ימים אויסגימאַסטן און נישט איינמאָל דעם טויט אַריינגיקוקט אין די אויגן, וואָס איז שוין נישט פאַר איין הערשער גישטאַנין — ער פילט עפּיס שטענדיק אַ שרעק, ווען ער זעט פאַר זיך אט די בראָנזינע מאַסקע. אים ענטפאַלט כמעט דאָס האַרץ, ווען יענער שטעלט אויף אים אָן זיינע צוויי אויגן-שפּיזן. אים דאַכט זיך, אַז ער ווערט דורכגישטאָכן ביז די טיפסטע טיפינישן. און מאָדנע, פאַרוואָס פילט ער דען אַזאַ פחד פאַר דעם דאָזיקן קליינים מאַן? ער ווייס דאך צומאָל נישט גינוי, ווער ער איז. מיט זיבן שלייער-גיהיימניסן איז ער אַרומגיהילט. ווען ער רעט אבער, מוז מין אים הארכן. יעדער ריר פון זיינע איברים זאָגט: איך בין גיבוירן צו באַפעלן.

ער גידענקט נאך, מעסער ליאָן קאַפּוציני, מיט אַלע פּרטים דעם לעצטן טאָג פאַר זיין אָפּפאָרן פון אַלעקסאַנדריע. און ער וועט אים, דאַכט זיך, נישט פאַרגעסן ביז זיין טויט. דער פּאַשאַ האט אים גישיקט זאָגן: „וואָרט ביז צוועלף, מיר האבן אַ הויכגישטעלטן פּאַסאַזשיר. אונדזער נביא מאַכאַמעדס אַן-איינינקל, גילויבט זאל זיין אַללאַ! פאָרט קיין ווענעציע. זאלסטו אים, מעסער קאַפּוציני, היטן, ווי דיין שוואַרץ-אַפּל אין אויג. און כבוד אָפּגעבן ווי דיין טאַטן", האט ער גיוואָרט, אַ ברירה האט ער גיהאַט, און פּונקט צוועלף, גידענקט ער, האט ער אים דאָס ערשטע מאָל גיזעען. אויף אַ מויל-אייזל איז ער גיריטן, וואָס איז גיוועזן באַהאַנגין מיט גאָלד און צירונג. אונטער אים דער פּאַשאַ און די בעיען, די שייכן און דערווישן. און אין דער זון האבן גיגלאַנצט די הונדערטער שווערדן, שפּיזן און קינזשאַלן פון די יאַניטשאַרן און מאַמעלוקן. פּאַמעלעך איז ער גיריטן פאָרויס. דאָס פּנים, ווי זיין שטייגער, אויסגיגאָסן פון בראָנז. דער בליק — שטיין און אייזן. קיין איין מאָל האט ער זיך נישט אומגיקוקט, קיין וואָרט נישט אויסגירעט צו זיינע באַגלייטער. נאר ווען ער איז צוגיקומין האַרט צו דער שיף, האט ער זיך אויסגידרייט צום פאָלק און מיט זיין טרוקן האַרט קול גיזאָגט, ער גידענקט עס גוט: „מיט אייער אויפפירונג קעגן מיר, האט איר אייך גיקויפט אַ מצווה ביים נביא מאַכאַמעד, מיין זיידן. איך וועל בעטן צו אַללאַ, ער זאל אייך געבן אַן-אָרט אין גן-עדן". מער גאָרנישט. ער האט זיך מער אויף קיינים נישט אומגיקוקט. מיט פּאַמעלעכע, ווירדיקע טריט איז ער אַרויף אויף דער שיף. דעמלט האט ער, מעסער קאַפּוציני, דאָס ערשטע מאָל דערפילט די שרעק. די קני האבן ביי אים אַפילו אַ ביסל גיציטערט.

און שפּעטער — וויפיל מאָל ער האט מיט אים גיוואָלט אָנבינדן אַ לענגער גישפּרעך, איז עס אים נישט גילונגין. קיינמאָל האט ער צו אים נישט גירעט דירעקט, נאר דורכן דינער. ער האט אים דורך דעם אומדרייסט גימאַכט, פּלאַטשיק גימאַכט און אָפּגישטופּט. און עסן האט ער אויך נישט גיוואָלט. „מיין האַר — האט גיזאָגט דער דינער — עסט נאר איין מאָל אין מעת-לעת, אין אָוונט, אַ דוי איי און אַ שטיקל ברויט, און דערצו, אַ טרונק וואַסער". אַ מאָדנע פּאַרשוין. ער האט גיוואָלט אין אים פאַרגעסן, אַריבערשפּרייזן איבער אים, כאַפּט אים דער גוטער יאָר. האט ער זיך גיטראַכט, זאל ער דאָרט זיצן אויף זיין דיוואַן אין ווינקל! אבער ווידער און אבער איז ער פאַר אים אויפגישווימין אין גידאַנק, גירייצט זיין פאַנטאַזיע, גירויבט אים זיין רואיקייט.

און אין איין פרימאָרגן, ווען ער איז צו אים גיקומין פרעגן, וואָס ער מאַכט, האט ער אים טרוקן אַ זאָג גיגעבן: זייך! ער האט זיך גיזעצט. מיט אַ וואונק האט ער דערווייטערט די דינער און מאַטראַזן-וואַך. דורכדרינגלעך טיף אים אַ קוק גיגעבן אין די אויגן און אָן שום הקדמות: — „דו ביסט אַן-אָנוס"! ווען ער זיצט נישט, וואָלט ער זיכער אומגיפאַלן. אויף אַ מינוט האט אים דאָס האַרץ אויפגיהערט צו קלאַפּן. אבער שנעל האט ער זיך באַהערשט. פון דעם מענטש קאָן מין זיך נישט אַרויסדרייען. יאָ, ער איז, בקיצור, מיליטעריש, אויף אַ סעקונדע האט ער זיך אַלס קינד גיזעען אין סעווילאַ. מיט די צובראָכינע שטיינערנע טרעפּ גייט מין אַראָפּ. ביים שיין פון חלבנע ליכטלעך אונטער דער ערד. אַ ספר תורה. סליחות. זיין פאָטער, דאָן פיליפּאָ. די מוטער, דאָנאַ פלאָראַ. אין איין רגע איז עס פאַרביי גילאָפן פאַר זיינע אויגן. באַלד

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אבער: יא, ער איז, ער איז אבער אויך מעסער ליאן קאפוציני, דער קאפיטאן פון א ווענעציאנישער שיף.

מיט א פראוואונדיקן שארפן בליק האט זיך אט דער קליינער מאן, אין אים איינגיגעצסן. „דו ביסט אנ-אנוס!" האט ער אים צום סוף גיזאגט. און נאך א ווייליע שווייגן, מיט א העכער קול: „באהאלט עס אין דיר, מעסער ליאן, עס קומט דער קץ. נישטא מער קיין מורא, קיין פחד, דער אייבערשטער וועט דערנידריקן די רשעים און אויפהויבן די גיטרעטינע. באהאלט עס אין דיר, מעסער ליאן, — און ער האט אים אין דער דאויקער רגע צוגינאגלט צו דער ערד מיט זיינע שטאלינע אויגן — איך בין נישט דעם נביאס קיין איינִיקל. איך בין א ייד. דוד בין איך, דוד פון שבט ראובן, דעם קיניג שלמהס זון. מיין ברודער יוסף קיניגט נאך היינט אין חייבאר איבער דריי מאל הונדערט טויזנט יידן, וואס קענען האלטן א ביקס און א שווערד". ער האט זיך אויפגישטעלט און ווי קליין ער איז נישט גיוועזן, האט ער אויסגיזעען מיט דריי קעפ העכער. באלד אבער האט ער זיך בארואיקט און ווידער האט זיין קול גישניטן די לופט הארט און טרוקן. „איבערן שבט ראובן, שבט גד און דעם האלבן שבט מנשה קיניגט מיין ברודער. אין זיין שליחות און אין שליחות פון די זיביציק זקנים פאר איך קיין רוים, צום פויבסט. ווענן וואס — א סוד איז עס. דיר אבער זאג איך: בקרוב קומט א צייט און דו וועסט זעען גרויסע ענינים, מלחמות צווישן מלוכות, א סך וואונדערלעכע זאכן. בקרוב וועלן מיר איינגעמען ירושלים! איך דארף דיך, מעסער ליאן, דו וועסט מיר העלפן אין ווענעציע. דערווייל אבער שוויג, ביז דו וועסט מעגן רעדן". מיט א וואונק האט ער אים באפרייט. ווי א שיכור האט ער זיך פון אים אוועק גיוואקלט. ער האט אים דעם מוח צושרויפט. ווער איז ער? דעם נביאס אייניקל אדער א פרינץ פון די עשרת השבטים? און פון וואנען האט ער גיוואוסט, אז ער איז אנ-אנוס? אין יעדן פאל: היטן דארף מין זיך פאר אים. פאלגן מוז מין אים.

ער האט אים אנגיהויבן נאכקוקן. נאכפרעגן זיך אויף אים ביים דינער. און אליין האט ער זיך דערמאנט: ווען ער איז גיפארן לענג אויס פון די ברעגיס פון רויטן ים, ווען ער איז זומער גיוועזן אין עזה און אין אלעקסאנדריע און אומיטום, פארשטעלט, זיך גישלענדערט צווישן יידן — האט ער *מאדנע קלאנגען גיהערט וועגן א צדיק, וואס וואנדערט פון לאנד צו לאנד און זאגט-אן דעם קץ און א מלחמה פון די עשרת השבטים מיט די גויים. מורמלען וועגן דעם און סודן זיך האט ער שוין גיהערט אויך אין געטא אין ווענעציע. זאל עס זיין דער זעלבער? דוד פון שבט ראובן? — — —

יא, א ייד איז ער זיכער, אט דער גיהיימניספולער, שטרענגער האר. ער זעט עס יעדע מינוט. אין צוויי טעג ארום נאך דער אנטפלעקונג, עס איז גיוועזן שבת, נאך א שטורים, ער איז אים גיקומען באגריסן און גיטראפן אויף א גוטע מינוט. מיט א וואונק האט ער אים גיוויזן אנ-ארט נעבן זיך. דער דינער און די מאטראזן האבן זיך דערווייטערט. א ווייליע איז ער גיזעסן שטיל, מיט פארמאכטע אויגן. דערנאך האט ער אים מיט זיין רואיקער, הארטער שטים אנגיהויבן דערציילן, וואס עס איז מיט אים אדורכגיגאנגען פון דעם טאג אן, וואס ער האט פארלאזן זיין ברודער דעם קיניג אין חייבאר ביז דעם טאג, וואס ער האט זיך אויפגיזעצט אויף זיין, מעסער ליאנס, שיף. א, איז דאס גיוועזן א פארבן-רייכע דערציילונג. אפילו אים, דעם קאפיטאן, וואס האט שוין אויסגימאסטן שבעה ימים, איז שוין אויסגיוועזן אין אלע פארט-שטעט פון מזרח און איז שוין גיוואוינט גיוועזן מיט אלע מעשיות פון טויזנט אין איין נאכט — אפילו אים האט עס פארכאפט דעם אטים, אריינגיברענגט אין שטוינין, אין באוואונדערונג. זאל דאס אלץ אמת זיין? און דאס, וואס עס האט אים צומיינסט גיפלעפט איז גיוועזן זיין רואיקער טאן. ער האט עס דערציילט, ווי ווען ער וואלט גירעט וועגן א פשוטן, אלטעגלעכן ענין. אים, האט עס אויסגיזען גאר פשוט, ס-האט אים קיין שום זאך אין דער וועלט נישט גיוואונדערט, קיין שום זאך האט אים נישט גיקענט ארויסברענגען פון גלייכגיוויכט. אלץ איז פאר אים גיוועזן קלאר או פארשטענדלעך. אזוי, און נישט אנדערש, האט עס גידארפט זיין.

איז ער, הייסט עס, דוד ראובני, דער פרינץ פון דער יידישער מלוכה אין חייבאר, שוין לאנג אין וועג, שוין באלד צוויי יאר. זייער ווייט פון דאנין איז זיין לאנד. טיף אין אראביע איז עס. צען טעג איז ער גיפארן איבער בארג און מדבר, ביז ער איז גיקומען קיין דזשעדא, דעם פארט ביים רויטן ים. און פון דער אנדערער זייט גרעניצט זיך זיין לאנד חייבאר, מיטן סמבטיון. דארט וואוינען די בני משה. און ווייטער וואוינען נאך יידן, פרייע גאטס-פארכטיקע מיט אייגינע מלכים איבער זיך. אבער מער טאר ער נישט דערציילן. האבן אים עטלעכע הונדערט רייטער באגלייט ביז דזשעדא, דא אים נאך א מאל איבערגיגעבן אלע סימנים און וואס ער האט צו טון און אים איבערגילאזט אליין מיט איין דינער, א טויב-שטומין.

אין דזשעדא איז ער גילעגן קראנק פיניף וואכן, אבער ער האט נישט גיקוקט אויף גאר. ווען עס האט זיך גימאכט א שיף קיין נודיען אין אפריקא, האט ער זיך אויפגיזעצט מיט זיין דינער און גיפארן. איז ער אויפן פערטן טאג גיקומען אין דער מדינה צואקין, דא איז ער גילעגן צוויי חדשים און זיך אן א שיעור מאל גילאזט אדער. און ערשט שפעטער האט ער זיך גיטראפן מיט א חשובן אראבישן שייך, פון נביא מאכאמעדס אייניקלעך, אמאר אבו-קאמיל. האט ער זיך אים אויך אויסגיגעבן פאר דעם נביאס אנ-אייניקל און זיי זענען גיפארן צוזאמין, בראש פון דריי טויזנט קעמלען זענען זיי גיריטן איבער מדבריות און וועלדער, שמעקידיקע גראזן בערג און טייכן. און זיי זענען גיקומען צום קיניגרייך שבא. און דער קיניג אורא איז גיוועזן א שווארצער און ער האט אים שטארק מכבד גיוועזן און גיגעבן אים זעכציק רייטערס אויף פערד אים צו באדינען.

און די גאנצע צייט, וואס ער איז גיוועזן ביים קיניג, האט דוד ווייטער דערציילט, צען חדשים — האט ער גיפאסט טאג איין טאג אויס, מתפלל גיוועזן, גיווען פול מיט מורא פאר ג—ט, נישט גישטאנין צווישן לצים און נישט ווי מ-האט גילאכט, נייערט גלייך פון קיניג גיגאנגען צו זיך אהיים. און די וואונדער און דאס רייכקייט, דאס גאלד, די פאלאצן, די בשמים און די קנעכט און די דינסטן — דאס אלץ קען מין גאר נישט באַרעכינין. און יעדן טאג פלעגט אים דער קיניג פרעגן: „וואס פארלאנגסטו פון מיר מיין האר, דעם נביא'ס זון? אויב דו ווילסט קנעכט, קעמלען אדער פערד — נעם. ער אבער האט אים כסדר גיענטפערט: „איך וויל קיין זאך נישט, מיין האר קיניג, נאר דיך הערן און זעען. און כ-האב דיר גיברענגט א מתנה מיט ליבשאפט, אט דאס זיידינע מלבוש און טויזנט גאלד-דוקאטן. און דא האסטו מיין ברכה און דעם נביא מאכאמעדס ברכה, און א כפרה אויף דיינע זינד און אנ-ארט אין גן-עדן פאר דיר, דיינע קינדער און דיין גאנץ הויז-גיזונט".

הארכיון היהודי

האט אים דער קיניג צוריקגישיקט אהיים א מתנה פיר קנעכט און פיר דינסטן, יונג-פרויען. אבער ער האט זיי אים צוריקגישיקט. ווארן דער עיקר איז יראת שמים און מע טאר זיך נישט אונטערגעבן דעם יצר. און דעמלט האט ער גיפאסט און זיך גיפייניקט זעקס טאג רצופים.

ביינאכט איז אים גיקומען צו חלום זיין פאטער, קיניג שלמה פון חייבאר, האט ער גיפרעגט דעם פאטער: „וואס טוסטו דא, אין אזא ווייטער מדינה"? האט ער אים גיענטפערט: „צוליב דיר מיין זון בין איך גיקומען. מער זאלסטו דיך דא נישט אויפהאלטן. פאר אויספירן דיין ג—טלעך שליחות".

איז ער גיפארן ווייטער דורך מדינות און לענדער, לענג אויס דעם נילוס ביז ער איז גיקומען קיין מצרים. אויפן וועג האט מין אים פון דער היים צוגישיקט, אלס סימן, צוויי לייבן, וועלכע ער האט גישענקט דעם פאשא פון מצרים. און אין מצרים האט מין אים אויך אנגיטון גרויס כבוד און מ-האט אים אומיטום גירופן „אונדזער האר, דעם נביא'ס זון"! ער האט זיך שטילערהייט גיגעבן צו דערקענען צום ראש פון די יידן, ר' אברהם קאסטרא*) אבער ווי, יענער האט נישט פארשטאנין די ג—טלעכקייט פון זיין שליחות. איז ער פון אים אוועק און דורך דער מדבר גיפארן קיין ארץ-ישראל. י"ט אדר רפ"ג איז ער ארויסגיפארן פון עזה און כ"ג אדר איז ער גיקומען קיין חברון און אראפגיגאנגין אין דער מערת המכפלה. האבן אים דאך די אראבער גיהאלטן פאר א שייך, דעם נביא מאכאמעדס אייניקל.

ארכיון אסופות

איז ער גיגאנגין טיפער פון איין מערה אין דער אנדערער, וואס אמאל טיפער און טיפער און מתפלל גיוועזן מיט גרויס כוונה אויף די קברים פון די אבות. כ"ה אדר איז ער גיקומען קיין ירושלים און אלע ישמעאלים זענען אים אקייגנגיגאנגין, גיקושט די פיס און צו אים גיזאגט: „קום גיבענטשטער פון ג—ט, האר אונדזער הארס זון"! און זיי האבן פאר אים גיעפנט א מערה אונטערן בית המקדש, אונטערן אבן שתיה, איז ער אראפגיגאנגין און מתפלל גיוועזן. פיניף וואכן איז ער גיזעסן אין דער מערה אונטערן קודש הקדשים. פרויט האט ער נישט גיגעסן, וואסער נישט גיטרונקין, נייערט פון שבת צו שבת. און דעמלט זענין צו אים גיקומען צען שליחים פון זיין ברודער דעם קיניג יוסף און די זקנים. צען שליחים, אלע פארשטעלט פאר ישמעאלים.

---

*) דער בארימטער שר, ר' אברהם קאסטרא, דער פינאנץ-מיניסטער פון טערקישן סולטאן, סעלים דעם ערשטן, וואס האט אויך גיהערשט איבער מצרים.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

און די ישמעאלים האבן איבער דעם מעטשעט-קופאל, וואס אויפן מקום המקדש, העגגין א האלבע לבנה, זענין אירע שפיצן תמיד אויסגידרייט צו מערב. אבער דעם ערשטן טאג שבועות אין יאר רפ"ג האבן זיך די שפיצן אויסגידרייט צו מזרח. האבן די ישמעאלים אנגיהויבן שרייען מיט ווילדע קולות. האט ער, דוד, זיי גיפרעגט: „וואס שרייט איר?" האבן זיי גיענטפערט: „די האלבע לבנה האט זיך אויסגידרייט צו מזרח, א שלעכטער סימן פאר אונדז ישמעאלים". האבן זיי גירופן א שלאסער און צוריקגידרייט די לבנה אויף מערב. אבער צומארגנס, ווען ער האט מתפלל גיווען, האט זי זיך ווידער מיט אירע שפיצן אויסגידרייט צו מזרח. האבן די ישמעאלים גישריגן און גיוויינט, גירופן שלאסערס און גיפרואווט זי צוריקדרייען אויף מערב, אבער זיי האבן עס נישט גיקענט. און ער, דוד, האט גידענקט, וואס די זקנים האבן אים גיזאגט: „אויב דו וועסט זעען דעם סימן, זאלסטו גיין קיין רוים". איז ער נאך גיגאנגין טיפער אונטערן בית המקדש און גיזעען די שערי החיים און די שערי תשובה און דערנאך ערשט איז ער ארויסגיגאנגין. און דארט, אין ירושלים האט ער זיך ביי איינים א גרויסן חכם, אברהם הגר, גילאזט מאכן מאפיס פון וועגעציע, רוים און פארטוגאל. כ"ד סיון איז ער ארויסגיפארן פון ירושלים. איבער עזה, דאמיעט איז ער צוריק אנגיקומין קיין אלעקסאנדריע. אומיטום האבן אים די ישמעאלים אנגיטון גרויס כבוד. און אט איז ער ערשט אין כסלו תרפ"ד ארויף אויף זיין, מעסער ליאנס שיף.

מעסער ליאן קאפוציני שטייט אנגילענט אין מאסט. ער איז טיף פארטראכט און באמערקט גאר נישט, ווי וואס אמאל גרעסער און אנזעעוודיקער ס-ווערן די ברעגיס פון ווענעציע. ער הערט נישט דעם טומל ארום אויף דער שיף. ער איז אין גאנצן ארייגיטון אין זיך. ער האט דאך נישט גיקענט ליגנט זאגן, אט דער טרוקינער, ניכטערער מאן. אזוינס קאן מען דאך נישט אויסטראכטן. און צו וואס זאל ער דאס האבן אויסגיטראכט. ער, וואס ברויך נישט מער אין מעת-לעת ווי אן-איי מיט א שטיקל ברויט. אבער וואס איז זיין ציל, וואס וויל ער אין רוים ביים פויבסט? א סוד, זאגט ער. און אים הייסט ער שווייגן. לייכט צו הייסן. און וואוינין וויל ער ביי אים. אין קלאר מאכן זאל ער אים די באציאונגין צווישן די פירשטן און פירשטלעך, קארדינאלן און הויכע גלחים. רעדן רעט ער נאר העברעאיש, מיט אים אראביש. אבער צי קען ער נישט איטאליעניש און אפילו לאטיין. ער איז אים חושד. אז יא. יא ער האט אים שוין באהערשט אט דער קליינער ברוינער מאן. ער האט אים שוין פאר-פלאנטערט און גיפאנגין. ער ליגט שוין א גיבונדינער צו זיינע פיס.

צו די טרעפ, וואס פירן צום סאן מארקא פלאץ אין ווענעציע, האט מען אין א גיוויסן כסלו-טאג אין יאר רפ"ד צוגישלאגן א גאנדאלע, באדעקט מיט טייערע דיוואנים און באפוצט מיט גריגס און בלומין. פיר באוואפנטע מענער אין מלבושים, וואס האבן גיפינקלט פון גאלד און טייערע איידל-שטיינער, זענין גישיקט אראפגישפרינגין און זיך גישטעלט פון ביידע זייטן. דערנאך איז ארויסגיקומין א מאן מיט א גרויסן זיידינים פאן אין האנד. צום סוף האבן צוויי דינערס אונטער די הענט ארויסגיפירט א קליינים אבער פעסט-גיבויטן מאן. ער איז גיווען אנגיטון אין פשוטע מלבושים. אין גאנצן איך-ווייס. א ריזיקער ווייסער טורבאן האט באדעקט זיין קאפ און א לאנגער ווייטער איבער-מאנטל האט דערגרייכט ביז צום שטיינערנים פלאסטער פון סאן מארקא-פלאץ.

*

פאמעלעך האט זיך די קליינע מחנה גירוקט פאראויס, צום ערשט די פיר באוואפנטע מענער. נאך זיי דער פאן-טרעגער מיטן אויפגיוויקלטן פאן, דאן ער אליין, דוד ראובני און אונטער אים ביידע דינער. אין איין מינוט איז די גאס שווארץ גיווארן. מ-האט גיקוקט פון אלע פענצטער, פון אלע באלקאנין. די באוואפנטע מענער האבן מיט כוח גימוזט מאכן א וועג פאר זייער הער. יא, אזוינס איז אין ווענעציע אויך גיווען זעלטן צו זעען. און אזא פאן האבן זיי אויך נאך נישט גיזעען. עפיס פיר משונהדיקע אותיות האבן זיך גיגילדט אין דער זון. פון וואס פאר א מדינה איז ער דאס דער הער?

אבער אט האט זיך אויך א ייד אדורכגישטופט דורך די גאפיס. ער האט א קוק גיטון אויף דער פאן און ארויסגילאזט א ווילדן גישריי. אין דער ערשטער רגע האט ער נישט גיוואוסט, וואס ער זאל טון. ער האט זיך גיוואלט ווארפן אויף די קני פאר אט דעם קליינים, אין ווייסן באקליידטן, מאן. אבער דער פחד האט אים צוריק גיהאלטן. ער האט אויפגיהויבן די פאליס און אין ווילדן גאלאפ זיך גילאזט לויפן צו די טויערן פון געטא. נאך איידער ער איז אריינ-

גילאפן האט ער שוין גישריגן: „ברודער טייערע! דער שליח פון די עשרת השבטים איז דא. איך האב אים גיזעען און זיין פאן. מ. כ. ב. י. איז אויף איר אויסגישטיקט. ברידער מיר זענין גיהאלפן, משיח קומט!"

ווי א בליץ איז אדורך דאס געטא. אין א מינוט ארום זענין אלע געסלעך גיווען פול. אלץ האט אין א ווילדן גילויף גישטראמט צו די טויערן. ארויס זעען אים, דעם שליח, מענטשן האבן גיטרעטן איינע אויף די אנדערע. זיך גישטיקט. צום סוף זענין די טויערן אויסגיבראכן גיווארן. מ-איז גילאפן ארויס אין די קריסטלעכע קווארטאלן. צווישן די קאנאלן, איבער די בריקלעך. מ-האט אנגיפולט דעם סאן מארקא-פלאץ און איבערגישראקן די דארטיקע טויזנטער טויבן. ווי א ווילדער איז דער המון גילאפן אהין און צוריק איבערן פלאץ, אין שרעק זענין איבער זייערע קעפ גיפלויגן די רואיקע טויבן. דעם שליח, דעם שליח האבן זיי גיזוכט. אבער פון שליח איז קיין שפור נישט גיווען, דוד ראובני איז שוין לאנג גיזעסן אין פאלאץ פון אנגיזעענים, רייכן שיפס-קאפיטאן, מעסער ליאן קאפוציני.

א בשורה טובה

פאר דער ארטאדאקסישער גיזעלשאפט!

עס זענען אויסגיפארטיקט גיווארן ספעציעלע

בילדער אויף זייד גיוועב

פון די מנהיגים פון ארטאדאקסישן יידנטום

רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל

בעל „חפץ חיים" שליט"א

ד"ר נתן בירנבוים

רבי יעקב ראזנהיים

אין אלע אגודה-לאקאלן, שולן, חדרים, ארט. אינסטיטוציעס און פריוואטע ארט. שטובן

זענין די בילדער א צירונג!

אלע 4 שטיק קאסטן נאר 5 גילדן

איין בילד באזונדער קאסט 1.50 גילדן

דעם באטרעף מוז מין שיקן פריעראויס!

אליין רעכט פון פארקויפן נאר:

Red. „Bajs Jakow" Łódź, Kilińskiego 44

P. K. O 67.795

דער חלום אין בית-אל

פון **ריכאַרד בער-האָפמאַן**

פון דייטש: שלמה בירנבוים

די עיקר־סצענע פון „יאַקאבס טרוים". ס־רעדן די מלאכים מיכאל, רפאל, גבריאל, אוריאל, יעקב אָבינו, סמאל.

הערט, קעמפּיס, צו צו מיר, און פאַרנעמט, פעלקער, פון דער ווייטנס. גאט האט מיך גירופן... און גיזאָגט צו מיר: מיין קנעכט ביסטו ישראל, - וואָס מיט דיר וועל איך מיך ברימין. און האט גיזאָגט: ס־איז ווינציק, דו זאלסט מיר זיין א קנעכט אויפצושטעלן די שבטים פון יעקב... נאר כ־וועל דיך געבן פאַר א ליכט פון די אומות, צו זיין מיין הילף ביז עק וועלט. אזוי האט גיזאָגט גאט, דער אויסלייזער פון ישראל, זיין הייליקער, אף דער בשמה בזויה, אף דעם, וואָס איז אומווערדיק פון פאלק, אף דעם קנעכט פון די גיוועלטיקער: מלאכים וועלן זען און אויפשטיין האָרן, און וועלן זיך בוקן, פון וועגן גאט, וואָס איז באַגלייבט, דער הייליקער פון די ישראל, און ער האט דיך אויסדערווילט. [ישעיה מ״ט]

מיכאל

רופט שטאַרק צו יעקבן

יַעקב, הער אויס!

דאָס קול פון די מלאכים גייט אַף איינס דאָס אַנדערע אַלץ ליכטיקער און הערוואָרדיקער

רפאל

הער אויס!

גבריאל

הער אויס!

אוריאל

הער אויס!

מיכאל

אַף מיינע ליפּצן לייגט מיר גאט — דאָס וואָרט:
וואָס דו קלויבסט אויס—דאָס וועט ער נישט פאַרמיידן!
מְלָכִים פּונים יַם־לאַנד—גייען אויס!
מִצרַים — ס־איז נישטאָ! בָבֶל — אַ תֵּל!
נאר דו — זיין אייביק פאָלק — מעגסט אייביק וואַנדערן —
אַ גָס, אַן־אייביקס, פון זיין אייביקער וועלט?

סמאל

שטייט צו

נישט נעם עס אָן! — יַעקב — נעם עס נישט אָן!

מיכאל

צוריבן וועלן זיין ווי שטויב די פעלקער,
די הויכע היינט! ס־צובלאָזט זיי גאט ווי פארעך!
בלויז דו מעגסט האָבן קיום! דו קענסט שטאַרבן
אַ טויזנט מיתות — וועסטו טויזנט מאָל
תּחִית הַמֵתִים אויפשטיין פון פאַרדאַרבן!

סמאל

גיט א ביטערן לאַך

דו מעגסט! אַ חֶסד! מעגסט! אין דיין נְשָמָה
גיט ער פון דעם אַריין דיר אַ פאַרלאַנג,
וואָס ער פאַרמִשפּט דיך! אַז דו קלויבסט פריי
דיין גורל — איז דיין נאַרישער גידאַנק!

איז מַצִיר

ביט נעם עס אָן! אויך אַנדערע פעלקער בלייבן!
ס־פלייצט גליקלעך און מיט פרישע באָכן רייך
אַלט בלוט, ווען ס־מישט זיך אויס מיט יונגע פעלקער!
דער נאָמען בייט זיך — נאר סע בלייבט דער טייך!
אין זייער גורל מעגן זיי פאַרגעסן —
נאר וואָס עס האט גיטראָפן זיך מיט דיר,
דאָס וועט דיין האַרצן אייביק זיין באַוואוסט...
זיי — קאַנען זיך דערמאָנען אין די אָבות...
דו — פאלק, וואָס טאָר שוין גיט פאַרגעסן—מוזט!

גאט שלעפּט דיך מיט מיט זיך אין אַלע צייטן —

ער קוקט ארויף־צו, שאקלט מיטן קאָפּ, אין זיין קול הערט זיך צופרידנקייט

צי האט דער יָחִיד און מְיוּחד מוֹרא—
צי פילט ער זיך אַליין? דו זאָג דיך אָפּ!
סע ווייזט זיך אויס ווי תַּעֲנוג און ווי גליקן —
און ס־איז גיהֶנום...

יעקב

מיט דעצידירטקייט און התדבקות

איך נעם אָן זיין גאָבן!

אוריאל

מיט א הויך פרייד־אויסגישריי

צו מַזל, יַעקב!

מיכאל

דורך דעם יום־טובדיק שטאַלגים ערנצטקייט פון זיין קול רייסט זיך אַלע מאָל ארויס א מין פרייד־גיזאַנג

גאט האט דיך דערווילט,
זאלסט זיין אַן־עֵידות פאַר די ניסים זיינע
און דו וועסט זיי מְבַשר זיין... סע וועלן
די לענדער, קעמפּיס און מְרחקים הֶערן!
ביז ס־וועלן פאַלן אַלע קני צו גאט
און נאר צונ־אים די צינגער אַלע שווערן!
וואָס דו שרייסט אויס פון טיפסטן צַער צום בּוֹרא,
וועט זיין דערנאָך דאָס קול פון יֶעדער לייד,
וואָס האט זיך פריער שטומערהייט גיראַנגלט,
סע וועלן איבערזאָלבן דיינע רייד
פון פראסטע רינגען — קרוינען הייליקע,
ס־וועט ווערן פון דיין וואָרט פאַר אַלע פעלקער
דאָס וואָרט פון שִיר — נִצָחון — פרייד־גיזאַנג.

זיינע ווערטער פלייצן גיכער

ס־וועט בענטשן וויגאַלעך — הייליקן קבָרים,
ס־וועט טרייסטן, שטראָפן, געבן לוין און דאַנק —
סע וועט פאַרמִשפּטן — און וועט דערלייזן...
גאט וועט צוגליַען דיך, אַז דו זאלסט זיין
הויך אַף די וועגן פון די פעלקער אַלע
אַן־אייביק פלאַמין־פייערדיקע שיין!
ער מאַכט דיין אַקן האַרט און שווער, פאַרעקשנט —
און אויב ער גיט דיר מַשאות, אָן גיוויכט,
וועט ער אויך געבן כּוח, אָן אַנ־עֶרך —
פאַר אַלע אומות זאלסטו זיין אַ ליכט!
די בלינדע אויגן עפן! און צי אויס
גיבונדינע פון חושך און פון פינצטער,
פונים גיפענקיניש און תּפיסה־הויז..
און גאט ברענט אויס און האַמערט אויס פון דיר
אַ הייליק פאלק און שטעלט דיך אויף — און ס־כוואַליעט
אַרום די צייט מיט אינדן ווילדערהייט...
שטייסט גלייך און הויעך — און דו ווערסט אַ סימן,
אַ מאָס, אַן־אייביקע, וואו ס־ווערט גימאסטן
גיטריישאַפט — האפינונג — און צַער און לייד!
דו וועכט

סמאל

רייסט איבער מיט שטאַרקייט, מאַכט פאַרביטערט תנוע

„דו וועסט!" הער מיך אויס — וואָס דו וועסט!
מע וועט זיך בייגן צו דיין וואָרט, ס־איז אֶמת.

הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אמת, קיין ליגנט זאָגן זיי דיר ניט —
נאר אט דאָס מויל, וואָס האט גירעט די ווערטער,
דאָס וועט מין דיר צוקלאַפּן ביזן בלוט!
מעגסט וואַנדערן, ס־איז אמת! אבער רוען?
אַ היים? דאָס וועט פאַר דיר נאר זיין אַ וואָרט,
וואָס וועגן אים וועסטו נאר אייביק טראַכטן!
וועסט זיין אַ פאלק, וואָס אַלע נעמען דאָרט
אַרויס אַ זאַק־רויב. — דיר צו טון אַן־עוולה:
אַפילו איינעם איז דען דאָס פאַרווערט?
ווי שטאָל וועט שטייען אויף דיין קאָפּ דער הימל,
אַן־אייזן אונטער דיינע פיס: די ערד...
עקשן, פאַרבייגן ווילסטו נישט דיין גאָט?
פאלק אָן אַ היים — מע טרייבט דיך פון דער טיר,
דו ביסט דעם פאַרכידיקן בעטלערס שפּאָט,
ער לויבט און גרייסט זיך, וואָס ער איז געבוירן
נישט פון דעם זעלבן זאָמען, וואָס אין דיר!

פאַרשיכּורט פון שנאה און ביטערקייט

אַן־אויסדערווילטס! — ברכה פאַר אַלע פעלקער!
איז איין בזיון כאָטש פון דיר פאַרמייט?
דיין האַרץ, דיין גוף, ווערט אַלימין אומוועדיק —
מע שפּייט דיך אָן אין פּנים,

יעקב

ציט זיך הויך אויס

נײן!

סמאל

גלייך ווי ער וואלט אריין מיט א מעסער

מ ע ש פּ ײ ט!

מע שפּייט! און איטלעכס פאלק, וואָס דו טוסט טוליען
דיך צו צו־אים, ברענט דיך פון לייב אַרויס,
אַזוי ווי אַ געשווילעכץ מיט מאַטעריע...

זייגע ווערטער שמיצן אַראָפּ ווי אַ בייטש אויף יעקבס קאָפּ, וואָס איז פאַרבוילאָוט. ער ציטערט פון זיי.

גאָטס מיזשיניקל דו, זיין טייער קינד,
עס האָט דיך פיינט די וועלט מיין ווי מגפה,
און מיין ווי סם און ווי משוגענע הינט!
און וואָס ס־האָט מוליד דיך געווען, געבוירן —
ס־ווערט קויל און פייער! און דיין ווייב, זי גוסיס
צוריסן. אין איר בלוט, אין חרפה, נאַכט!
דו ווערסט פאַרטיליקט! און מע רייסט דיין עובר —
מע טרעט אים מיט די פיס אַרויס פון טראַכט...

מיט א פרייד־געזאַנג

*

אַזוי — בענטשט ע ר!

יעקב

אַ־אויסגעשריי פון ווילדן ייאוש

רעט, שלוחים, רעט און ענטפערט!

סמאל

אַ ז א גט ז ש י ט אים, אַז איך בין ניט גערעכט!

יעקב

אוי, לאָזט מיך ניט אַליין מיט יענים!

סמאל

שוטה!

גאָט האָט דיך אויסדערווילט זיך פאַר א קנעכט,
פאַר זיין כפרה־הון! און ער פאַרפייניקט
און שמיצט דיין לייב אויף אייביק מיט זיין בייטש,
אַזוי אַרום צו לערנען אַלע אומות,
אַז ער איז גאָט, און וואָס פון גאָט די טייטש!

מיט אַן־אימהדיק ערנצטקייט

ער דאַרף דיך, ווייל עס כאַפּט אים אָן אַ פּחד,
וואָס ער האָט דאָ באַשאַפן גאָר די פיין:
דאַרפסט דו דיך אייביק וואַגלען מיט אמונה,
און אַלע אומות אַ מבשר זיין:
ניט ע ר איז שולדיק — עונש הייסט די לייד!
דו ביסט אים אַ כפּרה! זאָגסט דאָך עדות,
וואָס קען ניט זיין נוגע, ס־קומט צו נוץ אים:
ווער וועט עס דען מסופק זיין, וואָס זעט,
אַז דו טוסט רימען נאָך דיין גאָט פון צדק —
און אַלץ, בשעת ער האַקט דיך און צוטרעט!
און תמיד האָפסטו: ס־איז זיין לעצטע פּראָווע שוין,
און קיין נסיון וועט שוין מיין נישט זיין...
וואַרף אים אַוועק! ניטאָ קיין שופט אויוון,
וואָס ער פאַרשרייבט — און צאָלט דערנאָך דיין פיין!

רופט אים שטאַרק

ט אַ לאָז אים אָפּ!

יעקב

שטייט גלייך און הויך

כ־לאָז אים נישט אָפּ! איך ק ע ן נישט!

מיט א גליקלעכן שמייכל

ד ו לאָזט אים אָפּ, וואָס פול מיט צער ביז גאָר?
און — נענטער צו זיין כּסא, איז דיין שנאה
ווי אַ ל דאָס לייבשאַפט פון זיין שרפים־שאָר!
דו ביסט מיך מזהיר? איך — איך קען נאָר האָרכן
צום קול פון מיינע אבות אין מיין בלוט..

מיט דביקות

אַ זו י ז ש ע ווי ע ר א י ז — האָב איך אים ליב!
פול מיט אַכזריות — פול מיט חסד, גוט!
לויטערע ליכט — און פינצטער־טיפע גרוב!
כ־לאָז אים נישט אָפּ! איך ווייס, אַז איך בין זיינער!
קיין צוזאָג ציט מיך נישט, גרויל שרעקט ניט איבער.
זע: עפּיס, וואָס איז דיר געוואָרן פרעמד,
שלאָפט טיף אין מיר, וואו ס־גרייכט שוין ניט דער דיבור:
דאָס גליקלעכע בטחון!

השתפכות הנפש

הער מיך, גאָט!
די שלוחים דיינע שווייגן — איז רעד א י ך!
איך לאָז דיך נישט אַליין! און וו אָ ס סע זאָל זיך
מיט מיר נישט טרעפן, וועט מ יי ן גורל תמיד
נאָר זיין אַ ווייטע אָפּשיין פון ד יי ן גורל!
די שלוחים דיינע שווייגן...

ס־רייסט זיך אַרויס און צוגיסט זיך זיין פרייד

דו, וואָס האָסט מיך
דערוויילט, — וואָס איך דערוויל אים — גאָט, הער מ י ך!
זאָג זיי, אַז מיר — אין ספיקות, קריג און צאָרן —
זענען באַהעפט אויף אייביק — — ד ו און א י ך.

פאַרשאַפט דיר תּיכף דאָס וויכטיקע נוצלעכע
יידיש ווערטער־ביכל
פון ד״ר שלמה בירנבוים
— פרייז 1,25 ג. —
געלט־שיקן: P. K. O. 67.795

הודפס מתוך הארכיון היהודי

יידישע מוסטער־פרויען פון פאַרצייטנס

פון הרב ישעיה רייכער (איזמאיל)

צוזאַמען מיט אברהם אָבינוס דערשיינען אויף דער וועלט־אַרענע, וואָס האט מיט זיך מיט גיבּרענגט דעם דראַנג נאָך אמונה, מוסר און זיטלעכקייט, אַנטפּלעקט זיך פאַר אונדז נייע ווערטן, וואָס נוגע דעם פאַמיליע־לעבּן. ס׳דערשיינט דאָ פאַר אונדז אַ רייע פון „נשים־באוהל״, פון הערלעכע פרויען־גישטאַלטן, וואָס זענען גיווען אַ נייעס אין דער מענטשלעכער היסטאריע.

באַזונדערס וואַגיק איז דאָ דער מאמר חז״ל: „אין קורין אמהות אלא לארבע: שרה, רבקה, רחל, ולאה״ [1] (מע באצייכנט נישט מיט דעם ווארט „אמהות״ קיין אַנדערע מוטער אויסער שרה, רבקה, רחל און לאה). לויט דער יידישער הַשקָפה זענען די דאזיקע פיר פרויען דער מאטריאַכאַלישערביישפּיעל פאַרן גאַנצען יודישן פאלק. אין די פיר אִמָהות, וואָס האבּן אויסגיבּויעט דאָס יידישע הויז גיפינין מיר פיר טיפן פון יידישע מוטערס, וואָס זענען גלייך גיווען זייערע מענער אין זיטלעכקייט, באַשיידנקייט און גוטסקייט, אויפבּויענדיק דערמיט די פאַמיליע הייזער פון די אָבות.

שרה — די ערשטע גרויסע יידישע פרוי, וואָס בעת נאר אברהם האט גיקענט איר גיבּענטשטע מַעלות האט זי גיהייסן שָׂרַי און שפּעטער ווען די גאַנצע וועלט האט דערקענט אירע דאזיקע גוטע מעלות האט זי גיקריגן דעם נאָמען שָׂרָה — [2]) אט זי איז עס טאַקע א פּראטאטיפּ, א סימבּאל פאַר אַלע גרויסע פרויען פון כּתבי הקודש און תּלמוד. די דאזיקע גרויסע פרוי, וועגן וועלכער ס״איז אברהמען גיזאָגט גיווארן אז ער זאל פאלגן וואָס זי וועט זאָגן, די וואָס האט אַפילו מער משיג גיווען בנבואה פון* אברהמען. אט זי האט זיך פּארט מכניע גיווען פאַר איר מאַן און גירעכנט מיט זיין רצון.

וואָס האט ביי זיי אייגנטלעך פארשטארקט דאָס פאַמיליע־לעבּן און מיט וואָס פאַר אַן־אינהאַלט איז עס גיווען אויסגיפולט? וואָס האט פאַרפעסטיקט זייער שלום־בּית און נחת רוח בעת די אַלע פיל־צענדליקער יאָרן, וואָס זיי זענען גיווען קינדערלאָז? גיווען איז עס זייער בשותפותדיקע גייסטיקע אַרבּיט צו פאַרשפּרייטן די אמונת היחוד (מאנאטעאיזם) אויף דער וועלט. ביידע האבּן זיי גיהאַט אַ גלייך חֵלק אין דעם נשמות־פאַרמעגן, וואָס זיי האבּן זיך דערוואָרבּן אין שטאָט חרן. און אייַנגיטיילט האבּן זיי צווישן זיך די אַרבּיט. יעדער האט זיך גענומען צו דעם וואָס ער איז גיווען פעאיק: אברהמס ספּעציאַליטעט איז גיווען: „משפט״ (גירעכטיקייט) שרה — צדקָה [3] אברהם האט מגייר גיווען מענער און שרה — פרויען [4]) אברהם פלאַנצט טאמאריסקן (אשל) צוליבּן גינוס און נחת רוח פון די אַדורכגייענדיקע אורחים און שרה מאַטערט זיך זיי צו באַפרידיקן. ער לויפט אין דער סטאַדע בּרענגען אַ רינד און זי קנעט טייג. ביידע זענען בשותפות מהַנה די אורחים. די עֲקֶרֶת הַבַּיִת הערט זיך צו דער בשורה, וואָס די אורחים האבּן גיבּרענגט דורכן פאַרהאַנג און גייט דארט נישט אַריין צוליבּ צניעות...

נישט אונטערשטעליק איז אויך דאָס נאָכקומינדיקע פאָרל: יִצְחָק מיט רִבְקָהן. אברהם איז גיווען ג—טס ליבּלינג, ווייל ער האט „אָנגיזאָגט זיינע קינדער, אַז זיי זאלן גיין אין יידישן וועג״. ער האט גיזארגט, אז זיין גייסטיקע ירושה זאל נישט פאַרשוואונדן ווערן אין מֶשך פון דורות. דעריבּער האט ער זיך באַמיט צו נעמען פאַר זיין זון אַ ווייבּ דַווקא פון זיין מִשפָחה, כּדי צו זיין זיכער, אַז זיין זונס באַשערטע וועט זיך אויסצייכינען מיט די אמתע איידלקייט און צניעות, וואָס זענען שוין גיווען איינגיבּוירן אין דער פאַמיליע פון דורות.

מיט אַ באַזונדערער כַּוָונה האט די תורה בִּפְרָטוּת דערציילט וועגן יצחקס שידוך, כּדי צו ווייזן, אַז דער „עבד״ האט זיך נישט פאַרלאזט אויף אַ בּלינדן צופאַל, נאר ער האט פריער אויסגימאסטן די גייסטיקע און מאראַלִע כּוחות, וואָס ס״דאַרף פאַרמאָגן די אויסדערוויילטע פאַר יצחקן. ער האט פאַרשטאַנען, אַז די הַשגָחה דאַרף באַשערן נאָר אַזאַ איידעלע, גיטרייע און גוטהאַרציקע, וואָס די בקשה פון אַ „שלינג״ וואַסער זאל זי דערפילן מיט ליבּשאַפט און רַחמנות צו אַלע באַשעפינישן. ער האט טאַקע גיפרואווט און גיפינין. די ריינקייט פון איר נשמה זעען מיר בּכלל אין איר גאַנצן לעבּנס־וועג. דעריבּער איז זי טאַקע פּאַסיק גיווען צו פאַרנעמען שרהס גיצעלט. — יצחק, זעענדיק אין רבקהן די גייסטיקע צורה פון זיין גישטארבּינער מוטער טרייסט זיך טאַקע מיט איר נאָך זיין מוטער.

אין רבקהן זעען מיר אַלע שטריכן פון דער אמתער יידישער פרוי, די ליידנדיקע און דאך איבּערגיגעבּינע יידישע פרוי. ווען זי ליידט ביים גיבּוירן אירע קינדער גייט זי פארשטן די רייד פון די נביאי־הדור; זי הערט די בשורה פון: „שְׁנֵי גוֹיִים בְּבִטְנֵךְ״ און באַרואיקט זיך. — די קינדער וואַקסן אונטער. פאַרשידן איז דאָ די שייכות פון די עלטערן צו די קינדער. יצחק ליבּט עשוון און רבקה — יעקבן. רבקה וויל נישט דווקא אָפּשפּאַרן יצחקן און אים ווייזן, אַז זי איז גירעכט. זי הערט יצחקס דֵעה צו בענטשן עשוון און שטעלט זיך נישט אפן אַ קעגן איר מאנס ווילן. זי נוצט אויס א שטיל מיטל ווי אַזוי יעקב זאל קריגן די בְּרָכָה. זי הערט אויך שפּעטער ווי עֵשָו קלערט צו הַרגינין יַעקבן. מיט ווייטאָגדיקע גיפילן פון אַ באַטריבּטע מוטער דריקט זי אויס איר צַעַר. זי איז דעריבּער גורם, אַז יִצחָק זאל רופן יַעקבן, שיקן אים קיין חָרָן, אַז ער זאל דארט נעמען אַ ווייבּ פון דער מוטערס מִשפָּחה, כּדי ער זאל אַזוינאָך בִּיצַף ווערן פון עֵשָווס הענט ביז זיין צַארן וועט גישטילט ווערן.

יַעקב קומט צו לָבָן. די הַשגָחה האט גיזארגט פאַר אים און אים דארט צוגיגרייט זיינע באַשערטע: „רָחֵל וְלֵאָה אֲשר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶן אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל״ [5]) די צוויי שוועסטער זענען נישט גיווען גלייך א״ן אויסזען; דערפאַר אבּער זענען זיי גלייך גיווען אין איידלקייט, ג—טס־פאַרכטיקייט און איבּערגיגעבּנקייט צום מאַן און צו די קינדער. יַעקב איז זיך מְתְחַתֵּן מיט לָבָנן, אַז ער זאל געבּן רָחלן פאַר אַ ווייבּ. וואָס איז אבּער גיווען דער סוף? לֵאה קומט אויף רָחלס ארט און די הַשגָחה האט עס אַזוי גימאַכט, אז גראַד זי זאל עס אים גיבּוירן דעם רוֹב פון זיינע גיליבּטע קינדער. דער ליבּשאַפטס־קנופּ צווישן זיי ווערט וואָס אַמאָל אַלץ שטאַרקער און פעסטער. — סוֹף זיבּן יאָר נעמט ער אויך רָחלן. דעם מאַנס ליבּשאַפט באַפרידיקט זי אבּער נישט, זעענדיק, אַז זי האט נישט קיין קינדער. קינדער איז דאך איר גרעסטער גליק און אָן דעם איז זי ווי גישטארבּן... די צוגיבּינדנקייט פון יַעקבן צו רָחלן און לֵאהן ווערט דאַדורך נאָך שטאַרקער. ער רעכנט זיך מיט זייער דֵעה בּנוֹגֵעַ אַלים, און בְּשעת ס״קומט די צייט צו פאַרלאזן זייער פאָטערס הויז טא רופט ער זיי אין פעלד אַריין און לייגט זיי פאַר זיין פלאַן כּדי צו גיווינין זייער הַסכָּמה.

נישט קיין לאַנגע יאָרן איז רָחלן און לֵאהן באַשערט גיווען צו באַגליקן יַעקבס לעבּן. ווען זיי האבּן שוין זייער חוֹב דערפילט און דערצויגן זייערע קינדער אין גייסט פון יַעקבן זענען זיי אַוועק צו דער אייבּיקער רו. נאר אפילו פון דארטן ציט זיך ווייטער די הַשגָחה פון דער מוטער רָחל צו אירע קינדער. די דאזיקע וואַרימע מוטערלעכע גיפילן גיפינין זייער אויסדרוק אין די ווערטער פון יִרמְיָהוּ הַנָבִיא: „רחל מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ״... (רָחל באַווייַנט דעם שלעכטן מַצב פון אירע קינדער).

זייערע גוטע אייגנשאַפטן זענען אויך איבּערגיגאַנגין בירושה צו די שפּעטערדיקע דורות. אין גָלות מִצרַיִם שיינט אַרויס דער טיפּ פון דער ג—טס־פאַרכטיקער פרוי, וואָס יִרְאָה און אַהֲבָה מישן אויס זייער גאַנץ מהות. די „נָשִים מְיַלְדוֹת״, וואָס האבּן זייער לעבּן איינגישטעלט און האבּן פַּרעהס מערדערישן בּעפעל נישט דערפילט זענען נישט גיווען איינציק אין זייער סארט. אונדזערע אַגָדוֹת פלעכטן די הערלעכסטע לויבּ־קרענץ פאַר די פרויען פון דער גָלוּת־מִצרַיִם עפּאכע און צירן זיי אויס מיט אַלע מַעלות פון גייסטיקער און מאראַלישער שיינקייט. די אַגָדה דערציילט אונדז, ווי אַזוי זיי האבּן גיהאָלפן די מענער אין דער שווערער אַרבּיט און האבּן זיי פאַרזיסט ס־ביטערע לעבּן; ווי אַזוי זיי האבּן זיך איינגישטעלט אויפצושטעלן פרישע דורות טראָץ דעם גרעסטן פאַרדרוס פון די מִצְרִיִם. וואָס איז דערגאַנגען אַזוי ווייט ביז די אַגָדה דערקלערט, אַז: בזכות „נָשים צִדְקָנִיוֹת נִגְאֲלוּ מִמִצרַיִם״ — (אין זכות פון די איידעלע פרויען זענען די יידן אויסגילייזט גיווארן פון מִצרַיִם. [6])

נישט ווייניקער לויבּט אויך די אַגודה די פרויען פון דער המדבר, צוליבּ זייער איידילער אויפפירונג און גינויער דערפילונג פון די מצוות. יענע פרויען האבּן

1) ברכות ט״ז ע״ב. 2) דארט י״ב ע״א 3) סנהדרין נ״ה ע״ב 4) אדר״ן פרק י״ב

5) רות ד׳ — יאן, 6) סוטה י״א ע״ב.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

די יידישע טאכטער פאר אגודת־ישראל

פון שבתי שיינפעלד (ווין)

דאָ נישט לאַנג איז געוועזן אין ווין דער ראש ישיבה פון נאַוואַגרודעק, ר׳ דוד בודניק, אַ ייד מיט אַ ברייטער יידישע השקפה און מיט אַ טיפער דענקונגס־אַרט איבער אַלע יידיש־רעליגיעזע פּראָבלעמען. אַממייסטן ליגט אים אויפן האַרץ, נאַטירלעך, דער ביטערער גורל פון די רעליגיעזע יוגנט, וועלכע בלאָנדזשעט אַרום אָן ציל אָן תכלית ווי נבוכים אין דער גרויסער אייראָפּעאישער מדבר. איך האָב שוין לאַנג מיט אים גישמועסט, דען עס איז פּשוט געווען פאַר מייניטוועגן אַ מחיה צו זען פאַר מיר אַ ייד, וואָס באַהאַנדלט אַמאָל אַ יידישע פּראַגע נישט בלויז פון „מאַטעריעלן" שטאַנדפּונקט, נאָר טאַקע ממש אביעקטיוו, ווי איינים וואָס ס׳גייט אים ממש בנפשו.

דער זעלבער ר׳ דוד בודניק, האָט מיר גישטעלט פאָלגנדע שאלה: „פאַר זיבן יאָר צוריק איז ד״ר. דייטשלענדער געווען אין וואַרשע, עס איז נאָך געווען פאַר די שאַפונג פון בית יעקב, האָט ער מיך דעמלט גיפּרעגט, אַלס איך האָב אים פאָרגישטעלט די בחורים פון אונדזער ישיבה, ווי נעמט מען מיידלעך פאַר אַט די בחורים?, — איצט פרעג איך די זעלבע פּראַגע אומגיקערט — פירט אויס הרב בודניק — ווי נעמט מען יינגלעך פאַר אַט די בית יעקב מיידלעך?".

און דווקא די פּראַגע איז זער אַ ערנצטע. די פּראַגע איז פאַר מיר נישט בלויז אַ קוואַנטיטאַטיווע נאָר בעיקר אַ קוואַליטאַטיווע. מע מוז זיך דאָך קלאָר מאַכן און וויסן, אַז די הייניטיקע [illegible] זי זיין ווי אַרטאָדאָקסיש זוערט זי נישט מער דערצויגן אין דעם גייסט וואָס אַמאָל. מע זאָל מיך נישט שלעכט פאַרשטיין, מוז איך זיין אַביסל אויספירליכער; די אַמאָליקע אַרטאָדאָקסישע יוגנט איז ערצויגן געוואָרן אין אַ פיל מער תמימות דיקערן יידישן גייסט ווי עס איז היינט דער פאַל, די גרויסע וועלט־פּראָבלעמען האָבן זיך נישט אָנגישלאָגן אין די פותלי בית המדרש, די מאָדערנע אידעען האָבן נישט גיהאַט קיין שליטה זיך אַריינצודרייסן אין יינגישקע הערצער פון די תינוקות של בית רבן, אַנדערש איז עס אָבער היינט, מיט דער הילף פון דער טייוולאָנישער טעכניק דרינגט אַריין דער גיפט פון דער מאָדערנער כּפירה און מינות אין די פאַרוואָרפנסטע ווינקע׳לעך פון יידישן ישוב, די הייניטיקע אַרטאָדאָקסישע יוגנט מוז אַלזאָ באַוואָפנט זיין געגן דאָזיקן שעדליכן גיפט, מע מוז די הייניטיקע מעגלעכע יוגנט דערציען צ׳ם קאַמף מיט די שעדלעכע עלעמענטן. אַט די דערציאונג פון אונדזער יוגנט אין דאָזיקן גייעם גייסט האָט איבערגינומען די אגודת ישראל. אַ דאַנק דער אגודת ישראל האָבן מיר ב״ה היינט צו טאָג אַ יוגנט וואָס זענען בכּוח מקיים צו זיין דעם „משיב מלחמה שערה", אָפן און מוטיק און דווקא מיטן בעסטן כּלי־זיין צו קעמפן געגן אונדזערע שטענדיקע געגנער, אָבער עס איז נישט פאַרהאַן קיין טוב בהחלט, די דאָזיקע נייע דערציאונג האָט אויך אַ געוויסן נאָכטייל, דאָס תמימות וואָס איז אַזוי נייטיק פאַר דער יוגנט בכלל און פאַר אונדזער יידישער יוגנט בפרט, פעלט לגמרי ביי אונדזער הייניטיקער מעגלעכער יוגנט. מע מוז אָבער פאָרט צופרידן זיין מיט דעם וואָס מ׳האָט און זיין אַ שמח בחלקנו.

אַנדערש איז עס אָבער ביי דער ווייבלעכער בית־יעקב יוגנט. בית־יעקב האָט שוין ביז איצט אַרויסגעגעבן טויזנטער יידישע טעכטער, וואָס זענען שטאָלץ אויף זייער יידישקייט און אַט ביי זיי געפינט מען דאָס אמת־יידישע תמימות אין פולן זין פונם וואָרט. איך קען די תלמידות פון בית־יעקב, אַזוי גוט פון דער שול ווי פון סעמינאַר, זיי זענען גיקומען פון פאַרשידענע סביבות, פון פאַרשידענע אַטמאָספערעס, פאַרטרעטן פון פאַרשידענע וועלט־אַנשויאונגען, אָבער אַרויסגייענדיק פון דער שול, פאַרלאָזנדיק די שוועל פון סעמינאַר, זענען אַלע כּאָועלט פון איין איינציקן יידישן גייסט, פון גייסט פון ישראל סבא, זיי זענען נאָך אַדורכגידרונגען פון דער יידישער תמימות ווי מ׳האָט עס ביי דער מעגלעכער אַרטאָדאָקסישער יוגנט מיט צוואַנציק־דרייסיק יאָר צוריק. דאָ שטעלט זיך אַלזאָ די ערנסטע פּראַגע, וואָס הרב בודניק האָט גישטעלט, ווי נעמט מען יונגלעך צו אַט די מיידלעך. דאָס ענין קען מען נישט אַזוי גלייכגילטיק אָפּפטרן, וואָרן עס איז, פון פּסיכאָלאָגישן שטאַנדפּונקט גיזען, אַ גיפערלעכער צוזאַמענשטויס צווישן צוויי נשמות פון איין דערזעלבער ריכטונג און אַנשויאונג, נאָר איינע ריין, נאַטירלעך, נאַאיוו, נישט־גיקינסטלט און די צווייטע שוין באַקאַנט מיטן שקר, וואָס בושיוויט אויף דער יידישער גאַס, שוין גישטאַנען אין, פּראָבט און אַדורכגימאַכט די פאַרשידענע נשמה־ענויים פון דער מלחמה. זיי קענען ביידע האָבן איין ציעל, איין תכלית און איין שטרעבונג, אָבער די וועגן וואָס פירן אַהין ווי ווייט פאַרשידן זיי זענען!

עס איז דעריבער ווערט אַ טראַכט צו טוען, אויב עס וואָלט נישט כּדאי געווען אויך די בית־יעקב ווייבלעכע יוגנט מער אַריינצוציען אין דעם ערציאונגס־סיסטעם פון אגודת ישראל, אַלס וועלט־אָרגאַניזאַציע, אויך זיי צו ריכטן מיט אַ ביסל מער פּאָליטישן חוש פאַר די אומצעליגע „יידישקייט", וואָס עקזיסטירען היינט צו טאָג, אויך פון זיי בעל־כּרחנו צו מוזן אָוועקנעמען אַ ביסל פון זייער יידישער תמימות און דאַדורך צו קענען ערציעלן, דאָס ווייב צו מאַכן פאַר אַ ריכטיקן עזר...

פאַרצוימט וואָס די מענער האָבן געבראַכן". אַזוי איז געווען בשעת־ן עגל: די פרויען האָבן געהערט די מענער און אַהרן איז געווען זיכער, אַז ווען די פרויען וועלן זיך אַריינמישן אין דעם דאָזיקן טומל וועט די גאַנצע מעשה בטל ווערן. די פרויען זענען אויך ריין געווען פון חטא פון די מרגלים און אַנדערע נסיונות. זיי האָבן געשעצט דאָס צוגיזאָגטע ארץ ישראל און האָבן גילעכצט דאָרט אַהין צו קומען[8]). חוץ די אַלע אַלטע מידות זייערע האָב[ן] זיי זיך באַזונדערס אויסגיצייכנט מיט זייער צניעותדיקער אויפפירונג. די כּנסת ישראל שטייט טאַקע עפנטלעך פאַר דער וועלט און רומט זיך מיט אירע טעכטער, סיי מיידלעך און סיי חתונה־גיהאַטע[9]). און אויב אפילו דער שווערער גלות האָט דאָרט אַ סאַך קאַליע גימאַכט אין דער הינזיכט, האָט עס אָבער פאָרט נישט דערגרייכט צו זייער אייגנטלעך אינערלעכן מהות. דעם שונאס האַק האָט נישט דערגרייכט ביז צו די וואָרצלען פון דעם יידישן שטאַם. הקב״ה, כּביכול, זאָגט עדות, אַז דאָס פאַמיליע־לעבן פון די יוצאי מצרים איז געווען ריין ווי גינגאָלד[10]).

די מוטער פון דור המדבר איז געוועזן מרים הנביאה, וואָס ווערט גישטעלט אין איין רייע מיט משה און אַהרן. בשעת יידן האָבן מאַניפעסטירט דעם נס פון קריעת ים סוף האָבן די פרויען באַזונדער גיזאָגט שירה. מרים הנביאה, אַהרנס שוועסטער האָט גינומען די פויק אין איר האַנט און אַלע פרויען זענען איר נאָכגיגאַנגען מיט טאַצן און טענץ... [12])

צוליב זייער מוסטערהאַפטער אויפפירונג האָבן די פרויען טאַקע אויסגיאיבט אַ טיפע און גוטע השפּעה אויף זייערע מענער. דעריבער האָט אויך משה רבינו ביים געבן די תורה די יידן פריער גירעט צו די פרויען, ווייל די מענער האָבן נאָכגיטון די גוטע מעשים פון זייערע פ־ויען [13]). ער האָט עס אויך גיטון באַזונדערס דערפאַר, ווייל די פרויען זענען דאָך די דערציערינס פון די פרישע דורות, אין וועלכע זיי דאַרפן עס איינפלאַנצן די אייביקע אמתן פון דער תורה. די חז״ל זאָגן טאַקע אַזוי: „פאַרוואָס רעדן צום ערשט צו די פרויען? ווייל זיי זענען ריריוודיקער און שנעלער ביים מצוות טוען און אויך צוליב דעם וואָס זיי זאָלן די קינדער פירן צו דער תורה." [14])

11) מיכה ו׳. 12) שמות ט״ו כ׳. 13) שמות רבה פ׳ כ״ה. 14) דאָרט פרשה כ״ח.

פרענומירירט די גיזאַמלטע שריפטן

פון שרה שענירער!

פרייז 2 גילדן. — געלט־שיקן: פ. ק. א. 67.795

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 30 מתוך 72

אַ מאמר חז"ל און אַ פּסוק

פון ד"ר שלמה בירנבוים

אין קרבן אלא לשון צרה

קרבּן, דאָס איז אַ וואָרט, וואָס מיר קענען גוט גאָך פון חומש. ס'איז פונים שורש קרב, „גינענען". קרבּן הייסט עס, איז אַ זאַך, וואָס מע גינענט זי צו ג—ט, און וואָס דערמיט דערנענטערט מען זיך צום אייבערשטן. מַקריב זיין אַ קרבּן, דאָס איז אַ מִצווה, די קלענצטע זאַכן דערביי זענען איינגעטונקט אין קדושה, פאַראַן פּרטים, וואָס אַ כּהן האָט געהאַט אַ גאַנץ לעבן, ער זאָל כאָטש איין מאָל האָבן די זכיה, דאָס צו טון.

בקיצור, אַ קרבּן איז אַ גרויס ענין. אַז מע וועט ניצן אַזאַ וואָרט, כּדי איבערצוגעבן עפּיס אַ באַזונדערן מיין, וועט מען עס בּמילא בינדן און קניפּן מיט גוטע זאַכן, מיט הויכע זאַכן — אַזוי וואָלט מען גירעכנט. נאָר ווי אַזוי איז דער אמת? מיר געפינען אָפט אַ לשון: „פאַלן אַ קרבּן", — ער איז געפאַלן אַ קרבּן פון דער אָדער יענער זאַך, אַ קרבּן פון אַ מלחמה, פון אַ מגיפה, פון אַן־אומגליק, אויך פון אַ רוחניותדיקער זאַך.

דאָ איז עפּיס נישט גלאַט: ווי אַזוי האָט זיך דאָ „קרבּן" געפּאָרט פונקט מיט צרות? זאָלן מיר זיך אפשר היסטאָריש נעמען צו דער דאָזיקער קשיא? אויספאָרשן דעם גאַנצן וועג, וואָס דאָס וואָרט און דער רעיון „קרבּן" זענען געגאַנגען פון חומש ביז אונדזער היינטיקער צייט? מיר קענען פּרוּוון, נאָר מיר וועלן גאָר נישט געפינען אויפן גאַנצן וועג. נישט אין נ"ך, נישט אין משניות, נישט אין דער גמרא, נישט ביי די גאונים, נישט אין די לעצטע טויזנט יאָר, וועלן מיר עפּיס זען, וואָס זאָל אונדז געבן צו פאַרשטיין, ווי אַזוי פון דעם וואָרט, מיט דער גרויסער, הייליקער טייטש האָט געקענט אויסוואַקסן אַ לשון צרה.

פּשוט איז פּשוט. מיר האָבן עס נישט גייַרשנט פון אונדזערע אָבות — מיר האָבן עס ערשט היינט באַקומען: מיר האָבן עס גינומען פון די פרייע. זייער לשון האָט נאָך אַנדערע מקורים אַחוץ דעם לשון פונים יידישן עבר. זיי האָבן דאָס דאָזיקע וואָרט געליגן ביי אייראָפּע. דאָרטן איז פון אַ גינענונג צו ג—ט געוואָרן אַן־אומגליק... דאָס מאָדערנע אַפּיקורסות האָט גורם געווען די דאָזיקע שינוי.

וואָס איז גידרונגען דערפון?

דערפון איז גידרונגען, אַז פרומע יידן רעדן פונקט אַזוי ווי אַפּיקורסים. אַ ודאי, צוליב דעם זענען זיי אַליין נאָך נישט קיין אַפּיקורסים. אָבער דער פאַקט איז אַ ראַי', אַז די השפּעה פון די פרייע איז טאַקי אַריין אין זייער נשמה. אַניט וואָלטן זיי דאָך נישט גירעט אויפן זעלבן אופן. זאָל מען נישט זאָגן, אַז מע מיינט גאָר נישט מיט אַזאַ ווערטל. דאָס איז טאַקי די צרה און די ראַי'. מע ווייסט גאָר נישט, וואו אַהין מ'איז שוין פאַרקראָכן נישט־וויסיוודיקערהייט, די נשמה קען נישט זיין פריי פון יענע השפּעות, אויב זיי ווייזן זיך אַרויס אינים לשון. דאָס איז זייער אַ פּראָסטער פּסיכאָלאָגישער המשך.

און וואָס איז ווייטער גידרונגען דערפון?

פאַר אַ מענטש, וואָס האָט נישט קיין חשק, דאָס אַפּיקורסות זאָל אַלץ שטאַרקער משפּיע זיין אויף אים, איז גידרונגען דערפון, אַז ער דאַרף זיך גוט אַריינקוקן אין זיך, אין זיין נשמה, כּדי ער זאָל קענען ווידער אויסוואָרצלען יענע השפּעות. און דער פּשוטסטער וועג, אַריינצוקוקן, איז זיך צוצוקוקן צום לשון, צו זיין לשון און צו יענעמס לשון.

אויב מיר וועלן מצליח זיין אויף דעם וועג, וועלן מיר זיך דורך דעם אויך לערנען צו שרייבן בעסער, און אַלץ איינס, צי מיר וועלן שרייבן אַ בריוול, צי אַ מעשה, צי אַ מאמר, וועלן מיר שוין נישט פייניקן דעם לייענער מיט פּוסטקייט פון ווערטער און מיט מיאוסקייט פון סיגנון, מיט אַן־אָפּשאַבעכץ־לשון. אַזוי אַרום וועלן מיר אויך עפּיס אויפטון פאַרן שיינקייט און פאַרן ריינקייט פון אונדזער לשון— סיי לשון־קודש, סיי יידיש — און פון אונדזער סיגנון, הן פונים אייגינים לשון און סיגנון, הן בּיים כּלל—אויפטון עפּיס פאַר דער קדושה פון תּפארת.

ועמך כּולם צדיקים

ס'איז אַ בּפירושער פּסוק, „ועמך כּולם צדיקים", בּכן וועט דאָך קיינער נישט מסופק זיין. אַז יידן זענען טאַקי אַלע צדיקים, אַ הייליק פאָלק. „קיינער": פאַרשטייט זיך, ביי די פרומע. וואָרן ביי די פּושעים און אַפּיקורסים איז דאָך אַ פּסוק אַ קנאָפּער בּר־סמכא, וועלן זיי אים דאָך נישט גלייבן. נאָר אָפלא: זיי האַלטן אויך פון דעם פּסוק. זיי האַלטן אויך — אפשר זעט זיך דאָ די גרויסע השפּעה פון די פרומע אויף די פרייע? — אַז דאָס יידישע פאָלק איז דאָס אויבערשטע פון שטייסל. כ'האָב אויף דעם געפונען אַ ראַיה, יעדער קען דאָס זען איבערוויזניק. ס'שטייט אויף דף יוד פון אַ גראָבער אַמעריקאַנער גמרא, אין דער מסכתא: „ענגליש־יידיש ענציקלאָפּעדיש ווערטער־בּוך", דיבור המתחיל: קיטרוג, accusation בּלע"ז.

אין דעם דאָזיקן ווערטער־בּוך קומען אָפּט דוגמאות, גאַנצע זאַצן, צו לערנען דעם פּשט פון די ווערטער. אויך בּיי אונדזער וואָרט. דאָרטן שטעלט זיך אַוועק דאָס בּוך און גיט זיך אַ זאָג קורץ און שאַרף: The accusations against the Jews are false אויף יידיש הייסט דאָס: „וואָס מע זאָגט אויף יידן שלעכטס, איז דאָס אַ בּילבול".

פּראָסט און פּשוט. יידן זענען צדיקים. ווער ס'דערוועגט זיך, צו געפינען אויף זיי אפילו איין חסרון, מאַכט ער שוין אַ בילבול.

כ'האָב מורא, די מענטשן, וואָס האָבן געשריבן דעם דערמאָנטן זאַץ, ווייסן נישט פון קיין כּשר, פון קיין שבּת, פון קיין תּפילין, פון קיין שום מִצווה — אָבער צום פּסוק „ועמך כּולם צדיקים" זענען זיי יאָ מסכּים.

אַזוי ווי זיי זענען נישט קיין מאַמינים, זענען זיי נישט מחויב, צו גלייבן אין משיחן, דאַרפן זיי בּמילא זיך נישט אומקוקן אויפן פּשט פון דעם פּסוק: דער פּסוק רעדט וועגן משיחס צייטן..

אָבער מיר?

מיר רופן זיך דאָך עפּיס מאַמינים, בּני מאַמינים, און מיר ווייסן, אַז סע וועט קומען אַ משיח, און מיר קענען דעם פּשט פונים פּסוק, אַז סע רעדט זיך דאָרטן וועגן משיחס צייטן — און מיר ווייסן, אַז היינט זענען מיר זייער ווייט פון צו זיין צדיקים, אַ הייליק פאָלק: פאַר וואָס זאָלן מיר נישט זען אונדזערע חסרונים און מקבּל זיין מוסר? פאַר וואָס זאָלן מיר זיין בלינד? פאַר וואָס זאָלן מיר בּשום אופן נישט וועלן הערן אַ וואָרט אמת?

אין קומידיקן נומער „בית יעקב" וועט זיך אָנהייבן דרוקן

אַ גרעסערער קונטרס פון

הרב משה חיים לויא

אב"ד ור"מ דק"ק פרעשאָב, (סלאָוואַקיי)

מיטן נאָמען

דאָס יידישע ליכט

תּוכן: דער מהות ליכטיקייט. — דאָס וועלטלעכע ליכט. — דאָס הימל*שע ליכט. — די מנורה. — נר מצוה ותורה אור. — מאַראַלישע זון־שיין. — די מוטער בּענטשט ליכט! — געליייטערטע אַטמאָספערע דורכן ליכט־בּענטשן. — אָנדעכטיקייט. — אַ טרייסט־קוואַל. — די תּפילה בּיים ליכט־בּענטשן. — די שטילע ליכט־לעך. — די צניעותדיקע שטראַלן. — די היים. — די קינדהייט. — הייליקע זכרונות. — שבּתדיקייט. — נר ה' נשמת אדם. — צוויי ליכטלעך. — צוריק צו דיר, צו ג—ט, אַזוי לאַנג ס'ליכטל בּרענט! — אַ וועק־רוף צו דער יידישער מוטער. — דער יידישער גייסטיקער קיום אין אירע הענט. — אונדזער האָפענונג.

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 31 מתוך 72

די פּאַפּירענע יידישע פרוי

פון **העשיל קלעפּפיש**

אַנגעהויבן האט זיך עס פון אינגאַנצן אַ זייטיקן ענין, דאַכט זיך. אַלזא קורץ: כ׳האב געלייענט אַ בוך פון אַ כינעזישן שרייבער. נישט, פאַרשטייט זיך, אויף כינעזיש. דער כינעזישער אַלפאַבעט איז נישט אַזוי לייכט זיך אויסצולערנען פאַר איינעם, וואָס וואוינט נישט ביי די וואַסערן פון יאַנג-טסע-קיאַנג און האַאַנג-האָ. איבעריקנס זעלטן ווער פון די כינעזער זעלבסט עס באַהערשט גוט אט די קאמפּליצירטע „אידעאגראַפישע״ שריפט, וואָס באַשטייט נישט פון קיין זילבן, נאר פון גאַנצע ווערטער. דאָס בוך פון כינעזישן מחבר, וואָס איך האב געלעזן, איז געשריבן אין אַן-אייראָפּעאישער שפּראַך: אין פראַנצויזיש. זיי האבן ענדלעך דערזעען, די כינעזער, אַז פיל לייכטער וועט זיי אָנקומען זיך אויסצולערנען אַ פרעמדע שפּראַך איידער **אונדז** צו פאַרשטיין כינעזיש...

איז דאָס דאזיקע דינע ביכל אַן-אַנטדעקונג. געקומען אַ מענטש מיט אַ געלער הויט, אַ מאנגאָל און אַראָפּגעריסן דעם שלייער פון זיין געהיימניספולער היים.

דען וואָס, מישטיינס געזאָגט האבן מיר געוואוסט און וואָס ווייסן מיר וועגן כינע? וואָס דערגייט צו אונדז פון יענעם ריזיקן שטח ערד, וואָס שטייגט איבער אייראָפּע, און וואָס הערן מיר פון זיין געדיכטער באַפעלקערונג, די פיר-הונדערט און פערציק מיליאָן געל-הויטיקע און לאַנג-צעפּיקע כינעזער?

אַ געפיל איז פאַרצויגן איבער אט דער מאנגאָלישער אומה. וואָס זענען עס פאַר אַ מענטשן? עפּיס ווייסן מיר, אַז זיי פאַרמאָגן אַן-אַלטע ציוויליזאַציע, אַז זיי האבן זיך די ערשטע דערטראַכט צום קאמפּאַס, אַז זיי האבן די ערשטע* דערקענט די קונסט פון דרוקן, עפּיס פאַרשטייען מיר, אַז עס האט זיי אַוודאי געמוזט [illegible]עלן אַן-אומרו, וואָס זאל זיי שטויסן אויף ווייטע, אומבאַקאַנטע וועגן און. דערפאַר זענען די פיר-הונדערט און פערציק מיליאָן געבליבן זיצן פאַרחלומט, פאַרקוקט אין די געלע וואַסערן. אבער אַ בילד פון דער פסיכיק פון די כינעזער האבן מיר נישט געקאָנט ביי אַלים זיך שאַפן. אַלץ איז מטושטש, נישט קלאָר. כאָטש אין דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור האבן לגמרי נישט געפעלט קיין דערציילונגען וועגן כינעזישן לעבן. דען אַן-אייראָפּעאישער שרייבער, ווער שמועסט נאָך אַ מאָדערנער, איז אַ בריה אויף אַלע געביטן אומיטום קען ער באַווייזן אַקראָבאַטישע שטיק. וואָס וועגן כינע ווילט איר וויסן? ביטע זער! אט האט איר „פאַרטיקע״ העלדן מיט אַזעלכע „עכט-כינעזיש״ קלינגענדיקע נעמען, ווי: יונג-כאַנג-טשי-סו, ראַ-שאַנג, האַנג-וואו-פּיי-שעק... און דער עיקר איז דאָך, ווי באַקאַנט, דער נאָמען...

און אַז עס איז געקומען צו רייד וועגן אַ כינעזישער **פרוי** — האט מען דאָך זיכער געקאָנט לאָזן פריי שוועבן די פאַנטאַזיע. א, די כינעזישע פרוי! איר נאָמען איז אַזוי לאַנג און צודרייט, ווי אַלע נעמען אין דעם מאנגאָלן-לאַנד. היינט איר פסיכיק, איז דאָך פאַר אונדז אַזוי פרעמד, אַזוי אומפאַרשטענדלעך! און דאָ נעמט זיך צוהילף דער אייראָפּעאישער אַ וואָרט, וואָס זאָגט אַלץ און זאָגט גאָרנישט: אַ ספינקס...

אט אַזאַ „ספינקס״ איז די טעמע פונעם פראַנצויזישן בוך „מיין מוטער״, פונעם כינעזישן שרייבער שענג-טשענג. דער מחבר האט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל צו אַנטפּלעקן די אמתע נישט געפעלשטע און נישט אויסגעציקלטע כינעזישע פרוי. פאַר דער הויפּט-געשטאַלט פון בוך האט ער אויסגעקליבן זיין מאַמין. זי אַליין דערציילט פאַר אירע קינדער די געשיכטע פון איר לעבן.

און עס געשעען וואונדער! נישטאָ יענע עקזאָטישע פרוי, וואָס מיר האבן דאָ דערוואַרט צו טרעפן. עס זיצט אַ פשוטע, האַרציקע מאַמע און וויקלט פאַר אירע קינדער אַ וועלט פון פּאָעזיע און ווירקלעכקייט, פון „דיכטונג און וואָרהייט״. עס ציען זיך פאַרביי עפּיזאָדן, בילדער, סצענעס, מאָטיוון. די מאַמע זיצט אויף אַ דיוואַן צווישן באַלזאַמין — בלומען און האַ-קאַם-בלומען. און דו זאַפּסט אין זיך איין דעם צוואָרפינים פאַרבן-קנויל און דיין געמיט טראָגט זיך אַריבער אַהין. גלייך מיט אירע קינדער הערסט דו ווי זי רעדט וועגן אירע פאַרטרויערטע קינדער-יאָרן, וועגן דעם, ווי זי איז פרי געוואָרן אַ יתומה און זיך ס׳-ערשטע מאָל פאַרטראַכט: וואָס איז עס אַזעלכעס טויט?

די מאַמע דערציילט פאַרשידנס. אַמאָל דערציילט זי די קינדער איבער די פּאָליטישע פאַרהעלטענישן אין איר לאַנד און אַן-אַנדערש מאָל באַדויערט זי די גרויזאַמע רציחות און די אַזוי אפטע ברודער-קאַמפן. אומעטיק און פול מיט ביטערקייט איז דאָס כינעזישע לעבן. טרויעריק זענען די דערציילונגען פון דער מוטער.

אפט מאָלט זי אַ שרעקלעך הונגער-בילד, ווען קיין רייז, דאָס הויפּט-עסן אין כינע, איז שוין אויך נישטאָ, און זי רעדט דאַן צו די קינדער, זיי זאָלן אַזוי ווי זייער מאַמע, זיך לערנען באַהערשן דעם טרויער און באַגראָבן די טרערן אין האַרצן. זי שפּינט אַ לעגענדן-קרייז פון אַלטן כינע און לערנט אירע קינדער:

— „זייט פשוט! זייט גוט! גרויס וועט איר זיין מיט מיר, די אומגעבילדעטע פרוי; גרויס וועט איר זיין מיט אייער טויב-שטומער שוועסטער און בכלל מיט די ליידנדע, עלנטע מענטשן; גרויס וועט איר זיין נישט אַ דאַנק כבוד און רום. דער גרעסטער איז דער, וואָס גייט ווי אַ שאָטן אומבאַקאַנט צווישן פאָלק...״

דו הערסט נישט אויף זיך איינצוהאָרכן אין איר שטילער סובטעלער שטימע. כסדר זעסטו פאַר זיך איר אומעטיק, אָנגעווייטיקט פנים.

ווי ווייט זענען מיר היינט פון אונדזערע ווייבער, וואָס האבן אַזוי שנעל געקאָנט אַריינפאַלן אין סענטימענטן און אַזוי לייכט מסוגל געווען צו פאַרגיסן טרערן! נישט אַזוי גרינג איז היינט צו רירן אַ מענטשן. און דאָך איז אַזוי שווער נישט צו ווערן גערירט און זיך באַפרייען פון דעם, וואָס, שענג-טשענגס מאַמע פלעגט אָפט דערציילן און פאַרטרויען אירע קינדער:

— „אויב איך לעב — איז עס דערפאַר, ווייל איך לעב פאַר אייך, ווייל איך וויל, ווייל איך דאַרף און קען אייך דינען, אייך פאַרשטייער פון דער מאָרגנדיקער מענטשהייט... דאָס לעבן איז פאַר מיר אַ גהינום אָן אַ סוף, אבער איך האב ליב זיך מקריב צו זיין... איך לעב בלויז פאַר אייך... זייט שטאַרק און גוט! מע טאָר נישט דערלאָזן, אַז קינדער זאָלן ליידן! געדענקט דערין, ווען איר וועט עלטער ווערן... איך בין אַ פשוטע פרוי, אבער איך ווייס, וואָס עס איז אַזעלכעס ליידן, איך בין אַ קליינער טייל פון דער ליידנדיקער מענטשהייט... כ׳האב נישט קיין מוטער; ליידן — זענען מיין מוטער... אט וואָס איך זאָג צו אייך: גיט רייז די הונגעריקע, און אייער האַרץ — די ליידנדיקע!...״

מיט וואָס פאַר אַ גרויסן גלויבן אָטעמען אט די ווערטער, מיט וואָס פאַר אַ צאַרטער מאַמישקייט!

ווען כ׳האב געענדיקט לייענען שענג-טשענגס בוך האב איך נאָכאַמאָל איבערגעמישט די בלעטער, כ׳האב געוואָלט געפינען דעם „ספינקס״. אבער אומזיסט...

און דאַן זענען געקומען אַסאָציאַציעס, הגם, דעם אמת זאָגנדיק, איז נישט נויטיק קיין שטאַרקע פּסיכאָלאָגישע אַסאָציאַציע, וואָס זאל בעת מען רעדט וועגן כינעזער, אַרויסרופן אין געדאַנק — יידן.

מיר זענען אמת נישט ווייט פון אונדזערע שכנים מיט אַזוי פיל טויזנטער מיילן, ווי עס זענען ווייט די כינעזער; און עס טיילן אונדז נישט אָפּ אַזעלכע ימים און וואַסערן, בערג און מדבריות, ווי עס טיילן אָפּ די מאנגאָלן; און בכדי צו דערקענען אונדזער לעבן מוז מען זיך נישט אויסלערנען די קאמפּליצירטע „אידעאגראַפישע״ שריפט...

און דאָך, וואָס ווייסט מען פון אונדז אין דער וועלט? וואָס פאַרע יידן טרעטן אויף אין די ווערק פון די באַרימטסטע אייראָפּעאישע שרייבער?

מיר זענען זעער אַן-אָפטע טעמע אין די ליטעראַטורן פון אַלע פעלקער און לענדער. מע וואַרפט זיך אויף יידישע סיזשעטן און מע מאַכט דערפון „געדיכטן״ פאַר לעזער. יידן געהערן צו די פראַגן, צו וועלכע די קינסטלער פון דער גאָרער וועלט קערן זיך אום מיט אַ באַזונדערן ווילן און באַזונדערן חשק. טויזנטער יאָרן שוין, ווי מיר זענען צושפּרייט און צוזייט אין אַלע פיר עקן פון דער וועלט. איר וועט נישט געפינען קיין ערד, וואָס אַ ייד זאל נישט האָבן באַטרעטן און נישט טרעפן קיין לאַנד, וואוהין אַ ייד זאל נישט האָבן געוואַנדערט. און פאָרט זענען מיר גלייך צו-כינע... אויך ביי אונדז חזרט זיך איבער די אייגענע דערשיינונג: עס נעמען זיך צוהילף אונדזערע שכנים רעדנדיק וועגן אונדז, יענים וואונדערבאַרן שפּרוך: „אַ ספינקס...״

פון די פריסטע צייטן האבן יידן געוואוינט אין רוסלאַנד למשל. און די יידן-פראַגע איז אין דער צאַרישער מלוכה געווען אַן-אָנגעווייטיקט פּראָבלעם. וואָס פאַראַ גזירות מ׳-האט אַלץ נישט צוגעטראַכט פאַר זייערטוועגן: עס איז געווען

הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אַ תחום-המושב און עס איז געווען אַ „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ“, עס איז געווען אַ צייט פון קאַנטאָניסטן און עס זענען געווען בלוטיקע פּאָגראָמען-יאָרן. וואו איז יענער רוסישער שרייבער, וואָס האָט באַוויליקט אַראָפּצונידערן פון „אָלימפּ“ און זיך באַמיט אַריינצובליקן אין דער טרויעריקער יידישער וועלט? וואו איז יענער רוסישער קינסטלער, וואָס האָט געוואָלט דערקענען דאָס לעבן, די פּסי-כיק פון די גערודפטע, געשלאָגענע יידן פון שטעט און שטעטלעך?

פאַר פּושקינען איז דער ייד אַ שפּיאָן, אַ פאַררעטער, אַ מסור. אַז אַ ייד זאָל אויך זיין אַ מענטש, מיט מענטשלעכע געפילן, הערט מען ביי אים אינגאַנצן נישט. אין פּושקינס „שוואַרצן טוך“ האָט אַ ייד בכלל נישט קיין מענטשלעכע צורה. שפּיאָנען זענען אויך די יידן, וואָס טרעטן אויף אין די ווערק פון גאָגאָל און לערמאָנטאָוו. אָן אַ גיפּל פון רעאַליטעט זענען געשילדערט די יידן ביי טשע-כאָוו און טורגעניעוו. דער ייד איז אין דער וועלט-ליטעראַטור ווינציק ענלעך צו אַ ייד אין דער ווירקלעכקייט. נישט מע פאַרשטייט אונדז, נישט מע וויל אונדז פאַרשטיין, אפילו דעמלט ווען מ-איז פון אונדז באַגייסטערט, ווען מע פאַלט אַריין אין התפעלות איבער אונדזער „עקזאָטיק“, איבער אונדזערע „אָריענטאַלישע“ מנהגים.. אָט די „יידן“ זענען גיכער בושמענער פון אַפריקאַ, פּאַפּואַסן פון ניי-גווינעע, ווי גאָר כינעזער, ווי זיי לעבן אין דער פאָרשטע-לונג פון די אייראָפּעער...

זאָגט מען: נישט געפערלעך. אין מרה-שחורהדיקע מחשבות איז נישט כדאי אַריינצופאַלן. עס איז דאָ איין אומה און איין ליטעראַטור אויף דער וועלט וואו דער ייד איז יאָ נאַטירלעך און יאָ עכט. דאָס איז די פּוילישע לי-טעראַטור.

דאָס רוב פּוילישע שריפטשטעלער האָבן געהאַט אַן-אינטערעס פאַרן ווירקלעכן יידישן לעבן, האָבן אונדז געוואָלט קענען און פאַרשטיין.

אין ערגיץ דרינגט דער יידישער מאָטיוו נישט אַזוי אַדורך יעדן שרייבער, אין ערגיץ זענען די יידישע טיפּן נישט אַזוי נאַטירלעך, אַזעלכע עכטע און היימישע יידן, ווי אין דער פּוילישער ליטעראַטור. זי איז רייך אין שילדערונגען פון יידישן שטייגער לעבן, פון דעם יידן פון די שווערע, גראָע, וואָכי-דיקע טעג.

אַנדערש האָט דאָך נישט געקאָנט זיין. פון די קדמונים ביז היינט זענען דאָ יידן אַ באַ-דייטנדיקן טייל פון דער באַפעלקערונג. איבער טויזנט יאָר, ווי יידן לעבן דאָ, ווירקן, האַנדלען, ווי זיי זענען איינגעקערפּערט אין לעבן פון לאַנד און לייגן צו די האַנט צו זיין וואוקס, צו זיין גייסטיקער און ווירטשאַפטלעכער אַנטוויק-לונג, — און דער פּוילישער שרייבער, ווען ער האָט געוואָלט געבן אַ ווירקלעך בילד פון דער פּוילישער ערד האָט געמוזט דערציילן וועגן אַלע קינדער פון דער ערד. די יידישע גאַס איז אַ שטיק פון פּוילישן פּייזאַזש.

מיר האָבן אַ ברירה נישט מסכים צו זיין אַלע מיינונגען פון די פּוילישע שריי-בער איבערן יידישן לעבן, אָבער אַזעלכע טיפּן ווי יאַנקל פון מיצקעוויטש, גדליה פון אָזשעזשקאָ, ישראל לובאַרטאָווער פון שימאַנסקי, מענדל דאַנציקער פון קאָנאָפּניצקאַ, זענען דאָך ביי אַלעם, ווער מער, ווער ווייניקער, נאַטירלעכע, היימישע יידן. וויפל האָבן מיר אין פרעמדע שפּראַכן אַזעלכע דאָקומענטן אויף צו דערקענען דאָס יידישע לעבן, דעם יידישן מענטש? וויפל זענען דאָ אַזעלכע ביכער אין אַנדערע לשונות, אין וועלכע דער ייד זאָל נישט זיין באַשפּיגן און באַשמוצט?

אָבער גרויס איז דער כוח פון אַ פּסיכאָלאָגישער אַסאָציאַציע!

דעם נאָמען פון אַ יידישער פרוי דאַרף טאַקע אַ פרעמדער שרייבער נישט אַזוי אויסטראַכטן, ווי דעם נאָמען פון אַ כינעזישער; און איר פּנים דאַרף ער נישט אָפּמאָלן אויף געל און ברוין; זי נישט שילדערן, ווי זי זיצט מיט פאַרלייגטע פיס, אָבער וואָס פאַראַ איז די יידישע פרוי, וואָס טרעט אויף אין דער וועלט-ליטעראַטור?

מזל האָט זי אמת געהאַט מער, ווי דער מאַן. איר מאַן, דער יידישער „ער“, איז געוואָרן געשילדערט אין שוואַרצע פאַרבן, מ-האָט אים פאַרמיאוסט, צוגע-שריבן אַלע מעגלעכע חסרונות. דאַקעגן זיין פרוי, די יידישע „זי“ האָט מען געמאָלט ליכטיק און העל. איבער איר אויסערלעכער שיינקייט איז מען אַריינ-געפאַלן אין אַנטציקונג. מ-האָט זיך צו איר געוואַנדן מיט הויכע מליצהדיקע פראַזן, און מ-האָט זי באַדויערט, פאַרוואָס זי איז פאַרטיילט אַפּצופינצטערן אירע יאָרן אין געטאָ ביי אירע עלטערן און איר מאַן...

אויב דער ייד האָט אין די פרעמדע ווערק נישט קיין בלוט און פלייש, אויב

ער איז אַ פּאַפּירענער, ווי פּאַפּירן איז ערשט די יידישע פרוי! וואָס פאַראַ קאָנוווענציאָנעלע פיגור מ-האָט פון איר געמאַכט, וואָס פאַראַ קאַריקאַטור!

אָנגעהויבן האָט זיך עס פון שעקספּירן. שיילאָק איז אַ בלוט-דורשטיקער, אַ פּראָ-צענטניק, אַ נוקם-ונוטר, אָבער זיין טאָכטער זשעסיקאַ, אָ, דאָס איז אַ ליכטיקע פרוי פון דער שיינער שטאָט ווענעדיק! זי איז איידל און צאַרט, און וואָס איז דער וואונדער, אַז אַזאַ אידעאַליזירטע פרוי פאַראַכטעט אירע עלטערן, שטיקט זיך אינעם הויז פון איר פאָטער שיילאָק און אין איינער אַ נאַכט אַנטלויפט זי מיט אַ ריטער?... שיילאָק רייסט פון פאַרצווייפלונג די האָר, ער יאָמערט און וויינט אָבער שעקספּירן רירט נישט די פאָטערלעכע טראַגעדיע, ער ווערט גישט ווייך פון זיינע טרערן. זשעסיקאַ האָט דאָך נישט געקאָנט ווייטער בלייבן ביי אַ ייד...

די יידישע פרויען אין דער וועלט-ליטעראַטור זענען געטרייע אייניקלעך פון זשעסיקאַן. זיי ווערן אַנטקייגנגעשטעלט זייער יידישער סביבה, פון וועלכער זיי שטרעבן זיך אַרויסצורייסן און לאָזן זיך אין דער פרייער וועלט. פון פאַ-פיר זענען געשאַפן די יידישע פרויען-געשטאַלטן אין סקאָטס „איוואַנאָע“, אין גריל פאַרצערס „יידן פון טאָלעדאָ“, אין לערמאָנטאָווס און אין פּושקינס ווערק.

פון אָט דעם אויסגעטראָטענעם וועג האָבן אויך נישט געקאָנט זיך אָפּקערן די פּוילישע שרייבער, אויך ביי זיי טרעפט מען די זעלבע אומנאַטירלעכע פרויען-טיפּן.

ערגיץ איז אַוועקגעקומען די אמתע יידישע פרוי, וואָס לעבט אויף דער יידי-שער גאַס, וואָס האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט אַלע שטורעם-ווינטן און געבליבן אין געטאָ. די פּוילישע שרייבער ווייסן אינגאַנצן נישט פון איר. די עכטע יידישע פרוי איז פאַרבליבן אין שאָטן אומבאַמערקט.

אין ניעמצעוויטשס „לייב און שרה“, האָט שרה שטענדיק אַ פול מויל מיט עקל צו דער יידישער גאַס, זי שרייבט פּאַטעטישע בריוו וועגן דער „פינצטער-קייט“ און „חשכות“ פון אירע „גלויבנס-גענאָסן“, זי איז נתפעל פון אירע אייגענע קענטענישן פון פּויליש וואָרן — שרייבט זי — „וואָס וואָלט איך דען גע-קענט אויסדריקן אין דעם צעקאַליטשטן דייטש, געשריבן מיט העברעאישע אותיות, וועלכע מיר רופן אַן יידישע שפּראַך“...

און שרה האָט אין די ביכער פון די שפּעטערדיקע פּוילישע שרייבער באַקו-מען אַ שליחות, אַ מיסיע פאַרשפּרייטן פּוילישע קולטור צווישן... פּאָ-ליאַקן...

אין סלאָוואַצקיס פּאַטריאָטישער פּאָעמאַ „גלח מאַרעק“ איז יודיטאַ די קעמפערין פאַר דער פּוילישער פרייהייט, פאַרן פּוילישן פאָלק. יודיטאַ איז אַ רבס אַ טאָכטער. זי זעט, ווי דער שליאַכטשיץ שלאָגט איר גרייז-גראָען פאָטער, ווי ער הענגט אים. אַ מינוט דערוועקט זיך איר איבערגעגעבנקייט צום אַלטן פאָ-טער. אָבער באַלד פאַרלאָזט זי אים און גייט ווייטער צום פּוילישן פאָלק. דען אַזעלכע זענען די יודיטאַס, די יידישע טעכטער: זיי זענען פּוילישע און האָבן אַ גאַנץ קנאַפּע שייכות מיט זייערע עלטערן...

נישט מער וואָרשיינלעך זענען די איבעריקע יידישע פרויען אין דער פּוילישער ליטעראַטור. ביי לובאָווסקין, קראָטין און אַנדערע רייסן זיך די יידישע פרויען פון דער יידישער גאַס, אין וועלכער זיי געפינען נישט קיין פאַרשטענדעניש, קיין מיטגעפיל, און מיט וועלכער עס איז אַזוי רייך די קריסטלעכע וועלט, די וועלט פון „שליאַכטשיצים“ און „פּאַנים“...

סימפּאַטישער איז די יידישע פרוי אין אָזשעזשקאָוואַס „שמשון הגבור“. טשיפּע אַרבעט שווער און ביטער אויף פּרנסה. דערביי איז זי שטיל, ווי אַ טויב. זי קלאָגט זיך נישט אויף איר גורל, זי ווייסט, אַז פירן אַן-ערלעך לעבן איז שווער, זי פאָרט מיט סחורות אויף ירידים און איבער דערפער, און שטענדיק מיטן געדאַנק וועגן איר מאַן און קינדער, זי נעמט אַלץ פאַר ליב, אָבער אויך אָזשעזשקאָוואַ האָט נישט אַריינגעקוקט אינעווייניק אין דער יידישער שטוב, אינעם יידישן פאַמיליע-לעבן. און דערפאַר מיינט זי, אַז עס הערשט נישט קיין האַרמאָניע אין אַ יידישער פאַמיליע. סענטימענטן ביים לעזער וועקט רחל אין אָזשעזשקאָוואַס „מרשעת“. ווידער אַן-אָרימע פאַרהאָרעוועטע פרוי פון אַ שווינד-זיכטיקן שניידער. אָבער רחמנות פילט מען פאַר דער נויט, רחל דאַקעגן איז אַלס מענטש בלאַס און נישט געניוי געצייכנט.

עפּיזאָדן זענען די פיגורן חוה רוזין פון שיענטאַכאָווסקי, „שמחהס קינד פון בראַדאָווסקי“. אומיטום בענקט זי די יידישע פרוי, עפּיס ציט איר אין דער גויאישער גאַס, און דערפאַר איז זי ווערט די „זשידובקאַ“ מע זאָל זיך צו איר באַציִען צערטלעך און וואַרים... זי האָט זיך דערויף כשר פאַרדינט, כאָטש זי

די ראָל פון וועלטלעכע לימודים
אינים בית־יעקב־סעמינאַר

עס בויט זיך און שאַפט זיך אין אונדזערע אויגן דאָס, וואָס איז פאַר אונדזערע אור-עלטערן גיוועזן אַ נאַטירלעך אייגנטום; דאָס, וואָס איז פאַר אונדזערע מוטערס און עלטערע שוועסטערס גיוואָרן אַן-אידעאַל, אַ גיבענקט גליק. מיר, די קינדער פון איצטיקן דור זענען עס די גליקלעכע צו קאָנען גיניסן פונים שויץ און פרייד אין בית יעקב. אָבער נישט בלויז גיניסן; אויך דעם אַנטייל אינים שאַפן דאָס גרויסע ווערק האָבן מיר. ס-איז אויף אונדז גיפאַלן דאָס אחריות און די אַנגינעמע לאַסט צו שאַפן און עקספּערימענטירן אַן-עכט יידיש דערציאונגס-סיסטעם פאַר מיידלעך.

גיבן מיר זיך אָפּ אַן-אמתן דין וחשבון פון דעם, וואָס מיר שאַפן? אַלץ איז דאָך אויף דעם גיביט ניי, אויסגיפּרוווט, אַן-אומבאַאַרביט פעלד. ס-איז ביי דערמיט, וואָס מיר פאַרמעסטן זיך אַריינצוטראָגן דאָס יידישע אינים לעבן אַריין. די מאָדערנסטע פּעדאַגאָגן קאָנען פאַר אונדז אין דעם נישט זיין קיין וועג-ווייזער. מע מוז זיך אַליין דעם וועג אויסטרעטן. מע מוז זיין אויף דעם גיביט די פּאַראויסגייער, די פּיאָנערן. דאָס נייע איז אַלזא — שול-מעסיקע טעכטער-דערציאונג אין רעליגיעזן גייסט.

די לאָזונג דאַרף אַלזא זיין: מיט יידישע וועגן צום יידישן ציל; מיט יידישע פאָרמען צום יידישן תוכן. דער ציל איז פאַר אונדז אַרויסצוברענגען אַ יידישע טאָכטער. יידיש הייסט — גאַנץ; ייד און מענטש. יידיש אין פולן זין פונים וואָרט.

די קוזשניע פאַר דער דאָזיקער אַרבעט איז אונדזער סעמינאַר אין קראָקע. דאָ דאַרפן דערצויגן ווערן אונדזערע מוסטער-מענטשן, די יידישע פרויען-פּיאָנערנס. פון דאַנען זאָלן עס אַרויסגיין די פעסטע כאַראַקטערן, די שטאַרקע פּערזענלעכקייטן, וואָס זאָלן קאָנען אויף זיך נעמען די אויפגאַבע פון באַהערשן דאָס לעבן, איינגעמען די וועלט. זיי זאָלן אַרויסטרעטן מיטן שאַרפן גייסט (קענטיבישן), מיטן וואַרימען האַרץ (אידעאַליזם), מיטן אייזערנעם ווילן (מדות) צו דינען אונדזער אַלימינס הייליקע זאַך.

אַלץ, וואָס ווערט נאָר גיטון אין אונדזער שול, דאָס גרעסטע ווי דאָס קלענסטע, מוז דעם דאָזיקן צוועק גיריכטעט ווערן. אונדזערע לימודים, אונדזערע היים-אַוונטן, אונדזערע שפּאַצירן און אונדזערע פאַרוויילונגען מוזן דינען דעם איינציקן צוועק פון שאַפן דעם מוסטער-מענטש, די יידישע פרויען-פּערזענלעכקייט. אַפילו די לימודי חול, וואָס זענען אין פּלוג אויס צו זיין ווייט פון דעם אַלים, מוזן צוגיפּאַסט ווערן דעם אויבן דערמאָנטן תכלית. זיי מוזן אויך האָבן זייער באַשטימטע ראָל, און נישט קיין קליינע ראָל אינים גימיינזאַמען פּראָגראַם.

ס-דאַכט זיך, וואָס רעדן מיר זיך איין? חידושים ווילן מיר מאַכן? אָבער אַזוי איז עס פאַרט. לאָמיר אַלס משל נעמען די הויפּט-געגנשטאַנדן פון די וועלטלעכע לימודים — אַלגימיינע גישיכטע. מ-האָט לעצטנס איינגיפירט די נייעסטע שיטה פון לערנען, ביים אָנהייב פון דער נייעסטער צייט אויף צוריק. דערביי איז גינומען גיוואָרן אין אַכט, וואָס די לעצטע אינטערעסירן פּראַקטיש מער מיט זייערע סאָציאַל-ווירטשאַפטלעכע מאָמענטן, ווי די פריערדיקע תקופות, און אַזויערנאָך ווערט אַריינגיפלאָכטן די גאַנצע פּוילישע און אַלגימיינע ליטעראַטור אינים ליכט פון די היסטאָרישע גישעענישן.

שטעלט זיך דערביי די פראַגע: אויף וואָסער אופן קאָן דאָס דאָזיקע גאַנץ פרעמדע מאַטעריאַל אויסגינוצט ווערן צו אונדזער זאַך? דערויף האָט מיר אַמאָל אַ זשורנאַליסט אויפמערקזאַם גימאַכט, אַז עס איז גינוג אַנצואווייזן, ווי די וועלט-מייסטער האָבן גינומען פון אונדזערע קוועלן און אַריינגיפירט עס אין זייערע ליטעראַטורן. דאַכט זיך, אַז דאָס איז גינוג גוט. פון צייט צו צייט קאָנען מיר מיטן ספּעציעלן אונטערשטריך זאָגן: זעט אונדזער גרויסקייט! דער און דער האָט צו אונדז גימוזט אָנקומען, האָט גישעפּט פון אונדזער קוואַל. נו, איז דאָס טאַקע דאָס איינציקע, וואָס דאַרף אויסגינוצט ווערן? דאַרפן מיר איבערהויפּט מיטן דאָזיקן מעטאָד זיך באַנוצן? צי פעלט אונדז אויף אַזוי פיל זעלבסטווירדע, מיר זאָלן דאַרפן אָנקומען צו גויאישע קינסטלער, זיי זאָלן אונדז שטאַרקן אין יידישקייט? פאַר אונדז דאַרף דאָך אין נאָרמאַלע באַדינגונגען דאָס נישט זיין קיין נייעס. אמת, אַז טייל מאָל טוט זיך אויף אונדזערע לעקציעס נישט ווילנדיק אַרויסכאַפּן אַזאַ גידאַנקען-בליץ, אָבער דאָס דאַרף דאָך נישט אַרויסרופן קיין איינדרוק, דאָס דאַרף דאָך נישט זיין קיין דערציערישער שטויס. אונדזער אויפגאַבע דאַרף נישט זיין צו זוכן דאָס יידישע אינים וועלטלעכן, נאָר אָנצוצייכענען די גרעניץ, וואו ס-לאָזט זיך אויס דאָס יידישע און ס-הייבט זיך אָן דאָס וועלטלעכע, וואו ס-איז די גרעניץ צווישן די צוויי וועלטן.

ווען מיר באַקוקן דאָס בילד משה פון מיכל אַנדזשעלא, איז נישט אונדזער פליכט צו באַגייסטערן די שילערשאַפט פונים איינפאַל, וואָס מיכל אַנדזשעלא האָט צו זיין מוסטער-ווערק אויסגיקליבן זיך אַ יידישן טיפּ — משה, נאָר צו ווייזן, ווי אַנדערש ס-איז דער משה פון מיכל אַנדזשעלאָ, ווי ווייט ס-איז דעם גויס השגות פונים יידישן משה, פונים פאַקטישן ח׳מש-משה. לאָמיר נישט באַטראַכטן משהן, נאָר מיכל א. לאָמיר דערפון זען, וואָס אַ גוי קאָן מאַכן פון אַ יידישער גישטאַלט. דאָס אייגינע איז אין דער וועלט פון מחשבות. מיר דאַרפן נישט זוכן די ענלעכקייטן, נאָר די גרעניצן. מיר פירן צו צום יהדות די פרעמדע וועלט נישט צו שטיצן די ערשטע, נאָר בולטער צו מאַכן איר מהות, אָנצוצייכענען איר פיזאָנאָמיע. דאָס פרעמדע זאָל באמת בלייבן פאַר אונדז פרעמד. דווקא די נאָנטסטע באַקאַנטשאַפט מיט דער וועלט-קולטור דאַרף אונדז צוריקפירן צום יידנטום. וואָס מער מיר בליקן דאָרט אַריין, וואָס מער מיר באַקענען זיך מיט איר, אַלץ שטאַרקער דאַרף וואַקסן די אַכטונג צום אייגינעם, צום יידישן.

מיר ציען זיך צו דער פרעמדער וועלט. מיר באַמיען זיך מיט איר צו באַקענען. מיר ווילן היימיש ווערן מיט אירע העלדן, מיט זייערע ראַנגליבישן און זיגזאָגן. מיר ווילן וויסן וועגן זייער מאַנגל אין וועלט-אַנשויאונגען און וועגן זייער אָנמאַכט זי אויפצובויען. אָבער וואָס מער מע דערוויסט זיך פון דער דאָזיקער וועלט, אַלץ קאָן דאַדורך אונדזער אייגינע וועלט אונדז ליבער און שעצבאַרער ווערן. אויף יעדן טריט, סיי אין סאָציאַלע און סיי אין קינסט-

שטאַמט פון יידן... די פּוילישע שרייבער, אַפילו אין דער היינטיקער צייט וויסן כמעט ווי גאָרנישט פון דער יידישער פרוי, פון אירע ליידן און פריידן. זיי שאַפן זיך טיפּן פון זייער פאַנטאַזיע, אין בעסטן פאַל דערזעען זיי דעם אָפּפאַל, די „סאַלאָן-דאַמיס״, וועלכע האָבן מיט יידן קנאַפּ וואָס צו טון. די ליטעראַטור האָט זיך טאַקע באַוואויגן עס זאָל זיך ביי אונדזערע שכנים אויסבילדן אַ פון גרונט-אויס פאַלטשער באַגריף וועגן דער יידישער פרוי. זיי קענען * נאָר די „זשידובקיס״ פון די ווערק פון באַלוצקי, זאַפּאָלסקאַ, טעטמאַיער... דערפון דרינגען זיי, אַז די יידישע פרויען זענען שלעכט און פוסט, פאַרמאָגן נישט קיין האַרץ און אינטעליגענץ. מיט אָט די באַווייזן באַנוצן זיך די אַנטיסעמיטן. פאַר אונדזערע פריינט ווידער, שטייט די גישטאַלט פון ראַכעלאַ אין וויספּיאַנסקיס „חתונה״, וואָס וויל זיך דערנענטערן צו דער פּוילישער קולטור, זיך אַסימילירן, וואָס פילט אַ שטאַרקן דראַנג צו פּוילישקייט.

ביידע טיפּן זענען פאַלש, אויסגיקלערט. ביידע טיפּן פון יידישע פרויען זענען גימאַכט פון פּאַפּיר.

בסך-הכל וויסן אונדזערע שכנים, מיט וועלכע מיר וואוינען טיר ביי טיר, האַנט ביי האַנט, וועגן יידישע פרויען אַזוי פיל, ווי וועגן—כינעזישע...

איז גיקומען אַ כינעזישער דיכטער און זיך גישטעלט די אײדעלע אויפגאַבע פאַרצושטעלן פאַר דער וועלט די כינעזישע פרוי אַזוי ווי זי איז אין דער ווירקלעכקייט.

אין דער היינטיקער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור זאָרגט מען זיך קנאַפּ וועגן דעם. דאָרט האַלט אָן אַ גענוג אויף שונד און אויף פּראַטיק. און זייערע פרויען-פיגורן זענען נישט פיל ווירקלעכער, ווי באַלוצקיס און טעטמאַיערס. אויך זייער מאַמע איז די פּאַפּירענע זשעסיקאַ.

און מיינע אַסאָציאַציעס וואַנדלען ווידער אַריבער קיין כינע, צו די געלע וואַסערן פון יאַנג-קסע-קיאַנג און האָאַנג-האָ...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

לערישע פראגן פילט זיך דאך אזוי שטארק, ווי ווייט מ-איז דארט פון אמת, פון אונדזער אויסגיפראוווטן אמת פונים יידנטום.

מענטשן, וואס האבן זיך מיט דער דאזיקער פרעמדער קולטור קיינמאל נישט באקענט, קאנען טאקע טיילמאל באקומען פאר איר אזא שטארק התפעלות, מאכן דאס פאר א קולט. זיי קאנען דעריבער אויך פארבינדן די צוויי קעגנזעצלעכע וועלט-השקפות אויף א פאלשן אופן.

אמת, מיר לערנען טאקע די וועלטלעכע קולטור, אבער נאר פאר א מלאכה דארף זי ביי אונדז באטראכט ווערן. מיר גייען דורך איר, דורך דער דאזיקער פראפעסיע אין דער וועלט אריין, כדי זי איינצונעמען פאר זיך. מיר גייען אין דער וועלט אריין, כדי זי פאר אונדזער השקפה צו געווינען, אבער נישט, ווי א טייל פון דער יידישער יוגנט דאכט זיך אויס, כדי דארט צו ווערן אנערקענט.

די דרויסנדיקע וועלט לאזט אבער צו זיך נישט צו, וויל נישט הערן, כל זמן מע רעט נישט צו זיי אויף זייער לשון, מיט זייער אויסשמועס. און דא קומט טאקע ארויס די נוצלעכקייט פון די וועלטלעכע לימודים אינעם בית יעקב סעמינאר.

די בית יעקב-לערערן מוז דעם וועלטלעכן שטאף באזיצן נישט פאר זיך, נאר פאר אנדערע, פאר די, וואס זענען ווייט פון אונדז, וואס דענקען נישט אזוי ווי מיר. דאס אייגנארטיקע, דאס עכט אריגינעלע וועלן זיי נישט קאנען פארשטיין. זיי מוזן לײדער דורכן וועלטלעכן דערהערן דאס יידישע. נאר פאר זיי מוז מען עס האבן.

אבער נישט ווינציקער ווערט זענען די לימודי חול פאר אונדזער קינד גופא, פאר דער בית יעקב שילערן אליין. זי מוז עס האבן פאר דער אינערלעכער גאנצקייט. זי מוז קענען די ארומיקע וועלט, זי מוז וויסן, וואס עס טוט זיך ארום איר.

ס-זענען אלזא פאראן צוויי וויכטיקע מאמענטן אין דער נייטיקייט פון די לימודי חול אין אונדזער שול-וועזן. מע דארף קאנען גיין אין דער וועלט, כדי צו וויסן דעם ווערט פונים יידנטום און אויך כדי צו קאנען פארקערן אין דער פרעמדער וועלט, אויף וויפל ס-איז נייטיק פאר אונדזער ארבייט לטובת דעם יידנטום.

מיר זעען אלזא, אז די דאזיקע צוויי פאסטולאטן, וואס מיר האבן אוועקגעשטעלט פאר דער וועלטלעכער בילדונג אין אונדזער שול, זענען אייגנטלעך איינס. ביידע פירן צום איינציקן ציל פון דערוועקן א ווערטפול פארשטענדיש און גיפיל פארן יידנטום אינים פולן זין פונים ווארט.

איך וויל נאך צום סוף באריר̄ן די פראגע, צי איז דער גיברויך פון וועלטלעכער קולטור אינים יידנטום אן-עיקר און צי וועט דאס זיין אויך ווייטער אן-אומבאדינגטע נייטיקייט?

מיר דאכט זיך אז אזא נייטיקייט וועט ווען עס איז פארשוואונדן, די גאנצע איצטיקע באציאונג צו וועלטלעכער קולטור ביי יידן איז א גלות - פראדוקט. בעסער גיזאגט, אן-אסימילאציע-פראדוקט. ווען דאס יידישע פאלק וואלט גיגאנגען אין נארמאלע וועגן, ווען עס וואלט נישט אזוי אומגליקלעך איבערגילעבט די „השכלה“, ווען עס וואלט נישט די קינדער איבערגיגעבן פרעמדע — און אין די לעצטע צייטן, איבערהויפט אין פוילן, האט דאך דאס פאלק אזוי שרעקלעך פארנאכלעסיקט די דערציאונג פון מיידלעך —וואלט דאס גאנצע פראבלעם פון וועלטלעכקייט ביי אונדז נישט גיוועז אזוי שווער און קאמפליצירט.

לאמיר זיך צוקוקן צו דער ארטאדאקסישער מענלעכער יוגנט. צי פילט זיך דען אין די ישיבות אזא גיברויך פון וועלטלעכקייט, ווי ביי אונדזז צי מוז מין אויך דארט האלטן אין איין רעווידירן די באציאונג צום פרעמדן, בכדי צו באקומען א פולער בילד פונים יידנטום? פארשטייט זיך, אז יעדער וועט מאמענטאל ענטפערן: ניין. דארט איז עס נישט נייטיק. דארט איז די באציאונג א קאנקרעטע, א גיזונטע, א נארמאלע. דארט האט זיך די אסימילאציע נישט אריינגיריסן. דארט האט זיך נישט אריינבאקומען דאס פרעמדע. דארט דארף מין נישט ראטיווין דאס אייגינע דורכן פרעמדן. מעגלעך, אז אין דער צוקונפט וועט זיך אויך אין אונדזערע רייען, אין די רייען פון די יידישע מיידלעך, די פראגע זיך רעגולירן.

מאגיסטער פיל. **ביילא צ. גראס**

דאצענטן פאר וועלטלעכע לימודים אינים בית יעקב סעמינאר.

*

פאר אונדזער תורה-יוגנט

פון הרבנית טאבא שפירא, לובלין

אויף אונדז יידישע פרויען, איז א גרויסער חוב צו ארבעטן פאר דער בית-אידעע. דאס פארשטייט זיך פון אליין. אומיטום, וואו נאר עס וואכט נאך א ווארים רעליגיעז יידיש פרויען-הארץ, מוז עס מיטפילן די ברכה, וואס עס גיט דעם יידישן פאלק דער בית-יעקב גידאנק, און דאס דאזיקע מיטפילן, מוז קומען צום אויסדרוק אין אונדזערע ענערגישע מעשים פאר אט דעם הייליקן ווערק. מיר טון די דאזיקע פליכט גערן דערפילן, און גארנישט איז אונדז צו טייער, אפצוראטעווען פון אסימילאציע דאס יונגע פרויען-דור.

אויב אבער, פאר בית-יעקב האבן מיר גרויסע פליכטן, טארן מיר אויך נישט פארנאכלעסיקן אונדזערע התחייבותן פאר דער מענלעכער תורה-יוגנט.

אין אלע דורות, האט די יידישע פרוי גישטיצט און גיהאלפן די תורה-יוגנט, די בני-הישיבה. עס איז גיוועזן תמיד אונדזער שטאלץ צו גיין צו הילף, די וואס גיבן זיך אפ מיטן תורה-שטודיום.

ווער פון אונדז ווייס דאס נישט פון די הערלאישע מעשים, וואס ס-האבן גיטון אונדזערע מוטערס און באבעס און די רעליגיעזע פרויען פון אלע צייטן אויף צו שטיצן די תורה-לערנער!

למאי דערציילן דאך פיל גדולי-ישראל אין זייערע ספרים, פון דעם גרויסן חלק, וואס ס-האבן גיהאט יידישע פרויען אין זייער תורה און גאונות, און טיילן זיך מיטן שכר פון זייער תורה און צדקות מיט די דאזיקע נשים צדקניות.

אויך מיר, די רעליגיעזע פרויען אין דעם דור, טארן נישט אפשטיין פון דער הייליקער טראדיציע און דווקא היינט, ווען מיר האבן שוין זוכה גיוועזן צו האבן א באוואוסטזיניקע פרויען-יוגנט, איז אונדזער חוב לגבי דער מענלעכער תורה-יוגנט נאך טאפלט שטארקער.

איך וויל דא ציען די אויפמערקזאמקייט, פון די יידישע פרויען, אויף דער באשיידינער הילף, וואס עס נייטיקט זיך פון זיי — ישיבת-חכמי-לובלין.

אין ישיבת-חכמי-לובלין, ווי עס איז אלימין באקאנט, זענען צונויפגיקליבן די טאלענטירסטע בחורים, וואס גיבן אפ זייערע טעג און נעכט פארן תורה-לערנען. פון זיי דערוואקסט דאס יידישע פאלק, זיינע גייסטיקע מנהיגים און גדולי-ישראל. דא גיפינען זיך אבער אויך, א סך בחורים פון ארימע היימען, ווייל ביים אננעמען אין ישיבת-חכמי-לובלין האבן גיגאלטן נאר גייסטיקע קוואליפיקאציעס ווי, חריפות, א סך ידיעות התורה אא״וו.

דא ווערן אויך באזארגט די ישיבה-קינדער מיט אלים און איינס פון די זאכן אין וואס מיר נייטיקן זיך איז, וועש און בעט-צייג.

האבן זיך טאקע שוין אין א סך ערטער גישאפן פרויען-קאמיטעטן, וואס האב גיזאמלט די נייטיקע סחורות אין נאטור, און ווי איר האט גיזעען אין פריערדיקן נומער ב״י, האבן די בענדינער חשובע פרויען זייער פיל אויפגיטון פאר דעם דאזיקן צוועק.

איך ווענד זיך דעריבער צו אלע יידישע פרויען, עס זאלן זיך שאפן אזעלכע פרויען-קאמיטעטן און אונטערנעמען א ברייטע אקציע פון זאמלען די דאזיקע מאטעריאלן און דאס צושיקן אין ישיבה אריין.

זאלן אונדזערע פרויען פארשטיין, אז מיט זייער דאזיקן צושטייער גיבן זי אפ כבוד דער הייליקער תורה, און פאראייביקן דערמיט זייער נאמען צוזיש די אלע וואס שטיצן דעם הויכן תורה-צענטער: ישיבת חכמי לובלין!

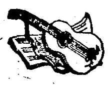

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי
הודפס מתוך הארכיון היהודי

יושר און בנות אגודת ישראל

פון לייב פראם

„והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרו של מצות — האבן אונדז די חז״ל געלערנט. די תרי״ג מצות לאָזן זיך נישט קלאַסיפיצירן לויט זייער חשיבות. אַלע האָבן זיי דעם ג—טלעכן אויטאָריטעט, און דאָס איז אויך גאַנץ פאַרשטענדלעך. גלויבט מען, אַז עס איז פאַראַן אַ בורא למנהיג העולם און אַז עס איז די באַשטימונג פונים מענטשן אים צו דינען מיט די מצוות, וועלכע ער האָט באַפוילן, דאַרף האָבן די „קלענצטע" ווי די „גרעסטע" מצוות די זעלבע חשיבות, אַלע זענען זיי ג—טלעכע באַפעלן. און איז מען נישט מקיים אַ וואָסער נישט איז מצווה, דאַן איז מען אינים דאָזיקן מאָמענט אַ פורק עול.

די תרי״ג מצוות זענען ווי רינגען פון איין קייט, „שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה" און מאַכט מען קאַליע אַ וואָסערן נישט איז רינג, צערייסט זיך די גאַנצע קייט. איז מע נישט מקיים אַ געוויסע מצווה, דאַן פאַראורזאַכט מען נישט בלויז דעם שאָדן פון דער דאָזיקער מצווה, נאָר אַן אָפּשוואַכונג פון דער רעליגיעזיטעט בכלל. „האדם מתפעל לפי מעשיו" — לערנט אונדז דער ספר החינוך.

און עס לערנט אונדז די געשיכטע „כמה גדולים דברי חכמים". פאַרשידענע פּרואוון זענען שוין געמאַכט געוואָרן צו רעפאָרמירן די תורה און זי צוצופּאַסן צו דער צייט און אַלע האָבן זיי זיך געענדיקט מיט אַ פולשטענדיקן פיאַסקאָ. אַלע האָבן זיי דערפירט צו גענצלעכער רענעגאַציע. ווייל עס געבן נישט ביי אונדז קיין „פוסחים על שתי הסעיפים". די תורה, וועלכע איז געגעבן געוואָרן פונים אין סוף, איז אַ נצחיות און עס האָט נישט דער מענטש קיין רשות זי צו ענדערן חלילה. ער קען נישט אויסקלייבן זיך נאָר די מצוות, וועלכע געפעלן אים, אָדער וועלכע זענען אים לייכט מקיים צו זיין. די רעליגיעזיטעט מוז ביי אונדז זיין אַ גאַנצע.

די דאָזיקע שיטה פון תורה־גאַנצקייט איז טאַקע דער קען־צייכן פון אגודת ישראל אין קעגנזאַץ צום מזרחי, וועלכער גייט שוין איין אויף פשרות, איז די אגודה ריקזיכטלאָז אין רעליגיעזע פראַגן. דער מזרחי שטעלט אַוועק אין אויבנאָן די מצוות ישוב א״י, אייגנטלעך נישט אַלס מצווה, נאָר אַלס נאַציאָנאַלן ענין, און פאַר דער דאָזיקער מצווה איז ער מקריב אַלץ. פאַר דער דאָזיקער מצווה פירט ער איין פרייע אין די קהלות, שטימט קעגן חדרים, אַרבעט פאַר פרייע קרבות א. א. וו. די אגודה אָבער גייט נישט אויף דער ליניע פון אַן־ענלעכער קלאַסיפיקאַציע פון מצוות און זי גיט זיך אָפּ אַ דין וחשבון, אַז מיר האָבן נישט קיין רשות מקריב צו זיין איין מצווה איבער דער אַנדערער און אַוודאי נישט אויסצוקלייבן זיך פון דער תורה נאָר געוויסע מצוות.

אַזוי איז עס אין דער טעאָריע. אָבער איז עס אַזוי אויך אין דער פּראַקטיק? איך מיין, אַז נאָך צוואַנציק יאָר עקזיסטענץ פון דער אגודה, ווען זי איז שוין אַזוי טיף פאַרוואָרצלט אין לעבן, מעגן מיר זיך שוין אַנעמען מיט מוט און זאָגן וועגן אַלים, אַפילו וועגן אירע שוואַכע זייטן, דעם אמת, דערצו נאָך אַן־אמת, וועלכער שרייט אַזוי בולט אַרויס פונים טאָג־טעגלעכן לעבן, אַז עס וואָלט זיין נאַריש אים צו פאַרהוילן.

די תורה אַנטהאַלט מצוות שבין אדם למקום און מצוות שבין אדם לחברו. די לעצטע זענען להלוטין נישט ווייניקער פאַרפליכטנד, ווי די ערשטע, אַדרבא, אַ זינד לגבי דעם מענטשן איז נאָך שווערער ווי אַ זינד לגבי דעם אויבערשטן, איז דאָך אַן עבירה שבין אדם לחברו אַ טאָפּלטער חטא: פון איין זייט — אַ זינד לגבי השי״ת, וועלכער האָט עס פאַרבאָטן, פון דער אַנדערער זייט — אַ זינד לגבי דעם מענטשן, וועלכן מע באַוועלהט. דערפאַר טאַקי איז יום כפור מכפר אויף עברות שבין אדם לחברו נאָר דאַן, ווען מע האָט אויך ביים באַוועלהטן אויסגעווירקט אַ מחילה.

די חז״ל האָבן באַזונדערס אונטערגעשטראָכן די גרויס פון אַ זינד לגבי אַ מענטש און זיי האָבן אונדז געלערנט, אַז די באַציאונג פון אַ מענטש צו די מיט־מענטשן קען און זאָל זיין דער מאָסשטאַב פון דער זיטלעכקייט און פון דער רעליגיעזיטעט פונים דאָזיקן מענטש בכלל: „כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו".

עס איז גרויס דער חטא פון יחיד, ווען ער זינדיקט לגבי דעם מיט־מענטש, אָבער עס איז נאָך גרעסער די זינד, ווען דאָס ווערט דער חטא פון כלל. עס לערנט אונדז די געשיכטע, אַז די גרעסטע עונשים אויפן כלל זענען געקומען דורך עברות שבין אדם לחברו. עס האָט דער מבול אָפּגעמעקט די וועלט איבער גזל און עס איז דאָס הייליקע לאַנד חרוב געוואָרן איבער דעם נישט אָפּהיטן שמיטה.

ליידער זינדיקן מיר־לעצטנס גאָר שטאַרק טאַקי בין אדם לחברו. אויב עס איז לעצטנס אָפּגעשוואַכט די רעליגיעזיטעט בכלל, איז אָבער באַזונדערס אָנגעשוואַכט די רעליגיעזע עטיק. און — וואָס עס איז דאָס ווייטאָגלעכסטע — עס הינקן אין דעם פּרט אונטער אַפילו נישט ווייניק רעליגיעזע יידן, וועלכע זענען נזהר געזונג אין די מצוות שבין אדם למקום און זענען זיי מקיים בכל פרטיהם ודקדוקיהם.

איך ווייס נישט מיט וואָס מע זאָל דערקלערן דעם דאָזיקן טרויעריקן דואַליזם ביי רעליגיעזע יידן: דאָס באַציען זיך אַנדערש צו מצוות שבין אדם לחברו, ווי צו מצוות שבין אדם למקום. וואַרשיינלעך איז עס אַ פועל־יוצא פון דער איצטיקער מאַטעריאַליסטישער תקופה. דער געלט־גייץ איז היינט באַזונדערס גרויס. „מי שיש לו מנה, רוצה מאתים" באַציט זיך אין אַ באַזונדערס גרויסער מאָס אויף די היינטיקע תקופה. פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב נישט דאָ אויפן אויג דעם אָרימאַן, וועלכער ראַנגלט זיך מיטן הונגער און קעמפט מיט די לעצטע כוחות פאַר אַ לאַבן ברויט. בנוגע אים לאָזט זיך נישט רעדן וועגן קיין געלט־גייץ. איך מיין אָבער די קאַפּיטאַליסטן, וועלכע זענען סוף כל סוף נאָך היינט דאָ. זיי וואָלטן אָפּטמאָל וועלן אַליין איינשלינגען צוליב דעם עגל הזהב. דער דאָזיקער געלט־גייץ פאַראורזאַכט מוראדיקע סאָציאַלע עוולות אויפן עקאָנאָמישן געביט און הייבט מען נאָר אָן באַוועלהן, טראָגן זיך שוין די עוולות גאַנץ לייכט איבער אויך אויף אַנדערע געביטן.

געלט־גייץ איז אַ גרויסע טרייב־קראַפט צו זינד. האָבן דאָך אונדז די חז״ל געלערנט: „ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס".

ווי עס זאָל נישט זיין, איז אַ פאַקט, אַז סאָציאַלע עוולות זענען ליידער לעצטנס פון די מעשים בכל יום, אַפילו צווישן דער אָרטאָדאָקסיע און עס פאַרשטייט זיך, אַז מיר טאָרן נישט פאַרבלייבן לגבי דער דאָזיקער טרויעריקער דערשיינונג פּאַסיוו. אגודת ישראל האָט, ווי געזאָגט, אויפגעשריבן אויף איר פאַן: תורה־גאַנצקייט, דאַרפן מיר בכן זען, אַז די דאָזיקע לאָזונג זאָל ווערן רעאַליזירט אין לעבן און קודם כל דאַרפן מיר אָנהייבן פון אונדזערע רייען.

עס איז אַן אָנ־ויפגאַבע פאַר אַלע אַגודיסטן, אָבער באַזונדערס מסוגל צו דער דאָזיקער אויפגאַבע זענען, לויט מיין מיינונג, די בנות אגודת ישראל. די פרוי שטייט נישט אין צענטער פון עקאָנאָמישן לעבן, אַזוי ווי דער מאַן, זי איז נישט אויסגעשטעלט אויף אַזעלכע אָפטע נסיונות און דעריבער קען זי זיך לייכטער אָפּהאַלטן פון עוולות. די פרוי, אויב זי איז רעליגיעז, איז אויך אַבסאָלוטער, ווי דער מאַן און ענדלעך איז אַ פרוי עמפּפינדלעכער אויף ליידן און עוולות, די פרוי איז אַלזאָ אַממייִנסטן מסוגל צו שטיין אויף דער וואַך פון יושר.

און וועט זי דאָס טון, וועט זי נאָר געטריי בלייבן איר היסטאָרישער ראָל. די יידישע פרוי האָט זיך תמיד אויסגעצייכנט דערמיט, וואָס נישט בלויז זי איז אַליין געווען רעליגיעז, נאָר זי האָט אויך באַוואויגן צו גוטע מעשים די פאַמיליע. עס איז דער פאַרדינסט פון דער יידישער פרוי — לערנען די חז״ל — וואָס זי דערמעגלעכט דעם מאַן און די קינדער צו לערנען תורה. זאָל־זשע די יידישע פרוי אויך איצט דערפילן איר באַשטימונג און צוריק אַריינברענגען אין די יידישע פאַמיליע יענץ געפיל פון יושר, מיט וועלכן מיר האָבן זיך אַזוי אויסגעצייכנט.

זאָל יעדע יידישע פרוי געדענקען דערין, אַלס ווייב און נאָכמער אַלס מוטער און זאָלן זיך מיט דעם פּראָבלעם אין געזעלשאַפטלעכן פאַרנעם אויך באַשעפטיקן די בנות אגודת ישראל אַלס אָרגאַניזאַציע. דאָס איז אַ הייליקע און — לאָמיר האָפן — דאָ קבאַרע אויפגאַבע.

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 36 מתוך 72

ירושלימער בעטלער

פון **וו. לייכטער** (תל־אביב)

מעטראַפאַליע פון וועלט־אומגליק און וועלט־אונטערגאַנג.
ביי ג־ט און ביי מענטש בעטלט מען,
סע בעטלט רייך און סע בעטלט אָרים,
מענטש און ספק־מענטש.

מע קוויקט זיך מיט שטויב פון צעריבענע שטיינער
און פון שטיינער, וואָס וואַקסן נאָך.

און בעטלעריי איז יחוס — ווער לענגער איז בעטלער.
עס בעטלט ייד און, להבדיל, גוי,
אשה־צנועה און, להבדיל, גאנע.

און ירושלימער בעטלער צו זעצן זיך מיטאָג־צייט
(ווען פרנסה איז פאַראַן ווייניק)
ווען זון שטייט אין מיטן און שיט מיט מאַהאניע־פייער,
ווען אונטערן צירקל פון האריזאנטאַלע צעוויקלטע פלאַכן
הערט זיך הימל־זשומען פון טאָן־האַרמאָניע,
ווען נאַטור־אַרכיטעקטאָניק שפאַרט אין גאָנישע ספיראַלן —
דעמלט צוזעצן זיך זיי, די בעטלער, קאָפּ צווישן די פיס,
לענג־אויס די אַלט־שטאָט־מויער,
דעקן אָפּ די שמאַטעס —
און וואַרימען זיך אויס.

און מאַמיס־בעטלערנס רייניקן די קינדער,
צונעמען נפש פון נפש
און וואַרפן זיי אויף די צעגליטע שטיינער.
און זיי טאַנצן.
און די קינדער שפיליודיקע, קוקן אויפן טאַנץ,
ציילן די פיסלעך אין — לאַכן.
(יענץ גילעכטער געירשנט פון דורות לייד און פיין.)

און ביי ווען צרעת איבערן לייב
און ביי ווען אַן־אויג אַן־אַנגילאָפנס,
ווי אַ מוטנע גלאָז־ביר אין קניפּע;
אַן־אויער אַן־אויפגיריסנס,
ווי אַן־אויפגיבראָכינע טיר אין אַ סטענכלע קעלערן
פיס אויסגיטרוקנטע, פרוכנע
ווי האַליוועשקיס צעברענטע, ווי אַ פאַר־אַ יעריקער לולב
ברואים וואָס זענין באַשאַפן גיוואָרן
אין ערב־שבת בין־השמשות פון די בראשית־טעג.

דאָס איז לעבנס־וואָרהייט.
לעבנס־תוכן.
לעבן.
לעבן־אַליין.
אַלץ אַנדעריס איז גיקינצלט. גינאַרט.
וואָרן אַלץ אויף דער וועלט איז בעטלעריי,
נאָר גיפאַרימט אויף אַן־אַנדערן אופן:
־פראַק און צילינדער; קראַוואַט און לאַק־שיך;
האַנדל און אינדוסטריע; קונסט און גרויס־שטאָט.

ירושלים — אַלץ איז אָפּגידעקט.
אַלע היילִיקטימער ענטבלויזט,
ווי די מויערן אַרום די אַלט־שטאָט,
ווי די איינגאַנגס־טויערס פון ציון־זייט,
ווי מגדל־דוד
ווי הר־הזתים,
ווי מקום־המקדש.
דאָס איז אייביקייטס־פראָבלעם.
ענטשיידינער ענטפער אייך כלומרשט פּראַגרעס
און גימאַכט־שיינקייט

הארכיון היהודי

2.

ירושלים —
טעלעסקאָפּ אָנגישטעלט אַקעגן די מזלות און ערד־טיפינישן.
און סע זעט זיך, דאַכט זיך, דער לייטער, וואָס גרייכט
ביז ירושלים של מעלה.

נאָר מענטשן, קליינקעפּלדיקע, קאַרליקיס, גאָרנישטס
פאַרשטעלן דעם וועג ביים לעצטן לייטער־שטאַפּל
און באַמבלין אַראָפּ מיט די פיס,
ווי קינדער אויף האָלצערנע פערדלעך־קאַרוזעליס.

און דורך איין זייט פראָפיל שפייט מען זיך אַריין אין פנים,
ווי צעשלאָגינע קעץ
(און ס־וועבט זיך שפּין־וועבס אויף קעטיס פון האַס)
און דורך די צווייטע זייט—בעטלט מען
מיטן גאַנצן לייב־און־לעבן.

און מע זוכט כבוד פאַר זיך און הכנעה ביי יענים.
און אין חדרי־חדרים, אונטערן פרוכת, אַנאַליזירט מען
שפענדע־רשימות און מע ציילט און מע שרייבט און מע מעקט נעמען פון נדבנים.
און מע נישטערט אין די שמאָלע בשמים־געסלעך,
וואו אַפילו אַ שעפּסל קורטשעט זיך ווי אַ הונט.
אין יענע היילן די גיוועלבטע
וואו שמוץ און עיפוש צוואַרימען זיך אין די נעסטן;
לעכער, וואו עולי־רגל און סוחרים פון אַפריקע און אַראַביע
רוען זיך אויס נאָכן ווייטן וועג;
וואו תאווה, וואָס האט דעם ווערט פון אַ „טרונק בראַנפן" איז — יצר־הרע
און אַ גלאָז אַרויף אויבן—הייסט נזירות;
וואו „הייליקע בילדער" ווערן נאָך היינט צוהאָנגין,
ווי פייגן צום טרוקינין־פרעסן,
ווי אויפגישטאָכינער פעפער
ווי קינדער־ווינדעלעך מיטן באָד־ריח.
און ווי אַ גאַנצער מענטש איז—מגפה
און ליכט פון געטלעכקייט — גיהנום.

3.

ירושלים של מטה—איז נישט איין שטאָט.
נישט איין פאַרלאַנג און איין ווילן.
נישטאָ דאָרט קיין מעגלעכקייט פאַרן קאָלעקטיוו,
יעדער פאַר זיך — אַ וועלט
הונדערטער, טויזנטער, צען־טויזנטער וועלטלעך.
און אויך אַזוי פיל גיהנומס. פאַרפאַלינע נשמות,
פון גלגולים פאַרשידינע, תקופות און תיקונס.

ירושלימער אַלט־מויער פאַרפישופט האט דעם לופט־חלל,
וואָס זי קרייזט אַרום.
מיטן זמן פון אייביקע יאָרן דריקט זי אויף אומגליק און אונטערגאַנג,
דערמאַנט אין איבערבלייבעכץ פון ערשטע נסיונות,
פון דער [illegible] גישטאַנין אַ וואַלד;
און סאַרנים האבן זיך פאַרשפּעט אין דערנער
און מענטש האט גיוואלט ברענגין אַ קרבן — מענטש.
נאָר וואָס דעמלט האט דער מלאך גיהאַט די שליטה.
היינט אבער נישטאָ אים — דעם מלאך.

די אויסגישטרעקטע באַהאַלטינע האַנט
דערדריקט און פאַרפייניקט און מאַכט מענטש – אויס מענטש...

ירושלים, תרצ"ב

הודפס מתוך הארכיון היהודי

התגלות

פון שמואל באַדלער

(פראַגמענט פון בעש"ט סימפאָניע)

לאה־רחל האט געקוקט א רגע אויף איר שלאָפנדיקן מאַן און האט אים איבערגעחזרט — ישראל שטיי־אויף! ישראל האט זיך אויפגעכאַפּט, האט געדאַנקט ג—ט, וואָס ער האט אים צוריק געגעבן זיין נשמה און לאה־רחל האט זיך אָנגערופן:

— מאַרושקע שטייט אין דרויסן, דער וואַלד־וועכטער איז קראַנק, דאַכט זיך מיר.

ישראל איז אַרויסגעגאַנגען פון דער שאפע, וואָס איז געווען איינגעהילט אין טונקלקייט און דרימל. אַ פריש ווינטל, אַ שמעקעדיקס, האָט געבלאָזן פון די טויאיקע לאַנקעס און געשויבערט זייערע לאָקן. די גראָזן האבן געכוואַליעט און געמיגיט זיך, גרייט מקבל פנים צו זיין די זון און די ביימער האבן ערנצט געדזכנט. פונים מזרח האט שוין געטאָגט.

אין דעם דעמערן פון פאַר־מאַרגנשטערן האבן זיך די בלאָע בערג געצייכנט נישט דייטלעך, נאָר נאָענט און בולט איז מאַרושקעס אַלט פּנים. וואַסילקע האט איצט מורא געהאַט צו צוגיין צו ישראלין און ער האט זיך אָנגעהאַלטן אין דער מאַמעס קלייד.

בעך איידער ישראל האט זיך מקדים געווען מיט אַ גוט־מאַרגן, האט שוין מאַרושקע אויסגעבראָכן אין אַ געוויין און זיך געקלאָגט:

— ג—טלעכער מענטש, העלף מיין מאַן, וואָס איז פאַרשלאָפט געוואָרן. נעכטן האט ער זיך געלייגט פולקאָם געזונט און פריש. פלוצים אין מיטן דער נאַכט, איך כאַפּ מיך אויף, ער קרעכצט. פעטרע, וואָס איז דיר? ער, רק ער קרעכצט. דאָס לשון האט עס אים אָפּגענומען. כ־וואָלט געשוואוירן אַז יאַוודאָכע, ימח־שמה, ס־זאָל נישט אויסגערעט זיין, האט עס אים געטון. אַזאַ אומגליק! ער איז דאָך אַ מזג־טוב, קיין פליג האט ער נישט דערטשעפּעט...

דער דאַזיקער גאַס פון וועכטער איז געזאָגט געוואָרן אין איין אָטעם. מ־האט איר נישט איבערגעריסן. און ישראל האט מיטגענומען אַ בינטל גרעזעלעך און איז געגאַנגען. נאָך אים די קלאָגנדיקע מאַרושקע מיט וואַסילקען.

ער איז אַריינגעגאַנגען אין וועכטערס הויז, וואָס האט געוויזן, באַדעקט מיט שטרוי, אין שאָטן פון אַלטע דעמבעס. אין אַ פינצטערן ווינקל אויף אַ צופאָרן בעט איז געלעגן דער וועכטער. מאַרושקע האט אָנגעצונדן אַ ליכט אויפן קעסטל, וואָס צוקאַפּנס פונים קראַנקנס בעט און איז אַליין געבליבן שטיין פון אַ זייט. ביי דער שיין פונים ליכט, האט ישראל געזען דאָס וואַקסן־געלע פּנים. די אַרויסגעקראָכענע אויגן און שטשאַרקעס. אַ פאַרשפּריצטע נאָז, הענט צונויפגעלייגטע ווי צו דער תּפילה, „אונדזער פאָטער" און ליפּן וואָס האבן זיך באַוועגט, געציטערט אָבער קיין קול נישט געקענט אַרויסברענגען.

ישראל טראַכט:

*

אָט איז דער, וואָס האט נישט געגלייבט נאָר אין גוף און זיינע רמ"ח איברים. און ווען זיי זאָגן זיך אָפּ אים מער צו פאָלגן, האט ער נישט קיין שום אָנשפאַריניש אין זיין מלחמה מיטן צונישט־ווערן, און ער מוז זוכן הילף פון דרויסן, ווי אַ טרענקנדיקער.

נאָר דער קראַנקער ווייזט אויס, האט זיך שוין מייאש געווען, פון נצחון און זיינע מוסקולן און אָדערן, איז שוין נישט געווען צו דערקענען קיין שום אָנגעשטרענגקייט. אין די ווינקלען פון די איינגעצויגענע ליפּן האט זיך געבולקעט אַ ווייסע שוים. די אויגן האבן נישט געשטראַלט, גאָרנישט געזאָגט, ווי גרעזנים.

ווידער טראַכט ישראל:

אָט וואַרפט זיך אַ ריז אין די הענט פון אַ פליג. זאָלן זיך נאָר אויפוועקן, אויפלעבן און באַוועגן די שטראָמען פון כוחות, וואָס זענען פאַרבאָרגן אין אים און זייער באַהעלטעניש, זאָל ער נאָר וויסן פון זייער קיום און אָנווענדן זיי מיט מרידה—וועלכע קראַנקהייט וועט אים דעמלט בייקומען?

ישראל האט אָנגענומען די האַנט פונים חולה און אים אַריינגעקוקט אין די אויגן. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האבן די אויגן באַקומען קאָליר, אויסדרוק, לעבן און זייערע לעפּלעך האבן געציטערט, ווי פאַר צופיל ליכט. דער קראַנקער האט געפילט, ווי ער וואָלט געפאַלן אין אַ תהום אַריין און מ־הייבט אים, מ־הייבט אים... און ישראל האט גענומען אַ פּאָר שטענגלעך פון זיין בינטל גרעזלעך און האט עס געגעבן מאַרושקין, זי זאָל עס אָפּקאָכן אין וואַרים וואַסער.

ווידער האט זיך אָנידערגעזעצט ביים קראַנקן און קלערט:

זאָלן אים די גרעזלעך זיין צו אַ רפואה און זאָל די אמונה אין זיי אויפלייזן, שטאַרקער מאַכן און צופלאַקערן דאָס סודותדיקע, בראשיתדיקע פייער, וואָס לעשט זיך קיין מאָל נישט אויס אין גוף פונים מענטש, און וואָס אירע כוחות — האט ער געזען אַ פּנים צו זיך אַליין — זענען שטאַרקער אַפילו ווי די כוחות פונים טויט, כאָטש דער מענטש ווייסט נישט פון זיי. ס־איז אַ משל צו די וועלטן פון פאַרבן וואָס אַנטפּלעקן זיך אַפילו ווען די אויגן פונים בלינדן זעען זיי נישט.

מאַרושקע האט דערלאַנגט דאָס גרעזלעך־געקעכץ און דער קראַנקער האט נישט געוואָלט, אָבער דערנאָך האט ער עס אויסגעזופּט מיט דאָרשט. צווישן איין זופּ און דעם אַנדערן האט ער געקוקט אויף מאַרושקין און רחמנות געהאַט אויף איר. ווען ער האט געענדיקט דאָס טרינקען איז ישראל אויפגעשטאַנען. ער האט איבערגעלאָזט דעם רעשט גרעזלעך מאַרושקין, געוויזן ווי אַזוי מע נוצט זיי און געזאָגט:

— זאָל אים ג—ט העלפן מיט אַ רפואה שלומה.

— זאָל ג—ט העלפן. אַ שיינעם דאַנק, טייערער מענטש, ג—ט זאָל דיר באַצאָלן, ווי דיינע גוטע מעשים.

אַזוי האט געזאָגט מאַרושקע, ווען זי האט אים אַרויסבאַגלייט און וואַסילקע האט אים נאָכגעקוקט מיט אויגן פיל דאַנק און קרבות.

ישראל איז אַרויסגעגאַנגען. אַ מאָרגן פון לעבן האט געקיניגט אויף ג—טס וועלט. אין דער ווייטנס האבן קוואַלן געראַשט. אין דער נאָענט האבן פייגל געזונגען, אין דער הייך האט אַן־אָדלער געזעגלט און ג—טס הימלען האבן געשמייכלט מיט גרויס הנאה. און אים האט זיך אויסגעוויזן ווי ער וואָלט ביז איצט מלחמה געהאַלטן מיטן מלאך המות און אים מכניע געווען, און יעצט שרייט די וועלט דעם שאַל פון נצחון און באַרג צו באַרג איז מודיע וועגן זיג פונים לעבן־שר.

ער איז געגאַנגען מיט דער סטעזשקע וואָס פירט אַהיים.

יאָ, אָבער דעם נצחון האָב איך דאָך געקויפט פאַר אַזאַ קליינעם פּרייז, וואָס האָב איך דען געטון? נאָר איין און איינציקן טראָפּן אַרויפגעבראַכט פון די אומענדלעכע ימים, נאָר איין און איינציקן פונקט צובלאָזן פונים פלאַם, וואָס האַלט אייביקייטן און וואָס איז באַהאַלטן אין איין נשמה. און דער פועל־יוצא איז גרויס...

און אַזויפיל איז נאָך דאָ צו טון.

און דעמלט האט ער פּלוצים דערפילט ווי אַ מעכטיקער שטראָם, וואָס קומט פון די טאָלן וואָלט אים אַ פּאַטש געטון אין פּנים אַריין. און זיין געניט אויער האט אַרויסדערקענט פונים שטראָם טויזנטער קולות, וואָס בעטן אַ ברכה, טויזנטער נשמות וואָס זוכן אַ תיקון, צאַפּלינישן וואָס בענקען נאָך דערלייזונג. און פּלוצים האט ער אויף זיינע אַקסלען דערפילט די משא פון אַחריות, ווי אַ חעקסל אַ נישט־באַצאָלטער וואָלט געוואָרט אויף אים דאָרט אונטן.

דער טאָג איז געווען ליכטיק און שטיל.

און ער האט געזען פאַר זיך אַ סטעזשקע פון גרויס־ליכט שלענגלט זיך אַרונטער אין טאָל אַריין. האט ער פאַרשטאַנען אַז ס־איז געקומען די שעה ער זאָל נתגלה ווערן און אַז ער האט די גבורה פון די שווייגנדיקע קוואַלן וואָס קיין שום כוח קען זי נישט באַשטיין.

פאַדערט אַרויס זאַמל־ליסטעס אויף צו שאַפן אַבאָנענטן פאַר דער בית־יעקב־שריפט!

הודפס מתוך הארכיון היהודי

די מצווה פון תוכחה

פון אלכסנדר זושא פרידמאַן

פון דער סעריע: טאָג־פּראָבלעמען לויט דער תורה

א.

איינס פון די תורה געבאָט, וואָס גיפעלן נישט דעם היינטיקן מענטש, איז דאָס גיבאָט פון תוכחה, אַז יעדער איינער זאָל זיין פריינט אויפמערקזאַם מאַכן ווען ער טוט אַ שלעכטע זאַך און אים זאָגן שטראָף־רייד דערפאַר. די מאָדערנע נאָז טוט זיך דערביי אַ קרום: עס איז עפּיס נישט טאַקטיש אַריין צו מישן זיך אין יענעמס געשעפטן, יענעם אַ דיעה צו זאָגן ווי אַזוי ער האָט זיך צו פירן און ווי אַזוי ער דאַרף צו לעבן. די מאָדערנע הפקר־וועלט האָט זיך שוין דערוועגן אירע שאַבלאָן־ווערטלעך: „וואָס בין איך דעם רבונו של עולמס קאָזאַק?" אָדער: „וואָס דאַרף איך קריכן מיט מיינע שיך אין יענעמס נשמה"? אַזעלכע און ענלעכע זענען די באַקאַנטע מאמרים פון אונדזערע מאָדערנע פיינשמעקער, די גרויסע מאָראַליסטן, וואָס טון נישט חלילה די מינצטע זאַך, וועלכע שטימט נישט מיטן „שיינעם טאָן" און מיט דער עטיק, כּידוע...

ס'איז דעריבער מער ווי אַ יושר קלאָר צו מאַכן אונדזער יוגנט, — און ספּעציעל דער פרויען־יוגנט, וואָס גרופּירט זיך אַרום „בנות אגודת ישראל", ביי וועמען דאָס דאָזיקע פּראָבלעם, אַלס חבירות פון אַ רעליגיעזער אָרגאַניזאַציע, רופט אַרויס אַ סך ספיקות, — די דערהאַבענע יסודות פון מענטשן־ליבע, געזעלשאַפטלעך גליק און אייגענע שטייגערונג, אויף וועלכע די דאָזיקע מצוה איז געבויעט.

ארכיון אסופות

ב.

אַלזאָ, וואָס באַפעלט אונדז די תורה?

לא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא.

„דו זאָלסט נישט פיינט האָבן דיין ברודער אין דיין האַרץ, שטראָפן זאָלסטו דיין פריינט און זאָלסט נישט טראָגן אויף אים אַ זינד.

(ויקרא יט—יז)

הארכיון היהודי

ווי מיר זעען, איז דער געבאָט באַגרינדעט דווקא מיט פריינטשאַפט און ברודערלעכקייט. ווען דו זעסט דיין פריינט טון עפּיס אַזעלכעס, וואָס איז נישט ריכטיק, סיי אין באַציאונג צו מענטשן, סיי אין באַציאונג צו ג—ט, זאָלסטו נישט לאָזן, אַז דער פאַרדרוס, וואָס זיין טאַט רופט ביי דיר אַרויס, זאָל בלייבן ביי דיר אין האַרצן. נאָר זאָלסט עס אים זאָגן, זאָלסט אים דערויף אָנווייזן, אים איבערצייגן, אַז ער האָט נישט גוט געטון (דער אייגנטלעכער זין פונעם שורש „יכח" איז איבערצייגן), ווייל נאָר דערמיט ווייזטו אים אַרויס דיין פריינטשאַפט, אַז דו ווילסט דיך נישט אַרום טראָגן מיט אַ זינד אויף אים, נאָר דו ווילסט אַז ער זאָל די זינד מער נישט טון.

און באמת זעען מיר עס אין טאָג־טעגלעכן לעבן, אַז דווקא נאָנטקייט און פריינטשאַפט, ברענגט צום שטראָפן פאַר אַ באַגאַנגענער עוולה. צומייסטן שטראָפט אַ פאָטער זיין קינד, ווייל ער איז זיין קינד נענטער פון אַלע אַנדערע און ער האָט עס ליבער פון אַנדערע, דעריבער וויל ער אַז עס זאָל* זיך ריכטיק פירן, אַז עס זאָל נישט טון קיין שלעכטס. דעם פרעמדן אינטערעסירט עס נישט, עס קער דאָך אים גאָר נישט אָן. די תורה וואָס וויל אַלזאָ אַז יידן זאָלן זיך איינער דעם צווייטן באַטראַכטן ווי גאָר נאָנטע, ווי קינדער פון איין פאָטער (בָּנִים אַתֶּם לַד' אֱלֹקֵיכֶם) פאָדערט דעריבער צו באַציען זיך צום צווייטן ווי צו אַ ברודער, און צו רעאַגירן ווען מע זעט אים טון אַן־עוולה.

און דער מאָדערנער אויפפאַסונג פונעם דאָזיקן ענין, בלאָזט נאָר קאַלטקייט, פרעמדקייט און אָפּגעזונדערטקייט. לאָז יענער זיין וואָס ער וויל, זאָל ער טון וואָס ער וויל, מיך אַרט עס נישט, ער איז דאָך אַ פרעמדער. — מיט פריינטשאַפט און־ברודערלעכקייט, וואָס פאָדערט פאַראַנטוואָרטלעכקייט און פאַראינטערעסירונג — שמעקט עס זיכער נישט.

און נאָר דערמיט ווערט אונדז פאַרשטענדלעך דאָס וואָס אויף איין אָרט זאָגן אונדז די חז"ל אַז דאָס בית־המקדש איז חרוב געוואָרן צוליב שנאת־חנם וואָס האָט געהערשט צווישן יידן און אויף אַ צווייט אָרט זאָגן זיי אַז די סבה פונעם חורבן איז געווען דאָס, וואָס זיי האָבן נישט געשטראָפט איינער דעם צווייטן. דאָס זענען נישט קיין צוויי באַזונדערע זאַכן און געוויס נישט קיין סתירה, נאָר ממש איינס און דאָס זעלבע, די שנאה פון איינעם צום צווייטן, די פרעמדקייט און אָפּגעזונדערטקייט האָט עס געברענגט דערצו, אַז איינער האָט נישט געוואָלט וויסן פון צווייטן, און אים נישט אויפמערקזאַם געמאַכט ווען ער האָט ביי אים געזען אַ פעלער. וואָלט געהערשט ליבע און ברודערלעכקייט וואָלט געמוזט קומען די תוכחה אַלס רעזולטאַט.

ג.

ווען מיר וועלן טיפער אַריינדרינגען אינעם זין פון דער דאָזיקער מצווה וועלן מיר זעען, אַז זי איז אויסן די שטרעבונג צום שלימות סיי פון דער גאַנצער געזעלשאַפט, סיי פון יעדן יחיד. דען נאָר די געזעלשאַפט קאָן זיך פאַרפאָלקאָמען און אויסבעסערן, ווען אירע מיטגלידער זענען גערן גרייט צו הערן ווען מען ווייזט זיי אָן אויף אַ שלעכטע טאַט, און נאָר דער יחיד קאָן אַרויפגיין אויף דער לייטער פון השתלמות ווען ער באַטראַכט יעדע ערנסטע וואָרנונג און שטראָף־וואָרט אַלס אַ פריינטשאַפטס־אַקט, וואָס איז אויסן זיין טובה. דער מענטש, וואָס שטרעבט צו שלימות, וועט שטענדיק גערן אָנווייזן דעם צווייטן אויף אַן־עוולה, ווייל ער וויל אַז יענער זאָל זיך צו אים אויך אַזוי באַציען. דער אבער וואָס דאָס הפקירות איז אים ניחא, דער וויל נישט דעם צווייטן אַ דיעה זאָגן, כּדי יענער זאָל אויך אים לאָזן צורו און אים נישט שטערן אין זיין הפקר־וועג.

די מאָדערנע מענטשהייט, וואָס קאָן אַזוי נישט סובל־זיין דאָס מוסר־זאָגן, האָט צווישן זיך אַ שטילן אָפּמאַך געשלאָסן: לאָמיר זיך איינער דעם צווייטן נישט שטערן! איך וועל דיך נישט טשעפּן און דו טשעפּע מיך נישט... אַזוי אַרום איז די הפקירות־אידיליע אַן־אויסגעצייכנטע...

דער תורה־וועג מוז אבער זיין אַ גאַנץ אַנדערער, ווייל ער וויל דערפירן די מענטשן צו אַ גאַנץ אַנדער מין אָפּמאַכן. אַז אָנשטאָט די קעגנזייטיקע סבלנות פון הפקירות, זאָל הערשן די קעגנזייטיקע סבלנות פון מוסר־זאָגן. אַדרבה! איך וועל נישט דערלאָזן דו זאָלסט טון שלעכטס, כּדי דו זאָלסט מיך אויך נישט לאָזן, אַ צווייטער זעט תמיד מער און בעסער ווי דער אייגענער. און אַזוי אַרום וועלן מיר זיך קעגנזייטיק העלפן, קעגנזייטיק באַשיצן.

דאָס נישט קאָנען פאַרטראָגן קיין מוסר־זאָגן מצד דעם מאָדערנים מענטש, דערמאָנט אין אַ באַוואוסטן פאָלקס־אַנעקדאָט:

צוויי בלינדע האָבן צוזאַמען געגעסן קניידלעך. מורא האָבנדיק אַז איינער זאָל נישט מער עסן ווי דער צווייטער האָבן זיי צווישן זיך געשלאָסן אַן־אָפּמאַך, אַז יעדער מעג נאָר נעמען יעדעס מאָל צו איין קניידל. פּלוצלינג שטעלט זיך איינער אויף און הויבט אָן דעם צווייטן צו שלאָגן. ווען מע פרעגט אים די סיבה דערפון, ענטפערט ער פּשוט: אַז איך האָב גענומען צוויי קניידלעך מיט אַמאָל און ער שרייט גאָר נישט איז דאָך אַ באַווייז, אַז ער האָט גענומען דריי מיט אַמאָל... וואָרן ווען נישט וואָלט ער דאָך געשריגן אויף מיר...

דער היינטיקער פאַרבלענדעטער מענטש שרייט נישט ווען ער זעט יענעם טון אַ קליינע עוולה, כּדי יענער זאָל נישט שרייען הויך ווען ער וועט אים זעען טון אַ גרויסע עוולה. ער באַשטייט יענער זאָל עסן צוויי קניידלעך אַבי ער זאָל אים לאָזן עסן דריי...

נישט בחנם זעען אונדזערע חז"ל, ווי שוין דערמאַנט, די סיבה פון יידישן חורבן אין דעם, וואָס זיי האָבן נישט געשטראָפט איינער דעם צווייטן, ווייל אַזאַ געזעלשאַפט, וואָס איינער שטראָפט נישט דעם צווייטן און איז באַהערשט פון דעם שטילן אָפּמאַך פון קעגנזייטיקער הפקירות־סבלנות, אַזאַ געזעלשאַפט מוז זיך צופאַלן און חרוב ווערן, ווייל עס פעלט דער הויפּט־יסוד פון איר מאָראַלישן און עטישן קיום.

ד.

די תוכחה מוז אויך ברענגען צו אייגענער שלימות שוין בלויז צוליב דעם, ווייל דער מוכיח מוז דאָך זעען צו זיין אַליין גאַנץ אין דער דאָזיקער זאַך וועגן וועלכער ער זאָגט יענעם, כּדי יענער זאָל אים נישט צוריק שליידערן זיינע מוסר־ווערטער אין פּנים. די חז"ל לערנען אונדז דאָך טאַקי, אַז מע דאַרף זיך פריער אַליין פאַרפאָלקאָמען אין דער זאַך, אין וועלכער מע גייט יענעם מוסרן, כּדי „ווען דו וועסט יענעם זאָגן: נעם דיר אַרויס אַ שפּענדל פון צווישן דיינע ציין, זאָל דיר יענער נישט קאָנען ענטפערן: נעם דיר אַרויס אַ גאַנצן קלאָץ פון צווישן דיינע אויגן". און ווייל קיין מענטש וויל זיך נישט אויסשטעלן צו באַקומען אַזעלכע „קאָמפּלימענטן", ברענגט דאָס אים ממילא צו דער אייגענער אויסבעסערונג און פאַרפאָלקאָמונג.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 39 מתוך 72

מיר האָבן אַלזא נאך אַ סברה, פאַרוואָס די היינטיקע מענטשן האַלטן אַזוי ווייניק פון יענים צו זאָגן מוסר, ווייל זיי ווילן נישט דאַדורך זיין גיבונדן אין זייערע אייגינע מעשים.. זיי ווילן זיך נישט פריער פארברייטן מיט אַ ריין, עטיש לעבן, וואָס זאל זיין אָן פארוואורפן, אַזוי אַז זיי זאלן קאנין ראוי זיין צו זיין מוכיחים. זיי זענין דעריבער שטענדיק אין דער מורא, אַז יענער וועט זיי ענטפערן: „נעם דיר פריער אַרויס דעם קלאָץ פון צווישן דיינע אויגן"...

די תורה, וואָס וויל אבער, אַז דער מענטש זאל דווקא יא שטענדיק אַרביטן איבער אייגינער אויסבעסערונג און שלימות, פאדערט טאַקי פון אונדז תוכחה צו זאָגן, אום דאָס זאל אויך זיין אַ מיטל צו אונדזער אייגינער עליה. אין דעם גיבאט „הוכח תוכיח", ליגט אַלזא אויך דער באַפעל: זע, גרייט דיך צו אין דיין לעבן, אַז דו זאלסט קאנין אַ צווייטן מוכיח זיין. רייניק אויס יעדיס שפּענדל פון צווישן דיינע ציין, כדי דו זאלסט קאנין יענים אָנווייזן ווען עס ליגט אים אַ קלאָץ צווישן זיינע אויגן...

און ווייל די יסודות פון דער מצוה „הוכח תוכיח" זענין: ליבשאַפט און שטרעבונג צו אייגינער שלימות, מוזן דעריבער די פאָרמין פון דער מצווה זיין צוגיפּאַסט צו די דאזיקע יסודות. די תוכחה דאַרף שטענדיק זיין גיצילט, יענים אויסצובעסערן און נישט צו פאַרשעמין, יענער דאַרף עס פילן און זען, אַז דער מוכיח איז נאר אויסן זיין טובה און נישט עפּיס אַנדערש. און דאָס ווערט קלאָר פארמולירט אין דער הלכה:

„דער וואָס זעט אַ צווייטן באַגיין אַ זינד אדער גיין אויף אַ נישט ריכטיקן וועג, איז אַ מצווה אים צוריקברענגין צום גוטן און אים באַוואוסט צו מאַכן, אַז ער פאַרזינדיקט זיך מיט זיינע שלעכטע מעשים. אַזוי ווי עס שטייט: הוכח תוכיח את עמיתך, דער וואָס שטראָפט אַ צווייטן, סיי אין אַזעלכע ענינים, וואָס זענין צווישן מענטש און מענטש, סיי אין ענינים, וואָס זענין צווישן מענטש און ג–ט, דאַרף ער אים שטראָפן, צווישן זיך אַליין. ער זאל רעדן צו אים רואיק און העפלעך, און זאל אים באַוואוסט מאַכן, אַז ער איז נאר אויסן זיין טובה, אים צו ברענגין צום אייביקן לעבן... דער וואָס שטראָפט יענים, טאר נישט רעדן צו אים האַרטע ווייד, אַז יענער זאל פאַרשעמט ווערן, אַזוי ווי עס שטייט: ולא תשא עליו חטא — דו זאלסט נישט מיט דיין שטראָפן יענים טראָגן אַ זינד. אַזוי האָבן אונדזערע חכמים גיזאָגט: קאנסט אפשר מיינין, אַז דו זאלסט אים שטראָפן אַזוי, אַז זיין פּנים זאל גיענדערט ווערן, שטייט דעריבער „ולא תשא עליו חטא". פון דאָ לערנין מיר, אַז מע טאָר נישט פאַרשעמין קיין ייד, און גיוויס נישט צווישן* מענטשן. כאטש אַז איינער פאַרשעמט דעם צווייטן ווערט ער נישט באַשטראָפט דורכן בית־דין מיט מלקות, איז עס אבער גאָר אַ גרויסע זינד. אַזוי האָבן אונדזערע חכמים גיזאָגט: דער וואָס פאַרשעמט אַ צווייטן צווישן מענטשן, האט נישט קיין חלק לעולם הבא". (רמב"ם פרק שישי מהלכות דעות הלכה ז–ח).

אַלזא, ביי דעם גיוואַלטיקן חוב פון מוסרן אַ צווייטן פאַר אַ זינד, ווערן אָנגיוויזן גלייכצייטיק די ווייט-גייענדיקסטע פארזיכטיקייטס־מיטלין, אַז יענער זאל נישט ליידן און נישט פאַרשעמט בלייבן, ווייל דאָס וואלט נישט גישטימט מיט די יסודות און מאטיוון פון דער מצווה. און אויב די הלכה דערלויבט אַמאל אָנצונעמין אויך שטרענגע מיטלין פון תוחכה ביז צום עפנטלעכן בזיון (רמב"ם דארט) איז עס נאר נאכדעם, ווי די דריימאָליקע שטילע און רואיקע תוכחה האט נישט גיווירקט. און נאר ביי זינד, וואָס זענין צווישן מענטש און ג–ט, ווייל עס איז נוגע אין חלול־השם און האט אויך אַ דערציערישע באַדייטונג פאַר דער סביבה.

ה.

אויף דער באַציאונג פון דער תורה צום ענין תוכחה, ווייזט אונדז דער גיוואַלטיקער חוב מיט וועלכן זי איז אונדז מחייב די דאזיקע מצווה אויסצופירן. עס איז גינוג אָנצואווייזן אויף דער הלכה:

און אַזוי איז אַ מענטש שטענדיק מחוייב צו שטראָפן זיין חבר ביז דער זינדיקער וועט אים שלאָגן און אים זאָגן: איך וויל דיך נישט הערן. און דער וואָס האָט די מעגלעכקייט צו פאַרווערן און פאַרווערט נישט, ווערט אים אַליין פאַררעכנט די דאזיקע זינד. (רמב"ם דארט).

דאָס פאדערן פון מענטש די גרייטקייט אַפילו גישלאָגן צו ווערן פונם זינדיקער און דאָס מאַכן אים פאַראַנטווארטלעך פאַר יענימס זינד, ווייזט שוין, וואָס פאַר א באַדייטונג די תורה גיט דעם ענין פון תוכחה. האַלטנדיק עס

די באָביס טרערן

פון ישראל עמיאט

ס־ווערט דאָס לעבן אָן זיין יום־טוב
דאָס לעבן ווערט אַלץ שווערער, שווער –
און דיין תחינה, ליבע באָבע,
זאַפּט אין זיך איין טרער נאך טרער.

אויסגיפינין האט די באָבע
אַן־אַלטע תחינה, וועלכע הייסט:
„שַערי רַחמים"; זי נאר איינציק
דעם וועג צום כסא־הַכבוד ווייסט.

נישט אַנדערש ס־איז דאָס רַחמים־טויער
אין שווערער צייט אַצינד אויך פאַרמאַכט,
ווי אַמאָל בעת דער מגיפה
דער שטעטלשער, נישט היינט גידאַכט...

אבער – וואונדערט זיך די באָבע –
איז אַלץ פאַרשטעלט אויף פאַר אַ טרער?
ס־איז פון אַלע צייטן דאך מקובל
אַז ס-גייען טרערן נישט צו לער?

ווערט די באָבע שוין פאַראומערט
און וויל זיך שוין נישט טרייסטן מער–
און די תחינהס געלע בלעטלעך
זאַפּן איין טרער נאָך טרער...

אַלס יסוד פון מאראַלישן קיום און אויפשטייג פון דער געזעלשאַפט. ס־איז דעריבער קלאָר, אַז די מצוה „תוכחה" דאַרף זיין דער יסוד פון יעדער גיזעלשאַפט און ארגאַניזאַציע, וואָס שטרעבט צו אַן־אמת רואיק לעבן און וואָס פאדערט פון אירע יחידים רעליגיעזע טרייקייט און איבערגעבנקייט. אויב צווישן די חברים אדער חבירות פון איין ארגאַניזאַציע זאלן נישט הערשן אַזוי פיל ליבשאַפט, נאָנטקייט און ברודערלעכקייט, אַז עס זאל זיין מעגלעך אמתע און אויפריכטיקע תוכחה פון איינים צום צווייטן. און אויב אין אַ רעליגיעזער ארגאַניזאַציע זאל נישט זיין אַזוי פיל שטרעבונג צום אייגינים אויפשטייג און צו אייגינער שלימות, אַז אָנשטאָט דעם מאדערנים הפקירות־סבלנות זאל קאנין הערשן דאָס תורהדיקע תוכחה־סבלנות, איז זי ווייט, ווייט פון צו זיין אַ ריכטיקע ארגאַניזאַציע, און נאך מער מיילן־ווייט פון צו זיין אַ רעליגיעזע ארגאַניזאַציע.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ביי די יידן אין ווענעדיק

(רייזע־איינדריקן)

פון יצחק לעווין

איך גלייב נישט, אז צווישן די צאָלרייכע יידישע באַזוכער פון דער הער־לעכער לאַגונין־שטאָט ביים אַדריאַטישן ים זאָלן זיך געפונען אַ סך, וואָס קאָנען זיך באַרימען דערמיט, אַז־זיי זענען גיטרעטן אין וועלכן ס־איז קאָנטאַקט אויך מיט—די יידן פון ווענעדיק. איך גלייב דעריין נישט אויס דעם גרונד, ווייל איך ווייס, וואָס פאַר אַ קאָלאָסאַלע, ממש אומבאַצווינגבאַרע אַנציאונגס־קראַפט ס־האט דאָס לעבן אין דער דאזיקער וואונדער־שטאָט; און גיין צווישן די דאָרטיקע יידן, הייסט לויט מיין פּערזענלעכער איבערצייגונג פּשוט: אַוועק־רייסן זיך אויף אַ פּאָר שעה פון דער פּראַכטפולער, לעבידיקער קעגנוואַרט און פאַרברענגען זיי אין אַ טיפן, היסטאָרישן נאָכדענקן, פול מיט שמערצלעכע זכרונות, פול מיט טרויעריקע פּערספּעקטיוון. אַזאַ כּח־ההתגברות קען מען קיין סך מענטשן נישט צושרייבן...

שוין דער נאָמען פון יידישן שטאָט־טייל אין ווענעדיק וויקט זייער שטאַרק: דאָס געטאָ! ס־דאַכט זיך, אַז מע מוז גאָר נישט זיין סענטימענטאַל און מע דאַרף איבערהויפּט נישט זיין עמפּפינדלעך פאַר פאַנטאַסטישע בילדער פון דער פאַרגאַנגנהייט, כּדי נתפּעל צו ווערן ביים קלאַנג פון דעם דאזיקן וואָרט, אויב עס איז ווירקלעכקייט. מע דאַרף, פאַרקערט, זיין שוין אין גאַנצן אָפּ־גיטרענט פון יידנטום און האָבן דורכגעריסן אַלע פעדים, וואָס פאַרבינדן מיט אים, כּדי צו האָבן פאַר זיך אַ געטאָ און קענען צוקוקן זיך מיט גלייכגילטיקייט, אָן אַ גיפיל פון אינערלעכער מורא, צו דער שרעקלעכער רעליקוויע פון אַלטע צייטן, וואָס מ־האָט דעמלט פאַר זיך.

און אויב ס־איז אַזוי איבעראַל, וואו עס עקזיסטירט נאָך היינט אַ יידיש געטאָ—איז עס שוין אַוודאי אין ווענעדיק. דאָרט זעט איר אַמבולטסטן דעם גי־וואַלטיקן קאָנטראַסט צווישן דעם שיינעם, לוסטיקן לעבן פון דער נישט־יידישער שטאָט און דעם יאָמערלעכן, פאַרבלאָזן וועגעטירן פון געטאָ. דאָרט אין הימל־באַגנעדיסן ווענעדיק, זעט איר דעם בלענדנדיקן חילוק צווישן דער הערלעכ־קייט פון דער פרעמדער און דאָך אַזוי נאָנטער וועלט, און צווישן דעם שרעק־לעכן מעמד פון אונדזער בלוטיקן, טויזנט־יעריקן שם־לאָוועסטום. און דאָס טוט אייך וויי, צי איר ווילט יא צי נישט...

מע קומט אַריין אין געטאָ און מ־האָט דעם איינדרוק, אַז מ־איז אין אַ גאַנץ אַנדערער שטאָט. פון וואַסער, דעם גרונד־עלימענט פון ווענעדיק, איז קיין צייכן נישטאָ. דורך שמאָלע, אייגנטלעך נאָך מער ווי שמאָלע געסלעך קומט מען פון סאַן מאַרקואָלאַ, וואו דער וואַפּאָרעטטאַ (וואַסער־טראַמוויי) אדער ד גאָנדעל פירן אייך צו, צום יידישן צענטרום, וועלכעס רופט זיך „געטאָ נואָוואַ (ניי געטאָ), אין קעגנזאַץ צום „געטאָ וועקקיאַ״ (דאָס אַלטע געטאָ) — אַ גאַס, אַן־אָפּצווייגונג פון די ברייטע „פונדאַמענטן״* פון אַזוי־גירופענעם „קאַנאַרעדזשיאַ״.

ס־איז שווער צו שטעלן זיך אויף אַ רגע אין געטאָ און פּרוּוון עס אָנצוקוקן. מע ווערט תּיכּף דערקענט אַלס „סטראַנעיראַ״ (פרעמדער) און אַרומגירינגלט פון אַ הויפן בעטלער, וועלכע זענען גוט אין זייער האַנטווערק גישולט און לאָזן זיך נישט לייכט אָוועקטרייבן און אויך נישט מיט אַ קלייניקייט אָפּשפּייזן. אַ האַלב טוץ קינדער זענען ביי יעדן דאָ אין זאַפּאַס, כּדי ער זאָל זיי קענען פאַרווייזן, נישט חלילה אויף פאַרלאַנגען, נאָר אַזוי פּשוט, אַז מע זאָל זיך פון דער נויט בעסער איבערצייגן. און איז מען צו די דאזיקע אומפאַרבעסערלעכע וואַגאַבונדן פון אָנפאַנג אָן שטרענג, דאַן קען עס נאָך גילונגען, פון דער באַנדע אַרויסצוגיין באַדיי בשן ועין, לאָזט זיך אָבער עמיצער פאַרפירן און הייבט אָן קליינע מינצן צו צוטיילן — דאַן אַך און וויי איז אים! צענטליקער הענט שטרעקן זיך אַרויס ממש פון דער ערד, און גיי גיב דיר דערנאָך אַן־עצה מיט די האַלב־ווילדע מענטשן, וועלכע פאַרשטייען דיך נאָך דערצו אַזוי שלעכט, פונקט ווי דו זיי, ווייל די בעטלער־שפּראַך פון געטאָ איז נאָך צען מאָל משונהדיקער ווי דאָס שטאָט־איטאַליעניש, וואָס איז אגב ביים אומגליק־לעכן פרעמדן באַזוכער גיוויינטלעך אויך ערשט אַרויס פון די וויקעלעך...

איך בין מיר אָבער אַריין אין אַ קליין באַהעלטעניש צווישן הייזער, און האָב אָנגיהויבן, פון קיינעם נישט באַמערקט, די גאַס צו באַטראַכטן. וואָס זעט מען דאָרט? קליינע, איינגיפאַלענע, שמוציקע הייזלעך, איינס ביים אַנדערן גאַנץ גידיכט, איינס ממש אויפן אַנדערן גיבויט. וואו טרעפט מען צווישן זיי די שטאָלצע פּאַלאַצן, וואָס בלענדן פּשוט די אויגן, ווען מע פאָרט דורכן „קאַנאַל גראַנדע״? וואו טרעפט מען דאָרט אַזאַ גין־גאָלדינים היכל, ווי ס־איז דער „קאַ ד׳ אָדאָ״ אדער אַנדערע זיינס־גלייכן? און אין דעם אויגנבליק, וואו ס־זענען מיר כמעט פון זיך אַליין די דאזיקע שאלות אויפגישווימען, האָב איך מיר אויך גיטראַכט: און פאַרן וואוין־רעכט אין אָט דעם קערקער האָבן דאָס די יידן גיצאָלט די גרויסע געלט־סכומים? פאַר אָט די נעסטן האָבן דאָס יידן גיצאָלט אין יאָר 1384 די גיוואַלטיקע „קאָנדאָטטע״ פון פיר טויזנט דוקאַטן? פון אָט די נאָריס האָט מען זיי גיוואָלט אַזוי פיל מאָל אַרויסטרייבן, פון אָט די נאָריס, וואָס מע וואָלט גידאַרפט מענטשן צוצאָלן, אַז זיי זאָלן וועלן דאָרט וואוינען?..

אַרויסגייענדיק אין גאַס, קומט צו מיר צו אַ הויכער, מאָגערער, שלעכט־ראַזירטער פאַרשוין און פרעגט מיך מיט אַ הייזעריקער שטים אויף איטאַליעניש וואָס איך וויל. איך ענטפער אים, אַז איך וואָלט גערן אָנגיקוקט די „טעמפּלין״, פון וועלכע איך האָב נאָך פריער גיהערט, אַז זיי זענען זייער שיין און אַז ס־זענען דאָ גאַנצע פינף, מיט אַ אויפפאַלנדער ברייטוויליקייט אָפּפערירט ער זיך, מיך צוצופירן צום שמש. מיר קומען צום גיוועלטיקער פון די שולן, וועלכער זיצט זיך אַ פּאָר שריט ווייטער אויף אַ בענקל: אַ ברייטער, גראָבער פאַרשוין, גייט אָן אַ היטל, ווייל ס־איז הייס, האָט אַ מינע פון אַ גענעראַל, ווייל ער האָט דאָך אַ סך צו פאַרקויפן, און האַלט אַ בינטל שליסלען אין דער האַנט.

נאָך דעם, ווי ער ווערט גיוואָר, וואָס איך וויל, גייען מיר שוין אַלע דריי, צוערשט אין לעוואַנטינישן, שפּעטער אין שפּאַניאָלישן טעמפּל. איבעראַל טוט זיך דער שמש אָן אין פאַליש זיין היטל, וועלכעס ליגט דאָרט צו דעם צוועק אָנגיגרייט. איך הייב אָן זיך אַרום צו קוקן אין די מיט גידענק־טאָוולען פאַר שטעטישע בעלי־צדקה, באַשיטע ווענט. דער נאָך גייען מיר אַרויף, ווייל די שולן אין ווענעדיק זענען גיבויט אויף אַ שטאָק, אַזוי אַז מע מוז אַ היבש ביסל טרעפּ אַרויפשטייגן ביז מע קומט צו זיי צו. אינעווייניק איז עס מער אדער ווייניקער שיין. פון אַ גיוויסן לוקסוס קען זיין די רייד נאָר אין שפּאַניאָלישן טעמפּל, וועלכער איז טאַקע דער גרעסטער און בכבודסטער, און איז גיוואָרן אויפגיבויט אין יאָר 1654 פון באַלטאַזאַר לאָנגענאַ, פון דעם זעלבן באַרימטן לאָנגענאַ, וואָס האָט אויפגישטעלט אין ווענעדיק אַ גאַנצע ריי פּרעכטיקע גיביידיס, דערונטער די הערלעכע „סאַנטאַ מאַריאַ דעללאַ סאַלוטע״, וואָס איז יעדן באַזוכער פון ווענעדיק אַזוי גוט באַקאַנט, אַלס די שענסטע צירונג פון „קאַנאַל גראַנדע״, באַלד אין זיין אָנהייב, נישט ווייט פון מאַרקוס־פּלאַץ.

האַנדנדיק זיך שוין זאַט אַרומגיזעען אין די שולן (וואו ס־איז אגב לכל הדעות דאָ ווייניקער צו זעען ווי אין דאזשען־פּאַלאַץ אדער אין דער סאַן־מאַרקאָ־באַזיליק), פּרוּוו איך צו פאַרפירן אַ גישפּרעך מיט מיינעביידע באַגלייטער וועגן דעם מצב פון די דאָרטיקע יידן. דער שמש ווייזט זיך ווייניק גישפּרעכיג און ווערט נאָך דעמלט רידיוודיקער, ווען איך פרעג אים, צי ס־זענען אין ווענעדיק נאָך ערגיץ דאָ צו פאַרקויפן אַלטע יידישע ספרים, ער פירט מיך תּיכּף צו אַ שאַנק, וואו ס־ליגן אָנגיוואָרפן סידודים, מחזורים און תּנכי״ם. אמת גינוג אַלטע ליוואָרנער און ווענעציאַנער דרוקן, אָבער דערפאַר שוין גאַנץ גוט אָפּגינוצטע. דער שמש ערקלערט: דאָס אַלץ איז באַשטימט פאַר די בעלי־בתּים, וואָס קומען דאַווענען, נאָר טאַמער גיפעלט מיר עפּיס, וועט ער מיר פונדעסטוועגן נישט טייער פאַרקויפן... איך האָב זיך באַדאַנקט פאַר זיין גוטן ווילן, גיגעבן אים אַ שיינע „מאַנמשאַ״ (טרינק־געלט), און בין אַוועק צוריק אין געטאָ, נאָך אַלץ אין באַגלייטונג פון מיין ערשטן פירער.

אויפן וועג דערציילט ער מיר, ווי טרויעריק ס־זעט דאָ אויס אין דער יידישער גאַס. צוויי טויזנט יידן לעבן נאָך היינט אין ווענעדיק. וועלכע וואוינען עפּ״י רוב אין געטאָ און זענען בלוט־אָרים. די פּאָר רייכע האָבן זיך שוין לאַנג אַרויסגיצויגן אין דער געגנט פון מאַרקוס פּלאַץ. די קהלה האָט אַ רב, וועלכער טיטולירט זיך אפילו אָבער־ראַבינער און מיט וועלכן איך האָב, נעבנביי באַמערקט, ליידער נישט גיקענט רעדן, ווייל ער איז קיינמאָל נישט אין דער היים, נאָר לויפט אויף פּריוואַט־לעקציעס אין די רייכע הייזער... חזנים און שמשים פעלן אין ווענעדיק אויך נישט.

איך בין באַלד נייגיריק גיוואָרן, וואָס פאַר אַ מין פּרנסה ס־קען האָבן אָט דער

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 41 מתוך 72

משה מארק

דריי וועלט־שטעט

(באגעגנישן און מחשבותן פון א וואנדערנדיקן ייד)

ירושלים

ווי א פאווע, וואס בלאזט־אויף אירע צונויפגעלייגטע פויל־קאליריקע פעדערן, אזוי טוט דער שבת פונאנדערוויקלען די בונטע פארביקייט פון יידישן ירושלים.

אויך א גאנצע וואך ווערן די אויגן פארבליפט פון דער רייצנדער פארביקייט, וואס באוועגט זיך כסדר איבער די ירושלימער גאסן, נאר דאס פארבן־שפיל איז א כאאטישיס, נוסח־אריענט. אלץ איז דא אויסגימישט צוזאמען: מענטש, בעלי־חיים און — שטאט. און דעמלט איז אויך ירושלים די אינטערנאציאנאלע, די אוניווערסאלע שטאט, פול מיט פארטרעטער פון אלע וועלט־פעלקער, פון אלע וועלט־רעליגיעס.

ערשט פרייטיק פארנאכט, ווען די שבת־מלכתא דארף זיך באווייזן, טוט ירושלים אן די יידישע גלות־קרוין, נעמט זיך אויספוצן און באצירן מיטן לעבידיקן בוקעט פון די פארשידן־פארביקע יידן־קינדער. עס אנטפלעקט דאס שבתדיקע ירושלים, דעם שימערירנדן יידן־קאלאריט, די וואונדערלעכע יידן־קאמפאזיציע, דעם צויבערפולן יידן־לאבירינט...

רייך איז ירושלים אין אומצאליקע יידישע שכונות, יידישע קווארטאלן. זענען דאס אזעלכע באזונדערע, אפגישלאסינע, פארזיך־דיקע יידישע וועלטעלעך. אט גיפינען זיך הארט בשכנות די שכונת הבוכארים מיט די שכונת התימנים. בלויז איין פוס־שפרינג איז ווייט איין שכונה פון דער צווייטער, אבער וואסארער מהלך פון טויזנט־יעריקער אפגיזונדערטקייט, פון דורות־לאנגער פארפרעמדקייט, פון גרונד־פארשידינים לעבנס־שטייגער, מנהגים, טראדיציעס טיילט זיי באמת פונאנדער?

גינוג בלויז אן־אויסערלעכער בליק: דער תימנער איז שלאנק און ציטריק ווי א סארנע. אין די ווינקלין פון זיינע שווארץ־גליצדיקע פייער־אויגן ליגט צונויפגיקורטשיט דער גאנצער גלות־אנגסט. פון דער פלאמיקער זון אין די אראבישע מדבריות איז זיין דין־אידעלע הויט פארברוינט אויף שאקאלאד־קאליר, און פון דעם לאנגן ביטערן יאך צווישן די ישמעאלים־קינדער איז ער פול מיט פחד.

דער פולשטענדיקער היפוך פון אים איז דער בוכארער ייד: ברייט־ביינערדיק, מאסיוו און זיכער, ווי א לייב. אויך זיינע אויגן פלאקערן, אבער פון זיי שיינט־ארויס דאס יוסטקייט פון דורות־לאנגער שפע אין די טיף־אזיאטישע מקומות פון אמאליקן גרויס־רוסלאנד. די רואיקע זאטקייט פון פאלאצן־רחבות שפיגלט זיך אין דער הויט פון זיין פנים, און פון פריצישן לעבנס־שטייגער און אליין־הערשאפט איז ער פול מיט בטוחות.

נאר דאס זענען בלויז איינצלנע גיוויקסן פון יידישן גארטן. ווילסטו אבער די גאנצע מוסטער־קאלעקציע פון אלע יידן־פארבן זען, טא קום־זשע, און לאמיר צוזאמען אין אן־ערב שבתדיקן נאכמיטיק ארונטערלאזן זיך איבער די אלט־ירושלימער קנויליקע געסלעך צו דעו כותל מערבי.

גרויסער טאג איז נאך גיווען. אויבן זענען נאך די ירושלימער באזארן פול גיווען מיטן טאפלטן הארמידער: דעם ספעציפיש־מזרחדיקן און דעם ספעציעל־פרוויטיקדיקן. אין מאה שערים האט מין נאך גיקענט פארטויבט ווערן פון די לעצטע הילכיקע קולות פון די אראבישע פיש־פאנגער:

— יאללא! דגים, פיש לכבוד שבת! קויפטס יידעלעך משה רבינוס פישעלעך! יאללא!... (אגב טאקי, א באמת־מערקווירדיקע דערשיינונג פון די ארץ ישראלדיקע וואסער באשעפינישן: פישעלעך, וועמעס פיטשינקע איין אויגיקע, וואס זעען אויס ווי צושפאלטן אויף צווייען. דערפון נעמט זיך די לעגענדע, אז זיי זענען האלבירט גיווארן בעת משה רבינו האט גישפאלטן דעם ים סוף...)

אזוי טומלדיק און הילכיק לאזן זיך הערן די לעצטע אקארדן פון די ששת ימי המעשה, וואס גייען אט־אט אוועק און דא ביים כותל מערבי איז די שבת מלכתא שוין אנגיקומען מיט אירע שארכנדיקע סאמיט־טריט. דא האבן זיך צונויפגיקליבן יחידים, די זריזין פון אלע יידישע עדות, די מקדימי שבת. א צניעותדיקע שטילקייט שוועבט ארום. די כותל אליין ראנגלט זיך מיט די ריזיק גידיכטע שאטנס, וואס דראפין זיך איבער די שטיינער־שורות אלץ הויכער ייד, וואס האט מיך ארומניפירט. ווען איך האב אים אויף דעם גיפרעגט, ענטפערט ער מיר כהאי לישנא: „מיין באשעפטיקונג איז צו באגלייטן די פרעמדע מענטשן, וואס קומען באזוכן דאס געטא; איך פיר זיי צום שמש און ווייז זיי די פארשידענע אינטערעסאנטע זאכן, וואס מע קען דא זעען. פון דעם, וואס איך פארדין, דערהאלט איך זיך אויס מיט א ווייב און זעקס קינדער".

א שיינע פרנסה, קלער איך מיר. אויף יעדן פאל איז דער ייד א בר־מזל, וואס דאס איז נישט אין פוילן. דא וואלט מין אים נאך גיהייסן צאלן א פאטענט און ווער ווייס נאך וועלכע שטייערן...

אינטערעסאנט איז, אז די אלע גישפרעכן האב איך גימוזט פירן אויף איטאליעניש, כאטש ס-איז מיר אנגיקומען שווער, און דאס אויס דעם גרונד, ווייל די יידן האבן מיך אנדערש נישט פארשטאנען. דאכט זיך, אז אין דער באציאונג איז דאס געטא אויך אן־אויסנאם, ווייל זיסטן קען מין אין ווענעדיק מיט פראנצויזיש גאנץ גוט דורכקומין. און ווי טרויריק, ווי שמערצלעך איז דאס, אז מיר, צוויי יידן, האבן זיך גימוזט באדינען מיט אזא ווילד־פרעמדער שפראך, כדי זיך צו קענין קעגנזייטיק פארשטענדיקן! העברעאיש איז, אגב, אפילו ביי אינטעליגענטן, פון וועלכע איך האב אייניקע קענין גילערנט און מיט וועלכע איך האב אויף דעם אופן גיפרואווט רעדן, נישט גילויפיג, נאך מער: ביי א סך אפילו ווייניק פארשטענדלעך.

צום שלוס בין איך נאך גיוואר גיווארן, אז קיין אייגינים בית-החיים האבן די יידן אין ווענעדיק-שטאט נישט, בעת ס-טרעפט זיך אן-אומגליקס-פאל, מוז מין דעם בר-מינן פירן אויף א גאנדעל ביז קיין לידא (א גוטע שעה צייט), ווי ס-גיפינט זיך אן אלטער בית-עולם, וואס זיינע גוט דערהאלטינע און נאך גינוג לעזבארע מצבות שטאמין פון מיט א פאר הונדערט יאר צוריק. דער בית-עולם, וואס אים אנצוקוקן בין איך אייגנס ארויסגיפארן קיין לידא, איז פאר זיך אליין אן־ערשטקלאסיקע זעענסווירדיקייט.

נאך א פאר שעה אנקוקן בין איך פון געטא אוועקגיגאנגין מיט א גיפיל פון ווייטיק און צער. איך האב אן דעם פינצטערן אנבליק פון די שמוציקע הייזלעך לאנג נישט גיקאנט פארגעסן. און ווען איך האב שפעטער צוזאמינ-סומירט מיינע איינדרוקן פון דער הערלעכער לאגונין-שטאט, ווי נאטור-און קונסט-אוצרות ליגן אנגיזאמלט ווי אין ערגיץ נישט אין דער וועלט, איז גיבליבן נאך אלץ איבערוועלטיגנד דער ביי־גישמאק איבערן אלטן פארוואר-לאזטן געטא, וואוהין מ-האט יידן פארטריבן באונס ובזדון און וואו ס-פעלן אלע שפורן פון דער הויכער, הערלעכער קולטור, מיט וועלכער גאנץ ווענעדיק צייכנט זיך אויס...

אבער כדי גירעכט צו זיין, מוז מין זאגן, אז מיט איין קולטור-דענקמאל האבן די שטאטישע קהלות דאס יידישע געטא דאך פארזארגט. דאס איז א טאוול, איינגימויערט אין א וואנט פון „געטא וועקקיא", ווי מ-איז מכריז ומודיע דער גאנצער וועלט, אז דעם 20-טן סעפטעמבער 1704 האבן די „עזעקוטארי דעללא בעסטעממיא" (די אויספירער פון דער רעליגיע-לעסטערונג) באשלאסן, אז מהיום והלאה טאר קיין שום גישמדטער ייד נישט באטרעטן די שוועל פון געטא, נישט פארקערן מיט קיין שום ייד, נישט אריינקומין אין די יידישע וואוינונגין און זיך מיט יידן נישט מתחבר זיין. די דאזיקע, וואס זענין עובר אויף דעם פארבאט, זענין אויסגיזעצט די הארבסטע שטראפן, און ווער ס-קען נאר א ביסל די גישיכטע פון ווענעדיק, דעם דארף מין נישט דערציילן, אז דארט האט מין גיקענט נישט-קשהדיק באשטראפן אויך.

אמת, אז דער טאוול איז אן-אויסגיצייכנטער קולטור-דאקומענט, וואס רעט צו אונדז אפשר מיט א נאך-דייטלעכערער און פארשטענדלעכערער שפראך, ווי די פרעכטיקע פארבן פון א טיציאן אדער טינטארעטא?...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

העכער, העכער. און די דאַווענדיקע יידן פליסטערן אויך שטיל, תפלה בלחש. מע זעט נישט קיין פנימער. די פנימער זייערע, די גופים טולין זיך צו די שטיינער. זיי זענען מתפלל אַלע צוזאַמען, אבער טו אַ בליק אויף זייערע מלבושים און זע וויפל שבטים באַזונדערע, וויפיל פעלקער באַזונדערע, וויפיל דאַכט זיך, וועלטן באַזונדערע.

אט האסטו דאָס שפיצן־שטריימל פון אַן־אַלטן, פרומען ירושלמי, דערנעבן דעם גראַציעז־פאַרוויקלטן טורבאַן פון אַ ספרדישן חכם, בשכנות פון זיי אַן־אָרימער מאַראקאַנישער ייד אין אַ רויט־פאַרשמאַלציגער פעסקע, דארט ווידער אַ פריציש קאַראַקולן היטל פון אַ רייכן בוכאַרער זקן, אַ ביסל ווייטער אַ שטייף־שוואַרצן קאַפעלוש פון אַ ליטוויש־מתנגדישן ייד, און פון דער צווייטער זייט אַ גאַליציש־צאַנזער חסיד אין גאַנצן אין אַ טלית פאַרהילט צוזאַמען מיט אַ יינגן חלוץ אין אַ העל, פלאַך, פרימיטיוו היטל.

און אויב דאָס פאַרבן־בילד איז נאך נישט פול, דערזעסטו פלוצים אין אַ זייט אַ ווייסן קארקן־הוט, דער איינציקער סימן פאַראַט אים שוין: אַן־אַמעריקאַנער טוריסט. אויף דער אַקסל טראָגט ער אַנגיהאנגען דעם וויכטיקסטן טוריסטישן כלי זין: אַ קאדאק. אַ ווילד־פרעמדער טוריסט! ניין! זע: אין זיינע אויגן צאַפלט נישט קיין נייגיר־פייערל, נאר אַ טרער פערלט גאָר דארט...

די כותל־יידן זענען פאַרזונקין אין זייער תפלה. קבלת שבת, איז יעדער מתפלל אויף זיין נוסח. און מיט זיין ניגון – ניגונים, אויסגיווייטיקטע און פיינין פון דורות. בלויז דעם אַמעריקאַנערס לעפצן שעפטשין גאָר נישט, אַ תינוק שנשבה. ער האט פון יידישקייט גאָר נישט גילערנט און גאָר נישט פאַרגעסן. אבער אַ יידיש האַרץ פאַרמאָגט ער דאך. און דאָס יידישע האַרץ זיינס האט איצט אויסגיזידט. פרואוו צולייגן דיין אויער צו זיין האַרץ וועסטו דערהערן דעם אויפברויז פון יידישן ווי, פון יידישע תפילות, פון יידישן הערואיזם...

די לעצטע שפיציקע שטראַלן פון דער פאַרגייענדיקער מערב־זון שטויסן זיך אָן און פלאַקערן־אויף צווישן די כותל־שטיינער. פלאַקערן־אויף–ווי אַן־אָפשיין פון יענער בלוטיקער חורבן־שריפה פאַר צוויי טויזנט יאָר צוריק; און ווי אַן־אָנזאָג פון דעם מארגן־רויט פון גאולה, וואָס וועט ענדלעך אַמאָל אויפשפאַלטן די לאַנגע מוראדיק־חשכותדיקע גלות־נאַכט – – –

כותל מערבי:

ס־איז דער חותם, וואָס זיגלט־צו די הייליקע אַל־יידישע פאלק־אחדות פון עק־וועלט ביז וועלט־עק; ס־איז די קיבוץ־גליות־בריק, וואָס ציט זיך פון ישראלס גרויסן נעכטן ביז – ישראלס גרויסן מארגן – – – – – – – – –

קאנסטאַנטינאָפּאַל

לויפנדיק־פריש און לויטער־בלאָ זענען די וואַסערן פון קאנסטאַנטינאפאל, אבער קרישלינדיק־אַלט און עקלהאַפט־שמוציק זענען די גאַסן און מויערן פון סטאַמבול־וואַסארער שרייענדיקער קאנטראַסט: איבער זאַנפט־תכלתדיקן באספאַר איז פאַרוואָרפן די אומגליקלעכע גאַלאַטא־בריק און צופוסנס פון „גאלדינים האָרן“ ליגט דער בלוטיקסטער פאַרט־קוואַרטל – קאַזים פאַשאַ.

אַ ווימלינדיקער ערב־רב ביים פאַרט. ס־זענען פאַראַנקערט ריזיקע, ברודיק־מיאוסע מאדערנע לאַסט־שיפן, אַלט־פרענקישע זעגל־שיפן און קליינע נעבעכדיקע פישער שיפלעך. און מיט כל מיני אָפגיריסינע, פאַרשלאַכיטע מאַטראזן, פאַרט־טרעגער, הענדלער און סתם אַנשיקינישן, איז פול מיט זיי.

איך שלעפ זיך אַרום צווישן רווישקן, באַוועגלעכן גימויזעכץ און צופעליק שטויס איך זיך אָן אין אַן־אָרימען ספרדישן ייד. ער איז אַ הענדלער, זיין מסחר באַשטייט פון אַ קייבערל מיט קוקוריזע־בייגל און גיבראָטינע קאַשטאַנים. איך רעד צו אים און ער פאַרשטייט מיך קוים. בלויז עטלעכע ווערטער פון מיין הברה־הספרדותדיקן העברעאיש איז ער משיג. און גלייך נעמט ער מיך פאַרן אַרבל פירן. ער וויל מיך באַקענען מיט „יהודים“, אַ סך, אַ סך יהודים...

ער איז אַריין אין עפּיס אַ שענק. איך נאָך אים, אַ טיפּישע שענק פון פאַרטישע הינטער־געסלעך. די לופט איז פול מיט אַ האַלדז־גריזשידיקן נעפּל פון ביליקסטן טיטון־רויך. אַ ווילדער טומל. אין דער האַלב טונקלניש שאַרפן זיך ווי סילועטן, אָפגיריסינע חברה לייט, וואָס זענען צוזעצט אַרום עטלעכע בידריקע האַלב צובראָכינע טישלעך, פאַרטון אין עפּיס אַ פאַרטיפנדע שפּיל. אין אַ ווינקל נעבן דער טיר זיצט ווידער איינער אַ זקן אין אַן־אַבאַיע גיהילט, און נאָגט בנעימות פון אַ לאַנגער נאַרגילע.

אַלץ צוזאַמען – אַ בילד פון אַן־עכט אריענטאַלישער „קאַפע“. ווער־זשע זענען עס די־בלינדע ברואים דאָ?

דער באַגלייטער מיינער האט אַ מורמל גיטון עטלעכע ווערטער אויף שפאַניאליש און פלוצים האט עס מיט אַלע חברה לייט אַ טרייסל גיטון און ווי אַ הילכיקער זאַלפ האט זיך דערהערט:

– שלום, שלום!...

דאָס יידישע ברידער־האַרץ האט ביי מיר אויפגיצאַפּלט:

– שלום וברכה, אַחים! – האב איך צוריק גיענטפערט. נאר ווייטער איז עס נישט גיגאַנגען. אונדזערע הערצער זענען גיווען צועפנט, אבער די צינגען זענען גיבליבן פאַרבונדן. צווישן ברודער און ברודער איז אויסגיוואַקסן אַ בבל־טורים.

מיינע מיט טרערן פאַרלאָפינע אויגן האבן זיך נאך אַמאָל איינגיגעסן אין די חושכדיקע פנימער פון די עלנטע ספרדים־ברידער, וואָס די איינציקע פריידיק מינוטן פון זייער מוטשידיק לעבן מוזן זיי זוכן אין דעם נעפלדיקן טשאַד פון שיכּרות און האַזאַרד, ערגיץ אין עיפּושדיקע שענקן – און כ־האב זיך ווייטער גילאָזן איבער די פינצטערע לאַבירינטן פון סטאַמבול, כדי צו גיפינען נאָך איינזאַמע, פאַרבלאָנדזשעטע ריגגין פון דער יידן־קייט...

נישט איין כראַניש בלעטל האט קאנסטאַנטינאפאל איינגיקריצט אין דער יידישער גישיכטע פון די לעצטע יאָרן־הונדערטער. ערגיץ אין די קוואַרטאַל ארטאַקוי און העסקיאַ שפינען זיך נאך ביזן הייגטיקן טאָג די פאַרקריפלטע גיהיים־יידישע טראַדיציעס צווישן די אייניקלעך פון די אויסגישמדטע שבתי צבי־ניקים. טויזנטער פאַרפירטע יידישע נשמות האט דער איסלאַם דעמאָלט איינגישלונגען – אבער ביז הייגט האט ער נישט באַוויזן זיי גרינטלעך צו פאַרדייען און אָן שפור צו פאַרשלינגען...

סטאַמבול איז באַשערט גיווען צו ליגן ביי די טויערן פון די יידישע גאולה האָפינונגען, קיין ארץ ישראל, – און דערפאַר זענען דאָ גיבליבן פאַרפאַלן אַזוי פיל טראַגישע קרבנות פון צובראָכינע גאולה־בענקשאַפטן און אויסגילאָשענע ציון־חלומות. – – –

און דאָס נייעסטע שוידערלעכע בלעטל פון דער יידישער טראַגיק האט קאנסטאַנטינאפאל פאַרשריבן בעת דער לעצטער וועלט־מלחמה.

פיל אָנגיווייטיקטע סטרוניס פון פילבאַרע ברידער־הערצער האב איך מיט נשמה־פיין באַרירט בעת מיין בלאָנקין איבער די סטאַמבולער גאַסן. איינע זענען גיווען די נשמות, די גידאַנקין, הגם די לשונות – אַזוי ווייט פאַרשידן צוטיילט: גרוזינישע יידן, וואָס זייער מאַמע־לשון איז רוסיש; און פאַרטוגעזישע יידן, וואָס רעדן דעם שפּאַניאלישן זשאַרגאָן; און אייבגיבוירינע ספרדישע משפחות, וועלכע רעדן טערקיש; און רייכע אַסימילירטע יידן, וואָס זייער שפראַך איז גאָר פראַנצויזיש.

און איינמאָל אין אָוונט, טאַפטשנדיק אין די בלאָטיס פון גאַלאַטא־קוואַרטאַל זענען די אויערן מיינע פלוצלינג אויפגישפיצט גיוואָרן פון היימישלעך־ציטערדיקע טענער:

„דיין טאַטע איז גיווען אַ טמאַראַחאַזניק,
„דיין מאַמע האט גיגנבעט פיש אין מאַרק,—
„דיין ברודער איז גיזעסן אַנ־אַס ראַזשנ'ק,
„דיין שוועסטער האט זיך גיוואַלגערט אין גאַס —

יידישע ווערטער. מאַמע־לשון. גיפאַנגענע ווערטער־פון עפּיס אַ יידיש גנבים־לידל, פאַרשלעפט ערגיץ פון קראַכמאַלנע גאַס, פון באַלוט, צי גאָר פון אונטער־געסלעך אין קיעוו אדער אדעס...

און נאָך די ווערטער האט זיך אַזאַ צובראָכן, שניידיק, שטעכידיק ווי טייוולאָניש גילעכטער דערהערט. – – –

כ־האב אויפגישוידערט ביז די טיפסטע טיפינישן. אַך, דאָס זענען דאך די אומגליקלעכסטע שבאומגליקלעכסטע קרבנות. דער מלחמה־וואולקאַן און די יידיש־בלוטיקע כוואַליס פון חורבן־אוקריינע האט זיי אויסגישפיגן און אויסגיריסן פון די אַלטע, פאַרוואָרצלטע היימען. דער לעצטער ניצול־גיווארינער לעבנס־פונק האט זיי צו די פאַרטן גיטריבן. די ווייטע פייערלעך פון אַוועק גייענדיקע שיפן האט ווי די לעצטע האָפינונג גילאָקט. זענען אַוועק פאַרשווימען שיפן גליקלעכע, שיפן. צו גיבענטשטע, אויסגיטרוימטע, גאלדיק־זיסע מרחקים. און די אויסגיצוויגינע רחמים־הענט זענען דורכן אַכזריותדיקן גורל איבערגיהאַקט גיוואָרן, זענען גיבליבן הענגין איבערן שוימינן ברעג, – ביז זיי זענען אויף אייביק פאַרשלינגען גיוואָרן אין שמוץ פון פאַרט־תהומות. – – –

– אַלע אַפינע, אייטערדיקע וואונדן פון אונטערגייענדיקן יידישן גלות בלוטיקן צווישן די אַלטע מויערן פון דיין עלנ ער יידישער בבל־שטאָט—קאנסטאַנטינאפאל

(ווייטער – לייען דעם קומידיקן נומער)

הודפס מתוך הארכיון היהודי

רוים

אַ גיפיל פון פיינלעכער פרעמדקייט האָט מיך פאַרפאָלגט אויף יעדן טריט און שריט פון רוים.

אַלץ איז מיר גיווען אַזוי חייטיקלעך פרעמד: די אויפגיבראָכינע שטיקער חורבות, וואָס שטייען יתוסדיק אַרומגיצוימט אויף אַלע עקן גאַסן; די צענטליקער, פאַרשידן-פאָרמיקע דענקמעלער, וואָס רימען דעם זכר פון די גרויסע רוימער; די מחנות מאַרשירנדיקע, ווי אויסמושטירטע גלחים, אַנגיטוענע אין כאַלאַטן פון רויט און פורפור — אַלץ איז מיר פרעמד גיווען און אויך דער ייִנגער, הייס-בלוטיקער אָטעם פון פאַשיסטישן אויפמאַרש, וואָס לאָזט זיך פילן אויף די אַלט-אָפגילעבטע גאַסן פון מוסאָליניס רעזידענץ.

אייגזאַם-קאַלט און עלנט-אומיטיק איז גיווען אויפן גימיט, און דאָס יידישע האַרץ, דאָס יידישע גיפיל האָט גיגאַרט כאָטש אויף אַ ווײַלע זיך אָנצוצינדן, זיך צו דערוואַרימען.

האָב איך מיט האַרץ-קלאַפּיניש גיזוכט די 15 טויזנט יידן-ברידער פון רוים. שווער, זייער שווער איז גיווען זיי צו אַנטפּלעקן, צו דערקענען. בסך-הכל האָט זיי נאָריבאַלדי גיגעבן טועם צו זיין פון „עץ-הדעת" פון עמאַנציפּאַציע ערשט מיט בערך 70 יאָר צוריק. אָבער ווי טיף זענען זיי שוין היינט פאַרזונקען אין די מ״ט שערי האַסימילאַציע! קיין יידישע צורה, קיין יידיש לשון, קיין יידישער שבת — גאָר נישט, כמעט ווי גאָר נישט.

און אַז איך בין שוין ענדלעך אַרייַנגיפאַלן אין דער סינאַגאָגע-קאַנצעלאַריע ערגיץ ביים ברעג פון אַלטן טיבער-טייך האָבך גיטראָפן ברידער, וואָס האָבן מיך אָנגיקוקט מיט שטויננדע, ווילד-פרעמדע פּנימער — בין איך פון זיי מיט נאָך מער האַרץ-ווייטיק אַוועק. —

אַוועק, אַוועק צום — טיטוס-טויער.

„פאָרום ראָמאַנום". דאָס האַרץ פון אַלט-רוים. דער צענטער פון די אויפגיהייטינע רעשטלעך און איבערבלייבינישן פון דער אַמאָליקער אַזוי-מעכטיקער רוימישער אימפּעריע.

אַ ריזיקער פּלאַץ באַלייגט מיט חורבות. גרויסע און קליינע, האַלב-איינגיפאַלינע און גאַנץ-איינגיפאַלינע. טויערן, טורימס, צובראָכינע שקעלעטן פון היסטאָרישע פּראַכט-בנינים, און איינזאַם-אַרויסשטאַרנדיקע זיילן, ווי דער ניצול-גיוואָרינער קומען נאָך אַ שריפה און אַלץ פאַרוואַקסן מיט אַ שיכט שטויב פון דורות, פון יאָרן-הונדערטער טויזנטער.

כ׳בלייב שטיין. אַ מעכטיקע קיילעכדיקע מויער ווי אַ פעסטונג פאַרהאַלט מיר דעם וועג. האַלב חרוב און דאָך האַלט זיך נאָך די מויער גינוג שטאַרק. פול זענען די ווענט מיט סימעטריש-גיאָרדנטע לעכער — דאָס זענען אומצאָליקע פענצטער גיווען.

דער „קאָלאָסעאום" די לעגענדאַרישע ריזיק-גרויסע צירק-אַרענע פון אַלטן רוים. איך קלעטער צווישן די חורבות, וואָס זענען מיט יונג גרין-גראָז באַשפּראָצט און אַ שוידער לויפט מיר דורך איבער די ביינער:

קאָלאָסעאום — דאָס איז דאָך דער שענדלעכער רציחה-מאָנומענט פון דער אַלטער וואַרימדיקער רוימישער קולטור. דאָ, — פון די לאָזשיס, שטאַקן און גאַלעריעס אינים דאָזיקן צירק האָבן זיך הונדערט און זיבן טויזנט רוימער צוגיקוקט, ווי די משוגע-הונגעריקע, צורייצטע לייבן און וועלף האָבן אויף שטיקער צוריסן די לעבידיק-גיפאַנגינע פון יהודה. — — —

און דאַכט זיך, אַז פון די אומהיימלעכע פענצטער-לעכער בלאָזט נאָך אַרויס דער טויט-צאַפּל פון די בלוט-פאַרלאָפינע, איבערגיקערטע אויגן ביי די אומשולדיקע מאַרטירער-קרבנות; דאַכט זיך, אַז פון די חורבה-ווינקלען הילכט נאָך אָפּ דער אויסגימישטער גישריי פון חיות, פון צווייערליי חיות: רויב-חיות, וואָס ריטשען פון הונגער און פאַרציקונגס-לוסט און מענטשן-חיות, וואָס רעדן פון תענוג בעת די לייבן און וועלף האָבן וואַרים יידיש בלוט גיזשלאָקיט. — — —

— יאָ, צי גידענקסטו, פריינט, די רירנדע טיף-מענטשלעכע בלעטלעך פון שענקעוויטשעס „קוואָ וואַדיס"? גידענקסטו, די ערלעכע שילדערונג פון דער מסירות-נפש און ליידן פון די ערשטע קריסטן אין רוים? —

— גיוויס, גיוויס. מיין מיטלייד צו זיי, צו יעדן מאַרטירער פאַר אַ גלויבן, אָבער ווי פיל-פאַך טראַגישער איז עס, ווען מיט יאָרן-הונדערטער שפּעטער זענען די אייניקלעך פון די זעלבע מאַרטירער פאַרוואַנדלט גיוואָרן אין בלוט-דורשטיקע העגקערס? אָט טאַקע דאָ אַביסל ווייטער אויף דרום האָבן זיי, אין נאָמען פון זעלבן גלויבן, גאָר אויף אויטא-דאַ-פעס און שייטערהויפנס מענטשלעכע גופים אונטערגיצונדן! — — —

אין קאָפּ האָבן זיך גיפּלאָנטערט אַזעלכע פיינלעכע מחשבותן און די פיס האָבן זיך ווי מעכאַניש נאָך גיפּלאָנטערט איבער די שטעגן פון פאָרום-ראָמאַנום, ביז איך האָב זיך דערזען צווישן צוויי מעכטיקע שטיינערנע ווענט פון אַ הויך-גיוועלבטן טויער: דער טיטוס-טויער.

— טיטוס, דו טיטוס הרשע! — האָט אַ לאַווע פון צאָרן-גיפילן אין מיר אויפגישטורעמט — דאָס ביסטו טיטוס, דער בלוטיקסטער היסטאָרישער שונא אונדזערער; דאָס ביסטו טיטוס, וואָס וועבסט זיך אַריין ווי אַ מיאוסער שפּין אין די יידישע יונגע, זוניקע קינדער-נשמהלעך, בעת זיי מישן צום ערשטן מאָל אויף די חורבן-גישיכטע, וועלכע הייבט זיך אָן מיט „קמצא ובר קמצא"; אויף די שטיין-קריצונגען אינוויייניק פון טויער האָבך אַ קוק גיטון. כ׳האָב דערזען דאָס בילד, ווי די באַזיגטע יהודה-זעלנער טראָגן גיפּעניטיטע די הייליקסטע בית-המקדש-כלים אין רוימישן גלות אַריין — און ווידער האָט אַ צאָרן-כוואַליע אויפגיברויזט:

— דו פאַרשאָלטינער טיטוס! האָסט אונדזער בית-המקדש פאַרברענט, האָסט יהודה גינומען אין גיפאַנגינשאַפט, און האָסט זיך גיגרויסט, אַז „יודעא קאַפּטאַ" — יהודה האָט קאַפּיטולירט — איז אָבער גיקומען איין יתוש און האָט זיך אין דיין מוח איינגיפרעסן, איז גיקומען אַ צווייטער יתוש און האָט באַלד דעם וועזוף אויפגיריסן, כדי ער זאָל די שיינקייט פון דיין נעאַפאָל מיט אַ פייער-שטורים פאַרפלייצן. און איצט נאָך צוויי טויזנט יאָר שטייט דאָרט אין מזרח אַ צובראָכינע וואַנט פון אָרימע נאַקיטע שטיינער — איז עס גיוואָרן פאַרוואַנדלט אין אַ מאָנומענט פון יידישער נצחיות, פון יידישער אומבאַזיגבאַרקייט. און דיין פעסט, גאווהדיק טריאומף-טויער — צוליב וואָס איז עס דאָ אויפגיהיטן גיוואָרן? כדי צו בלייבן אַ דענקמאָל פון אייביקער שאַנד, פון מענטשלעכער באַרבאַרישקייט, אַ שאַנד-מצבה פון דער רוימישער מלכות-הרשע, וואָס האָט שוין פון לאַנג איר חורבן-פּסק באַקומען! — — —

— שלום, שלום, סעניאָראַ! — האָט עפּיס אַ קול מיך פּלוצים איבערגיריסן פון מיינע רעיונות.

כ׳האָב זיך אומגיקוקט און דערזען אַ גאַנצע מחנה טוריסטישע וועג-פירער.

— שלום, שלום! — אָבער אויפן ערשטן אויגנבליק האָבך נישט גיקענט האָבן קיין צוטרוי צו זיי, די כיטרע, ראַפינירטע וועג-ווייזערס, וואָס ווייסן די קונץ צו כאַפּן פון אַלע וועלט-שפּראַכן איינצלנע ווערטער, כדי דערמיט פרעמדע נאַאיווע טוריסטן צו אימפּאָנירן.

נאָר כ׳האָב נישט באַוויזן זיך צו פאַרטראַכטן און כהרף-עין בין איך אַרומגירינגלט גיוואָרן פון דער גאַנצער לאַרמינדיקער חברה:

— עבריא, עבריא! — שרייט איינער און שלעפּט אַרויס פון וועסטל-טאַש אַ קליין מיניאַטור תהילימל אויף לשון קודש.

— יהודי, יהודי! — לאַרמט אַ צווייטער און ווייזט מיר אַן-עמבלעם מיטן אויסגיקריצטן הייליקן שם ש—ד—י, וואָס ער האָט העגגין אויפן טאַשן-זייגערל.

— אַבראַהאַם אַבראַהאַם! — סרייט זיך אַ דריטער, וועלכער האַלט אַ פולן פּאַק מיט אַנזיכטס-קאַרטן פון די אַלטע רוימישע חורבות און פון טיטוס-טויער, — קינדער, קינדער — פּלאַפּלט ער אויף דייטש און ווייזט מיר 4 פינגער פון דער האַנט, און דערנאָך לייגט ער צו די האַנט צום מויל, וואָס דאַרף באַטייטן, אַז ער האָט 4 קינדערלעך, וועלכע ווילן עסן...

— אַני שאַבאַטאַי! — רוישט אַ פערטער, וואָס זעט אויס ווי אַ כשרער איטאַליענער — „שמע ישראל", „יום כיפּור". — פּאַקט ער נעבעך אויס זיין גאַנץ יידישקייט-לומדות, אַז איך זאָל גלויבן, דאָס ער איז אַ ייד.

נו, נו, האָב איך שוין איינמאָל זיך גיהאַט מפטיר גיקויפט. דאָס גאַנצע ביסל לירעס פון טאַש האָב איך גימוזט אויסבייטלען צו די אָרימע רוימישע יידן, וואָס מאַכן אַ לעבן פון האַנדלען מיט די פאָטאָגראַפיעס פון טיטוסיס טריאומף-טויער...

לאַנג-לאַנג האָב איך זיך האַרציק גיפריידט מיט די פאַרגרעבטע און אַסימילירטע, אָבער דאָך וואַרימע, היימישלעכע און עלנטע ברידער, וועלכע כ׳האָב אַזוי אומגיריכט גיפונען ביים טויער פון טיטוס הרשע.

דערנאָך האָב איך נאָך אַ מאָל זיך אויסגידרייט צום טויער און גיזאָגט:

— אָט דאָס איז די יידישע נקמה אין דיר, טיטוס! נאָך צוויי טויזנט גלות-יאָרן ווימלט עס אַרום דיין טריאומף-טויער מיט לעבידיקע יידן, וואָס ציען פּרנסה פון דיין דענקמאָל!... אָט דאָס איז די גרויזאַמע יידישע נקמה אין דיר, טיטוס הרשע!—

גידענקט אומיטום אינים „קרן הישוב"!

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אויפן וועג צום קלויסטער...

פון ז. שאַכנאָוויטש

(דאָס עלפטע קיפּיטל פון דער דערציילונג „מערעלייקע")

— שפּעטער, מאַמע, שפּעטער! כ-וויל פריער אַריינגיין אין מיין צימער זיך איבערטון „ — און נישט אַ קוק טוענדיק אויף דער מוטער איז זי אַרויס פון דער שטוב.

זי איז דאָרט לאַנג פאַרבליבן און ווען דער פאָטער מיטן ברודער זענען געקומען פון שול, האָט זי די מוטער געמוזט נאָך אַמאָל אַריינרופן.

סעדער איז געווען יום-טובדיק געשטימט.

די מוטער האָט איר ווייטער אויפגעמישט די תחינה און געזאָגט:

— אָט דאָס קינד מיינס, זאָג וואָס אַ פּלה דאַרף בעטן צו ג—ט בעת ליכט-בענטשן.

מערעלייקין האָט געשווינדעלט פאַר די אויגן. זי האָט נישט געקאָנט באַגרייפן דעם זין פון דער תחינה. אין דער אמתן איז דאָך דאָס אַלץ צוזאַמענגענומען אַזוי שיין. דאָס פייערלעכע געזאַנג פונעם פאָטער און ברודער, די אויפגעפּוצטע שטוב, די שבת-פרייד, וואָס קוקט אַרויס פון יעדן ווינקעלע. ביז היינט האָט זי דאָס נאָרנישט באַמערקט. ס-איז איר געוואָרן אַזוי לייכט אויף דער נשמה. און אירע ליפּן ה בן פּלוצלינג אָנגעהויבן צו שעפּטשען די תפילה: „אָ, גאָט, דערלייכט מיין האַרץ אינעם ליכט פון זיסע שבת-לייכטערס..." דאָס איז געווען צום ערשטן מאָל, ווי מערעלייקע האָט אַזוי אמתדיק געבעטן צום אויבערשטן...

דערנאָך האָט זי ווידער אַראָפּגילאָזט דעם קאָפּ. זי האָט עפּיס פּלוצלינג דערפילט אַן אומאָנגענעמען געשמאַק פון מעטאַל אינעם מויל, ווי זי וואָלט נאָך באַרירט מיט אירע ליפּן דעם גאָלדינעם צלם אויף דער ברוסט פון דער פירשטן... זי האָט אָוועקגעדרייט דאָס פּנים פון די שבת-לייכטער. דאָס ליכט אין איר האַרץ איז ווידער פאַרלאָשן געוואָרן און עס איז דאָרט ווידער געוואָרן שטאַרק, פינצטער, ליידיק און הויל...

קיינער האָט גאָרנישט באַמערקט ווי מערעלייקע זיצט ביים טיש אַ שווייגנדיקע און איז כמעט גאָרנישט טועם פון עסן.

נאָך דעם עסן איז געקומען דער אַלטער ברוך באומער מיט זיין זון דוד.

— נו, ליבע טאָכטער — האָט זיך דער אַלטער באומער געווענדט צערטלעך צו מערעלייקע — פאַרוואָס עפּיס אַזוי שטיל, אַזוי שלעכט געשטימט? אויך דוד געפינט זיך היינט עפּיס אין אַזאַ שלעכטער שטימונג.

— נו, יאָ, — האָט זיך אַריינגעמישט סענדער אָקס — זיי האָבן דאָך איצט עפּיס גלייכע זאָרגן — האָט ער געזאָגט מיט אַ געלעכטערל.

מערעלייקע האָט אַ קוק געטון אויף דודן. זייערע בליקן האָבן זיך באַמערקט. זי האָט אָבער נישט אויסגעהאַלטן זיין שאַרפן פאַרוואונדן בליק און אָוועקגעדרייט פון אים דעם קאָפּ.

ביים טיש איז דערווייל געוואָרן אַ שמועס וועגן די נייע גזירות, וואָס שיטן זיך אויף יידן. דוד האָט דערביי אַרויסגעוויזן אַ זעלטענע ערודיציע אין מלוכהשע וויסנשאַפטן און מיט זיין שיינעם רעטאָרישן טאַלאַנט האָט ער אַלעמען באַצויבערט. איינע איז נאָר געבליבן קאַלט צו אים און האָט זיך נישט געלאָזט אַריינציען אין געשפּרעך. דאָס איז געווען מערעלייקע. און די פּאָר ווערטער, וואָס זי האָט יאָ אַריינגעוואָרפן אין געשפּרעך זענען געווען מיט אַזוי פיל גיפט און פאַראַכטונג, אַז דודן האָט דערפון געשווינדלט.

ס-איז ענדלעך געוואָרן שפּעט און די באומערס, דער פאָטער מיטן זון זענען אַהיים געגאַנגען.

מערעלייקע איז געבליבן שטיין אין מיטן צימער און אַנטשלאָפן. עס איז איר באַפאַלן עפּיס אַ געהיימע שרעק און זי האָט מורא געהאַט צו פאַרלאָזן די שטוב. סענדער און שמואל זענען שוין אַריין אין שלאָף-צימער. דבורה האָט געהאַלטן אין האַנט דעם דיקן קרבן-מנחה-סידור און געשעפּטשעט אין דער שטיל עפּיס אַ תפילה. זי איז געזעסן שטיל און איינגעבויגן איבער דעם סידור. פּלוצלינג איז מערעלייקע צו איר צוגעגאַנגען, דריקנדיק די האַנט פון דער מוטער און אָנגעהויבן שטיל צו וויינען.

— וואָס איז דיר קינדעלע מיינס? — האָט זי די מוטער געפרעגט דערשראָקן — דו ביסט קראַנק קינד, מיינס. גיי לייג זיך און רו דיך אויס, גיי קינד, „ אָבער פריער בעט צו גאָט אָט דאָס...

מערעלייקע האָט ליידנשאַפטלעך אַ כאַפּ געטון דעם דיקן קרבן-מנחה-סידור. אָבער די אותיות האָבן געטאַנצט פאַר אירע אויגן. און זי האָט מער נישט געקענט איבערליינען, ווי די ווערטער: „אָ, גאָט, דערלייכט מיין האַרץ מיט דעם ליכט פון די זיסע שבת-לייכטער"...

— ביסט זייער מיד, קינד מיינס, — האָט די מוטער נאָך אַמאָל געזאָגט — גיי זיך לייגן.

מערעלייקע האָט נאָך אַמאָל אַ דרוק געטון דער מוטערס האַנט. זי האָט געמאַכט אַ באַוועגונג, ווי זי וואָלט זי געוואָלט אַרומנעמען. זי האָט זיך אָבער פּלוצלינג אָנטשלאָסן און געזאָגט:

— גוטע נאַכט מאַמע!...

— אַ גוטן שבת קינד מיינס, שלאָף רואיק און זיס, אַז דיין האַרץ זאָל ענדלעך האָבן די נויטיקע רו... — האָט די מוטער געזאָגט מיט אַ תחינה-ניגון...

מערעלייקעס שלאָף-צימער איז באַשטאַנען פון אַ קליין פיר-עקיק שטיבעלע מיט אַ קליינע וואַרענדע, וואָס האָט געפירט דורך עטלעכע הילצערנע טרעפּ אין גאָרטן אַריין. יעדעס מאָל, ווען מערעלייקע איז געגאַנגען שלאָפן, איז זי אַרויסגעגאַנגען אַביסל אויף דער וואַרענדע. היינט אָבער האָט זי זיך געשראָקן אַרויסצוגיין.

אין צימער איז געווען טונקל. די לבנה האָט געוואָרפן אַ מאַטן שיין אויפן הויז. מערעלייקע האָט אַראָפּגילאָזט די גאַרדינען און זיך אַוועק געזעצט אויפן בעט.

אַ לענגערע צייט איז זי אַזוי געזעסן אין דער פינצטער און זיך אָפּגעגעבן אַ דין-וחשבון פון די לעצטע איבערלעבונגען.

וואָס האָט זי דען אייגנטלעך געטון? פיר טאָג פּלאָגט זי דאָס געוויסן, אַז זי האָט עפּיס אַ גרויס אומגליק געבראַכט אויף זיך און אויף דער משפחה און זי האָט גאָרנישט געטון דאָס אומגליק צו באַזייטיקן כל-זמן עס איז נאָך צייט, זי זיצט און טוט נישט די האַנט אין קאַלטן וואַסער אַריין, זי שטעלט זיך נישט קעגן און עס קאָן נאָך חלילה, ווערן צו שפּעט...

„צו שפּעט"? — האָט זי געציטערט — ווער זאָגט דען, אַז זיי מוזן דווקא היינט קומען? און ווען אַפילו יאָ, קען מען דען מיך צווינגען מיטצוגיין מיט זיי? איך האָב געגעבן מיין וואָרט נישט איבערגעטראַכטערהייט, און איך בין נישט פאַרפליכטעט עס צו האַלטן... קיינער קאָן מיך נישט צווינגען דערצו... זיי וועלן עס אויך נישט טון. זיי זענען צו איידעלע מענטשן דערצו, זיי מיינען דאָך גאָר מיין טובה, באָריסאָווסקי וועט דאָך אויך זיין דערביי... ער וועט מיך נישט לאָזן אָוועקפירן מיט געוואַלט...

אין די לעצטע פּאָר וואָכן האָט זי באָריסאָווסקין נישט געזען. מ-האָט זיך געהאַלטן עפּיס פונדערווייטנס. די פירשטן האָט זיך אויך שוין, זינט דעם לעצטן געשפּרעך, מער נישט געזען. מ-האָט איר געגעבן צו וויסן, אַז זי איז פּלוצלינג אָוועקגעפאָרן קיין קראָקע. ווען נישט דאָס וואָלט זי אפשר געפּרוווט מיט אוסרבעת אַז זי זאָל איר נאָך געבן צייט אויף ישוב הדעת. אַזוי האָט זי אָבער גאָרנישט געקענט טון... און דאָ איז שוין פרייטיק-צונאַכטס...

ווי אַ קינא-בילד זענען פאַר אירע אויגן פאַרבייגעלאָפן איבערלעבונגען פון דער לעצטער צייט.

וואָס פאַר אַ שלעכטס האָבן איר געטון די עלטערן, וואָס זי גייט זיי אַזוי אומגליקלעך מאַכן? צי ווייל מע וויל זי חתונה מאַכן מיט דודן? האָט ער דען נישט אַלע מעלות פון אַן איידעלן און גוטן יונגערמאַן? קאָן זי דען אים נישט ליב קריגן, אָט אַזוי ווי יענעם, דעם עקאַנאָם? און בכלל דער דאָזיקער באָריסאָווסקי... פאַרוואָס קומט ער נישט... פאַרוואָס זעט ער זיך נישט מיט איר, אויב ער ליבט זי אַזוי הייס? פאַרוואָס קומט ער נישט צו איר אין די דאָזיקע שווערע שעהן?...

— און אויב זיי וועלן ווירקלעך באַלד קומען האַלטן מיך ביים וואָרט, און מיך מיט געוואַלט אָוועקפירן? — אַ שרעקלעכע אימה איז באַפאַלן דאָס מיידל. פון דעם דיקן חושך האָבן זיך אויסגעטיילט געביילטע פּויסטן, שרעקלעך און דראָענדיק...

זי איז אויפגעשטאַנען. זי מוז אַרויסגיין פון דאַנען. אפשר אַריינגיין צו דער מוטער און בעטן ביי איר הילף. זי האָט דערהערט עפּיס אַ גערויש ווי אַ קליינע געריי פון קייטן. אַ טויט-בלאַסע איז זי געבליבן שטיין אין מיטן שטוב. זי האָט

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 45 מתוך 72

פיטיינס, אז אט קומט מין נאך איר. ניין, דאס איז געווען א טעות. דאס איז געווען דער הונט, וואס האט זיך אומרואיק געווארפן אין דער נארע.

— אך, ווי אויפגערעגט איך בין — האט זי געזאגט, רייבנדיק זיך דעם שטערן. — כ׳וועל מיך צו לעגין אויף א פאר מינוט. ווי עס זאל נישט זיין, וועלן זיי דאך נישט קומען אזוי פרי. דערווייל וועל איך מיך אביסל אויסרוען און קלערן אן-עצה...

זי האט זיך אין די קליידער אנידערגעלייגט אויפן בעט און פארמאכט די אויגן. דער קאפ האט איר געברענט ווי אין פיבער. אירע ליפן זענען געווען פארטרוקנט און צוזאמענגעפרעסט.

— „די פארבלאנדזשעטע" — האט זי זיך פלוצלינג דערמאנט אין די ווערטער פון דער פירשטין. פאר אירע אויגן האבן געשוועבט די שבת-לייכטערס. זי האט געזען די ברענענדיקע ליכט, ווי זיי צאנקען און לעשן זיך אייניציקווייז... זי האט זיך דערמאנט אירע קינדער יארן. זי איז נאך א קליין מיידעלע, זי קלאמערט זיך אויף דעם האלדז פון דער מאמישי. שמואל טרייבט זי אוועק און ער שרייט מיט א ווילד קול: „פארבלאנדזשעטע", „פארצטערן"... דא איז נישטא קיין צלם צו קושן! די מוטער האט זי געגעבן א שטארקן שטויס פון זיך, און זי פאלט אלץ טיפער און טיפער... זי ליגט איגים זילבער-טייכל, אט נישט צו דערטרונקען... פלוצליג קומט יענער אראפ פון די בערג און ווינקט צו איר... „ווארט, איך קום, קום!... אך, ווי פאמעלעך ער גייט, און איר טוט דאך אזוי גוי. ווי אזוי זעט ער אייגנטלעך אויס? ווער איז ער? זי עפנט אויף ווייט די אויגן און טאפט ארום זיך. ווי איז זי?

זי איז געלעגן אויף דער פאדלאגע נעבן בעט. א מידע האט זי ווידער פארמאכט די אויגן. זי האט נישט געהאט קיין כוח זיך אויפצוהייבן און ארויפצולייגן זיך אויפן בעט.

עמיצער האט פארזיכטיק און שטיל א קלאפ געטון אין דער טיר.

א ווײַלע האט זיך מערעלייקע צוגעהערט מיט פארמאכטע אויגן, פלוצלינג האט זי זיך אויפגעשטעלט און איר גאנצער קערפער האט געציטערט פאר שרעק: „זיי קומען, זיי קומען, זיי זענען שוין דא"!

מעכאניש איז זי צוגעלאפן צו דער טיר. זי האט נישט געדענקט צי זי האט זי נישט פריער געהאט פארשלאסן. דער שליסל האט נישט געשטעקט. זי האט געוואלט פארמאכן די טיר אויפן ריגל, די הענט האבן זיך איר אבער געטרייסלט פאר שרעק. פלוצלינג האט זיך אויפגעריסן די טיר און עס זענען אריינגעקומען 3 פינצטערע פארשוינען אין קורצע פויערישע פעלצלעך און אין הויכע שטיוול. מערעלייקע איז געבליבן שטיין ווי געלעמט און נישט געקענט אויסרעדן קיין ווארט. איינער פון זיי, וועלכער האט געהאלטן א לאמטערל אין דער האנט, איז צו איר צוגעגאנגען און זיך געווענדעט צו איר מיט א רויען, פויערישן טאן:

„אויפן באפעל פון דער פירשטין, אין דרויסן שטייט דער וואגן!"

— ווען — האט דאס מיידל געשטאמלט אין שרעק — עס איז א טעות — גייט אוועק, ליבע מענטשן, גייט אוועק, איך בעט אייך...

— מאכט נישט קיין שפאס — האבן זיי איר רוי געענטפערט — מיר האבן ווייניק צייט דערצו.

— איך בעט אייך אבער, גייט אוועק פון דאנין — האט זיך דאס מיידל געבעטן — איך שווער אייך, דאס איז א טעות, עס וועט זיך אלץ אויפקלערן... גייט!...

— די דאזיקע שטיק קענען מיר שוין, און מיר זענען שטענדיק דערויף גרייט — האט דער פויער געלאכט און זי אנגעכאפט פאר דער האנט — נו פעטראוו! וואסילי!

— ראטעוויט! ראטעוויט! — האט דאס מיידל א געשריי געטון מיט דעם גאנצן כוח און ארויסרייסנדיק זיך איז זי צוגעלאפן צום פענצטער.

די פויערן האבן זי א כאפ געטון און פעסט איינגעקלאמערט אין זייערע לאפעס. איינער פון זיי האט איר פארשטאפט דאס מויל מיט א טיכל און זי האט שוין מער נישט געקאנט שרייען. די פויערן האבן זי דאן שנעל ארויסגעפירט פונים צימער און זי אראפגעטראגן אין דער שטיל פון די טרעפ. עס איז געווען א טריבע און פינצטערע נאכט. א פארחלשטע האט נאך דאס מיידל באמערקט, ווי דארט ביים פלויט פונים גארטן שטייט אונטער א בוים באריסאווסקי אין א גרינעם ראק און מיט דער ביקס אויף די פלייצעס. זי האט געוואלט צו אים שרייען. דער געשריי איז אבער דערשטיקט געווארן אין דער קעל, דאס מויל איז אויך געווען פארשטאפט מיט א שמאטע. זי האט צו אים געמאכט מיט די הענט, ווי זי וואלט זיך געבעטן, אז ער זאל זי ראטעווען. דאס גרינע געשטאלט ביים פלויט האט זיך אבער נישט גערירט פון ארט.

די פיר געהיימניספולע מענער האבן דאס מיידל אריינגעווארפן אין א צוגעמאכטער קארעטע, וואס איז געשטאנען הארט פארן הויז פון דער קרעטשמע. די שמאטע איז איר ארויסגעפאלן פון מויל און זי האט אנגעהויבן צו שרייען: ראטעוויט! ראטעוויט! די קארעטע איז אבער שוין געווען אין פולן גאלאפ און איר געשריי איז פארטויבט געווארן צווישן די פיר ווענט פונים צוגעמאכטן וואגן.

דבורה האט זיך אויפגעכאפט פון ערשטן שלאף.

— מיר דאכט זיך, סענדער — האט זי געזאגט וועקנדיק דעם מאן פון שלאף, — אז אין דרויסן פארט עפיס א וואגן.

— שטותים — האט סענדער א ברום געטון פון שלאף — ווער וועט דען יעצט קומען?

— הערסט, סענדער?

— יא — האט ער געזאגט אומצופרידן — ס׳וואלט געווען זייער פיינלעך, ווען דער וואגן וואלט זיך דא איצט אפגעשטעלט, פרייטיק צו נאכטס!...

— גילויבט צו גאט דער וואגן איז שוין פארבייגעפארן — האט דבורה אין א פאר מינוט ארום געזאגט מיט דערלייכטערונג.

און באַרואיקטע זענען זיי אנטשלאפן געווארן.

גיט אָפּ כָּבוד אונדזער גייסטיקער מוטער!

פון מלכה קוטנער

נאך מיט א יאר צוריק, האט זיך באוויזן די ידיעה פונים ארויסגיין פון די „גיזאמלטע שריפטן" פון אונדזער ליבער פירערין פרוי שענירער.

די דאזיקע ידיעה איז געווען פאר אונדז לערערנס, ממש א פרייליכע בשורה. ווי איך ווייס אבער, איז די דאזיקע ידיעה אויך אויפגענומען געווארן צווישן די ברייטע יידישע פרויען-מאסן מיט גרויס שמחה, בפרט צווישן דער בנות-יוגנט.

למאי, ווייסן מיר דאך דעם רושם, וואס ס׳מאכן תמיד אויף אונדז די ערלעכע טיף-הארציקע רייד פון אונדזער גייסטיקער מוטער שרה שענירער. נאר נאך גרעסער וועט זיין אונדזער התלהבות תמיד צו קענען האבן מיט זיך גיזאמלט די ערנסטע און הארציקע שריפטן פון פרוי שענירער?

ווער פון אונדז, וואס לייענט אדורך די רשימה פונים אינהאלט, וואסערע ארטיקלען און אפהאנדלונגען עס גייען אריין אין די שריפטן, דערזעט נישט באלד אויף וויפל דאס בוך וועט זיין פאר אונדז אן-אוצר פון וויסן, אויפקלערונג און באגייסטערונג פארן יידישקייט-אידעאל. עס וועט דאך זיין א ריכטיק האנט-בוך פאר דער יידישער טאכטער, צו קענען געפונען אן-ענטפער אויף אירע שווערע לעבנס-ספקות.

איך וויל מיך אבער דא אפשטעלן אויף גאר א באזונדער וויכטיקן מאמענט, צום ארויסגיין פון די שריפטן. דער פארלאג „בית יעקב" האט פראקלאמירט א פרענומעראנטן-אקציע, אזוי, דאס אלע פארערערנס פון פרוי שענירער וועלן קענען באווייזן, זייער צוגעבונדנקייט און געטריישאפט צו די אידעאלן פון פרוי שענירער, וואס זיי זענען אויך אונדזערע לעבנס-אידעאלן.

פון תמיד אן ווייסן מיר, אז די טיפסטע שטרעבונג פון פרוי שענירער איז, אז מיר, אלע יידישע טעכטער, וואס זענען געטריי דעם בית-יעקב-אידעאל, זאלן לייענען און פארטיפן זיך אין די מאמרים, וואס זי שרייבט. ווארן, באמת זענען דאך אירע הארציקע רייד עלול אונדז צו רירן ביז טיף אין דער נשמה און צו דערוועקן אין אונדזערע הערצער ליבע צו יידישקייט און אלץ הייליקס.

ווי דערשטוינט בין איך געווארן, אנפרעגנדיק זיך אין פארלאג „בית יעקב" פארוואס די שריפטן זענען נאך נישט דערשינען — צו באקומען אן ענטפער, אז ס׳זענען נאך קליין די צאל פרענומעראנטן...

צי פארשטייען נישט אונדזערע לערערנס און בנות-חברות, אז ס׳וועט זיין א כבוד פאר זיי, דאס זייער נאמען זאל נישט אריינפעלן צווישן די פרענומעראנטן אין דעם בוך? און צי גיבן זיי זיך אפ א דין-וחשבון פון דער אומדאנקבארקייט, וואס דאס וואלט חלילה געהייסן לגבי אונדזער פירערן, וואס האט די ערשטע אונדז געגעבן די גרויסע מתנה, אין אונדזער לעבן: בית-יעקב?!

איך וויל האפן, אז אלע אונדזערע אידעען-פריינדנס אין יעדן ארט, וועלן זיך אפרופן, און זאל די צאל פרענומעראנטן טאקע באמת אפשפיגלען די ריזן-מתנה פון די, וואס ווילן זיכער אפגעבן דעם פארדינטן כבוד אונדזער גייסטיקער מוטער!

הארכיון היהודי
ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דער מקור פון חסידות און זיין גידאַנקין־וועלט

פון שמואל אסטערזעצער (דיסבורג)

וועלכיס איז דער מקור פון חסידות? וועלכיס איז דער מקור פון זיין גידאַנקין־וועלט? און בכלל, וועלכע רעיונות זענין טיפיש חסידיש? זענין זיי ניי? האט זיי דאָס חסידות גישאַפן? ווי איז זייער באַציאונג צום מסורהדיקן יהדות?

אויף אט די דאזיקע שאלות וויל דער דאזיקער מאמר געבן אַן־ענטפער.

אמת, די דאזיקע שאלות ווערן נישט צום ערשטן מאָל גישטעלט און נישט איינמאָל האט מין אויף זיי שוין תשובות גיגעבן. אבער אויף וויפל איך ווייס, האבן זיך פרומע ־יידן כמעט גאָרנישט אָפּגיגעבן מיט די דאזיקע זאַכן — אויב דאָס איז ריכטיק גיווען צו נישט, וויל איך דאָ נישט חוקר ודורש זיין — און נאר אונדזערע מאדערנע „גוטע פרייגט” האבן זיך אין די ענינים ברייט אַרומגיפּלפּולט כאדם העושה בתוך שלו. וואָס איז נוגע זייערע תשובות קען מין זיי פשוט איינטיילן אין צוויי קאַטעגאָריעס: אדער דער משיב איז פלוצים גיוואָרן אַן־התלהבותדיקער „חסיד”, אַריין אין התפעלות און דערביי דאָס מסורהדיקע יהדות מכבד גיווען מיט אַ פייעדדיקן פאַטש, אדער ער איז גיוואָרן אַ מסורהדיקער „פרומער ייד” און דערביי דעם חסידות אָפּגישיילט דאָס פּנים. הצד השווה שבהן, אַז ביי ביידע איז מער גיווען שנאת המן ווי אהבת מרדכי און צו דעם צוועק האבן זיי –· די חכמים — אַרויסגיפינין, אַז חסידות שטייט אין היפך און אין אַ סתירה צום מסורהדיקן יהדות און צום שלחן־ערוך.

מיר דאַכט זיך אפילו, אַז אויב מע קוקט זיך צו צום יידישן לעבן אין אַ חסידישן קיבוץ קען מין בשום אופן אַזאַ מין סתירה נישט גיפינין. נאר ווי אַ פּשוטער מענטש פאַרשטיי איך, אַז אויב די חכמי אומות העולם האבן גיקענט ממציא זיין אַ לופט־שיף און ראַדיא וכדו׳, פאַרוואָס זאלן אונדזערע מאדערנע „חכמים” נישט קענין ממציא זיין אַזעלכע קליינינקייטן?

דעריבער איז נאָך די אַלע תשובות נייטיק אַ תשובה אויף די דערמאַנטע שאלות אָן „המצאות”, לויטן אמתן תוכן פון חסידות. און דאָס איז מיין רצון אין דעם דאזיקן מאמר.

א׳

הארכיון היהודי

דער אידעאישער מקור פון חסידות איז די קבלה.

וואָס איז אבער קבלה?

קבלה קומט פונים שורש קבל ד. ה. „נעמין”. דער היפך דערפון איז מסר, „איבערגעבן”. מיר גיפינין די ביידע ווערטער אין דער ערשטער משנה פון אבות: משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע כו׳. פאַרוואָס באַנוצט אבער די משנה דאָ ביידע ווערטער? מיר ווייסן, אַז די משנה איז דווקא מקפיד אויף איינהייטלעכקייט אין לשון, פאַרוואָס איז זי דאָ נישט מקפיד דערויף, ס־וואלט דאך פשוט גיקאָנט שטיין אדער ד׳ מסר תורה למשה ומשה ליהושע וכו׳, אדער משה קבל תורה מסיני ויהושע מסרה כו׳.

דער תירוץ איז אבער, „קבל” באַציט זיך אויף דעם מקבל, און „מסר” אף דעם נותן.

די משנה האט בשום אופן נישט גיקאָנט זאָגן „ד׳ מסר תורה למשה”, ווייל דער מענטש משה ווי גרויס ער זאל נישט זיין, איז נישט בכוח אַלץ מקבל צו זיין, וואָס דער אייבערשטער האט מוסר צו זיין. דער מדרש זאָגט דעריבער,* משה האט פון די חמשים שערי בינה נאר גיקאָנט משיג זיין ניין און פערציק. מיר קענין אין דעם פאַל רעדן נאר פונים מקבל נישט פונים נותן. דעריבער זאָגט די משנה משה קבל כו׳.

דאָס וואָס משה האט אבער מקבל גיווען, האט ער פאַרשטייט זיך גיקאָנט מוסר זיין צו יהושע און די זקנים. און אויב ס־וואלט נישט גיווען אַן־איינצעלנער מענטש מיט אַזאַ כוח השגה ווי משה, קען ער דאָס איבערגעבן צו אַ רבים. משה האט סוף־כל־סוף די גאַנצע תורה, וואָס ער האט מקבל גיווען אויפן סיני מוסר גיווען די יידן און גאָרנישט פאַרשוויגן. דאָ זאָגט די משנה: ומסרה ליהושע.

ב׳

די תורה וואָס משה רבינו האט מקבל גיווען באַשטייט אבער פון צוויי זאַכן: פון נגלה און נסתר אדער אַנדערש גיזאָגט: פון אַ גוף און אַ נשמה.

דאָס פשוטע ווארט פון דער תורה מיט אַלע אירע דינים און אזהרות, דאָס איז דער חלק הנגלה, — דער גוף.

דער טיפער רעיון, די חכמה העליונה, וואָס ליגט אין דער תורה, דאָס איז דער חלק הנסתר, — די נשמה.

לאמיר נעמין למשל די מצווה פון שבת. דער חלק הנגלה באַשטייט אין די אַלע דינים פון די ל״ט מלאכות וכדו׳. דער חלק הנסתר דערפון איז דער רעיון, דער מעין עולם־הבא — ליום שכלו שבת...

דער חלק הנגלה האט אַ גבול אבער נישט דער חלק הנסתר.

דער חלק הנגלה קען פון יעדן מענטשן גילערנט און מער אדער ווייניקער פאַרשטאַנין ווערן. דעריבער קען יעדער, דאָס וואָס ער פאַרמאָגט מוסר זיין אַנדערע. דער מקבל שפילט דערביי קיין ראָלע נישט. מיר רעדן דעריבער תמיד פון דער „מסורה”.

אַנדערש ביים חלק הנסתר. דאָ מוז דער מקבל מיטברענגין אַ כוח השגה, די חכמה העליונה משיג צו זיין. און אַזוי ווי ס־איז נישט פאַראַנין צוויי מענטשן מיט אַ גלייכער השגה, אַזוי איז יעדער משיג אויף אַנ־אַנדערן אופן. דאָ איז דעריבער נישט דער עיקר דער מוסר, נאר דער מקבל און מיר רופן דאָס דעריבער אָן „קבלה”.

ג׳

דאָס פאַראַנדן זיין פון „קבלה”, פון אַ חלק הנסתר אין דער תורה, ווייזן שוין מאַנכע שטעלן אין דער תורה, וואָס מע קען זיי בשום אופן נישט משיג זיין מיטן פשוטן שכל.

אין דער גמרא ווערט זי זער אפט דערמאָנט. (מעשה בראשית, מעשה מרכבה)

אין די אגדות פון דער גמרא גיפינט מין זי אויף שריט און טריט.

דאָס עיקר ספר פון קבלה איז דער זוהר פון ר׳ שמעון בן יוחאי און זיינע תלמידים.

ר׳ שמעון בן יוחאי איז — זיך אויסבאַהאַלטנדיק פאַר די רוימער, וואָס האבן אים גיוואלט הרגינין, — דרייצן יאָר גיזיצן אין אַ מערה נאר מיט זיין ר׳ אלעזר אַליין. די יאָרן האט ער פאַרבראַכט באר מיט תורה און עבודה און ווכה גיווען צו סתרי־תורה. וואָס אַ טייל פון זיי האט ער דער וועלט מוסר גיווען אין זיין ספר הזוהר.

ד׳

„זהר” הייסט גלאַנץ, ווייל דארט ווערט גיוויזן דער גלאַנץ פון דער תורה, וואָס לייכט אַרויס פון די אותיות און די ווערטער. דער רוחניותדיקער גלאַנץ ווערט אַרויסגישיילט פון דעם גשמיותדיקן לבוש.

אין דער גמרא איז גיווייינטלעך דער אויסדרוק: „תא שמע”, „קום און הער”. אין זוהר אבער, „תא חזי”, „קום און זע”. דארט איז דער רוחניותדיקער רעיון אַזוי שטאַרק, אַז מע זעט אים מיטן גייטיקן אויג. אַזוי ווי ביי מתן תורה שטייט אין דער תורה „וכל העם רואים את הקולות”, מ־האט דאָס קול גיזען.

ה׳

אין דער יידישער גישיכטע גיפינין מיר, די גרעסטע מענטשן, די גדולים און גאונים האבן עוסק גיווען אין קבלה פון די גרויסע בעלי מקובלים וויל איך דאָ נאר דערמאָנין דעם אר״י הקדוש, ר׳ יצחק לוריא אשכנזי און דעם של״ה. הקדוש.

ווי גיזאָגט האבן זיך די גדולים אָפּגיגעבן מיט קבלה, אָבער אויך נאר די גדולים. דער המון־עם האט דערמיט נישט גיהאַט צו טון.

ו׳

אין יאָר תק״כ איז אויפגיגאַנגין אַ גרויסער, ליכטיקער שטערן אפן יידי... הימל, וואָס האט פאַרלויכטן דאָס יהדות ביז צו דער היינטיקער צייט. דאָס איז ר׳ ישראל בן ר׳ אליעזר בעל־שם־טוב. ער האט גישעפט כוח און ברכה פון דער קבלה און משפיע גיווען אויפן גאַנצן יידישן פאלק, אַזוי אַז אפילו דער המון־עם האט גיקענט נהנה זיין פון איר. דער בעש״ט האט גיהאַט דעם זכות צו זיין דער רבי פון אַ גאָר גרויסן און חשובן טייל פונים יידישן פאלק, וואָס האט ביי אים גילערנט דאָס אמתע יידישקייט. ער האט גיהאַט דעם זכות צו שאַפן די גרעסטע און חשובסטע יידישע באַוועגונג אין דער גאַנצער יידישער גישיכטע די באַוועגונג פון חסידות, וואָס האט אין די 150 יאָר פון איר קיום

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אַרומגינומין הונדערטער טויזענטער יידן און זיי גיפירט על דרך התורה והיראה אויף אַ זעלטינים שטייגער.

ז׳

האט אבער דער בעש״ט גישאַפן עפּיס נייעס ? ניין. ער האט נאר גילערנט דעם ריכטיקן אופן, ווי מע מוז האַלטן תורה און מצוות. ער האט דאָס יהדות ניי באַלעבט. ער האט דאָס גיטרענקט מיט נייעם לעבנס־כּח און עס יינג גימאַכט. און דער עיקר, אַ סך אויפגיטון ביים המון־עם, וואָס ביי זיי איז תורה און מצוות צו יענער צייט נאר גיוועז מצות אנשים מלומדה. דער בעש״ט האט גיזאָגט, אויב נישט יעדער ייד קען זיין אַ תלמיד־חכם, ער זאָל קענין משיג זיין די תורה און מצוות ווי ס־באַדאַרף צו זיין, טא קענין זיי אבער מיט זייערע חושים פילן דאָס דערהויבנקייט פון יהדות, מע דאַרף נאר דעם ניצוץ און זיי אויפבלאָזן און ס־וועט זיך צופלאַקערן אַ שלהבת י״ד.

ווי גירעכט דער בעש״ט איז גיוועזן, קען מין זיך היינט איבערצייגן אין יעדן חסידישן קיבוץ, ווי ס־זענין פאַראַנין מענטשן נישט קיין גרויסע תלמידי־חכמים און דערביי התלהבותדיקע יידן.

ח׳

צוויי וויכטיקע אינסטיטוציעס האט דער בעש״ט מיסד גיוועזן. דאָס ערשטע:

ד ע ר ר ב י.

דער רבי זאָל דעם עולם די תורה פ י ר ל ע ב ן ; ער זאָל ו ו י י ז ן וואָס סע הייסט עבודות ד׳. דער בעש״ט האט דאָס גיוואוסט, וואָס די מאָדערנע פּעדאַגאָגן האָבן ערשט איצט אַרויסגיפינין, אַז מחנך זיין מענטשן קען מין נישט מיט ספרים אַליין. דער מענטש מוז אַלץ ז ע ן. אַזוי האָבן די תלמידים פונים מעזריטשער מגיד זי״ע גיזאָגט: יעדע תנועה פונים רבין האט אונדז מחנך גיוועזן. און דאָס דערמאָנט אונדז דאָס ווארט פון דער גמרא: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, דאָס וואָס די תלמידים זענין משמש דעם רבין און קוקן זיך צו צו זיינע מעשים איז גרעסער, ווי דאָס לערנין די תורה.

דאָס צווייטע איז ד אָ ס ש ט י ב ל, די חסידישע חברותא. דארט זאָל דאָס גיזעענע פאַרטיפט און פאַרשטאַרקט ווערן און אָפּגיהיטן ווערן, ס־זאָל נישט פאַרלוירן גיין.

ט׳

דאָס חסידות האט זיינע אייגינע יסודותדיקע רעיונות. די רעיונות זענין אבער אויך נישט ניי. זיי גיפינין זיך אַלע אין דער גמרא און בכלל אין די אַלטע יידישע ספרים. דאָס חסידות האט זיי נאר ניי באַאַרבייט און באַלעבט און דער עיקר זיי אַריינגיפירט אין דער מיט פונים יידישן פאלק.

די יסודותדיקע רעיונות פון חסידות זענין:

ה ת ב ו ד ד ו ת. דער מענטש מוז זיך קענין פאַר אַ שטיקל צייט זיך אָבזונדערן פון דער וועלט, זיין מיט זיך און השי״ת אַליין. שוין דער רמב״ם זאָגט, אַז התבודדות קען מין נישט דערגרייכן קיין העכערע מעלה און השגה. ביים התבודדות שפּילט אַ באַזונדערע ראָלע דער חשבון־הנפש, דאָס אָפּרעכינין מיט זיך אַליין.

יידיש התבודדות הייסט אבער נישט, ווי להבדיל ביי אַנדערע אומות אין גאַנצן ממאס זיין די וועלט. דאָס איז כמעט חירף וגידף אַ קעגן ג—ט דעם בורא עולם. התבודדות זאָל נאר זיין, כּדי צו זאַמלין כּוחות און השגות און דערנאָך די דאזיקע כּוחות אויסנוצן ביי אַנדערע יידן. ר׳ ברוכל מעזשביזשער זי״ע האט גיזאָגט: אל תהי רשע בפני עצמך: זאָלסט נישט זיין אַ רשע דערמיט, וואָס דו זארגסט אין ענין עבודות ד׳ נאר פאַר זיך אַליין. און דער בעלזער רב זי״ע האט גיזאָגט: אם יסתר איש במסתרים ואני, אויב אַ מענטש וועט זיך מתבודד זיין און זארגן נאר פאַר זיין נפש אַליין, לא אראנו נאום ד׳. דעם וויל ג—ט נישט זען, און דער דאזיקער רעיון איז ביי יידן נישט ניי.

י׳

ה ת ל ה ב ו ת. דער יידישער ניצוץ זאָל אַזוי אויפגיבלאָזן ווערן ביז ס־זאָל פון אים ווערן אַ ל ה ב, אַ פלאַם, אַ שלהבת ד׳.

באַזונדער זאָל די תפילה נישט זיין קאַלט אָן נשמה. אויך אין דער גמרא ווערט דערציילט פון דער תפילה פון ר׳ עקיבא, אַז ער האט אַזוי התלהבותדיק גידאַווינט, אַז אדם מניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת, אט איז ער גיוועזן אין איין ווינקל פונים ביהמ״ד און באַלד אין צווייטן. דאָס זעלבע קענין מיר פון די תפילות צדיקים. דער קאָזשעניצער מגיד זי״ע איז אין די לעצטע יאָרן גיליגן קראַנק און נישט גיקענט זיך כּמעט רירן. ביים דאַווינין אבער איז ער גישפּרונגין ווי אַ לייב.

יא׳

ק ד ו ש ת ה מ ע ש ה. דאָס הייליקן פון די טעגלעכע מעשים. דער יידישער דת איז נישט אַ טייל פונים לעבן, נאר איז כּולל דאָס גאַנצע לעבן. ער לאָזט נישט איבער קיין שום ווינקל אין לעבן, וואָס ער פילט נישט מיט זיין קדושה.

דעריבער מוז דער מענטש הייליקן יעדע מעשה פונים טעגלעכן לעבן; ער מוז זי אויפהייבן פונים חומריות אין אַ רוחניותדיקער ספערע. דער טיש ווערט אַ מזבח און דאָס עסן אַ קרבן. — אגב אורחא אויך אַ רעיון, וואָס קומט פון דער גמרא — אַ חסידיש ווארט זאָגט: השמים שמים לד׳ — דער הימל איז שוין הייליק, לד׳. והארץ נתן לבני אדם. די ערד אבער האט דער אייבערשטער גיגעבן דעם מענטשן, זיי זאָלן זי צום הימל מאַכן, זיי זאָלן זי דערהייבן לד׳.

דערפון הענגט אָפּ אַן־אַנדערער רעיון, אַז מע זאָל דוקא נישט ממאס זיין דעם עולם־הזה. „די קונץ איז נישט צו דינין דעם אייבערשטן מיט פאַסטן, נאר די קונץ איז צו דינין דעם אייבערשטן מיט עסן", זאָגט אַ חסידיש ווארט.

און אַזוי ענלעך זאָגט די גמרא: נזיר חוטא הוא שציער עצמו מן היין. דער נזיר איז אַ חוטא, ווייל ער האט זיך אָפּגיזאָגט פונים ווייַן.

יב׳

ש מ ח ה. דער מענטש זאָל תמיד זיין פריילעך און נישט בעצבות, עצבות ברענגט אַ סך שלעכטס. שמחה דאַגעגן אַ סך גוטס. דער בעש״ט זי״ע האט גיזאָגט, תפילה מיט שמחה איז ביים אייבערשטן אַ סך מער אָנגינומין ווי תפילה מיט וויינין און עצבות. ער האט גיזאָגט דערויף אַ משל. אויב אַן־אָרימאַן בעט עפּיס פונים מלך מיט אַ זויער פּנים באַקומט ער אַ קליינע מתנה. אַן־עושר אבער וואָס בעט מיט פריילעכקייט עפּיס ביים מלך באַקומט אַ גרויסע מתנה.

די שמחה מוז אבער זיין נאר אַ שמחה של קדושה ומצוה און מע מוז אַכטונג געבן זי זאָל נישט פאַרשוועכט ווערן. אַזוי ווי די גמרא זאָגט: וגילו ברעדה, זיך פרייען מיט ציטערניש.

יג׳

כ ו נ ה איז אויך איינע פון די וויכטיקסטע זאַכן. אויב דאַווינין אדער אַן־אַנדערע מצוה איז אָן כּוונה, איז דאָס נישט פורחא לעילא, ס־גייט נישט אַרויף, נאר סע בלייבט אונטן, ווייל ס־איז כּגוף בלא נשמה. אויך דער רמב״ם פּסקנט, אַז אויב מ־האט גידאַווינט אָן כּוונה מוז מין נאכאַמאָל דאַווינין.

יד׳

ע נ י ו ו ת. דער בעש״ט זי״ע האט גיזאָגט: דער מענטש מוז וויסן, אַז ער איז נאר אַ קליין ווערימל און אַלע בּרואים זענין זיינע חברים, יעדער האט דעם כּוח וואָס דער אייבערשטער האט אים גיגעבן. דאָס עניוות מוז אבער אויך האָבן אַ גבול. אַמאָל מוז מין האָבן אַ ביסל גיאות. דעריבער האט רער רבי ר׳ בונם זי״ע גיזאָגט: דער מענטש מוז האָבן צוויי טאַשן, אין איין טאַש זאָל ליגן: בשבילי נברא העולם, פון מייניטוועגן איז גישאַפן גיוואָרן די וועלט און אין דער אַנדערער טאַש: ואנכי עפר ואפר; איך בין ערד און אַש.

אויך דעם רעיון גיפונין מיר אין דער גמרא: פון איין זייט „ווער ס־איז אַ גאה דעם וויל ג—ט נישט קענין. און פון דער אַנדערער זייט: דאָס עניוות פון ר׳ זכרי׳ האט חרוב גימאַכט דאָס ביהמ״ק (די באַקאַנטע גמרא אין גטין) אדער: אַ תלמיד־חכם מוז האָבן אַן־אַכטל פון אַן־אַכטל גאוה.

טו׳

נישט נאר די עשי׳ פונים מענטש האט אַ באַדייטונג און מוז גיהיטן ווערן, נאר אויך דער ד י ב ו ר און די מ ח ש ב ה. קיין שום זאַך גייט נישט פאַרלוירן, נאר ס־בלייבט און איז עושה רושם. האט דער דאזיקער רעיון נישט גיפונין אַ וואונדערבאַרע באַשטעטיקונג אין די מאָדערנע דערפינדונגען ווי ראַדיא וכדו׳? דאָס אבער נאר אגב־או־חא.

מ־האט גיפרעגט ר׳ מענדעלי רומינוער זי״ע ווי אַזוי ער קען מתפלל זיין פאַר די אַלע זאַכן, וואָס מע איז ביי אים מזכיר, האט ער גיענטפערט: „פון דער בויט פון יעדן יידן בלייבט אַ טיפער רושם ביי מיר אין האַרצן; און ביי דער תפילה זאָג איך צום רבש״ע, לייען וואָס אין מיין האַרץ איז איינגיקריצט".

צום סוף נאָך אַ ווארט פונים רוזשינער זי״ע. ער האט גיזאָגט: מאַך נישט קיין ווען דאַרויס פון דעם, וואָס דו דינסט דעם אייבערשטן: די האָנט באַרימט זיך אויך נישט, וואָס זי טוט דיין רצון.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דאָס יידישע יאָר

פון **יעקב לאַנדא**

דאָס יידישע לעבן שפּיגלט זיך אָפּ אינים יידישן יאָר און דאָס יידישע יאָר שפּיגלט זיך אָפּ אינים יידישן לעבן. דער געניוס פון יעדן פאָלק דערווייזט זיך תמיד אַמבולטסטן אין דער אַרט, ווי דאָס פאָלק פאַרברענגט זיין צייט. דאָ האָט די צייט אַ גאָר גרויסע ווערט, צו מעסטן מיט איר די מאָראַליש-גייסטיקע כחות פון פעלקער און פעלקער-גרופּן. די צייט איז אַ דויערהאַפטע דערשיינונג און קיין שום מענטש איז נישט בכוח צו לעבן אין דער זייט פון דער צייט. ער מוז זיין פּאַטאַליש לעבן, אין דער צייט און מיט דער צייט, אויפבויען און דערפאַר איז די צייט זיין שפּיגל-בילד, דאָס שפּיגל-בילד פון זיין לעבן. ווילן מיר דערגיין ביז צום אינערלעכסטן וועזן פון אַ פאָלק, אַזוי ברויכן מיר נאָר צו באַטראַכטן די צייטלעכע פונקטן פון זיין לעבן: דאָס יאָר מיט זיינע פּראָזאַאישע און פייערלעכע מאָמענטן.

גאָר באַזונדערס איז דאָס גיזאָגטע חל אויפן יידישן פאָלק, וואָס וואַנדערט אויף די וועגן פון דער אייביקייט, איבערלאָזנדיק שטאַרקע שפּורן אין דער צייט. ביי אים איז די צייט לגמרי איינגיטונקן אין דער אייביקייט, וואָס לייכט אַרויס פון זיין צייטלעך לעבן, ווי ליכט-שטראַלן. דאָס יידישע יאָר איז אַן אָפּגלאַנץ פון דער אייביקייט, ווייל דאָס יידישע פאָלק איז אַ פאָלק, וואָס הברט זיך נאָר מיט דער אייביקייט און לעבט אַ לעבן בהסכם מיט דער אייביקייט. דערפאַר איז דאָס יידישע יאָר אינגאַנצן אַדורכגיזאַפּט מיט שטאַרקע מאָמענטן, וואָס דערהייבן עס צו אַ יסוד פאַר דער אייביקייט און דערלאָזן עס נישט פאַרפאַלן ווערן אין דער פאַרגייענדער צייטלעכקייט. דאָס יידישע יאָר שאַפט אַן אַטמאָספערע אינים יידישן לעבן, וואָס אין איר בליט זיך פונאַנדער דאָס באַוואוסטזיין, אַז די אויפגאַבע פונים מענטש איז צו באַזיגן די צייט.

קודם-כל דער הייליקער שבת מיט זיין פיזישער רו און מעטאַפיזישער אומרו, וואָס אין אים ווערט דאָס יידישע פאָלק צוגישמידט צום באַשעפער פון הימל און ערד און לאָזט אים נישט פאַרפאַלן ווערן אין עפּיס אַ בלינדער נאַטור, וואָס קען נאָר — צייט און רוים. דער שבת איז מחמת דעם דער גאַנצער פונדאַמענט, אויף וועלכן די יידישע וועלט בויט זיך אויף. פון שבת פירט אַ גראָדער וועג צו ראש-חודש, וואָס לערנט דעם יידישן פאָלק די באַנייאונג, דעם אויפשטייג פון מדרגה למדרגה, ווי די לבנה אין איר חודש-וואַנדל. ער לערנט מיט אים אַ פּרשה אין עטיק און מאָראַל, ווייזט אים דאָס מענטשלעכע יכולת, זיך צו קאָנען מתגבר זיין איבער דער נאַטור, וואָס איז גיבונדן אין אייזערנע קייטן, אַז אפילו ווען ער גיפינט זיך שוין אין דער טיפיניש פון טונקלקייט, פאַרמאָגט ער נאָך דעם ג-טלעכן כוח זיך אויפסניי צו באַנייען...

דאַן קומט פּסח, דער באַפרייאונגס-יום-טוב, מיט זיינע וואונדער און נסים, וואו ג-ט האָט זיך צום צווייטן מאָל אַנטפּלעקט זייט בריאת העולם און אַדורכגיבראָכן די קאַוזאַלעשקייט פונים נאַטור-גיזעץ, כדי זיך צו באַווייזן פאַר דער וועלט אַלס ג-ט, נישט נאָר פון דער נאַטור, נאָר אויך פון דער גישיכטע. פּסח פאַרפלאַנצט אינים באַוואוסטזיין פונים יידישן פאָלק די אמונה אין ג-ט, וואָס וואַכט אויך איבער דעם שיקזאַל פון די פעלקער, דערמאָנענדיק זיי אָן זייער אויפגאַבע אַלס פעלקער-משפחות און נישט לאָזנדיק זיי זיך אויפפרעסן איינער דעם אַנדערן, ווי אין דער נאַטור-וועלט די חיות. פּסח פירט דאָס יידישע פאָלק אויך צו דער הכרה, אַז נאָר דאָס וואונדער האַלט צוזאַמען די נאַטור מיט דער גישיכטע. דאָס וואונדער, וואָס קומט דירעקט פון דער אייביקייט, פריי און אומגיבונדן, פריש און אור-שפּרינגלעך.

דאַן ציילן מיר ספירה, פאַרבינדן די באַפרייאונג מיט דער אַנטפּלעקונג, דעם אויסגאַנגס-פּונקט מיטן ציל. באַפרייאונג איז נאָך קיין ציל נישט, דאָס איז נאָר פאַר-אויסזעצונג. דאָס איז פאַר-באַדינג, דער ציל איז דאָס לעבן אינים זין פון דער אייביקייט. דעם ציל צו דערגרייכן מוז מען האָבן אַן-אינטענסיווע און שטענדיקע פאַרבאַרייטונג, איינציק-ווייז, אַ מדרגה נאָך אַ מדרגה, אַ ספערע נאָך אַ ספערע. אין דער דאָזיקער פאַרבאַרייטונג מוז אויך די נאַטור אַריינגיצויגן ווערן, נאַטור און אַנטפּלעקונג מוזן פאַראייניקט ווערן, די אַנטפּלעקונג, די איינמאָליקע, ווייזט דעם וועג צו דער שטענדיקער אַנטפּלעקונג פון ג-ט אין דער נאַטור. דער פרילינג אין דער נאַטור — זומער — מוז גיהייליקט ווערן צוזאַמען מיטן פרילינג אין דער גישיכטע, דאָס גירעטעניש — בכורים — אין דער נאַטור צוזאַמען מיט דער אַנטפּלעקונג אינים לעבן...

דאַן קומט אָן דער גרויסער, איינמאָליקער, וועלט-היסטאָרישער אַקט פון ג-טס אַנטפּלעקונג אויפן באַרג סיני: שבועות. דאָ איז גילייגט גיוואָרן דער פונדאַמענטאַלער יסוד פאַרן מענטשלעכן לעבן. דאָ איז ג-טס וואָרט אַראָפּגינידערט צו דער וועלט אונטער דינער און בליץ, אים גיוויזן דעם הייליקן וועג, ווי צו פאַרבינדן הימל און ערד, דעם גייסט מיט דער מאַטעריע, ווי אויפצובויען אַ גיהייליקטע ווירקלעכקייט, ווי צו גיניסן די נאַטור אַלס ג-טס באַשאַפונג פאַר די מענטשן, ווי צו גישטאַלטן די גישיכטע אינים זין פון דער אייביקייט און זיך נישט לאָזן באַזיגן פון דער צייט. דאָ איז דער מענטש אויפגיהויבן גיוואָרן צו זיין אייגנטלעכער אויפגאַבע אין דער וועלט, דאָ האָט ער באַקומען זיין ייחוסדיקע מיסיע, זיין קרוין און זיין גלאַנץ, זיין לעבן-אינהאַלט, זיין צוועק און זיין ציל.

אין צווישן דערלעבט דאָס יידישע פאָלק אין די בין-המצרים, אין די דריי וואָכן פון שבעה עשר בתמוז ביז תשעה באב, דעם חורבן פון זיין לאַנד מלוכה און פון דעם בית-המקדש. עס בליקט צוריק אין זיין עבר און מיט זעעודיקע אויגן זעט עס די סיבה פון זיין גלות. לעבידיק ווערט פאַר אים זיין גישיכטע, זיין עבר און זיין עתיד. עס באַגרייפט זיין גורל, וואָס שפּילט זיך אָפּ, נאָכדעם ווי עס איז גיוואָרן פאַרטריבן פון זיין לאַנד, אין גלות. עס ווייסט גאַנץ גוט, אַז דורך זיינע זינד איז זיין לאַנד מיטן בית המקדש חרוב גיוואָרן, עס ווייסט אָבער אויך, אַז אין זיין האַנט ליגט עס, זיי ווידער צו גיווינען. דער תקון הגלות שטייגט אויף פאַר זיינע אויגן אַלס אויפגאַבע, ווידער אָנצוהייבן דאָרטן, וואו די פאָדימס זענען צוריסן געוואָרן, כדי צו דערגרייכן די נחמה...

חמשה עשר באב דערמאָנט אונדז אָן פאַרשידינע פריילעכע מאָמענטן אין אונדזער פאַרגאַנגינהייט, אין וועלכע מיר דערמאָנען זיך זייער גערן אַלס אַ ליכט-שטראַל אין אונדזער גלות-לעבן. גאַנץ באַזונדערס איז דער טאָג אַ יום-טוב פאַר די יידישע טאָכטער, פאַר די גיטרייע און חניוודיקע יידישע טאָכטער, ווייל אינים דאָזיקן טאָג איז די שבטים דערלויבט גיוואָרן זיך משדך צו זיין איינער מיט דעם אַנדערן. דעמאָלט האָבן טאַקע די יידישע טעכטער אומיטום פּראָקלאַמירט, אַז נישט די אויסערלעכע שיינקייט איז דער עיקר, נישט די צייט-מאָדע מאַכט די יידישע טאָכטער שיין, נאָר דאָס אייביקע אידעאַל פונים יידישן צניעות, ווייל פאַלש איז די גימאַכטע גראַציע און נישטיק איז די אויסערלעכע שיינקייט, נאָר אַ ווייב וואָס איז ג-טס פאַרכטיק, זי אַליין איז ווערט גילויבט צו ווערן.

אָבער שוין גרייט זיך יעדער ייד צו צו זיין אינדיווידועלער ריייניקונג, שוין קומען די טעג פון סליחה און כפּרה. דאָס יידישע פאָלק קאָן נאָר דעמאָלט זיין אויפגאַבע אין דער פעלקער-גישיכטע דערפילן, ווען אַלע זיינע גלידער וועלן זיך גיפינען אויף דער הויכקייט פון קדושה און טהרה, פון לעבן-הייליקייט און לעבן-ריינקייט. די הייליקע טעג פון די סליחות ריייניקן דעם ייד צו דעם יום-הדין, צו ראש השנה, אין וועלכן די וועלט ווערט גימישפּט, אין וועלכן יעדער יחיד האָט אָפּצוגעבן אַ דין וחשבון איבער זיין לעבן-וואַנדל אין פאַרגאַנגינים יאָר. ער דערהאַלט נאָך צען טעג צייט, עשרת ימי התשובה, זיך צו באַזינען און צוריק צו קערן צו ג-ט, כדי צו באַקומען אין יום-כפּור די פאַרגעבונג פון זיינע זינד און אַלס נייער און באַנייטער מענטש אַריינצוגיין אין נייעם יאָר.

און דאַן קומט סוכות, דער יום-טוב פון דער דערלייזונג פון וועלט און מענטשן דערמאָנענדיק זיך אָן די ביידלעך, אין וועלכע ס-איז גיזעסן ביים אַרויסגאַנג פון מצרים אונטער דעם שוץ פון ג-ט אַליין, פילט דאָס יידישע פאָלק אָן דעם יום-טוב פון סוכות מיט לויטער דערלייזונג-קלאַנגען פאַר די צוקונפט פון דער מענטשהייט, דעמאָלט ווען אַלע וועלן זיך אייניקן ג-ט אויסצורופן פאַר אַ מלך און פייערן דעם חג הסוכות. פול זענען די הושענות און די הפטורות מיט גאולה-בענקענישן. אין דער האַנד דעם סימבאָל פון אייניקייט, וואָס וועט

הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 49 מתוך 72

הערשן אין דער צוקונפט, וואו שטאַרקייט — לולב — וועט זיך חברן מיט באַשיידנקייט — ערבה — און די גאַנצע מענטשהייט-קולטור וועט זיך געפונען אונטער איין האַרמאָניע: אונטער ג—ט...

און חנוכה, דער יום־טוב פון באַנייאונג, וואָס לע־בט דעם יידישן פאלק זיך מוכר נפש צו זיין, ווען ס־דראָט די געפאַר, אַז זיין הייליקטום וועט פאַר־שוואַכט ווערן פון אומריינע מענטשן און זיין אייביק ליכט, וואָס לייכט פאַר אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט אַלס וועג-ווייזער צו דער אייביקער דערלייזונג, זאָל חלילה פאַרטונקלט ווערן דורך פאַרבלענדעניש מצד וועלכער ס-איז קולטור, וואָס שטייט אין אַן־אַבסאָלוטער סתירה צום יהדות. חנוכה, וואָס צינט אָן אין אונדז דאָס אייביקע ליכט, וואָס שטייגט דאָן העכער און העכער, וואָס ווערט דאָן מער און מער, ביז די פינצטערניש אין אונדז, און אַרום אונדז וועט אין גאַנצן פאַרשווינדן פון דער וועלט און נישט די מאַכט און נישט די קראַפט וועט זיגן אין דער וועלט, נאר ג—טס גייסט, פון וואָס די ערד וועט פול זיין ווי דאָס וואסער פונים ים.

און ווידער קומט אָן אַ טאָג פון באַזינונג איבער אונדזער גורל אין גלות, עשרה בטבת, אין וועלכן טאָג דער חורבן האט זיך אָנגעהויבן צו צייטיקן. נישט נאר דעם חורבן אַליין זאָל דאָס יידישע פאלק געדענקען, נאָר אויך דעם סאַמע אָנהייב, וואָס האט צוגעפירט צום אונטערגאַנג. דעמאָלט ווען די באַלאַגע־רונג אויף ירושלים האט אָנגעהויבן, האט דאָס יידישע פאלק געברויכט צו פאַר־היטן דאָס אומגליק דורך באַזינונג און תשובה און נישט וואַרטן ביז דאָס אומגליק איז שוין דאָ געווען, וואָס האט געמוזט קומען לויט די געזעצן פון דער געשיכטע פונים יידישן פאלק. אַ מאַנונג זאָל דאָס זיין פאַרן יידישן פאלק, אַז שוין אין אָנהייב מוז יעדעס אומגליק פאַרהיטן ווערן און אַז פאַרהיטן קאָן עס אַליין, ווען ס־זאָל נאר וועלן, ווען ס־וועט זיך נאר צוהערן צו דער שטים פון זיין געשיכטע...

און שוין פייערט דאָס יידישע פאלק דעם יום-טוב פון די ביימער, חמשה־עשר בשבט און דאקומענטירט ווידער די באַשאַפנקייט פון דער נאַטור דורך ג—ט, וואָס באַנייט די נאַטור טאָג-איין טאָג־אויס. אָבער דער ייד טאָר קיינמאָל נישט פאַרגעסן, אַז ער האט פליכטן אויך צו דער נאַטור, אַז ער טאָר זי נישט געניסן אַזוי ווי זי וואָלט אים אַליין געהערט. פאַר יעדער הנאה, וואָס די נאַטור שענקט אים, האט ער קודם־כל צו בענטשן דעם באַשעפער און צו געדענקען אָן זיינע מיט מענטשן און צו דערפילן די מצוות פון מעשר, חלה וכדומה. די באַשאַפנקייט פון דער נאַטור - דורך איין באַשעפער פירט דעם מענטש צו דער סאָציאַלער געמיינשאַפט, וואָס איז דער ציל פונים יידנטום. נאר ווער ס־מיינט, אַז די נאַטור געהערט לגמרי אים, איז עגאָאיסטיש, דער מאמין אין אַ באַשעפער פון דער נאַטור, איז סאָציאַל.

און דאַן קומט דער גלות-יום-טוב, פורים, אין וועלכן ס-הערט דעם יידישן פאלק קלאר געמאַכט די געפאַר פון אַסימילאַציע, וואָס דראָט אים אין זיין גלות. שוין האבן די יידן אין אחשוורושס מלוכה געמיינט, אַז דורך אַסימילאַציע וועט זייער גלות־שיקזאַל לייכטער ווערן, איז תיכף אויסגעבראכן דער רויער אַנטי־סעמיטיזם פון אַ המן, וואָס האט געוואלט פאַרניכטן דאָס יידישע פאלק, ביז ס-איז געקומען דער געטרייער ייד מרדכי און צוריק געפירט דאָס פאלק צו ג—ט, דעמאָלט איז שוין דער גורל צוריק געוואָרפן פונים יידישן פאלק, אויף די רשעים און ווידער האט זיך ג—ט באַוויזן אַלס משגיח איבערן יידישן פאלק, אויך אינים גלות. אסימילאַציע באַטייט, זיך אַרונטער שטעלן אונטער דער מאַכט פון דער צייט דאָס יידישע פאלק-מוז נאר די אייביקייט האָבן פאַר זיין וועג־ווייזער...

דאָ האבן מיר דעם גאַנצן ריטם פונים יידישן יאָר, אין וועלכן דאָס יידישע לעבן שפיגלט זיך אָפּ אַזוי בולט און אַזוי שטאַרק, שטראַלן פון דער אייבי־קייט באַלייכטן עס און געשטאַלטן עס צו אַ הימן פאַר ג—ט, דעם באַשעפער, אנטפלעקער און דערלייזער, וואָס האט אויסדערוויילט זיין פאלק פאַר אַ שליח אין דער וועלט־ און פעלקער־געשיכטע. — — —

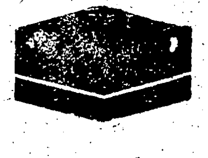

צעטראָגענע שורות

א. י. ליפּמאַנאָוויטש

Ecce homo!

דו ביסט אַזוי קלוג ווי דער טאָג און אַ מושלם אין אַלע מעלות טובות. דו האסט שטודירט כל ערליי וויסנשאַפטן, פון אַלע קוועלן יונגן דער חכמה האסטו דיין ווייטן-דאָרשטן געלעשט. דו קענסט רש שבעים לשונות פון די פעלקער. דו קענסט ווייערע לענדער און געשיכטע. דו קענסט דעם גאָלדענעם ציטער פון יעדן שטערן. דאָס פרומע שאָקלען זיך פון יעדן צאַרטן גראָ־זעלע ביים אָוונט-ווינט. דו קענסט דאָס פאַרטראַכטע קריכן פונים מינוטן אינזעקט און דאָס ראַפּידע פאלן פונים מעטעאָר. אַלצדינג האסטו באַוואוויגן און געמאָסטן, געפאַרשט און געפּראָוווט. נאר דעם מענטש קענסטו נישט...

דו ווייסט, אַז דער מענטש טראָגט אין זיין דנא, שוואַרצן זאַף פון קדמונים-צער און ווייסן שוים אויף זיין אויבערפלאַך, פון ייגגן שטורמישן באַגער און ווילדן פאַרלאַנג.

דו ווייסט, אַז דער מענטש איז די נעסט פון ווייסע מלאכים און די בודע פון בייזע היגט, [illegible] אין אים ברומט דער לייב און דער נאַכטיגאַל זאָגט שירה.

דו ווייסט, אַז אין מענטשן איז געוואַקסן גיין מאָס גבורה און ניין-מאָל"ניין מאָס שוואַכקייט, מענ־לעכער גבורה-שוואונג וואָס דערהויבט זיך, ווי מעכטיקער אַדלער-פלי און האַרציקער פרויען-חן, וואָס שוועבט ווי ווייסע טויבן קעגן דער זון.

דו ווייסט, אַז אין מענטשן-נשמה שעפּטשעט אַ הייליק שטילשווייגעניש פון אַ פאַרבאָרגענים מקדש און הילכט אַ זינדיק נילעכטער און אין זיין מוח וועבט אַ וועב-שטול הויכע מחשבות, דער תהום שלינגט זיי איין און דער תהום שפייט זיי אויס. עולמות ווערן באַשאַפן און עולמות ווערן חרוב.

דו ווייסט, אַז אין מענטשן ברענט אַ הייליק נשמה-ליכט און שפייט אַ וואולקאַן זינדיק לאַווע און אין אים הערסטו דעם ווידוי פון אַ קדוש און דעם צוכוואַלישן גנבער-טאַנץ.

דו ווייסט, ווי אַנ'איינזאַמע נשמה בלאָנדזשעט און לעכצט נאָך אַ חבר'ישער נשמה, ווי דער ערש־טער שוואַלב וואָס גייט זוכן דעם זומער און ווי אַן-ענטוישטער מענטש אַנטלויפט אינים הייליקן בדידות פונים וואַלד.

דו ווייסט, אַז די נשמה איז דאָס ג-טלעכע דינאַמאָ. וואָס טרייבט דעם מענטש, וואָס שטאַנט אין דעם רייסנדיקן שטראָם פון זיין בלוט און דעם שטורם פון זיין מוח, צו זיין די טרייב-כוחות פאַר זיינע טורבינען. ער איז דער אַקומולאַטאָר פון ג—טלעכער ענערגיע און קראַפט

ג—ט!

דו ביסט דאָס בלאָנדזשענדיקע בת-קול צווישן שווייגנדיקע בערג.
דו ביסט דער אונטער-ערדישער ריזלדיקער קוואַל אין דער שטומער ערד.
דאָס פייער אינים רעוואָלוציאָנערן אויפרייס.
דאָס אייז אינים סאָציאַלן סדר.
דו שטייגסט מיטן הייליקן אין די הויכקייטן פונים הימל.
דו נידריקסט מיטן זינדיקן אין די טיפענישן פונים זומפּ.
דו טרייסלסט די מאַסע און פירסט דעם יחיד.
דאָס שיינקייט איז דיין תפארת.
דאָס ליבשאַפט דיין רחמים.
דאָס קל[illegible] דיין דעת.

שפּיל און פאַרבאָרגן שפּרייזטו דורך די טונקעלע שלוכטן פון די געשעענישן פון דער מענטש־הייט. דו אינקאָגניטער בוימייסטער פון דער געשיכטע!

און ליגן וועלט-וועגן אויסגעצויגן ווי סטעגנים איבערן כדור-הארץ, די וועגן פון מעקאַ, פון גאַנ־גיס אין לעניגנראַד און קומען וועט אַ טאָג און אַן-אייזערנע תאַנט. וועט זיי צונויפנעמען ווי אַ סנאָפּ תבואה און אויספלעכטן אַ וועג וואָס פירט צו דיר ה' צבאות.

לערערנס!

געדענקט אייער חוב!

הערט איך צו צו די מיינונגען פון די בית־יעקב־פירער, פון די אַרט. שריפטשטעלער פון אייגענע חברות לערערנס, וואָס ווייזן אָן אויפן גרויסן נוצן פאַר דער בית־יעקב־שול און אַ בליענדן עתיד פון אונדזער ליטעראַטור ווען איר וועט איינפירן

„יידיש לשון"

איינפירן אַנדערע ביכער אויפן יידיש-לימוד איז פשוט זיך קעגנגעשטעלט און חלילה צונישט געמאַכט די גראַנדיעזע פּלענער פון פאַרלאַג „בית-יעקב" צו שאַפן ווייטער פאַר אונדזער אידעע

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אַ מענטש גייט אַוועק - און אַ מענטש קומט...

דערציילונג

פון **אלימלך שטייער**

הײַנט איז עס געשען.

הײַנט האָב איך מיטאַמאָל דערפילט, אַז איך, בלאַנקאַ קאַן, אַ טאָכטער פונים דאָקטאָר יוזעף קאַן, וואָס מ-האָט הײַנט געפירט צו קבורה—בין שוין נישט די זעלבע. אין פּשוטן זין פון וואָרט. עפּיס אַן-איבערברוך אין מײַן אינעווייניק. איך קען מיר גאָר אַליין נישט דערקלערן די סיבה פון דער פּלוצימדיקער איבערקערעניש. זיכער איז עס נישט דער טויט פון טאַטער — כּבוד זײַן אָנדענקען—וואָס האָט אויף מיר נישט איבערגעלאָזט קיין שום אײַנדרוק—און אויך בײַם לעבן האָבן נישט געפילט צו אים קיין שום צוגעבונדנקייט.

יאָ, כ-בין שוין אַזאַ מענטש, כ-קען נישט פאַר מיר אַליין פאַרהוילן דעם אמת, מעג עס מיר אַליין ווייַ-טון ביז די טיפסטע טיפעניש, ס-זענען מיר די חושים צודולט.

וואָס איז געשען? אויגנשײַנלעך גאָרנישט.

און געשען איז דאָך אַ סך.

אַמאָל שלעפּט אַ מענטש אַ גאַנץ לעבן זײַן „וואָגן", די לאַסט, צו וועלכע ער איז אַזוי צוגעשפּאַנט, צי מחמת רגילות, צי מחמת באַקוועמלעכקייט — כאָטש אינעווייניק האָבן זיך שוין באַוויזן שפּאַלטן, כאָטש אַלץ איז שוין אײַגנטלעך אויפגעריסן, כאָטש פונים אַלטן מענטש איז שוין אינעווייניק גאָרנישט פאַרבליבן.

אָבער ער שלעפּט ווײַטער.

וועלכער מענטש נעמט זיך דאָס צײַט און געדולד — אַרײַנצוטראַכטן אין זיך אַליין—אַ שײַנע באַשעפטיקונג! צי טאַקע מחמת פוילקייט, רגילות, צי ליבשאַפט פון אײַגענער באַקוועמלעכקייט—און ענדלעך דאַכט זיך, ס-איז אײנס און דאָס זעלבע; אַלץ דרייט זיך אַרום זעלבן ראָד.

ווײַט מין אַזוי אַ לעבן-לאַנג אין יאָך פונים אַלטן מענטש—ווייענדיק אַליין שוין גאָר אַ נײַער מענטש ביז ס-קומט אַמאָל אַ קלייניקייט.

טאַקע גאָרנישט מער ווי אַ קלייניקייט. און אַלץ ווערט איבערגעקערט „מיטן קאָפּ אַראָפּ און די פיס אַרויף"...

בײַ אַ פרעמדן, זעט עס אויס דאָס גאַנצע געשעעניש מישטיינס-געזאָגט — נאַריש און לעכערלעך—און אפשר איז עס טאַקע אַזוי.

און דאָך איז עס דער גורם, וואָס דער מענטש טוט זיך פּלוצים אַ שאָקל-אָפּ, ווערט אַן-אַנדערער, דאָס אַלץ וואָס האָט אין אים אַ לעבן-געדרימלט, קומט צו אַנטפּלעקונג—און אַ נײַער מענטש איז געבוירן געוואָרן.

און מענטשן וואונדערן זיך, שאָקלען מיט די קעפּ. גײַ דערקלער זיי עפּיס — וועלן זיי דיך אויסלאַכן, אָדער גאָר, מאַכן ערנסט-פאַרזאָרגטע פּנימער און ווײַזן אויפן שטערן—„משוגע".

און נאָך כאַראַקטעריסטישער איז—אַז זאָגאַר ער האָט נישט אין שוין געבוירן און מע ווייסט נישט ווי-אַזוי צו מאַכן דעם ערשטן שריט אינים נײַען לעבן, וועלכעס איז דאָך ביז איצט אומבאַקאַנט, דאַן כאַפּט מען זיך אָן על-פּי אינטואיציע און אַזעלכע קלייניקייטן וואָס קומען אונטער דער האַנט — און זיי פירן שוין אומבאַוואוסטזיניק כּמעט אויפן ווײַטערן וועג...

און דאָך רעגירן אין לעבן אַזעלכע קלייניקייטן, וועגן וועלכע אונדזערע פילאָזאָפן האָבן נישט געחלומט.

און וואויל דעם מענטש וואָס ס-פאַלט אין זײַן חלק — אָדער אפשר ווי צו אים...

בכל-אופן האָבן נאָך קיין שום גראָבע ביכער אָדער קלוגע רעדיס קיינמאָל אין דער וועלט נישט געמאַכט דעם מענטש אַנדערש.

נאָר אַזעלכע מילבן-דערשײַנונגען, אַזעלכע „לעכערלעכקייטן" ווי ס-זאָגן די „קלוגע קעפּ" פון הײַנטיקן מאַשינאַוון יאָרהונדערט.

צו וואָס זיך אַרײַנלאָזן אין אַזעלכע רײַכע „פילאָזאָפיעס"? כ-בין זיך מודה ס-איז נאָר מחמת דעם, ווײַל כ-שעם זיך עפּיס צו צו גיין צו זיך אַליין, כ-פיל זיך עפּיס אומבאַקוועם — אפילו ווען כ-וויל עס אין מײַן טאָג-ביכל, קלאָר שטעלן פאַר מיר אַליין. בײַ מיר איז אַזאַ „דערשײַנונג" וואָס ענדערט אַ מענטש געווען—אַ „צילינדער".

אַ פּשוטער, שוואַרצער גלאַנציקער „צילענדער"-הוט. אָבער לאָמיר צוגיין כּסדר, לאָמיך אַלץ קלאָר מאַכן, קודם-כּל פאַר זיך אַליין.

—מײַן טאַטע יוזעף קאַן, אַ דאָקטאָר מעדיצין מיט אַ גוטן ייִדישן נאָמען און נישט מער. מער האָט אים מיט ייִדן נישט פאַרבונדן, אַן-אַסימילאַטאָר פון אַלטן טיפּ, נישט מחמת איבערצײַגונג, נאָר פּשוט אָן שום שייכות מיט ייִדישער סביבה פון דורותדיקער פאַרפרעמדקייט. און דאָך זײַנע פּאַציענטן זענען ס-רוב געווען ייִדן.

איך פלעג זיך נייגעריק צוקוקן צו זיי, ווען זיי פלעגן זיצן אין די אויסגעריבענע פּלושענע פאָטעלן אין וואַרטע-צימער, אַזעלכע שטילע, אײַנגעהאַלטענע מיטן קאַפּעלוש אין האַנט, מיט צופלויגענע בערד און נישט פאַרשטאַנען סאָרע שייכות איך האָב מיט זיי.

און דער טאַטע פלעגט רעדן דײַטשמעריש, שרײַבן לאַנגע ווײַסע צעטלעך, און מיט אַ מיד קול איבערחזרן די סטערעאָטיפּישע פּסוקים: „אומבאַדינגט דרײַ קאַפּע-לעפלײַן, דרײַ מאָל אין טאָגע... אומבאַדינגט..."

נאָר איינמאָל אין יאָר אין יום-כּפּור, פלעגט מיך דער טאַטע מיטנעמען אין דער אַלטער שול. דעמלט פלעגט ער אַרויסגראַבלען פון דער שאַנק עפּיס אַ ייִדן געפלעקט שאַליקל, אַ פאַרשטויבטן סידור מיט פּוילישן טײַטש, וואָס האָט געהאַט אונטערגעשטראָכענע שורות, בירושה אַ פּנים, און אַ האַרטן שוואַרצן „צילענדער". און איך האָב עפּיס דעם טאָג פײַנט באַקומען.

און אַלץ צוליבן צילינדער. ס-איז אַן-אמת, כ-ווייס נישט פאַרוואָס.

כ-בין דעמלט נאָך געווען אַ קינד, אָבער דער שוואַרצער גלאַנציקער הוט—האָט מיר עפּיס אויסגעזען צו זײַן דער סימבאָל פון חלום שקר און אינערלעכער פאַלשקייט.

*

אט זעט אַ גלאַנציקע פאַרשטייפטע אויסשטעלונג, וואָס שימערט מיט פאַלשע פײַערלעכקייט און אינערלעכער הוילקייט.

אַ סימבאָל איבער אַלע סימבאָלן!

און וואָס ווײַטער האָט זיך אין מיר דאָס משונהדיקע „געפיל" פאַרשטאַרקט. און איבעריק, ווען כ-האָב זיך אין לעבן באַגעגנט מיט אַזאַ באַבלימלטן שקר, מיט אַזאַ געקראָכמאַלט אויסגעצאַצקט גאָרנישטקייט, מיט אַזאַ אויסשטעלונגס-רעקלאַמע—פּאַטעטישקייט אָן נשמה—איז אין מיר לויט עפּיס אַ וואונדערבאַרע אַסאָציאַציע אַרויפגעשווימען—יענער „צילענדער"-הוט פון מײַנע יוגנט-זכרונות. און דערנאָך זענען געקומען עפּיס אַנדערע טעג.

כ-געדענק אַלץ ווי אין אין חלום.

איינמאָל בײַ נאַכט האָט מען בײַ אונדז אויסגעהאַקט אַלע שויבן. ס-איז פאַרגעקומען אַ שטיקל פּאָגראָם אויף ייִדן — און אונדז האָט מען עס אַ פּנים אויף אַזאַ אופן געוואָלט דערמאָנען אין אונדזער „ייִדישקייט" מישטיינס-געזאָגט...

דער טאַטע איז דעמלט — אַ צײַט אַרומגעגאַנגען צוקאַכט — איז מיט איין מאָל געוואָרן עלטער און גרויער.

און באַלד צומאָרגנס איז מײַן ברודער, גענעך אַ ייִנגער סטודענט, וואָס איז ביז דעמלט געווען אַזוי אָפּגעריסן פון ייִדן ווי מיר אַלע—פּלוצים אַהיימגעקומען מיט עפּיס אַ שפּילקע אין לאַץ און ערקלערט פײַערלעך אַז ער איז מהיום והלאה אַ ציוניסט.

דער טאַטע האָט גאָרנישט געזאָגט—בלויז זײַן שטוב איז פון דעמלט אָן געוואָרן נאָך מידער און אויסגעלאָשענער, ווען ער האָט איבערגעחזרט אין וואַרטע-צימער זײַן סטערעאָטיפּישן—„אומבאַדינגט, דרײַ קאַפּע-לעפלײַן, דרײַ מאָל אין טאָגע—אומבאַדינגט..."

און פון יענעם טאָג אָן זענען צו אונדז אַרײַנגעקומען כּמעט טעגלעך אַ כאַפּטע ייִדיש ייִנגוואַרג מיט הויכע טשופּריבעס האָבן געזונגען לידער און געפירט הייסע וויכּוחים. צווישן זיי איז געווען איינער אַ געהויקערטער בחור, אַ העברעישער לערער אַראָנזאָן, וואָס פלעגט רעדן אַזוי פּאַטעטיש ווי אַ פּרעדיקער.

— אונדזער לאַנד איז אין אונדזערע הענט, די בעסטע ייִדישע זין, די בלום פון ישראל, בויען עס מיט זייער שווייס און בלוט...

— שווייס און בלוט...

כ-ווייס נישט פאַרוואָס—וואונדערלעך, ווי די ווערטער פלעגן מיך דערמאָנען אינים טאַטנס שמאָלינקע רעצעפּטן און אין זײַנע סטערעאָטיפּישע פּסוקים:

„—אומבאַדינגט דרײַ קאַפּע-לעפלײַן, דרײַ מאָל אין טאָגע—אומבאַדינגט..."

און מערקווירדיקער ווײַזט האָב איך מיר נישט געקענט פאַרשטעלן דעם געהויס

הודפס מתוך הארכיון היהודי

יקערטן העברעאישן לערער אַראָנזאָן אַן אַ צילענדער אויפן פּליכאַוואַטן קאָפּ.
אַ משוגענער אזאַ.

טיילמאָל האָב איך גילאַכט דערפון—און טיילמאָל האָט עס מיר ווי גיטון.
ווייל אין די טיפענישן פון מיין האַרץ האָב איך זיך באַשולדיקט אַז כ-בין אַזאַ
ציגיקערן און אַ דורכגיפוילטע נשמה — וואָס איז אומצוטריטלעך פאַר די אַלע
דערהאַבינע הייליקייטן.

און אפשר איז עס גיוועזן צוליב דעם, וואָס די צושריגענע יוגנט מיט אויס-
גיקלוגלטע לאָזונגס-ווערטער—האָט מיר אויסגיזען אַזוי אומנאַטירלעך, אז
יענע יידן פון מיין טאַטנס קאַבינעט זענען גיוועזן אַזעלכע אַנדערע און אַזעלכע
ווייטע?

די אַזוי גיפונט מין דעם וועג צו זיי, און דורך זיי צו יידישע הייליקייטן,
— יידישע אידעאַלן?

און צו דעם האָב איך פון דעמלט אָן גישטרעבט מיט מיין האַרץ און נשמה.
אבער, גאָט אין הימל, אידעען קען מען אַריינפלאַנצן נישט דורך דיקע ביכער
און נישט דורך קלוגע רעדעס.

האָב איך אבער ווייטער גישלעפּט דעם אַלטן וואָגן פון מיין אייגינעם „איך",
וואָס איז שוין גיוועזן אַזוי אַדורכגילעכערט, אַזוי צוקאַטיוועט „אַן הענט און
אַן פיס".

און גיוואַרט אויף דעם „עפּיס", וואָס זאָל אין מיר אַרויסרופן דעם נייעם
מענטש, וואָס דרימלט אין מיר.

אַמאָל קען מען אויף דעם וואַרטן אַ גאַנצן לעבן. ביי מיר איז גישען אַנדערש.
מיין ברודער גינעק איז באַלד דעמלט, אַוועק ערגיץ אין אַ קאָלאָניע, זיך
לערנען פעלד-אַרבעט אָפּצופאָרן קיין ארץ-ישראל.

און דערנאָך האָט אויפגיהערט פון אים קומען ידיעות.
שפּעטער האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז ער האָט חתונה גיהאַט, גיוואָרן אַ
„באַלעבאָס" און איז אָנגישטעלט ערגיץ אין אַ טאַרטיק.
ס-זענען אַוועק יאָרן.

און ערשט היינט האָב איך אים ווידער דערזען.
ער איז גיקומען צום פאָטערס קבורה, און מיט זיין קומען איז מיט מיר „דאָס"
משונהדיקע גישען.

כ-האָב מיטאַמאָל דערזען אַ דיקלעכן מאַנטשן מיט צוגאָסינע וואַסערדיקע אויגן
און אויפן קאָפּ האָט ער גיטראָגן אַ שוואַרצן גלאַנציקן צילינדער.

ווען מיר זענען גישטאַנען אויפן בית-הקברות און יידן האָבן גיטומלט, גיקלאַפּט
מיט פּושקיס, גלייך ווי ס-וואָלט דערביי גיוועזן אַ שטיקל נקמה-גיפיל, וואָס
דאָס אייביק-פאַרהעמערטע הויז פון דאָקטאָר קאָן מיט די ווייס-פּאַקוסירטע
טירן און גיהיבלעוועטן גאַניקל—איז היינט פאַר זיי גיוואָרן הפקר-פּיעטרישקע,
בין איך אַזוי גישטאַנען, גיזען ווי די מענטשלעכע פּאַרע איז גיבליבן שטיין
אין גיפּרוירינים דרויסן און גיהערט ווי דער שמש מיט דער צופלאָסינער
באָרד האָט גיזאָגט „צום אָנדענקן פון דער נשמה פון יוסף בּ״ר שמעון" האָב
איך זיך אויפגיהויבן און אַנטלאָפן. און אַ גאַנצע נאַכט צווישן די ספּאַזמאַטישע
ילְלוֹת פון מיין מוטער אין דער פלאַסק פון אויסגיגאָסן וואַסער—
האָט זיך מיר גיחלומט אַ גרויסער צילענדער-הוט.

בלויז די פּנימער האָבן זיך גיביטן.
אַמאָל איז עס גיוועזן, מיין טאַטע אין שול יום-כפור און גישריבן לאַנגע
שמאָלינקע רעצעפּטן: „אומבאַדינגט דריי קאַפּע-לעפליין דריי מאָל אין טאָגע..."
און אַמאָל איז עס גיוועזן דער הויקערדיקער העברעאישער לערער אַראָנזאָן:
„—אונדזער לאַנד, שוויס און בלוט... בלויז פון אונדזער יוגנט.."
און צום סוף איז עס גיוועזן מיין ברודער מיט די צופלאָסינע וואַסערדיקע
אויגן, וואָס האָט נאָך גיזאָגט קדיש נאָכן שמש—„זאָל זיין גיהייליקט.."
אַלע, האָבן זיי גיטראָגן אַ גרויסן שוואַרצן גלאַנצינדיקן צילענדער-הוט. און
ווע כ-בין אויפגישטאַנען אין דער פרי--בין איך גיוועזן אַ נייער מענטש.

אַוודאי וועט עס אויסזען לעכערלעך, אומפאַרשטענדלעך. אפשר וועלן עס קענען
דערקלערן די מאָדערנע טעאָריע-מאַכערס טון דער היינטיקער צייט, וואָס
לערנען אַריין פּסיכאָלאָגישע פּשטלעך און מענטשלעכע חלומות.
אפשר וועלן זיי גיפונין דעם צוזאַמינהאַנג. און אויב אַזוי—
דאַן אפשר וועלן זיי קענען דערקלערן – אויך אַלץ דאָס, וואָס מיט מיר איז
ווייטער פאָרגיקומען.

אפשר וועלן זיי קענען דערקלערן, פאַרוואָס פאַרטאָגס ווען כ-האָב זיך אויפ-
גיכאַפּט איז מיר מיט אַמאָל גיקומען אויפן זכרון יענער אָרימער שוסטער פון
שול-געסל, וועלכן כ-האָב איינגאַנצן גיזעען איינמאָל אין מיין לעבן.

כ-בין אַמאָל גיגאַנגען פון גלייטש, האָט זיך מיר אַ שיך צוריסן, האָט מיך אַ
חברטע אַריינגיפירט אין אַן-איינגיפאַלן הייזל צו אַ יידישן שוסטער, וואו די
פענצטער זענען גיוועזן פאַרקלאַפּט מיט ברעטער.

אבער אַזוי נאָר ווי כ-בין אַריינגיקומען בין איך צוריק אַנטלאָפן—אַ גרויל האָט
מיך אַרומגיכאַפּט פון די מרה-שחורהדיקייט—בין איך איצט דאָרט אַוועק.

דער אַלטער שוסטער איז גילעגן אין בעט. אין שטוב איז גישטאַנען אַ
קעלט, ס-האָט זיך אַרומגיבלאָנקיט אַ האַלב-משוגענע טאָכטער ווי אַ חורבה מיט
צופלאָשיטע האָר. און מיטאַמאָל האָב איך עפּיס אין מיר דערפילט. האָב איך
אַראָפּגיוואָרפן דעם מאַנטל, איינגיהייצט, כ-האָב זיך אַרומגיפאַריט, צעהאַקט
האָלץ, אָפּגיוואַשן אַלץ אַרום.

און ווען כ-האָב דעם אַלטן צוגיטראָגן דאָס גיקעכטס, האָט ער גיעפנט די
האַלב-בלינדע אויגן.

— ווער איז?

— אַ „יידישע טאָכטער!"

און אין יענער רגע איז אין מיר אויפגיגאַנגען אַ גיוואַלטיקע ליכטיקייט, וואָס
האָט זיך גישטייגערט און גישטייגערט.

זאָלן די „חכמים" שאָקלען מיט די קעפּ, איך פיל די ליכטיקייט אין מיר, אין
יענער מינוט איז אין מיר גיבוירן גיוואָרן דער נייער מענטש, וואָס איז דאָרט
יאָרן-לאַנג גילעגן באַהאַלטן.

הונדערט און איינס...

פון ד"ר שלמה ערמאַן

פון אונדזער מוטער שרה, דערציילט אונדז די מסורה, אַז דאָס שענסטע איז
גיוועזן, דאָס ווען זי איז אַלט גיוועזן הונדערט יאָר, איז זי נאָך אַזוי
ריין גיוועזן פון חטאים ווי צו צוואַנציק יאָר.

אויך די טעכטער פון אונדזער מוטער שרה, וויל איך דאָס זעלבע זאָגן צום
הונדערטסטן נומער „בית יעקב" און ווינטשן מזל-טוב: בת ק׳ כבת כ׳!
יעדע באַוועגונג, ווען זי צוואַקסט זיך אין ברייטן פאַרנעם, איז זי אויס-
גישטעלט אויף דער גיפאַר צו פאַרלירן אַ ביסל פון איר עכטקייט און ריינ-
קייט.-דאָס ווערן פּראָפּאַגאַנדיסטיש און יאָגן זיך נאָך פּאָפּולאַריטעט, פירט אַ סך
מאָל זיך אָפּצוזאָגן פון די אידעאַישע פּרינציפּן. אבער ב"ה, אַז ביי דער בית-
יעקב-באַוועגונג איז נישט דער פאַל. מיט דערזעלבער ענערגיע און מסירת-
נפש, וואָס פרוי שענירער האָט אָנגיהויבן איר אַרבעט פאַר אונדזער חינוך-
הבנות, מיטן זעלבן ברען און גיטריישאַפט ווערט זי ווייטער גיפירט. אויף
איר קען מען מיט רעכט זאָגן: בת ק׳ כבת כ׳.

דורך די הונדערט נומערן „בית-יעקב" איז דער רעדאַקציע גילונגען, אויס-
צופירן דעם גידאַנק פון אונדזערע חכמים, וואָס זאָגן, עס איז אַ חילוק „צי
מע לערנט הונדערט מאָל אָדער צי מע לערנט עס הונדערט און איין
מאָל. ביי הונדערט מאָל לערנען קען מען נאָך פאַרגעסן, אבער נאָך הונדערט
און איין מאָל קען מען שוין נישט פאַרגעסן". דער בעל-שם-טוב זאָגט דערויף
„ווען צו הונדערט מאָל לערנען, גידענקט מען דערביי איין מאָל אין דעם
איינציקן בורא-עולם, דעם „נותן התורה" דאַן בלייבט שוין די תורה ביים
לערנער אומפאַרגעסלעך.

זאָל-זשע השי"ת טאַקע העלפן, אַז ביי דעם הונדערטסטן יובל-נומער זאָל
אייך באַהערשן דער גידאַנק פון הונדערט און איינס. דער הויכער רעיון פון
„בית יעקב", וואָס איר פאַרשפּרייט אין דער יידישער וועלט, זאָל אַלץ ווייטער
גיפינין נייע אָנהענגער און מיטהעלפער!

פראַנקפורט, טבת תרצ"ג.

גידענק יעדן פרייטיק פאַר ליכט-צינדן
אין דער פּושקע פון
ישיבת-חכמי-לובלין!

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פון אַ רייזע אין סאָוויעט־רוסלאַנד

— רויטע דיפּלאָמאַטן — היינץ נוימאַן — קאָמאינטערן —
— קרבנות — בעסעדאָווסקי — דיפּלאָמאַטישע פּאָליציי —
— רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור — דער רויטער גן־עדן —

[א]

מיר פרעמדע האָבן אָבער גיפילט, אַז אויף דעם דאָזיקן אָרט, ליגט באַגראָבן אַ שטיק וועלט־גישיכטע. צום לעצטן מאָל האָבן מיר גיוואָרפן אַ קוק אויף דעם גלאַטיקן פּנים פונים טויטן לענין, וואָס די דאָקטוירים האָבן אַזוי גוט פאַרשטאַנען, אים קינציק איינצובאַלזאַמירן און ביז אויפן היינטיקן טאָג צו קאָנסערווירן — און שטיל און פאַמעלעך זענען מיר אַרויס פון דעם קאַלטן קבר... ס'האָט קיינער נישט גירעט, יעדן האָט באַרירט די נאָענטקייט פונים טויט. — ווען מיר זענען גישטאַנען אויפן רויטן פּלאַץ האָבן מיר שוין ווידער גיזען וואַרטן טויזנטער מענטשן, אויסגישטעלטע שורות־ווייז. וואָרום אין יענים טאָג האָבן זיך אין מאָסקווע צונויפגיטראָפן דעליגאַציעס פון פאַרשידענע פעלקער און שבטים, מיר האָבן גיזען טאַטערן, קירגיזן, וואָלגע־דייטשן, טוגוזן, קאַווקאַזער, בוריעטן און בוכאַרן. אויך קינדער־גרופּעס, אויסגישטעלטע אין רייען, זענען גישטאַנען מיט רויטע פאַנען אין די הענט, און גיוואַרט אויף דער רגע צו קענען זען דעם טויטן „איליטש". אין דער טשעקע האָבן מיר דערנאָך גיוואָר גיוואָרן, אַז די מאַסן קומען נישט פריוויליק, די צענטראַלע לאָזט אַרויס שטרענגע באַפעלן, און פון צייט צו צייט מוז יעדע אָרטשאַפט אין יעדע פּראָווינץ שיקן אַ צאָל דעליגירטע קיין מאָסקווע, כדי צו בעזוכן לענינס קבר, און אָפּצוגעבן כבוד דעם פירער פון די באָלשעוויקעס... אַזוי מאַכן די קאָמוניסטן מיט דעם בר־מינן פון לענין רעקלאַמע און פּראָפּאַגאַנדע פאַרן באָלשעוויזם...

צווישן די אויסלענדישע קאָמוניסטן וואָס האַלטן זיך אויף אין מאָסקווע זענען פאַראַן אַ סך דייטשן. קאָמוניסטן וואָס האָבן צוליב פאַרשידענע פאַרברעכנס גימוזט אַוועק פון דייטשלאַנד, און אין סאָוויעטן־לאַנד גיפינען אַ מקום מקלט. אַ טייל באַקומט אַרבעט, דער רוב דרייט זיך אָבער אַרום שלינג און שלאַנג, און האַלט זיך אויף אין עמיגראַנטן־היים. דאָרט וואוינען אויך אַ סך „ווילדע". דאָס הייסט, פאַרשוינען, וואָס אויף קיין פאַרדינסט האָפן זיי שוין נישט, אָבער צוריק־פאָרן קיין דייטשלאַנד קענען זיי אויך נישט וואָרן דאָרט וואַרט אויף זיי אַ שווערע שטראָף. — דאָס עמיגראַנטן־היים ווערט אויסגיהאַלטן פון „קאָמאינטערן" פון דעם „קאָמוניסטישן אינטערנאַציאָנאַל" און פון „מאָפּר" דאָס הייסט פון דער „אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער־הילף" די ערשטע צייט האָב איך וויניק גיוואוסט פון די סודות אין עמיגראַנט־היים און פון די סודות אין קאָמאינטערן. מיר האָבן פאַרגעסן, אַז מיר „זענען" קאָמוניסטן און אַז פאַר אונדז שטייען אָפן אַלע טויערן פון דער סאָוויעטישער וועלט...

[ב]

אויך מיינע פריינט וואַלשט און דיטמאַר האָבן נישט גיקלערט זיך צו באַקענען מיט די דאָזיקע ערטער. דעם דריטן טאָג נאָך דעם ווי דיטמאַר איז גיקומען, האָט ער צו אונדז גיזאָגט, אַז מיר דאַרפן זיך צו דערנענטערן צו די דייטשע קאָמוניסטן וואָס וואוינען שטענדיק אין מאָסקווע, וואָרן מע וועט אונדז חושד זיין, אַז מיר האַלטן זיך פון דער ווייטנס, און אַז מיר טון דאָס מיט אַ באַשטימטער כוונה. חוץ דעם וועלן מיר נאָך דאַרפן זייער טובה ביים אויספירן פון אונדזערע פּלענער. דער וועג צו דער סאָוויעטישער מלוכה, און צום קרעמל, [דאָס שלאָס וואו ס'האַלטן זיך אויף די קאָמוניסטישע הויפּט־טוערס] פירט איבער דער דייטשער סעקציע און איבער דעם „קאָמאינטערן" און מיר טאָרן אויך נישט פאַרגעסן, אַז מיר זענען איצט שוין נישט קיין פּריווילעגירטע סטודענטן, נאָר פּשוטע פּראָלעטן, וואָס זענען גיקומען צו גאַסט צו די באָלשעוויקעס. די הוצאות אין מאָסקווע זענען גיווען זייער גרויס, יעדער טאָג האָט גיקאָסט אַ תהום מיט געלט, און אָן פרעמדער הילף וועלן מיר נישט קענען לעבן. האָבן מיר זיך אַזוי אַמאָל אין דער פרי, גילאָזט צו דער גרויסער גיביידע פונים קאָמוניסטישן אינטערנאַציאָנאַל, וואָס שטייט אין שכנות פונים קרעמל

דער קאָמאינטערן איז די סאַמע וויכטיקסטע אינסטיטוציע פאַר דער באָלשעוויזאַציע פון דער גאַנצער וועלט, און אירע אַגענטן אַרבעטן אין אַלע לענדער. דער קאָמאינטערן איז פעסט פאַרבונדן מיט דער סאָוויעטישער מלוכה, די וויכטיקסטע מיטגלידער פון דער סאָוויעט־מלוכה זענען אין דערזעלבער צייט אויך מיטגלידער פון קאָמאינטערן, און דער דאָזיקער איז דער גענעראַל־שטאַב פון דער וועלט־רעוואָלוציע...

דער קאָמאַנ ער באַשטייט פון אַ גאָר גרויסער צאָל אָפּטיילונגען, דאָס וויכטיקסטע אַמט, איז דער סעקרעטאַריאַט, דער דאָזיקער איז איינגיטיילט אין אַ גרויסער גרופּע פון נאַציאָנאַלע סעקציעס. די איינצעלנע סעקציעס פאַרמיטלען דעם גאַנצן פאַרקער צווישן די קאָמוניסטישע פּאַרטייען פונים אויסלאַנד און דער סאָוויעטישער מלוכה. נישט־קאָמוניסטן, און פרעמדע וואָס קומען קיין רוסלאַנד, האָבן נישט קיין שום צוטריט צום קאָמאינטערן. פאַר אַ „בורזשואַי" איז סיי דער קאָמאינטערן סיי דאָס עמיגראַנטן היים און סיי די פּאָליטישע פאַרוואַלטונג, אַ שטרענג פאַרשלאָסענער בעצירק... זיי טאָרן דאָרט די שוועל נישט אַריבערטרעטן. און אפילו מיר, מיטגלידער פון דער דייטשער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, האָבן אויך באַלד גיוואָר גיוואָרן ווי שווער ס'קומט אָן אַריינצוטרעטן אין זייערע פיר אייזן...

ביים גרויסן טויער פון הויז, איז אונדז אַ קעגן גיקומען אַ שומר, ער האָט פון אונדז פאַרלאַנגט אַ „דורכלאָז־פּאַפּיר". קיין „דורכלאָז־צעטל" האָבן מיר נישט גיהאַט, מיר האָבן אים גיענטפערט, אַז מיר ווילן אומבאַדינגט אַריינקומען צו דער דייטשער סעקציע. האָט טעלעפאָנירט צו דער דייטשער סעקציע און און מודיע גיווען וועגן אונדזער בקשה און גיזאָגט אונדזערע נעמען. מיר האָבן לאַנג גימוזט וואַרטן, און דערנאָך באַקומען אַ דורכלאָז־צעטל דאָרטן זענען גיוועזן אויפגישריבן אונדזערע נעמען, און די צייט פונים אַריינגאַנג און די נומער און אָפּטיילונג פון דער דייטשער סעקציע. באַגלייט האָט אונדז אַ „כאַווער", ביים סוף פון לאַנגן קאָרידאָר, האָט ער אונדז גיהייסן גיין גלייכאויס. מיר האָבן זיך אָבער פאַרבלאָנדזשעט און גיגאַנגען אַ שטיקל צייט דורך די לאַנגע גענג, וואָס אויף זייערע הויכע ווענט זענען גיהאַנגען בילדער פון לענין און פּלאַקאַטן מיט פאַרשידענע רעוואָלוציאָנערע לאָזונגען. לסוף האָבן מיר גיזען אַ טיר מיט דער פירמע „דייטשע סעקציע, כאַווער היינץ נוימאַן, אַריין גיין איז נאָר דערלויבט נאָך אַ פריערדיקער מעלדונג ביים סעקרעטאַר".

אַ יונג שרייבערל האָט אונדז זייער פריינטלעך מקבל־פּנים גיווען. מיר האָבן נאָך עטלעכע מינוטן גימוזט וואַרטן, די טירן פון די קאַנצלייען זענען גישטאַנען אָפן, האָבן מיר דערווייל גיהאַט גילעגנהייט צו זען וואָס דאָרטן טוט זיך. צען אָדער צוועלף סטענאָטיפּיסטקעס האָבן גישריבן, עמיץ האָט דיקטירט, מיר האָבן גיהערט איינצעלנע אָפּגיריסענע זאַצן פון ידיעות וועגן דעם מצב פון דער דייטשער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, און איבער די נויטיקייט צו פאַרשטאַרקן די רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדע אין די דייטשע פאַבריק־שטעט. עפּיס אַ דייטשער „כאַווער" האָט דאָס דיקטירט מיט אַ מאָנאָטאָנער שטים...

[ג]

צום סוף איז אַריינגיקומען היינץ נוימאַן. איך האָב שוין אין בערלין וועגן אים אַ סך גיהערט, און גיוואוסט, אַז ער איז ביי סטאַלין אַ גאַנצער חשוב. סטאַלין האָט נוימאַנען איבערגיגעבן שווערע מיסיעס אין עסטרייך און דייטשלאַנד. אין די יחידי־סגולה קרייזן פון די קאָמוניסטן האָט מען אַ סך גישמועסט וועגן דער גרויסער קאַריערע פון דעם יונגן גיליבטן פון סטאַלין... נוימאַן איז גיווען שלאַנק און מאָגער, ער האָט גיהאַט גיפּילניוועטע הענט און גיגאַנגען אין אייניפאַכע מאַלבושים. מע האָט אים גיקענט האַלטן פאַר אַ יונגן ביוראַליסט וואָס האָט זיך מיט דער צייט אַרויפגיאַרבעט. — איך האָב אים גישאַצט פאַר 23 יאָר אַלט. צוערשט האָט ער זיך נאָכגיפרעגט וועגן אונדזער נסיעה־פּלאַן, און אַרויסגיוויזן אַ סך פאַרשטענדיניש, ווען ער האָט גיהערט, אַז מיר וואוינען אין דער מאַלאַיאַ־בראַנאַיאַ, און אַז צוליב דעם יקרות אין מאָסקווע האָבן מיר שוין באַלד קיין געלט נישט, האָט ער אונדז גיהייסן, דערווייל וואוינען, אין עמי־

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 53 מתוך 72

גראַנט־היים, מיר וועלן דאָרט טרעפֿן אַ סך דײַטשע „כאַווייריט" און זיך דאָרט פֿילן ווי אין דער היים. מיר האָבן מספּים גיווען צו נוימאַנס פֿאָרשלאָג, מיר האָבן זיך גיפֿרייט, וואָס מיר וועלן קענען שפּאָרן אונדזער ביסל געלט, זיך באַקענען מיט די דײַטשע „כאַווייריס" וואָס האַלטן זיך אויף אין מאָסקווע, און אין דער זעלבער צײַט קענען קומען אין קאָנטאַקט מיט די סאָוויעטישע מלוכה־לײַט.

נוימאַן האָט אונדז אויך באַקענט מיט „כאַווער" דראַטשמאַן, דער דאָזיקער האָט אונטער זיך גיהאַט די פּאָסט פֿון דער דײַטשער סעקציע, ער האָט אַלע בריוו פֿון דער סעקציע „באַרבײַט" און אָוועקגישיקט קיין בערלין. עטלעכע טעג דערנאָך בין איך ווידער גיווען אין קאָמאַנטערן. נוימאַן האָט מיר דער־ציילט, אַז לכּבֿוד די דײַטשע געסט, וואָס זענען גיקומען קיין מאָסקווע צום „ספּאָרט־אינטערנאַציאָנאַל", און וואָס פֿאָרן באַלד צוריק קיין בערלין — וועט אָפּגיהאַלטן ווערן אין עמיגראַנט־היים אַ גרויסע פֿײַערונג, פֿאַרבעט ער מיך און מײַנע פֿרײַנט צו דער דאָזיקער שׂמחה. חוץ דעם האָט מיר נוימאַן גיגעבן אַ צעטל אויף דרײַ בעטן אין עמיגראַנט־היים, און מיר צוגיזאָגט זיך באַלד אומ־צוקוקן ווי עס גייט אונדז אין „היים", און ווי ס'לעבט זיך אונדז דאָרט.

מיר האָבן אונדז גימאָלדן בײַם קאָמענדאַנט פֿונעם „היים". דאָס הויז איז גי־שטאַנען אין מזרח־זײַט פֿון שטאָט אין אַ שיינער שטילער געגנט. דער וועג פֿון „מאַלאַיאַ בראָנאַיאַ" ביז צו „וואָראָנצאָווע פּאָליע" איז גיווען אַ ווײַטער, נאָר מיר האָבן גיהאַט צײַט און זיך גיפֿרייט צו זען אַ גרויסן טייל פֿון מאָסקווע. דער קאָמענדאַנט איז גיווען אַ פּאָלאַק, ער האָט גירעדט אַ ביסל דײַטש. ער איז גיווען אַ בייזער און נישט זייער קיין איידלער מענטש, און פֿון די דײַטשע קאָלעגן בין איך גיוואָר גיוואָרן, אַז דער „פּוילישער קאָמענדאַנט" איז אַ שפּיצל, אַן אַגענט פֿון דער טשעקאַ אַ גיהיימער מיטאַרבעטער פֿון דער פּאָלי־טישער פּאָליציי... אין איינעם פֿון די גרויסע שלאָף־זאַלן האָט מען אונדז צו־גיוויזן דרײַ בעטן. די שטובן זענען גיווען פּשוטע אָבער ריינע. אין דער מיט איז גישטאַנען אַ גרויסער טיש. נאָר דער רובֿ „כאַווייריס" זענען ליבער גיזעסן אין לייען־זאַל אָדער אין דרויסן אינעם פּאַרק, וואו ס'זענען גישטאַנען עטלעכע בענק. אין דער פֿרײַ האָט זיך יעדער גיבראַכט זײַן פּאָרציע קאַווע, ברויט מיט פּוטער. מיטיק האָט זיך דער עולם פֿאַרזאַמלט אין די צוויי גרויסע עס־זאַלן, וואו מע האָט נאָך גיזען סימנים און שפּורן פֿון זייער געוועזענעם בעל־הבית, אַ רײַכן גראַף... שווערע לײַכטער און ליוסטערס זענען אַראָפּגיהאַנגען פּונים בעליק, און גיגלאַנצט אין שײַן פֿון דער זון וואָס איז אַרײַן דורך די אָפֿענע פֿענסטער. אויף די ווענט זענען גיהאַנגען, שטאָט די אַלטע פּאָרטרעטן פֿון גראַף און גראַפֿין, די בילדער פֿון מאַרקס, ענגלס, לענין און זינאָוויעוו... בעת׳ן עסן זענען אָפּגיהאַלטן גיוואָרן דיסקוסיעס, די קאָלעגן האָבן אונדז גי־פֿרעגט וועגן די נײַע געשעענישן אין דײַטשלאַנד, און אונדז דערציילט וועגן זייערע איבערלעבענישן. אין אונדזער שלאָף־זאַל האָבן זיך נאָך אויפֿגיהאַלטן עטליכע בולגאַרן, אַ טערק, אַ דײַטשער קאָמוניסט און אַ לאַטיש. אַלע זענען צוליב פּאָליטישע פֿאַרברעכנס אַנטלאָפֿן פֿון זייערע היימלענדער און מיט גרוי־סע שוועריקייטן זיך אַריבערגיכאַפּט קיין רוסלאַנד. — מ'האָט זיי גיבראַכט אין עמיגראַנט־היים דאָרט האָבן זיי גילעבט בצימצום, אַ טייל פֿון די דאָזיקע לײַט האָבן גימיינט, אַז אין מאָסקווע וועט מען זיי אויפֿנעמען מיט גרויס פּאַ־ראַד, נאָר פֿון זייערע האָפֿנונגען האָט זיך גאָר נישט אויסגילאָזט. די באַלעב־תּים האָבן גיהאַט וויכטיקערע גישעפֿטן ווי זיך דעם ספּאָדיק צוצוקלאַפּן וועגן די אויסלענדישע „כאַווייריס" און אַזוי זענען אַ סך מיט דער צײַט זייער ביטער אַנטוישט גיוואָרן. איך בין די לעצטע טעג באַקאַנט גיוואָרן מיט עטליכע דײַטשע קאָלעגן וואָס וואוינען שוין דרײַ חדשים אין עמיגראַנט־היים. זיי ווערן שיעור נישט משוגע און חסר־דעה פֿאַר נודניקייט. זיי דרייען זיך אַרום פּוסט און פּאַסט, אָן אַרבעט, אַ ביבליאָטעק איז אין עמיגראַנט־היים פֿאַראַן אָבער אַלץ פּאַרטיי־ליטעראַטור, און דעם עולם איז נמאס צו לייענען, כּסדר דאָסזעלבע. זיי נעמען די ביכער נאָר לפּנים, ס'זאָל הייסן, אַז זיי לייענען. די דײַטשן האָבן גיבענקט נאָך אַ טאָג־צײַטונג, אָבער די איינציקע צײַטונג אין עמיגראַנט־היים איז גיווען דאָס קאָמוניסטישע פּאַרטיי־בלאַט די „רויטע פֿאָן" וואָס דערשײַנט אין בערלין, און אַפֿילו די דאָזיקע צײַטונג איז אויך אָנגיקומען מיט עטלעכע טעג שפּעטער, הגם ס'האָט גיהייסן, אַז די צײַטונג קומט מיט לופֿט־פּאָסט. אַנ־דערע צײַטונג ווי „די רויטע פֿאָן" איז אין עמיגראַנט־היים און בכּלל אין מאָסקווע אַ גרויסע סכּנה צו לייענען, די דײַטשע קאָמוניסטן האָבן שטאַרק גי־זאָרגט אַ היים, זיי האָבן זיך אין רוסלאַנד גיפֿילט פֿרעמד, און אַ סך האָבן מיר גיזאָגט, אַז זיי וואָלטן וואָס זיכער צוריק קיין דײַטשלאַנד, אויב ס'וואָלט נאָר מעגלעך גיווען. אין מאָסקווע בין איך באַקאַנט גיוואָרן מיט אַ דײַטשער קאָמו־ניסטישער פֿאַמיליע. די מענטשן האָבן זיך גיפֿילט אומגליקלעך. די פֿרוי אַ קאָמוניסטקע, איז גיווען פֿאַרצווייפֿלט, און דער מאַן האָט צו איר גיזאָגט: בעסער צו זיצן אין „מאָאַבּיט" [אַ באַטיוווסטע בערלינער תּפֿיסה] איידער צו וואוינען אין מאָסקווע... „צו היינט נוימאַן, — האָט דער בערלינער קאָמוניסט ווײַטער גיזאָגט, — האָב איך נישט קיין שום באַציאונגען און באַנטשאַפֿטן. דער דאָזיקער יונגער פֿאַרשוין האָט נאָך קיינמאָל קיין נויט נישט גיליטן און פֿאַר די רעוואָלוציע זיך קיינמאָל נישט מוסר־נפֿש גיווען, און קיינמאָל פֿאַר איר נישט גיקעמפֿט. ער לעבט אין הויכע ספֿערן, און העלפֿט מיר גאָר נישט, ווי איך וואָלט גיוואָלט. מיט „כאַווער" דראַטשמאַן דעם משגיח איבער דער דײַטשער „פּאָסט" האָב איך אַנומלט אויך גיהאַט אַ שטיקל מחלוקה. כ'האָב אַ היים גישריבן אַ בריוו, איז איין זאַץ אין דעם בריוו דראַטשמאַנען נישט גיפֿעלן, האָט ער דעם בריוו נישט גיוואָלט שיקן קיין דײַטשלאַנד. „די דאָזיקע באַנדע, — האָט דער בערלינער קאָמוניסט גישריגן, — האָט דעם בריוו גיעפֿנט און גילייענט. גיפֿעלט זיי עפּיס נישט אין אַ בריוו, שיקט מען אים שוין נישט אַוועק!" אַזוי האָב איך פֿון דעם בערלינער גיוואָר גיוואָרן, אַז די פּאָסט פֿון די דײַטשע עמיגראַנטן ווערט אויף דער דײַטשער סעקציע צענזורירט, יעדע שורה גייט אַדורך זייערע הענט. אין עמיגראַנט־היים האָבן אַלע פֿאַלשע נעמען און פֿאַלשע דאָקומענטן. אַרויסצוזאָגן אַ וואָרט קריטיק האָט מען מורא, איינער ציטערט פֿאַרן אַנדערן. מע שרעקט פֿאַר אַ מסירה. אַ מיאוסע אַטמאָספֿערע הערשט דאָרט. די דײַטשע קאָמוניסטן זענען דאָרט נישט זייער חשובֿ. מע מאַכט פֿון זיי חוזק, סטאַלין לאַכט פֿון זיי און וואַרפֿט זיי אַפֿיר זייער מאַכטלאָזיקייט, „רעוואָלוציאָנערן וואָס זענען נישט בכּוח חרובֿ צו מאַכן דעם דעמאָקראַטישן שטאַט און אויפֿצושטעלן אויף זײַן אָרט אַ פּראָלעטאַרישע דיקטאַטור!"... אויך ראַדעק, זינאָוויעוו און דזשערזשינסקי שרײַען, אַז די דײַטשן טויגן נישט אין זייער אַרבעט פֿאַרן קאָמאַנטערן איז אַ שוואַכע און ברענגט נישט קיין ער־פֿאָלג. אין עמיגראַנט־היים בין איך יעדן טאָג אַלץ מער גיוואָר גיוואָרן וועגן די געמיינהייטן און נידערטרעכטיקייטן וועגן די שקרים און פֿאַלשקייטן וואָס הערשן צווישן די קאָמוניסטישע קרייזן. אַ דײַטשער קאָמוניסט האָט מיך בסוד־סודות גיוואָרנט: איך זאָל מיך היטן מיט יעדן וואָרט און שטאַרק אַכטונג געבן מיך נישט אַרויסצוכאַפּן מיט עפּיס אַ באַמערקונג, וואָס קען פֿאַלש אויסגי־טײַטשט ווערן. שפּיאָנען דרייען זיך אַרום אויף אַלע זײַטן און האָרכן און אַ קליין מסירה׳לע איז גענוג, און מע ווערט פֿאַר־טריבן ערגיץ העט ווײַט קיין סיביר אָדער צוגישטעלט צו דער וואַנט... און איך זאָל אויך וואָרענען מײַנע צוויי חבֿרים. עטלעכע דײַטשע קאָמוניסטן וואָס האָבן זיך אַרויסגיכאַפּט מיט אַ ביסל האַרבערע ריידן האָט מען תּיכּף ומיד אַרעסטירט. איך האָב אויך גיהערט וועגן דעם טויט פֿון

דײַטשן קאָמוניסטישן פֿיר*ער פֿרידאַלין לײַטנער, וואָס איז גיקומען קיין רוסלאַנד

און זיך דאָ אַ צײַט אויפֿגיהאַלטן. די קאָמוניסטישע פּאַרטיי האָט אויף אים

גיוואָרפֿן אַ חשד האָט מען אים אַוועקגישיקט קיין סאָוויעט־לאַנד, מכּלומרשט זיך

צו באַקענען מיט דעם נײַעם קאָמוניסטישן לעבן. פֿרידאַלין לײַטנער האָט אויך

גוואוינט אין מאָסקווער עמיגראַנט־היים. איידער ער האָט זיך גיקליבן אַ היים

צופֿאָרן קיין דײַטשלאַנד האָט מען אים פּלוצים דערהרגעט, און ערגיץ אין אַ

ווינקל האָט מען גיפֿונען דאָס בלוטיקע מעסער פּונים מערדער...

]המשך אין העפֿט 103[.

באַצירט אייערע שטובן מיט אונדזערע בילדער אויף זייד־געוועב!

ארכיון תשובות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 54 מתוך 72

א. מערי / די לעצטע מינוטן... (דערציילונג)

די שליסלין האבן אַ סקרופּ גיטון און אַ גרופּקעלע אַרעסטאַנטן זענין אַרויסגיגאַנגען אויפן תּפיסה־הויף. סע איז צוועלף אַ זייגער, און זיי מוזן מאַרשירן אין אַ ראָד, צו כאַפּן אַ ביסל לופט, פּארוויין — איינע אונטער דער צווייטער. דער הויף איז ברוקירט, בלויז אין דער מיט גיפינט זיך עפּיס אַ פלעק פון אַ ביסל טונקל גראָז, ווי עס וואלט דארט אַ קבר גיוועןן; פיר אָפּגידאַרטע ביימלעך און אַן־אויסגיטרוקנטער קוואַס.

אַרום איז אַן־אַלטע, שמוציק־געלע מויער, קליינע פערקראַטיווייטע תּפיסה־פענצטערלעך.

די אַרעסטאַנטן אין די אַלטע גרויע תּפיסה־קיטלין רעדן גאָרנישט צווישן זיך. זיי מאַרשירן אַלץ כסדר אַרום — אַ פּאָר אונטער אַ פּאָר. — כמעט אַלע זענין קראַנק; די הויט פונים פּנים האט דעם קאליר פון קיט, וואָס ווערט גינומין צו פענצטער, אויגן פאַרלאשינע, מיט אַ האַרץ פול טרויער מאַרשירן זיי מיט אַ אָפּגימאסטינע טריט.

דער שומר אין אַ היטל און מיט אַ שאַבלע ביי דער זייט, שטייט ביי ד'ער טיר, לענג־אויס דער מויער אַ נאַקיט שטיק ערד, עס וואַקסט דארט גאָרנישט. פון די אַלע מויערן קוקט אַרויס דער צער.

— לוקאווסקי איז גיוועןן ביים פּרעזידענט! — שפּייט אַרויס אַן־אַרעסטאַנט דורך אַ פענצטערל צו די שפּאַצירנדיקע אַרעסטאַנטן. זיי מאַרשירן ווייטער.

— ווער איז דאָס? האט עפּיס איינער אַ „נייער" גיפרעגט זיין שכן.

— לוקאָווסקי, אַ מערדער, ער איז פאַר־משפּט גיוואָרן צום אויפהענגין, און היינט, דאַכט זיך, האט גיזאלט קומין די דעציזיע, צי דער פּסק־דין זאל אויסגיפירט ווערן, אדער ניש. דער פּרעזידענט האט באַשטעטיקט דעם טויט־אורטייל. לוקאווסקי האט גאָרנישט גיזאָגט, ער האט זיך נאר פונאַנדערגיוויינט, — אבער, אַרויסגייענדיק פון פּרעזידענט האט ער באַקומין אַן־אַנפאַל פון ווילדן שגעון. די תּפיסה־שומרים האבן אים אָנגיטון אין אַ צוואַנג־יאַקע און אים צוגיבונדן מיט שטריק צו דער באַנק, אַז ער זאל זיך נישט קענען רירן מיט קיין, אבר ביז אין דער פרי.

— דער דאזיקער לוקאווסקי ליגט אין דער פינף און צוואַנציקסטער קאַמער האט זיך אָנגירופן אַן־אַלטער אַרעסטאַנט.

אַלע האבן גיגעבן אַ הייב אויף די קעפּ צו דער קאַמער פינף־און־צוואַנציק. דער שומר האט זיך אָנגישפּאַרט אין דער טיר און אָוועקגישאַרט מיטן פוס אַ שטיקל פאַרדאַרט ברויט, וואָס איז גילעגן אויפן וועג.

אין די הויכע קארידארן פונים אַלטן בנין זענין די טירן פון די באַזונדערע תּפיסה־קאַמערן כמעט איינע נעבן דער צווייטער, נידעריקע דעמפינע טירן מיט אייזערנע שטאַביס און שווערע ריגלין און שלעסער. יעדע טיר האט אַ פאַרקראַטיווייט פענצטערל. אט פון אַזאַ פענצטערל האט זיך אַרויסגיריסן דאָס גייעס און אַרומגילאָפן פון איין קאַמער אין דער צווייטער.

מאָרגן וועט מען אים הענגען...

שטיל איז אין די קארידארן און אין גאַנצן בנין, עס הערט זיך אבער אַ לייכט גימורמל, אַ שטילער, מע הערט אים קוים. ער דרינגט אַדורך די מויערן און פלאַטערט אויף דער לופט, אַזוי ווי דער גירויש פון קאַנאַ'ן. דאָס איז דאָס קרעמפּירטע גיפאַנגינע לעבן!

אין דערמיט פון הויפּט־איינגאַנג שטייט אַן־אַלטע טרומנע. שטום און פאַמעלעך הייבט זיך אויף די דעק. אַ טויט־פּחד כאַפּט אַרום די גאַנצע תּפיסה. די ווערטער ווערן פאַרקילט אין מויל פון די אַרעסטאַנטן, אין די קארידארן הערט זיך נישט דאָס מינצטע גירודער. ס'איז אַזוי שטיל, אַז מע הערט דאָס קלאַפּן פון אייגינים האַרץ און דעם גיזשום פון דער לופט אין די אויערן.

דאָס גרופּקעלע אַרעסטאַנטן האט זיך אָפּגישטעלט, ווי אויף אַ באַפעל.

צי האט אפשר עמיצער אַ גישריי גיטון? פון דער אַלטער טרומנע שאַרט זיך פאַמעלעך אַרויס אַן־עקלהאַפטיקער וואָרים, אַ ריזיגע פּיאַווקע, אַ טונקל־געלע מיט שוואַרצע פלעקן, און קריכט אויף דער פאדלאגע איבער דער לענג פון די קאַמערן. קריכט פאראויס און פאראויס, זוכט און טאַפּט, ביי די זייטן פונים קאָפּ קוקן אַרויס די פינף פאָר אַנבערעמינדיקע, אומבאַוועגלעכע שליפּיעס. דאָס איז דער פּחד!

ז' שלעפּט זיך אַרײַן צו די פאַראורטיילטע און זייגט אויס פון זיי דאָס וואַרימע בלוט אונטער דער קעל, דארט, וואו די הויפּט־אַרטעריע פירט צו דאָס לעבן פונים האַרץ צום קאָפּ, און וויקלט אַרום מיט זיין פייכט־קאַלטן גוף דאָס וואַרימע לייב פונים מענטש...

איצט איז דער וואָרים אַריין אין דער צעלע פון פאַרמשפּטן... אַ שרעקלעך, אימהדיק גישריי, אַזוי ווי אַ נישט פאַרענדיקטער טאָן רייסט זיך אַרויס או'פן הויף.

דער שומר האט אַ ציטער גיטון און האט שנעל אויפגיפּראַלט די טיר.

— אַלע מאַרש, אַרויף אין דער הויך אין די קאַמערן! — שרייט ער, און די אַרעסטאַנטן לויפן שוין איבער די שטיינערנע שוועלן, טראַפּ, טראַפּ, טראַפּ, — אין די שמוציקע שטיוול.

דערנאָך ווערט ווידער שטיל. אַ ווינט בלאָזט אויפן ליידיקן הויף און רייסט אַראָפּ אַן־אַלטע דאַכובקע פון דאַך...

דער פאַרמשפּטער קען נאר באַוועגן בלויז דעם קאָפּ. ער זעט פאַר זיך דעם ווייסן טונק פון די תּפיסה־וואַנט, מאָרגן זיבן אַ זייגער אין דער פרי וועט מען אים אַרויסנעמין פון דאַנין, ער האט נאך אַכצן שעה פאַר זיך... אין זיבן שעה אַרום וועט זיין נאַכט... ס'איז שוין נישט לאַנג צום ווינטער, ס'וועט קומין דער פרילינג און דער הייסער זומער, דעמלט וועט ער אויפשטיין פרי באַגינין, ער וועט אַרויסגיין אין גאַס, דאָס אַלטע וועגעלע מיט מילך און דער הונט... פרייהייט!... ער וועט קענין טון אַלץ, וואָס ער וועט וועלן... עפּיס האט אים ווידער אָנגיהויבן צו שטיקן אין האַלדז; וואלט ער זיך נאר גיקענט רירן און קלאַפּן מיט די פויסטן אין די ווענט אַריין. — אַרויסגיין! אַלץ דורכרעדן! ער וויל נישט איצט שטאַרבן! ער וויל נישט! דעמלט האט מען אים באַדאַרפט אויפהענגין, דעמלט, ווען ער האט דערמאָרדעט דעם זקן, וואָס איז שוין גישטאַנין מיט איין פוס אין קבר.

אַצינד וואלט ער דאָס נישט גיטון!.. דער פאַרטיידיקער האט דאָס נישט גיזאָגט.. פאַרוואָס האט ער דאָס אַליין נישט דערקלערט, ס'וואלט אפשר גיוועןן אַן־אַנדערער פּסק־דין. ער מוז עס נאך איצט זאָגן דעם פּרעזידענט, זאל אים נאר דער שומר אַהינפירן, אַצינד, שוין...

— מאָרגן אין דער פרי וועט שוין זיין צו שפּעט, דער פּרעזידענט וועט שוין דעמלט זיין אין מונדיר, און מע וועט צו אים נישט קענין אָנקומין, דער פּרעזידענט וועט אים נישט וועלן אויסהערן, ס'וועט שוין זיין צו־שפּעט...

דער תּליון וועט אים פאַרלייגן די שטריק אויפן האַלדז, דער תּליון האט שוואַרצע אויגן און ער קוקט אים אַזוי שטאַרק אין מויל אַריין. אַלץ וויגט זיך עפּיס אונטער דער פּיס... שטייט, שטייט... ער וויל דאך עפּיס זאָגן, עפּיס וויכטיקעס. צי וועט נאך היינט קומין דער שומר און אים לויז־מאַכן פון דער באַנק? ער קען דאך נישט אַזוי אָפּליגן גאַנצע אַכצן שעה. די צונג ווערט אים פאַרברענט, אַך, אַ טרינק, גאט, גאט, אַ טרינק, פאַרוואָס גיבן זיי אים נישט צו טרינקן! ער וועט זיך קלאָגן דערויף, ווען די אינספּעקציע וועט קומין אין דער צווייטער וואך... ער וועט אים שוין ווייזן דעם שומר, דעם פאַרשאַלטינים הונט! ער וועט אַזוי לאַנג שרייען, אַז די ווענט וועלן מוזן איינפאַלן פון גישריי. א, דערנאָך וועט ער ליגן אונטערן פרייען הימל, אבער זייער הויך, אַז מע זאל אים נישט קענין גיפונין, ווען מע וועט אים קומען נעמין צו דער תּליה...

עס דאַכט זיך אים, ווי ער וואלט פון ערגיץ עפּיס אַראָפּגיפאַלן, אַזאַ ווייטאָג פילט ער אין די ביינער... און אפשר איז ער גישלאָפן? ס'איז שוין פינצטער. ער וויל זיך כאַפּן פאַרן קאָפּ; זיינע הענט זענין אבער פעסט גיבונדן... אויפן אַלטן תּפיסה־טורים שלאָגט אויס דער זייגער — איינס, צוויי, ווי שפּעט קאָן איצט זיין? זעקסע. ג—ט אין הימל נאך דרייצן שעה, און מע וועט אים אַרויסרייסן דעם אָטים פון דער ברוסט, אומרחמנותדיק אויפגיהאנגין... די ציין קלאַפּן אים פאַר קעלט. עפּיס אַ זאַך זויערט אים דאָס האַרץ, דערנאָך ווערט אים פינצטער אין מוח. ער שרייט, און הערט נישט אַז ער שרייט, אַלץ אין אים שרייט, די אָרימס, די ברוסט, דער גאַנצער גוף, אַלץ שרייט אין אים און קלאָגט. דורכן אָפינעם פענצטערל פון דער תּפיסה־קאַנצעלאַריע קומט אַריין עפּיס אַן־אַלטער, גרייז־גרויער מאַן מיט אַ ספר אין האַנט און שרייבט מיט אַ פלינקע האַנט אויף דער וואַנט פון דער תּפיסה:

„הוי מתוגים בדין",

אבער קיינער זעט נישט די דאזיקע ווערטער און קיינער הערט זיך צו זיי נישט צו.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

די דעמערונג אין יידיש גייסטיקן לעבן

פון י. ל. גערשט

דער פאַסיקסטער נאָמין פאַרן גייסטיקן מצב אין יידישין לעבן, זייט ס-איז אין אים ענטשטאַנין די אַזוי גירופינע וועלטלעך-נאַציאָנאַלע באַוועגונג, איז אוודאי—בין-השמשותדיקייט.

אויב בין השמשות באַטייט די צייט, ווען טאָג און נאַכט, ליכט און פינצטערניש נישט נאָר זיי האַלטן צווישן זיך מלחמה נאָר זיי פאַרוויקלין און פאַרפּלאָנטערן זיך דערביי אַזוי צווישן אייגאַנדער, אַז ס-איז זייער נישט לייכט אַרויסצודערקענין פון דער דאָזיקער פאַרנעפּלטער מטושטשדיקייט דאָס אייגנטלעכע גישטאַלט און מהות פון יעדן פון די דאָזיקע קעמפנדיקע צדדים — אויב דאָס איז דער מיין פונים באַגריף ד ע מ ע ר ו נ ג טא איז ער טאַקע אַממייסטן ראוי צו דעפינירן די גייסטיקע ווערטן-צומישונג און קולטורעלן תוהו ובוהו, וואָס ס-האט אין יידישן לעבן אויסגישאַפן די מאָדערנע נאַציאָנאַלע באַוועגונג.

מיט דעם דאָזיקן נאָמין לאָזט זיך אייגנטלעך בולט קענצייכנין די גייסטיקע דערוועצונגס-אַרבעט און יידישקייט-צוטרייסלונג פונים מאָדערנים נאַציאָנאַליזם אין קעגנזאַץ צו דער אָפינער יידישקייט-בגידה פון דער פריערדיקער אַסימילאַנטישער השכלה-באַוועגונג, אויף וועמינס חורבות ס-איז ווידער אנטשטאַנען דער נהיה-ככל-הגוימדיקער גייסטיק-אַסימילאַטארישער נאַציאָנאַליזם. די אַסימילאַטאָריש-אַפּטריניקע השכלה-באַוועגונג האט מיט איר אָפן פּראָקלאַמירן דאָס פאַרעטערישע אַנטלויפן פון דער יידישער היים אַלס איר הויפּט-ציל נאָר באַטייט, אַ מין גינוג-ווייטאָגדיקע פאַרקרענקטקייט פון מאַנכע שוואַכע חלקים פון די עקן פון דער יידישער אומה, וואָס זענין פון צייט צו צייט באַפאַלן גיוואָרן פונים גויאישן אַסימילאַציע-פּסיכאָז און האָבן סוף-כל-סוף אויסגיצאַנקט ווי רויכערנדיקע האַלאַוועשקיס אינים פייער פון דער היידנישער אויסלעבונגס-תאווה. נישט מער, צו די טיפערע און גיזונטערע לעבנס-צענטערן פון יידישן פאָלק האט אָבער דאָס גויאישע אַסימילאַציע-פּריצות נישט דערגרייכט, דערפאַר ווייל אינערהאַלב דער יידישער מחנה איז דער טראַדיציאָנעל-גייסטיקער פּרצוף און יהודותדיק-גישיכטלעכער כאַראַקטער פון דער יידישער אומה גיוועזן נאָך גינוג קלאָר און שאַרפקאַנטיק. אַנדערש אָבער איז גיוואָרן דער מצב נאָכן אנטשטיין פונים גייסטיק-אַסימילאַטאָרישן נאַציאָנאַליזם. דער דאָזיקער האט גראָד די אייראָפּעאיש-היידנישע וועלט- און לעבנס-השגות אין גרעסערע * צי אין קלענערע קוואַנטומס גיזוכט צו פאַראַנקערן אין דער יידישער מחנה. אויף יידישער ערד און פאַרהילט אין יידיש-שפּראַכלעכע קליידער און דערביי זיי גיקרוינט אַלס „נאַציאָנאַל-יידישע קולטור", וואָס זאָל ירשינען דאָס פון טויזנטער יאָרן טראַדיציאָנעל-איינגיוואָרצלטע יידישקייט און מיט גיוואַלט ביסלעכווייז פאַרנעמין זיין אָרט אין לעבן פון פאָלק.

פון דעמלט אָן האט זיך אָנגיהויבן די דעמערונג-טראַגעדיע אינים גייסטיקן לעבן פון גרויסע שטחים אין דער יידישער מחנה. דאָס פון די עלטצטע דורות אויסגישמידטע טראַדיציאָנעלע יידישקייט און יהודותדיקע וועלט- און לעבנס-אויפפאַסונג האָבן פאַרלוירן אין די אויגן פון די נאַציאָנאַלע, גייסטיק-אַסימילירטע טעאָרעטיקער זייער אייביקן ווערט אַלס אייביקע יסודות פונים יידישן גייסטיקן לעבן. ס-יידישע גייסטיקע לעבן דאַרף לויט זיי פאַמעלעכער אָדער שנעלער אויסגיליידיקט ווערן פון זיין אַלטן, רעליגיעז-יידישן תוכן און אָנגיפילט ווערן מיט גויאיש-פרעמדע קולטור-ווערטן, וואָס זאָלן דערביי בילדן נישט נאָר אַן ערזאַץ-יידישקייט נאָר טאַקע אַן-אולטרא-„נאַציאָנאַלע קולטור", ממש ווי ביי די אַנדערע אומות. אין דער דאָזיקער פאַטאַלער באַגריפן-צומישונג און גייסטיקער פאַרנעפּלטקייט האָבן תמימותדיקע יידישע קינדער, צוטומלטע און פאַרבלענדיטע, אָנגיהויבן וואָס מער פון זיך אַראָפּציען זייער היסטאָריש-יהודותדיק סיני-צירונג און עס מקריב גיוועזן פאַרן גייסטיקן-אַסימילאַציע-עגל פון מאָדערנים נאַציאָנאַליזם.

אין דער נאַציאָנאַלער מחנה האָבן זיך פון אָנהייב אָן אויסגישיילט צוויי ריכטונגין, וואָס האָבן אַפילו אין אַ גיוויסער מאָס גיפירט צווישן זיך אַ פּאָלעמישע מחלוקה. דאָס איז גיוועזן פון איין זייט די מזרח-אייראָפּעאישע ריכטונג פון אַחד העם און פון דער אַנדערער זייט—די מערב-אייראָפּעאישע גרופּירונגין מיט הערצלין און נאָרדוין בראש. די אַחד העמיסטישע ריכטונג האט זיך אָנגירופן די „גייסטיק-נאַציאָנאַלע" אין קעגנזאַץ צו דעם מערבדיקן הערצליזם וועלכן זי האט באַצייכנט אַלס „פּאָליטיש-נאַציאָנאַלן". צי איז אָבער דער אַחד העמיסטישער נאַציאָנאַליזם גיוועזן באמת דורכגידרינגען מיטן נאַציאָנאַלן גייסט פון דער יידישער אומה, וואָס האט זיך פאַרקערפּערט אייביק און אויסשליסלעך אינים היסטאָריש-איבערגיליפערטן יהודות אַלס וועלט- און לעבנס-שיטה גירעגלט פונים איבערערדישן בוירא און פּלאַנער פון דער וועלט און דער גישיכטע? — און צי האט ער זיך אין דער היינזיכט טאַקע וועזנטלעך אָפּגישיידט פון זיינע מערב-אייראָפּעאישע אַנטיפּאָדן? — ס-איז קיין שום ספק נישט אַז ניין. ביידע זענין זיי גיוועזן פאַרזונקין מער אָדער ווייניקער—אונטער דער צוואַנגין-השפּעה פון דער נייער אייראָפּעאיש-היידנישער פילאָזאָפיע, וואָס האט זיך אין איר גאווהדיקן שגעון-ראַציאָנאַליזם איינגישטעלט, כביכול, אַרויסצונעמין די וועלט- און די גישיכטע-פירונג פון רבונו של עולמס הענט און זי איבערצוגעבן אונטער דער ממשלה פון די בלינדע, באַשאַפינע נאַטור-כוחות און זייער גייסטלאָזן גייסט. וואָסערע ערנצטערע שייכות האט אַלזא גיקענט האָבן דער אַחד העמיזם מיטן אמתן יהודות-גייסט, וועמינס הויפּט-יסוד און צענטראַלער אַקס איז דער דיאַמעטראַלער קעגנזאַץ פון יעדן מין ראַציאָנאַל-היידנישן פאַרשטיין די וועלט, און איר גייסטיק-עטיש פאַרמעגן אַלס אויספלוס פון איבערערדיש-פּערזענלעכן און אַבסאָלוטן בורא עולם.

דער אַחד העמיזם שטעלט אַפילו אַוועק אַלס יסוד פון זיין „גייסטיקן נאַציאָנאַליזם" די עטיק פון יהודות און די אָן פשרהדיקע מאָראַלע תביעות פון די יידישע נביאים און חכמים. אָבער דער יסוד פון מוסר היהדות איז דאָך גיוועזן דעת השם און די נביאים האָבן דאָך אָנגיקינדיקט זייערע עטישע פּאָסטולאַטן אין נאָמין פון ג—ט ב"ה, וואָס האָבן באַקומען אַזוי נאָך זייער אַבסאָלוטן כאַראַקטער און קאַטעגאָרישע אומבאַדינגטקייט. בשעת דער אַחד העמיזם האט אָפּן אַרויסגינומען יעדן יהודותדיק-רעליגיעזן צומיש פון זיין „נאַציאָנאַלער מוסר"-קאָנסטרוקציע. ס-איז אַגב דאָ כדאי צו באַטאָנען אַז אַפילו ראַציאָנאַליסטישע ערנצטערע טראַכטער ביי די אומות העולם, ווי למשל קאַנט און אַנדערע האָבן אויך גימוזט אַוועקשטעלן פאַר זייערע עטישע סיסטעמין דעם יסוד פון די קאַטעגאָרישע מוסר-פּאָסטולאַטן פונים אַבסאָלוטן (ג—ט). אויב אַפילו דער ערנצטערער נישט-יידישער, פילאָזאָפישער רעיון מוז אויך צוקומען צו דער דאָזיקער אומבאַדינגטער הכרה וועגן דער אוממעגלעכקייט פון עטישן קיום אָן דעם ג—טלעכן אויטאָריטאַטיוון פונדאַמענט—טא וואָס פאַר אַ פּנים און כוח הקיום דאַרף נאָך האָבן אַ גאָטלאָזער מוסר ביי דער יידישער אומה, וועמינס אַלע עטישע ווערטן זענין אַמבולטסטן אַרויסגיוואַקסן פון די יהודותדיק-רעליגיעזע ענערגיס און האָבן זיך אויסשליסלעך אויף זיי אָנגישפּאַרט!

די סיבה, וואָס האט אָבער פאָרט באַוואויגן דעם אייראָפּעאיש-פאַרהיידנישטן אַחד העמיזם זיך צו קלאַמערן אין אַזאַ נשמהלאָזן, יהודותדיק-עטישן מוסר-סוראָגאַט און אַריינצושטעלן אים אין היכל פון זיין „גייסטיקן נאַציאָנאַליזם" — איז אַ צווייפאַכע, אַ פּסיכאָלאָגישע און אַ ריין פּראַקטישע. די אַחד העמיסטישע מאמינים זענין גיוועזן דערצויגן גיוואָרן אין דער וואַרימער מזרח-אייראָפּעאיש-יידישער אַטמאָספער און זיי האט עס צוליב דעם, אונטער זייער ראַציאָנאַליסטיש-היידנישן באַוואוסטזיין, אין אַ גרעסערער צי אין אַ קלענערער מאָס, נאָך גיצויגן צי דער אין דער יוגנט-צייט איינגיזאַפּטער יידישער גייסטיקייט. זייער דאָזיקער האַלב ראָמאַנטישע, האַלב אינערטישע צוגיבונדנקייט צום טראַדיציאָנעל יידישן שורש האט אַלזאָ גימוזט האָבן איר באַפרידיקונג און אַנ-אַפּרו-סטאַציע אויף זייער גייסטיק-אַסימילירטן וועג פון איינגיבוירינים יידישקייט צו פאַלשטענדיקער אייראָפּעאישער היידנישקייט. אויסער דעם האט זיי נאָך דער פּראַקטישער נאַציאָנאַלער באַוואוסטזיין אונטערגיזאָגט אַביסל דעם באַטייט פונים יהדות פאַרן קיום פון יידישן פאָלק, אין זיין אומגעוועגלעך-שווערן לעבנס-וועג אַמאָל און נאָך היינט. אויפן יסוד פון דעם אַליין איז עס אויסגיוואַקסן דער „גייסטיקער נאַציאָנאַליזם", וואָס האט גימיינט, אַז פון שערבילעך און פאָרמען פון דער אַלטער יהודותדיק-יידישער קולטור—מיט פרעמדן אַנטיידישטן תוכן וועט זיך אים איינגעבן צוזאַמינצושטיקיווין אַ נייע „נאַציאָנאַלע קולטור" פאַר דער אַלטער און פון טויזנטער יאָרן אויסגיפּרוּוטער יידישער אומה. ס-איז דעריבער גינוג קלאָר, אַז בנוגע זיין נעגאַטיווער פאַרהעלטניש צו דער אייגנטלעכער היסטאָריש-רעליגיעז-יידישער גייסטיקייט — דעם יהודות, האט

הודפס מתוך הארכיון היהודי

זיך דער „גייסטיק-נאַציאָנאַלער“ אַחד העמיזם נישט ווענטלעך אונטערשיידיט פון דעם מערבדיקן אפינים יהדות-לאזן נאַציאָנאַליזם. מיט זיין גויאיש-יידישן פּלאַים-יידישקייט האט ער נאר באַוויזן צו פאַרטונקלען און אנטאַרטן ביי אַ סך מזרח-אייראָפּעאישע יידן די באַגריפן פון אמתער און גישיכטלעכער יידישקייט און אַזוי נאָך גישאַפן פאַר זיי אַ לייכטע איבערגאַנגס-בריק צו דעם אַנטבלויזטן גייסטיק-אַסימילירטן מערב-נאַציאָנאַליזם. די דאזיקע דערשיינונג איז גיווען און איז אַ נאָרמאַלע און קאָנסעקווענטע דערפאַר, ווייל ווען די סיבות, וואָס האבן גורם גווען די אַנטשטייאונג פון אַחד הָעמיזם פאַרשווינדן דעמלט מוז ער זיך אויפלעזן סוף כּל סוף אין דעם יידיש-גייסטלאָזן נאַציאָנאַליזם, וועלכן ער האט עס אייגנטלעך אין אָנהויב אפיציעל נעגירט. און אַזוי מוז ז'אך גישעען מיט די אַלע, וואָס פאַרלירן מיט דער צייט דאָס ביסל, טוף כּל סוף זיך אויסלעשנדיקע, ראמאַנטישע וואַרימקייט צו מאַנכע טיילן פון יידישקייט, וועלכע האט זיך ביי זיי אויסגישאַפן אַלס רעזולטאַט פון זייער טראַדיציאָנעלער דערציאונגס-אַרט און מכל-שכן נאָך די אַלע, וואָס האבן באַלד לכתחילה נישט זוכה גיווען זי צו גיניסן — זיי האבן דאך שוין נישט מער קיין ערנסטערע סיבה זיך צו האַלטן ביי אַ נשמה-לאָזער „עטיש-נאַציאָנאַלער קולטור“ און אָפּגעבן איר זייער רעאַל טאָג-טעגלעך לעבן. אויך דער פּראַקטישער באַטייט פון דעם טראַדיציאָנעלען יידישקייט פאַרן נאַציאָנאַלן קיום מוז ביי אַזעלכע מיט דער צייט פאַרלירן זיין ווערט, באַזונדערס אין ארץ ישראל, דערפאַר, ווייל לויט דער אַחד העמיסטישער פאָרמולירונג אַליין איז עס דער עיקר נאר גיוויסערמאָסן נייטיק אין גלות ווי דאָס פאָלק לעבט אין אומנאָרמאַלע נאַציאָנאַלע באַדינגונגען, וואָס קענען נישט אויסהאַלטן קיין צו האַסטיקע און ראַדיקאַלע קולטור-שינויים.

אַקייגן דער קינסטלעכער אַחד-העמיסטישער „גייסטיק-נאַציאָנאַלער“ תורה זענען טאַקע נאָך בשעתו ביסלעכווייז אויסגיוואַקסן דרייסטע מתנגדים אַפילו אינערהאַלב דעם „נאַציאָנאַלן קולטור“-לאַגער. ש. איש הורוויץ למשל איז ארויס מיט זיין אָנבושה-יקן „לשאַלת קיום היהדות“ ווי ער האט אויף אַן-עכט אָפּטריניקן אופן זיך גיבונטעוויט אַקייגן דער גאַנצער עקזיסטענץ-מעגלעכקייט און-נייטיקייט פון יידישקייט און יהדות. אויך בערדיטשעווסקי, ברענער, טשערניכאָווסקי א. א. האבן זיך האַסטיק אָפּגיקערט פון אחד העסס אַנעמישער „נאַציאָנאַלער עטיק“ און „נאַציאָנאַלן גייסט“ און האבן מיט אַ גיוואַלטיק עזות אָנגיהויבן אַריינטראָגן אין דער נייער העברעאיסטישער ליטעראַטור אפינע אייראָפּעאיש-היידנישע כּפירה, פריצותדיקע תאוהדיקייט און שטומפיגסטע אַנטי-יהדותדיקע מרידה. דאָס און כּדומה אַנדערע מעשים בכל יום האבן גינוג בולט דערוויזן, אַז טראָץ דעם בלענדנדיקן „יידישן“ רייץ און צוציאונגס-כּוח פונם „גייסטיק-נאַציאָנאַלן“ אַחד הכמיזם איז דער דאזיקער אבער פאַרט נישט מסוגל לאַנג צו דערהאַלטן ביי זיך זיינע דערוואָרבינע נפשות, מוזנדיק זיי פריער אדער שפּעטער אויסליפערן דער לעצט-שטאַפּלדיקער נישט-פאַרפּוצטער גייסטיקער אַסימילאַציע פונם מאָדערנים „נאַציאָנאַליזם.

אַחד העם אַליין האט אין זיין לעצטן לעבנס-פעריאָד גיהאַט גינוג בולטע סיבות זיך איבערצוציַיגן אין דער רעאַלער אומפאַרווירקלעכבאַרקייט פון זיין „נאַציאָנאַלן מוסר“ אין דער מאָדערנער „תחיה“-מחנה. אין אַ פראַגמענט פון זיין מאמר „על הדם“, וועלכן ער האט אָנגישריבן, קענטיק, אונטערן רושם פון אַ באַוואוסטן מיאוסן „נאַציאָנאַלן“ רציחה-אַקט איבער אַ יידישן, רעליגיעז-פּאָליטישן קעגנער און וואָס איז גיוואָרן צוליב פאַרשטענדלעכע טעמים גיקירצט און פאַרעפנטלעכט באַלד נאָכן מחברס טויט אין וואכנבלאַט „כּתובים“ — הערן זיך שוין אפינע, ווייטיקדיקע ווידוי-טענער און יאוש-גיפילן בנוגע דעם קעגנווערטיקן און דער עיקר צוקונפטיקן עטיש-יידישן פּרצוף פונים יינגן „תחיה“-דור.

מעט ווי סימבאָליש פייערט יעצט דער נאַציאָנאַלער לאַגער די יובל-טעג פון ביאַליק און נאָרדוי. דער ערשטער איז דער טיפּישער פאַרשטייער פון דער אַחד העמיסטישער ריכטונג און דער אַנדערער פון דעם אפינים, אַנטיודישטן מערב-נאַציאָנאַליזם. ביידע שטעלן עס מיט זיך פאַר די גייסטיקע אָקסן פונים מאָדערנים נאַציאָנאַלן רעיון און צווישן זיי ביידע ציען זיך ווייניקער אדער מער באַמערקבאַרע פעדים, וואָס ווייזן אונדז דעם אַנטוויקלונגס-פּראָצעס פון טיילווייזער ביז גענצלעכער אַנטיודישונג פון דער נייער „נאַציאָנאַלער קולטור“.

ביאַליק צערטלט און לאַשטשיט טאַקע די נאַציאָנאַל-גייסטיקע ווערטן פון דער יהדות-קולטור און האט זיך ליב צו פאַרשפּילן אין זייער אייגנאַרטיקן שפּראַך-קאָלאָריט און ספּעציפיש-יידישן וואָרט-צויבער. אבער דערפאַר, ווייל ער דעגראַדירט די דאזיקע יהדותדיקע קולטור-אוצרות צו דער מדרגה פון סתם נאַציאָנאַלע ווערטן, צונעמינדיק ביי זיי דעם אַבסאָלוטן אייביקייטס-יסוד און גיטלעך-גביאישן באַטייט פּינקט אַזוי ווי אַפילו די אויסדרוקן „שכינה“ און „ג-ט“ און דער אייגנאַרטיקער נביאישער סטיל, דינען אים נאר אַלס שאַבלאָן רעטאָרישע וואָרט-לבושים פאַר זיין פּראָפאַן שאַפן — טאָקע דערפאַר איז אין דעם אַלים דאָ נישט נאר אַ טיף-ווייטיקדיקער חילול-הקודש נאר אויך אַן-אומגע-הייער-שעדלעכע באַגריפן-צומישונג.

ביאַליקס תלמידים אין דער נייער העברעאיסטישער ליטעראַטור גייען טאַקע סוף כּל סוף אַוועק פון דעם דאזיקן אומנאַטירלעכן ראמאַנטישן שפּיל מיט די ברעקלעך און פאָרמען פון די גישיכטלעך-יידישע קולטור-אוצרות און געבן זיך שוין אין גאַנצן איבער דער אייראָפּעאיש-היידנישער וועלט-און לעבנס-השגה, פאַרפייניקנדיק דערביי די לעצטע רעשטלעך פון יידישן טראַכטן און פילן אָן דער מינדסטער בושה. אט למשל טוט גראָד זיין גיטרייער תלמיד ז. שניאור זיך כמעט אַממייסטן אויסצייכינען מיט זיין אַכזריותדיקן קולטיווירן די ערגסטע פּאָרנאָגראַפיע און פאַרשייטסטע געצנדינערישע מאָדע-פאַרווילדונג, וואָס פאַרשפּרייט זיך אַזוי מוראדיק וואָס אַמאָל מער אין דער נייער העברעאיסטישער ווי אין דער יידישיסטישער שרייבעריי.

מע קען איבריקנס אויך נישט זאָגן, אַז אַזאַ „פאַרביקע פּרעמדקייט“ אין דער נייער „נאַציאָנאַלער קולטור“ זאָל ביאַליקן זיין דערווידער נישט נאר צוליב דעם, ווייל אויך אין זיין שאַפן גיפונין זיך נישט ווייניק בולט אַנטי-יידישע מאָטיוון, נייערט אויך צוליב דעם, וואָס זיין נישט-יודישער נאַציאָנאַלער עגאָאיזם טרייבט אים צו פאַרגרעסערן דעם אויסערלעכן און כּמותדיקן אָנזען פון דער „נאַציאָנאַלער-קולטור“ ביי די, וואָס דער יהדותדיקער איכות האט נישט קיין אַבסאָלוטן און סובערענים ווערט. דערפאַר למשל האט ער אויך לעצטנס, צוזאַמען מיט קלויזנערן, אַריינגינומען עפנטלעך אין טעמפּל פון דער „נאַציאָנאַלער קולטור“ דעם עקסטרעם-היידנישן פילאָזאָף ב. שפּינאָזאַ, וועמען יידישע גדולים האבן זיינערצייט אויסגישלאָסן פון יידישן כּלל צוליב זיין משוגעהדיק-עזותדיקן אַרויסטרעטן אַקייגן יהדות און די נביאים.

ז'אָס אַלץ מאַכט אונדז קלאָר די ליניע פון דעם פאָרמין-יידישקייט און „נאַציאָנאַלער קולטור“-ראמאַנטיק, וואָס פון איין זייט עקספּלאָאַטירן זיי דעם יידישן גייסטיקן קולטור-אוצר לטובת מאָדערן-נאַציאָנאַלער גאווה און פון דער צווייטער זייט גיבן זיי אַ נאַציאָנאַלן יידישן הכשר אַזעלכע קולטור-ווערטן, וואָס זענען לחלוטין סותר און גראָבן אונטער דעם תוך פון גישיכטלעכן יהדות אין זיין גאַנצן היקף.

דער דאזיקער דויערנדיקער דואַליזם פאַרשטאַרקט טאַקע וואָס אַמאָל מער דעם קולטורעלן תוהו ובוהו און גייסטיקע דעמערונגס-טונקלקייט אין רוחניותדיקן לעבן פון דער יידישער אומה און מאַכט איר אַן שווערע און פילבאַרע חורבנות.

ליכט, סנאַפּיס ליכט זאָל מען וואַרפן, מיט פאַריסינע אויגן אין דער נישט פאַרטונקלטער זון פון ריינים יהדות, אַקייגן דער דאזיקער יידיש-גייסטיקער דעמערונגס-כוואַליע, און זיי וועלן באַלייכטן און קלאָר מאַכן דעם גייסטיקן אייביקייטס-וועג פון דער יידישער אומה, פון סיני ביז אַחרית הימים — ווען די לעצטע היידנישע וואַלקן-פלעקן וועלן גענצלעך פאַרשווינדן פונים יידישן און אַלמענטשלעכן האריזאָנט.

פאַרדינסט-אויסצייכינונגין

נאָך דעם ווי עס וועט באַקאַנט ווערן, ווער עס האט אַלס זיך אויסגיצייכנט ביים פאַרשפּרייטן דעם הייניטיקן הונדערט-נומער פון „בית יעקב“, וועט די „גיזעלשאַפט פריינט פון דער ב"י ליטעראַטור“ אָפּגאַלטן אַ ספּעציעלע זיצונג און באַשטימען פאַרדינסט-אויסצייכינונגין.

צווישן די אויסצייכינונגין זענין פאַראייסגיזעען פאַרשידינע אָנדענקונגס-זאַכן. היות די גורל-שעה פאַרן זשורנאַל, איז די פאַרשפּרייטונג פון הייניטיקן נומער וועט דאָס ווערן גינומען צומיינסט אין אַכט.

ס-איז זיכער, אַז אַלע אונדזער פריינט וועלן אַרויסווייזן זייער איבערגיגעבי-נער גיטריישאַפט אין אַזאַ דעצידירנדן מאמענט.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ארץ־ישראל גיוועבן

פון **בנימין מינץ**

אויף דער שוועל

נאכט. מיר שטייען, איך און מיין פרוי, אויפן דעק פון שיף. מיר קוקן אריבערגיבויגינע איבער דער באריערע, אראפּ צו צום ים. מיר שטייען ביים רודער פון דער שיף. אונטער אונדז אנטלויפן שוימיקע כוואליעס, גלאנצן ווייס אין פינצטערן חלל, אונטער דעם שווארצן און־לבנהדיקן הימל.

וויסט איז יעצט דער ים. בלינד די נאכט. ביין רוישן איצט די כוואליעס, ווארפן זיך איינער אויף דער אנדערער. א ווייסער כעס־שוים באדעקט זייערע אויפגיריסינע פּיסקים

מיר שווייגן. שווער צו רעדן אין אזעלכע מינוטן. און מיר ווייסן דאך: מיר טראכטן דאס זעלבע. און נישט בלויז מיר — אלע ארום אונדז. די גאנצע אנגיפּאקטע שיף.

די לעצטע שעהן אויפן ים. ווען אנהויבן גראען דער פרי מארגן — וועלן אויפן מזרח זיך באווייזן די ברעגיס פון ארץ־ישראל. און דעמלט: וועט מען אונדז אראפּלאזן. צי וועט מען נישט זוכן און אויסגיפינין עפּיס א פּסול אין אונדזערע „פּאספּארטן", אין אונדזערע „פּאפּירן", וואס מיר האבן מיט אזוי פיל מי און מאטערניש צוזאמינגישלעפּט?

הונדערט מאל וואלט איך שוין זיכער קאנטראלירט מיין פּאספּארט. אאער איך האב אים נישט. ער ליגט פארשלאסן ביים שיפס־קאמיסאר און ערשט אין יום־הדין וועט מען אים אנידערלייגן אויפן טיש און עפינין — און איך בין אומרואיק און אין הארץ־גריבעל קיצלט עס אזוי אומהיימלעך: ווער ווייס — אפשר איז עפּיס א סטעמפּעלע ארויסגיפלויגן אדער אפּגיריבן גיווארן — און איך וועל בלייבן הענגין און ניווארפן ווערן אין כף הקלע פון ימים און יבשות. — —

הארכיון היהודי

*

עס גראט דער פרימארגן. מיר שטייען אויף אונדזערע וואך־פּאסטנס, איינגיהילט פעסט אין די מאנטלין. קילקייט און ים־ווינד נעמען אדורך די ביינער. אבער מיר האבן מורא צו פארלאזן די פלעצער ביי דער באריערע. יעצט שטייען מיר ביים שנאבל פון דער שיף. מיט פולער פארע גייט זי נאך צו מזרח! צו מזרח!

פלוצלינג: ארץ־ישראל! ארץ־ישראל!

די דעק ווערט פול. אלימינס אויגן קריכן ארויס פון די לעכער. מע קוקט אנגישטרענגט און מע שווייגט. א פלא: מע שווייגט. אלע עטלעכע טעג אויף דער שיף האט מען גילאכט, גיזונגין, גיטאנצט. און איצט: ביים ציל: מע שווייגט.

אן־אומרואיקייט באפאלט אלימין. הערצער קלאפּן נערוועז. די שיף דראפּט זיך ציטערט אין אויפרעגונג: וועט מען ארייגלאזן?..

ארכיון אסופות

א גראער פּאס פון א ברעג באווייזט זיך אויפן עק פון האריזאנט. ווערט גרעסער, גרעסער. שיילט זיך אויס פון צווישן הימל און ים. שניידט זיך שארף אויס אין זיינע קאנטורן. שפּרייט זיך אויס אין א הערלעכער פּאנאראמע.

עס שווימען אונדז אנטקעגן די ברעגיס פון יהודה. די זון זעט מען נאך נישט. אבער זי שיקט אונדז שוין א גרוס. אירע שטראלן האבן שוין דעררויטלט די שפּיצן פון יהודה בערג. רעכטס אויף א בארג שטופּן זיך אין ענגיניש די הייזער פון יפו, און דארט, לינקס, לענג אויס דעם פלאכן ברעג — ווייסלין זיך לופטיק די ווילעס פון תל־אביב.

אבער קיינער האט איצט קיין צייט נישט צו באוואונדערן דאס לאנד פון זייערע אבות. וואס ער זעט איצט צום ערשטן מאל. אלימינס מוחות באהערשט איין גידאנק: צי וועט מען מיך אראפּלאזן? וועט מען נישט גיפינין עפּיס אן־אומפּינקטלעכקייט אין די „פּאפּירן"? וועל איך וויסן צו ענטפערן אויף אלע „זייערע" פראגן?

און נאר איינים האב איך דעמלט גיזעען, וואס האט אין יענער מינוט גיהאט פארגעסן אין אלע פּאספּארטן פון דער וועלט: א הויכער ייד, מיט א קורץ גישוירן בערשטן־בערדל, אין א הארטן, שווארצן קאפּעלוש, איז ער גישטאנין פארקוקט אויף די ברעגיס פון לאנד, זיך אויסגיטענהט מיט עמיצן מיט זיינע פאכנדיקע הענד און פון די באקן האבן אים גירינין טרערן.

דער דאמף איז שוין אפּגישטעלט. די מאשינין רוישן נישט מער. די שיף באוועגט זיך אבער גלאטיק פאראויס. און פלוצלינג: מיר דרייען זיך אין פארשיידינע זייטן. די שיף מאכט קונציקע באוועגונגין, ווי זי וואלט גיזוכט אן־ארט וואו צו פארווארפן דעם אנקער.

ווייט פון ברעג האבן מיר פאראנקערט. נישטא נאך קיין פּארט אין יפו. קליינע שיפלעך הוידן זיך פון אונזער כבוד וועגן אויף די כוואליעס פון ים. די אראבער אין ברייטע הויזן שרייען ארויף, ווינקין צו אונז מיט זייערע גאנצע גופים.

קיינער וואגט זיך אבער נישט אנצושלאגן צו דער שיף. צום ערשט די קאמיסיע. אט פארט זי, א מאטאר־שיפל שניידט די כוואליעס. עס פלאטערט די פאן פון „לאיד טרעסטינד" און עס פלאטערן די הערצער ביי די שיף־פּאסאזשירן: זיי זענין אונדזערע שופטים.

מ־האט שוין אראפּגילאזט די טרעפּן. אט גייען זיי שוין. שווייגנדיקע פּנימער. וואס באהאלטן זיי אונטערן שטערן? א ווארימער האנט־דרוק דעם קאפּיטאן. פארשווינדן אין זאל פון ערשטער קלאס.

און ביי די טרעפּן וואס פירן אראפּ צום ים, שטייט שוין אן־ארץ־ישראל־פּאליציאנט אין א הויך קאראקולן היטל. ער שמייכלט צוגאסן מיטן ברייטן פּנים, אבער אראפּלאזן וועט ער נישט.

*

מע רופט אויס די נעמען. צום ערשט די „מיוחסים": די, פון דער ערשטער קלאס. שנעל גייען זיי אריין און ארויס. די פּאספּארטן ברייט צעעפנט אין די הענט, בלאזן פון זיך און קוקן מיט ביטול אויף די דריט־קלאסיקע, וואס שטופּן זיך ווי א טשערעדע איבערגישראקינע שאף, ביי די טירן, וואס פירן צו דער קאמיסיע.

מ־האלט שוין ביי דער דריטער קלאס. צוויי גיפּסלט. די נערוואזיטעט וואקסט מענטשן קוקן אויס ווי משוגעים. מע קוקט זיך גארנישט אום אויף דער ליכטיקער ארץ־ישראל־זון, וואס נעמט אלימין ארום אונטער אירע ווארימע פליגל.

מע רופט אונדזערע נעמען. מאט ווערט מיר אין די קני. די פיס זענין מיר ווי גילייִמט. קוים איך שלעפּ מיך אריין.

ביים טיש זיצן זיי, די עמיגראציע־באאמטע. א הויפן פּאספּארטן אנגיווארפן. לאנגע ליסטים. א גרויסע מעשינע טאץ מיט קליינע שעלעכלעך שווארצע קאווע. צוויי טעלער מיט קוכן. זיי שמועסן צווישן זיך לעבהאפט. אפשר א גוטער וויץ. לאכן קורץ. אפּגיהאקט.

און מיר שטייען איבערגישראקינע. און אין הארץ האקט עס אזוי פאמעלעך מיט הפסק'ת.

א בליק אויף אונדז אין ניט שמועס. א בליק אויף די פאטאגראפיעס אין די פּאספּארטן. קיין איינציקע פראגע. דער שמועס פירט זיך ווייטער. דאס גילעכטער גרילצט אין די אויערן. צוויי סטעמפּל־קלעפּ.

גיגאנגין. פריי.

אריבערגיטרעטן די שוועל פון ארץ־ישראל.

לײדיק־גײער

מיט 27 אויטאבוסן זענין מיר אריין אין דער קאלאניע. אויטא נאך אויטא, אין א לאנגער גידרייטער שורה האבן מיר פארפולט דאס דארף.

שוין דריי טאג, ווי מיר וואנדערן שוין אזוי איבער די וועגן פון ארץ־ישראל. מיר תל־אביבער פּסחדיקע חול־המועדניקים. יעצט זענין מיר אין טראנסילוואניע, וואס אין עמק־יזרעאל.

גאר אנדערע מענטשן וואוינין דא, ווי ארום אין גאנצן עמק. אלע זענין זיי גיקומין פון טראנסילוואניע. אלע פרומע, פּשוטע יידן. אלע שטארקע מדקדקים אפילו אין א מצווה דרבנן, אין א מנהג. יידן הארעפּאשניקעס, מיט בארד און פּיאות, אפּגיברענטע פּנימער און גיזונטע הערצער. אט אזעלכע האב איך גיגארט צו זעען אין ארץ־ישראל.

אלע שטאמען זיי פון פּויערים. אויך דארט אין גלות האבן זיי ערד באארביט, אבער מיט זייער שווייס, האבן זיי גיוואלט אדורכווייקן די ערד פון הייליקן לאנד: זייערע קינדער, האבן זיי גיוואלט, זאלן עטימין הייליקע לופט און זייערע שאף און רינדער זאלן זיך פּאשן אין ארץ־ישראל.

פּויערים. עכט יידישע פּויערים. נישט קיין צו גרויסע לומדים, אבער א גמרא־

הודפס מתוך הארכיון היהודי

וועדל פלעכט זיך דאָך שטענדיק אין גישפּרעך. אַ וואָרט־תורה שוועבט שטענדיק דאָ אויף די תבואה און ירקות־פעלדער.

הייס. די שלייפן האַקן שנעל, שנעל. די אויגן קלעבן זיך מידע. פון די זון פלייצט מיט מיליאַנען פייער־פלעמלעך. דער גימין, דאָס מויל, די קעל טריקנט.

יידישע פּויערים, קאַלט וואַסער, קאַלטע מילך, באַנאַנען, פּאָמעראַנצן, אַלערליי ירקות. עסט גיזונט. געלט? וואָגט עס נישט אָנצושלאָגן. מע וועט אייך אַרויסוואַרפן פון שטוב.

איך שפּאַן דאָ אויף דער יידישער ערד. שפּאַן דאָ, שפּאַן דאָרט. אַט אויך אַ קול תורה. דאָ איז דאָס בית־המדרש. קינדערלעך לויפן פריילעכע. פסוק לי פסוקך: און אַ פרייד שטראָמט מיך אַדורך.

איך זע: אַט וואַקסט אַ נייַ דור. אַן־עכטער יידישער פּויער.

און ווייטער שפּאַן איך: מענער אין ברייטע שטרויענע קאַפּעלושן זענען באַשעפטיקט אין דרויסן אין פעלד, אין גאָרטן. פרויען מיידלער באַגיסן זיך מיט שווייס, ביי דער אַרבעט אין הויז און אין אַ שטאַל.

און פּלוצלינג באַשלאָגט מיר אַ רויטקייט דאָס פּנים פאַר חרפּה: לײדיק־גייער! צו וואָס פּלאָנטערסטו דיך דאָ אונטער די פיס. שמעקסט דאָ און שמעקסט דאָרט און מאַכסט אַ מינע פון אַ פילאָזאָף. אין דער אמתן ביזטו דאָך נישט מער ווי אַ ליידיק־גייער. אַ ליידיק־גייער.

און פאַר שאַנד האָב איך מיך באַהאַלטן אין ווינקל פון אַן־אויטאָ.

ערד־ציטערניש

מיר זענען גיזעסן ביים מיטיק. פּלוצלינג האָבן די פענצטער־שויבן אָנגיהויבן קלינגען און די שטוב ציטערן, ווי אַ שווערער משא־אויטאָ וואָלט פאָרן הויז אַדורכגיפאָרן. עס איז מיר גאָרנישט איינגיפאַלן און איך האָב ווייטער גיהאַלטן דעם לעפל גרייט אַריינצולייגן אין מויל אַריין.

יעצט האָבן מיר אָבער בפירוש דערפילט: די שטוב הוידעט זיך. די גאַנצע שטוב, מיט אַלע זאַכן וואָס גיפינען זיך אין איר און מיט אונדז צוזאַמען. יעצט האָט עס שוין נישט אַזוי וויברירט, ווי אַ סעקונדע פריער. יעצט האָט עס גיהוידעט ווייך און פּאַמעליך ווי אַ גרויסער אָקעאַן־דאַמפער.

ערד־ציטערניש!

פאַר שרעק האָט אונדז אָפּגינומען דאָס לשון. מיר זענען נאָך „פּריציס" אין ענין פון ערד־ציטערנישן. מיר ווייסן לחלוטין נישט, וואָס צו טון. לויפן פון שטוב — דאָס איז גאָרנישט אַרויסגיקומען אויפן גידאַנק.

און פּלוצלינג: גישרייען, קורצע, אָפּגיהאַקטע, איינצעלנע. און דערנאָך: לענגערע, דינע, קוויטשנדיקע. אין אַ סעקונדע שפּעטער: אַ לאַנגער, אויסגיצויגינער כאָר־גישריי פון צפון, דרום, מזרח, מערב.

מיר האָבן זיך אויפגיכאַפּט פון פאַרגליווערטקייט. אין דער מחשבה — אַ בליץ: ערד־ציטערניש. פאַר די אויגן — דער טויט. לויפן! לויפן! אַרויס פון הויז וואָס קען ווערן אונדזער קבר!

אונדזערע גופים ווערן לייכט, לייכטיטשקע. וועגן גאָרנישט. איך כאַפּ דאָס קינד אויף די הענט, מיר באַקומען פליגל. מיט איין ריטש — אַדורך דעם קאָרידאָר, די טעראַסע, די טרעפּן.

מיר זענען אויף דער גאַס. דאָס אַלץ: צען סעקונדן.

די גאַסן פאַרפלייצט. גאַנץ תל־אביב איז אונטערן פרייען הימל. זקנים און קינדער, יינגעלייט און יינגלעך, עלטערע פרויען און מיידלעך. און אויף די הענט: קוויטשנדיקע און זויגנדיקע.

רואיק, רואיק. ארץ־ישראל־יידן זענען זיך באַוואוסט. די ערד וויגט זיך נאָך. דער טויט לויערט. אָבער קיין פּאַניק מאַכט נישט. מאַכט נישט!

שוין, שטיל. די ערד הוידעט זיך שוין נישט. אַלץ שטייט אייזן־פעסט. און תל־אביב גאָרנישט גישאַדט. אין ירושלים עטלעכע גישפּאָלטענע הייזער. דער יידישער ישוב אין ארץ־ישראל איז גאַנץ. נאָר דאָס אַראַבישע שכם איז האַלב חרוב. אצבע אלוקים.

ווידער זענען מיר אין די הייזער. שלאָפן רואיק און אין דער פרי פּערשטייען מיר דעם ווערט פון לעבן, גיבן אָפּ אַ שבח דעם רבונו־של־עולם וועקפאָרן? קיין שום ייד איז צוליב דער ערד־ציטערניש נישט אַוועק פון ארץ־ישראל. עס איז קיינעם נישט אַרויף אפילו אויפן גידאַנק.

„בעלעד איל טענעקע"

פאָרסטו דיר פּאַמעלעך פון פוילן צו מזרח צו, קיין אזיען אדער אפריקע,

קוקסט דיך איין אין די מנהגים און לעבנס־שטייגער פון פעלקער און לענדער זאַפּסט אין דיר איין לופטן פון טאָלן און בערג, קלאַנגען פון פאַרשידינע לשונות, ריחות פון פאַרשידינע מאַכלים — האָסטו דאָך זיכער אויך באַמערקט דאָס חשיבות פון בלעכל וואָס וואַקסט, ווי עס וואַקסט פון וואַרימקייט דאָס קוועק־זילבער פון טערמאָמעטער, וואָס דו פירסט מיט דיר. ווי עס ווערט טייערער דאָס בלעכל מיט יעדן קילאָמעטער, וואָס דו רוקסט זיך צו צו מזרח. שוין אין איטאַליע האָסטו עס דערפילט, אין גריכנלאַנד דערטאַפּט, אין בולגאַריע באַמערקט כסדר. שיפסטו דיך אָבער אַריבער דעם ים־הגדול, אדער ווי מע רופט אים היינט, דעם מיטלענדישן, ווערסטו נבהל ונשתומם: די בלעכן, די בלעכן — דאָס זענען דאָך די קרוינען פון די באַשעפענישן. מיט זיי צאַצקעט מען זיך. פון זיי צויבערט מען אַרויס כל־טוב

בלעכן. פאַרשידינע זענען זייַ פאַראַן. מדרגות. די נידריקסטע פון נאַפּט. העכערע פון בענזין, די העכסטע פון בוימל. אָבער ווער קען דערגרייכן צו דער העכסטער? נאָר אַ גביר, אַ פּראָסטער חי וקיים קען נאָר פון איר חלומען, איז דערפאַר טאַקע דער עיקר — פון בענזין און פון נאַפּט.

פון ירושלים ביז שאַנכיי, און פון יפו ביז גיבראַלטער. אַלץ פאַרפלייצט פון בלעכן. און טיילמאָל דאַכט זיך דיר, אַז נאָר צוליב דעם דאַרף מען דעם נאַפּט, כדי ער זאָל ריגין אין בלעכן.

וויפל פאַרשידינע זאַכן מאַכט מען פון בלעכן? פרעגט דאָס די גינינטע. איך ווייס נישט. מע זאָגט — עטליכע הונדערט קובלים צו וואַסער. טעפּ צו גיקעכץ, בענקלעך צום זיצן. טשאָלנט־אויוונס, כל־ערליי קונציקע מאַשינקיס, און אחרון אחרון חביב — הייזער. יאָ, הייזער. און נישט בלויז הייזער, נאָר גאַנצע שטעט, אַז האָט איר זיי, מיט כבוד, אויף אַראַביש: בעלעד איל טענעקע — די בלעכערנע שטאָט.

און נישט בלויז בעדואינער שטעלן זיי, אין מדבר אדער אין ווילדן סטעפּ. איר האָט זיי אויך אין ירושלים, אויך אין תל־אביב. תימנים האָבן זיי גישטעלט, תימנים באַוואוינען זיי. דאָ אין די בלעכן ווערן זיי גיבוירן און שטאַרבן.

גיי איך מיטן פּנים צום ים, מיט דער אַלענבי־גאַס אין תל־אביב. פאַרקערעווע אויף לינקס און פּלוצלינג טאַפּטשע איך אין זאַמד, שמוציקן געלן זאַמד. דאָ איז דער „כרם התימנים". דער ווייגאָרטן פון די תימנים. אָבער די לופט שמעקט נישט דאָ נאָך ווײַן, קיין פוקסלעך זעט מען נישט דאָ אַרומשפּרינגען און טרויבן זעט מען נאָר דאָ אין חלום. שטאָטס דעם — גייסטו ווייטער—ווערן אַלץ שמעלער די געסלעך, וואַקסן אַלץ קלענער די גימויערטע הייזלעך. ליגן אין שמוציקן זאַמד אייזערנע פאַס־רייפן, צעריסינע צייטונגען, פאַרפוילטע פּאַמעראַנצן־שאָלן, האַלבע ציגל און גיפגרטע קעץ.

און פּלוצלינג וואַקסט פאַר דיר אויס די „בעלעד איל טענעקע" — די בלעכערנע שטאָט. פיר דרענגער אין זאַמד, מיט נאַפּט־בלעכן אַרומגיקלאַפּט, „פענצטער" אויסגישניטן, מיט בלעכן און ראַגאָזשיס צוגידעקט, און אַ הויז איז פאַרטיק. און אַזוי געסל נאָך געסל, געסל נאָך געסל.

און ווען דו שטייסט אויפן הר־הצופים און דו קוקסט אויף ירושלים און עס וואַקסט אין דיר דאָס האַרץ פאַר שמחה: ווי שיין האָט זי זיך צעוואַקסן, די יידישע ירושלים, צעשפּרייט איבער צענטליקער בערג. און אַט פאַלט דיין בליק אויפן השלוח־טאָל, אונטערן הר־הבית און די שטויסט די אָן אויף אַ גרופּע הייזער גילאַטשיטע מיט נאַפּט־בלעכן, גידעקטע מיט שמאַטיס און ראַגאָזשיס. די „בעלעד איל טענעקע" איז עס ווידער. די בלעכערנע שטאָט, וואו עס וואוינען די תימנים.

ברוינע, דאַרע און קליינע, מיט שוואַרצע גיקרייזלטע האָר און שיטערע בערדלעך. לעבידיקע שוואַרצע אויגן, ווייסע, שטאַרקע ציין, דינע, שאַרפע קולות און לאַנגע, זיך נאָך באַמבלינדיקע פּיאות. די פרויען — טונקל־הויטיקע, מיט ווי פון געלבלעכן העלפאַנד־ביין פיין גישניצטע פּנימער — וואוינען זיי דאָ אין די בלעכערנע שטעט.

אָבער איינציק־ווייז ציען זיי זיך אַרויס. איינציקווייז אַרבייטן זיי זיך אַרויף לייריק וועלן באַלד זיין די „בעלעד איל טענעקע". אדער הייזער וועלן דאָ שטיין גימויערטע פון צעמענט אדער ווייסן־שטיין. און וואָס וועט מען דעמאָלט טון מיט די בלעכן? צי ברויך מען דען אַזוי פיל טשאָלנט־אויוונס? —

עזריה דער תימנער

עזריה איז אַ קליין, דאַר אַלט יידל. אַ מאָגער, שיטער פערדל נעמט אַרום זיין צוקנייטשט פּנים, לאַנגע גראָבע האָר באַמבלען זיך ביי זיינע באַקן. און די אויגן, — אַזעלכע קינדערשע בלאָע, שמייכלען שטענדיק גוטמוטיק.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ווינטער און זומער וועט איר אים טרעפן אין מארק. ער שטייט אין דער זייט, ביי דער וואנט. א גרויסער ליידיקער קויבער — פאר אים און עטלעכע דיקע שטריק אריבערגיווארפן איבערן אקסל. ער שטייט און טראכט. ווינטער און זומער אין גלייכע מלבושים, א פאר קורצע גאטקעלעך, ווייסע ביז די קני. א ווייס קורץ מארינארקעלע מיט א טלית-קטן און א סמאטע ארומגיוויקלט דעם קאפ.

ער איז א טרעגער, עזריה. שוין שוואך אבער און אלט. שטייט ער נאך אין מארק און העלפט די בעל-הביתטעס אהיים טראגן די ספראוואנקיס: גרינסן און שפייז, פלייש און פרוכטן.

ער רייסט זיך נישט מיט אנדערע טרעגער. ער ווארט ביז מע וועט אים רופן, און האט שוין זיינע חסידים, וואס פארשטייען זיך אויף אים.

שטייט ער אזוי ביי דער וואנט, די אויגן פארמאכט און רירט נישט מיט קיין אבר. גיט מען אים ארוף, מאכט ער אויף די אויגן, און איך זע באשיימפערלעך, ווי ער קוקט זיך פארוואונדערט ארום. איך וואלט גישוואוירן, אז אין אנדערע עולמות, העכערע און שענערע, האט יעצט ארומגישוועבט זיין גידאנק. און יעצט קוקט ער זיך ארום: ווי נאריש איז דער מארק מיט זיין טומל און גישריי. אבער ער רעט גארנישט, עזריה, נעמט דעם קויבער און טראגט אפ דעם ספראוואניק.

א טיפ פון א מיטל-יעריקן תימנער

עזריה האט זיין אייגנס א הויז. ווי אזוי און פון וואס — ווייס איך באמת נישט. נישט פאר מיינע צייטן האט ער דאס הויז גיבויט. און דאס איז זיין סוד. דער עיקר—ער האט א הויז. אונטן צוויי שטובן און אויפן שטאק אויך צוויי שטובן מיט א ברייטע טעראסע. עזריה וואוינט אין איין שטוב, אין דער קלענערער, צוזאמען מיט זיין ווייב און בן-יחיד.

אין בן-יחיד זע איך אויך בלויז סודות. זיינע חברים לאכן: אנגיטשעפיט זיך אין א תימנער משפחה. מיין הארץ זאגט מיר אבער, אז דער שטענדיק שמייכלנדיקער בחור ווייס עפיס. ער וויל עס נאר נישט אויסזאגן. ער טראגט זיך ארום מיט א סוד.

עזריה מאכט זיך גארנישט דערויס, וואס ער איז א בעל-הבית. ווייטער שטייט ער אין מארק און טראגט אפ די ספראוואנקיס.

מאכט זיך א מעשה און עזריה באקענט זיך מיט ר' יצחק גרינבערג, א ייד א חסיד פון ווארשע, וואס האלט א שפייז-קראם אין תל-אביב. האבן זיי זיך צושמועסט, דער פוילישער חסיד, דער שפייז-קרעמער מיטן תימנער בעל-סוד, דעם טרעגער. איז ר' יצחק ביי דעם תימנער איינגיבאקן גיווארן אין הארץ און ער זאגט צו אים: „כ-האב שוין פון לאנג גיהערט פון די פוילישע חסידים. איז איין בקשה האב איך צו דיר, מאכט אייך, איר חסידים, א שול ביי מיר אין הויז. כ-וויל נישט פון דיר קיין געלט, כ-וויל נישט פון דיר קיין טובה. נאר דאס איינע טו מיר: מאכט אייך א שול ביי מיר אין הויז".

מכפיש. מע ברענגט ארויף אן ארון-קודש, א שולחן, טישן און בענק. דאס פוילישע חסידים-שטיבל ביים תימנער אין תל-אביב, שכונת „אהל משה" איז פארטיק, איינגיארדנט.

עזריהס שמחה איז גרויס. ער טאנצט און זינגט. ברענגט אריין א פלאש אראק מיט באניע קערן. בבקשה, בבקשה. לאזט אייך וואוילגיין יידעלעך, אזא זכיה! אזא זכיה! ביים איהם אין הויז א חסידים שול!

און פון היינט אן איז דעם ארימען טרעגער עזריה, ווייזט אויס אין הימל גיוועז אנגישריבן א סך נחת. אוי, וויפל נחת.

ער פלעגט אפדאווינען גאנץ פרי. מיטן טאג צוגלייך, צוזאמען מיט אלע תימנים. דערנאך פלעגט ער ארייינקומען אין שטיבל אריין, אויסקערן, גלייכשטעלן די טישן און די בענק, אנצינדן די ליכט און אויף די שפיצן פינגער הינטערוויילעכץ ארויסגיין. יעצט פלעגט ער זיך אנידערלייגן אויף דער טעראסע.

אויף דער גאלער פאדלאגע, אויסציען די מידע אלטע ביינער, אונטערשפארן מיט איין האנט דעם קאפ, פארמאכן די אויגן און ווארטן ביז די חסידים וועלן קומען דאווינען.

איך פלעג אים א סך מאל באטראכטן און שטענדיק פלעגט ער פאר מיר בלייבן א רעטעניש. איך, א ייד פון אייראפע, האב אים בשום אופן נישט גיקענט פארשטיין. ער איז מיר פארגיקומען מלא סתירות, מלא סודות. א טרעגער — א בעל-הבית. א ייד, אן אביון—און שענקט אוועק א שטוב אויף א שול, א שטוב, וואס ברענגט צוויי פונט א חודש. און אליין וואוינט ער אויף סמאטעס, אין א קליין דושנע שטיבל. און וועמען שענקט ער די שטוב? — פרעמדע, פאר אים, יידן, וואס האבן נישט איינמאל איבער אים א שפאטישן שמייכל גיגעבן, און אין בעסטן פאל אים גלייך מיט מיר, נישט פארשטאנען.

א טיפ פון א יינגן תימנער

שעהן לאנג פלעגט ער טיילמאל ליגן אויף דער פאדלאגע פאר דער טיר פון שטיבל. איינגיקורטשיט אין א פארמלאזער קנויל און זיך איינהערן אין די קולות פון די לערנער און דאווינער.

און דאס איז גיווען דער בעל-הבית? גיכער האט זיך אויסגיוויזן, אז ער איז דער שמש. מ-איז שוין אזוי צוגיוואוינט גיווען צו דעם, אז טאמער איז עפיס נישט גיווען אין ארדינונג, האט מע זיך אויף אים גיבייזערט און בשעת מעשה פארגעסן, אז ער קען אלע ארויסווארפן... חברה יונגווארג האט גימאכט פון אים ליצנות. ארויסציען וועלן מיר זיך, איז ער הכנעהדיק ישטאנין און גישמייכלט, ווייזנדיק בשעת מעשה די ווייסע ציין. ער האט זיך פארענטפערט. ס-וועט שוין גוט זיין. שוין גוט זיין. נאר נישט זיך ארויסציען. נאר נישט אנטלויפן.

און אז דאס שטיבל האט זיך פון אים ארויסגיצויגן, ווייל ס-איז צו קליין גיווארן, איז ער ממש קראנק גיווארן פאר עגמת-נפש.

אוי, וואס-פאר-א צער איז גיווען אנצוקוקן דעם ארימען בעל-הבית — א טרעגער — עזריהן. א קליינע טרייסט איז פאר אים גיווע, וואס איז דארט גיווארן א תימנער שול. אזוי ליב האט ער דאך חסידים.

ער שטייט, עזריה, אין מארק, אנגישפארט אין דער וואנט, און פאר אים דער ליידיקער קויבער. די אויגן זע-ין ווייט אויפגיריסן און דער בליק מלא צער.

אזא זכיה גיהאט, אזא זכיה! און ווי א חלום איז גיווען און פארשוואונדן.

ער קומט ווייטער אריין צו ר' יצחקן. זשאליוועט זיך פאר אים: „פארוואס זייט איר ארויס כ-האב אייך דען ח"ו נישט צופרידן גישטעלט? ווען איר זאגט איין ווארט—וואלט איך זיכער אלץ גיטון. און אפשר וועט איר דאך צוריקקומען, אפשר דאך?...

אפשר ווייסט איר, ליבע לייענער, פון א שטיבל אין פוילן, וואס דער בעל-הבית וויל עס עקסמיסירן. עזריה דער טרעגער וועט עס זיכער ארייננעמען מיט אפינע ארימס. *

ארכיון אסופות

הארכיון היהודי

באוויז דיין ווילן

צו בויען ארץ-ישראל —

פלאנץ א בוים אינים פרדס

פון

אגודת ישראל!

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אונדזערע לערערנס צום הונדערט-נומער בית-יעקב-זשורנאל *)

חי' קאן (לאדזש):

עס זענען שוין אריבער קרוב צען יאר, זינט ס-האט זיך באוויזן דער ערשטער נומער „בית-יעקב". צען יאר פון מאטערנישן און קאמף פאר זיין קיום, כדי נאר אדורכצושטופן די שלעכטע צייטן און נישט אראפצוגיין פון פלאץ. איז עס נישט קיין קליינע מלחמה גיוועו. וויפל צייטונגען און פער-יאדישע צייטשריפטן זענען דורך דער צייט שוין ארויסגיגעבן גיווארן, און זיי האבן נאר זוכה גיוועו צו זעען א קורצע צייט די שיין פון דער וועלט, און זיך נישט גיקענט לאנג דערהאלטן.

10 יאר האט מען באמת גימוזט א סך מי אריינלייגן און האבן אויסדויער, כדי די שריפט כסדר ארויסצוגעבן, כדי זי צו דערהאלטן עד היום.

ס-איז לייכט צו פארשטיין, וואסער באטייט ב"י-זשורנאל האט פאר אונדז. די באוועגונג איז יונג, זי וויל שאפן א נייע ריכטונג אין דער פוילישער ווייב-לעכער יוגנט. מ-האט אבער גישט מיט וואס צוווירקן. ס-גינוגט נישט בלויז די שעה-פארזאמלונג ביי דער לערערן, וועלכע איז מייסטנס א פירערן פון „בנות", מע מוז די באוועגונג א סביבה געבן, שאפן מיטלען, אין וועלכע זי זאל די זעלבע אידעען גיפונען, וואס מע וויל איר איינפרעגן, מע מוז שאפן אן-ארטאדאקסישק ליטעראטור!

ס-איז לייכט פארשטענדלעך, אז ב"י-זשורנאל האט אין דעם פרט גרויסע פארדינסטן. דער חשובער רעדאקטאר האט גיוואוסט אויסצונוצן די פעדער פון די יונגע ארטאדאקסישע שרייבער און פירער פון דער באוועגונג.

אזוי ארום איז דער זשורנאל אין א קורצער צייט פאפולער גיווארן אין יעדן ווינקעלע פון פוילן, וואו ס-גיפינט זיך נאר א פונק פארשטענדיניש פאר ב"י און בנות.

נישט קיין וואונדער איז, וואס עס גיפינט זיך אין אים אפטמאל אמתע פערל פון אונדזער ליטעראטור, און אויב מע וועט אמאל שאפן לייען-ביכער פאר אונדזערע עלטערע שילערנס, וועט מען אויך נאר מוזן אנקומען צו דעם דאזיקן מאטעריאל.

אויסער דעם האט אבער דער זשורנאל נאך א חשיבות, ער איז דאך אונדזער טריבונע, און וואס עס באטייט אן-אייגינער ארגאן פאר א באוועגונג פאר-שטייט יעדער.

וויל מען וויסן, וואס עס הערט זיך אין אונדזער וועלטל, גינוגט עס אויפצומישן די לעצטע בלעטלעך פון ב"י, און די נייגיריקייט ווערט גישטילט. דער זשורנאל איז אונדזער פארשטענדיקונגס-מיטל. מיר דארפן נאר איינשיקן א פאר ווערטער אין דער רעדאקציע, און מיר קאנען זיין זיכער, אז ס-וועט צוקומען צו די אלע וועמען די ווערטער זענען גישריבן.

מיר מוזן דעריבער געבן אן-אמתן דאנק דעם גרינדער און דערהאלטער פון ב"י-זשורנאל און וואונטשן אים אויף דעם וועג הצלחה אין זיין פארדינסט-פולער ארבעט.

פעסא שייער-גוטמארגן (דאברזשין)

אויב מיר האבן שוין ב"ה דערגרייכט צו נעמען אין האנט אריין דעם הונדערט-נומער פון בית-יעקב-זשורנאל, איז אין דעם דערהויבינים מאמענט וויכטיק צו ווארפן א בליק אויף צוריק.

אויב יעדע באוועגונג, ווי פאפולער זי זאל נישט זיין, מוז האבן איר אייגינעם ארגאן, איז דאס פאר דער ב"י-באוועגונג גיוועזן ממש א לעבנס-פראגע. ווארן, ווער ס-גידענקט ווי ס-האט אויסגיזעען די ארבעט אין בית-יעקב אן זשורנאל, דער ווייס, אז ב"י זשורנאל מיט זיין דערשיינין איז נישט נאר גיוועזן בלויז א הילף צו פארגרינגערן די ארבעט, נאר פשוט אריינגיגעבן די גאנצע נשמה אינים בית-יעקב-לעבן.

יעצט מעג מען שוין זאגן דעם אמת, אז ווי איבערגיגעבן מע זאל נישט זיין גיוועזן ביים אנהייב פון אונדזער ארבעט, האט זיך, נישט ווילנדיק, אריינגיריסן א ביסל פעסימיזם, צוליב דעם, וואס מ-האט גיהאט אויסצושטיין נישט בלויז פון דרויסנדיקע מתנגדים, נאר נאך מער פון אינערלעכע, פון אייגינע ארטא-דאקסישע יידן.

ווער האט דאס דעמלט נישט גיקענט די גמרא: „כל המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תפלות"? א לערערן האט גיהאט א שווער שטיקל ארבעט ביים פראפא-גאנדירן דעם גידאנק פון בית-יעקב און אויפקלערן דעם ציל פון רעליגיעזן חינוך-הבנות. איך גידענק גוט, אז ווען כ-האב אמאל ביי מיינס אן-עפנטלעכן ארויסטריט אויף א גרויסע פרויען-פארזאמלונג בשעת מעשה א ביסל גיווירקט איז אבער דערנאך, ווען די פרויען האבן דאס איבערגירעדט מיט זייערע ארטאדאקסישע מענער, ביי וועלכע ס-האט דער גאנצער ענין נישט אזוי נושא חן גיוועזן, — גיבערענגט אפצוקילן דאס ערשטע ביסל דערווארבינע ווארימקייט.

פארשטייט זיך, אז פון אזא קאלטקייט האט מען אליין פארלוירן דעם מוט און אפילו דעם צוטרוי צו זיך אליין. אבער מיט וויפל מוט בין אין ווידער צוגיטרעטן צו מיין איבערגיגעבינער ארבעט, דערזעענדיק דאס בית-יעקב-זשור-נאל אין דער יידישער גאס. איך האב באקומען מוט, ווייל איך האב דערזעען, אז מיר זענען נישט אליין.

אט נעמען זיך פאר אונדז אן אלע ארטאדאקסישע מנהיגים און שרייבער און לייענינדיק זייערע ארטיקלען האבן שוין אלע פארשטאנען, אז בית-יעקב איז א כלל-ישראל-באוועגונג.

די ווייטערדיקע נומערן האבן שוין אויך גיענטפערט אונדזערע נאך נישט אויפגיקלערטע מתנגדים, וועלכע האבן גיקוקט מיט ביטול אויף אונדזער לימוד. איך האב שוין גיהאט דאס דרייסטקייט אין מיינס א וויכוח מיט אזעלכע, אויפ-צואווייזן, אז ווען חזקי' המלך האט גיוואלט דאס יידישע פאלק דערווייטערן פון די פרעמדע שטרעמונגען און עס דערנענטערן צום תורה-אידעאל, האט ער מיט זיין איבערגיגעבינער ארבעט גימוזט אזוי ווירקן, אז אין גאנצן לאנד האט זיך נישט גיפינען קיין עם-הארץ. פון יינגל ביז מיידל, פון מאן ביז פרוי האט מין גימוזט גוט זוכן, מע זאל האבן גיפינען איינים, וואס זאל נישט זיין גיוועזן קלאר אין „הלכות טומאה וטהרה", „איסור והיתר".

דעם מוט צו קענין געבן אזא תשובה, האט גיברענגט דאס בית-יעקב-זשורנאל, די פרוי וואס האט נאר דעמלט גיוואלט אבאנירן דאס בית-יעקב-זשורנאל האט מין שוין גיקענט זיין זיכער, אז זי איז אונדזער.

בית-יעקב-זשורנאל האט פארשטארקט די אויפלעבונג אין אונדזער באוועגונג. ס-האט גאנץ גימאכט אונדזער ארבעט, ס-איז גיווארן גוט מאטעריאל פאר אונדזערע דערוואקסינע שוועסטער, מ-האט גיהאט אפטע פארלעזונגען, דיסקוסיעס איבער ארטיקלען וכדומה. גאר שטארק האבן גיווירקט די מאמרים פון זשורנאל „די פרוי לויטן תלמוד". א גוט מיטל צום פארשטארקן אונדזער באוועגונג איז אויך גיוועזן דאס זשורנאל מיט זיינע באריכטן פון יעדער שטאט. כ-בין גאר-נישט בכוח מיט מיין פעדער ארויסצוזאגן וויפל דערלייכטערונג די ב"י-בלעטער האבן גיגעבן יעדער לערערן, און דאס טאקע דארף יעדע איינציקע לערערן וויסן אפצושאצן. די גרויסע פארדינסטן, וואס ס-האט אונדזער ארגאן, לייגט אויף אונדז ארויף א חוב אים ווי גיהעריק צו פארשפרייטן, און דאן בין איך זיכער, אז מיר וועלן בע"ה האפן הצלחה אויף אלע פראנטן פון אונדזער הייליקער ארבעט.

אסתר גאלדשטאף (קראקע)

אט האבן מיר שוין דעם הונדערט-נומער פון בית-יעקב-זשורנאל! ווער וואלט דאס גלייבן? בית יעקב ווי באקאנט איז זייער א יונגע באוועגונג, בנות אגודת ישראל נאך א יונגערע, און מער ווי זיכער איז עס, אז אונדזער באוועגונג וואלט זיך קיינמאל נישט גיקענט אזוי צוואוואקסן ווען נישט דאס דערשיינין פון בית-יעקב-זשורנאל.

איך גידענק נאך ווי היינט, דאס ארויסגיין פון די ערשטע נומערן. דעם אמת גיזאגט האט מין אין אנהייב נישט גיהאט קיין ספעציעלן אינטערעס צום לייענין דאס בית-יעקב-זשורנאל.

שוין דער פאקט אליין, וואס ער איז גיוועזן גישריבן אויף יידיש, האט אפגישטויסן די אין לשון פאראסימילירטע גאליציאנערנס פון צו לייענין אים. פויליש האט מין זיך גיקלערט לייענט מין דאך פליסיקער.

*) צום ארויסגיין פון הונדערט-נומער „בית-יעקב" האבן מיר באקומען א גאנצע ריי בריוו פון לערערנס. צוליב זייער גרויסער צאל, גיבן מיר נאר אפגיקירצטע שורות פון די דאזיקע וויכטיקע בריוו, וואס חייזן אויף די פעדאגאגישע, ליטעראַרישע און ארגאניזאטארישע השפעה פון די בית-יעקב-בלעטער. פון די צו-שפעט דערהאלטינע בריוו וועלן מיר ברענגען ערשט אין די קומידיקע נומע'ן.

רעדאקציע

הודפס מתוך הארכיון היהודי

מ-האט זיך נישט גיקענט פארשטעלן, אז אויף יידיש זאל מין זיך קענין אזוי שיין ליטעראריש אויסדרוקן ווי אויף פויליש. עס איז אבער פארט אונדזער ארגאן, האט מין זיך גיקלערט און מ-האט זיך אנגיהויבן צו פאראינטעריסירן מיטן תוכן.

איך גידענק נאך ווי היינט דעם איינדרוק, וואס ס-האט גימאכט אויף מיר דאס ארטיקל „די סדר-נאכט ביים פאטער און טאכטער" — גידרוקט אין פסח-נומער אין איינים פון די ערשטע נומערן. פארשידינע רעפלעקסן האבן זיך דעמלט דעם יונגין מיידל אויפגיוואכט. מ-האט מיטגיפילט דעם צער פון די אלטע טאטע-מאמע, וואס האבן אין די סדר-נעכט די וועקגיגאנגינע טאכטער באוויינט. מ-האט מיטגיפילט מיט זייער טאכטער, וואס האט אין דער פרעמד אין אט דער סדר-נאכט אין די שרעקלעכסטע יסורים איר לעבן פארענדיקט מיט א בענקשאפט-אויסגישריי צו איר הייס-גיליבטע טאטע-מאמע, וואס זענין יעצט גיווען ווייט פון איר.

מ-האט איינציק-ווייז בית-יעקב-זשורנאל ליב באקומין.

די מיינונג וועגן אים האט זיך פולשטענדיק גיענדערט.

מ-האט זיין אנקומין אויסגיקוקט מיט דער גרעסטער אומגידולדיקייט. מ-האט אים אפילו נאך קריטיקירט, אבער אנדערש ווי פריער. גיזונט אויסגיהאלטן.

מ-האט גיוואלט, אז דער פריינט אונדזערער — ווייל דאס איז ער שפעטער גי-ווארן — זאל זיין וואס שענער און אינהאלטסרייכער.

מ-האט זיך דערגענצט מיט דער שיינער זאפטיקער יידישער שפראך, אין וועלכער זיינע ארטיקלין זענין גישריבן און מ-האט אנגיהויבן צו פאדערן, אז מע זאל די פוילישע ביילאגע סקאסירן.

פארוואס זאל מין אונדזערע גידאנקין נישט ארויסזאגן אין אונדזער מאמע-לשון, האבן מיר זיך אין דער רעדאקציע גיוואנדן.

יא, דאס האט בית-יעקב-זשורנאל אויפגיטון. מיר טארן אויך נישט פארגעסן, אז אויסער דעם רייכן תוכן, וואס דער בית-יעקב-זשורנאל גיט אונדז, אויסער דעם, וואס ער דערמעגלעכט אונדז דאס פארשטענדיקן זיך פון די יידישע טעכטער אין גאנץ פוילן, האט ער אונדז דערנענטערט צו יידיש און ליב גימאכט יידיש לשון, דאס איז איינס פון זיינע גרעסטע פארדינסטן!

ס-איז כדאי דאך צו דערמאנין, וואסער קאלאסאלע הילפס-מיטל איז אויך בית יעקב פאר אונדזער שול. עס איז נישטא כמעט קיין איין יהדות-לעקציע אין די העכערע אפטיילונגין, וואו מע זאל זיך נישט פארהעלפן מיט „בית יעקב" מיט וויפל פארביקער און אינטעריסאנטער זענין די לעקציעס ווען זיי ווערן דערגענצט דורך א דערציילונג אדער אפהאנדלונג ארויסגינומין פון אים. ווען מיר גיבן אויף די קינדער א שריפטלעכע אויסארביטונג, וואס די טעמע איז שוין באהאנדלט אין „בית יעקב" קענין מיר רואיק פארלאנגין, אז דאס קינד זאל זיך מיט דעם מאטעריאל פארהעלפן.

דאס דערשיינין פונים הונדערט-נומער פון בית-יעקב-זשורנאל איז דעריבער פאר אונדז א גרויסער יום-טוב!

מרים טויבע (פאביאניץ):

בית-יעקב-זשורנאל האט מיר גיעפנט די אויגן, צו זעען דעם גרויסן וועג, אויף וועלכן איך גיי היינט.

מיט צען יאר צוריק, ווען ס-איז אין מיין האנט ס-ערשטע מאל אריינגיקומין די 19 בריוו פון ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל האב איך אנגיהויבן באגרייפן, אז נישט מיין ציל, וואס איך האלט פארן גרעסטן, אריינצוברענגין „באוואוסט-זיין" אין דער יידישער טאכטער איז טאקע דער אמתער ציל.

מיט פרעמדס האבך גישפייזט די יידישע נשמות — יידיש באוואוסטזיין איז דער עיקר, האב איך אנגיהויבן פארשטיין און אן-אינערלעכער שטארקער דראנג איז ביי מיר אנטשטאנין ריכטיק צו קענין מיין אויפגאבע דערפילן. נאר באהאלטן האבך זיך מיט מיינע גידאנקן און דא איז מיר אריינגיפאלן דער ערשטער נומער ב"י-זשורנאל. איך האב אבער פון דעמלט אן גיטריי מיט אינטערעס נאך גיפאלגט די שורות פון ב"י זשורנאל און אנגיהויבן בענקין צו קענין מיין שטרעבן דערצילן.

אין אנפאנג פון מיין לערערן-אמט האבך זיך גינומין מיט ענערגיע פארשפרייטן דעם זשורנאל, ווייל מיין אינערלעכער וואונטש איז גיווען, אז אלע יידישע טעכטער זאלן די ליבע צייטשריפט לייענין, ווייל זי פלאנצט איין רעליגיעזן שטאלץ און מוט צו קענין קעמפן מיט די פארדארבינע, שטורמישע צייט-כוואליס.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ב"י-זשורנאל האט מיר גיגעבן אין דער התחלה פון מיין לערערן-אמט די מעגלעכקייט אנדערע צו דאגייס זערן. דאס בעסטע פראפאגאנדע-מאטעריאל, רעפעראטן, יומא-דפגרא-שמועסן איז גיווען צו גיפינין לרוב אויף זייגע בלע-טער.

גילייטן האט אבער דער זשורנאל א גיוויסע צייט צוליבן דוחק אין ספעציע-לער בנות-ליטעראטור. איך מיין דערמיט צו זאגן, אין אפגעבן פלאץ פאר ריין בנות-ענינים. לעצטנס אין אבער אויך ענדלעך דאס גישען.

ווען איך באטראכט היינט ווי הערלעך דער זשורנאל וואלט גיקענט דינין די יידישע משפחה, בנות און חינוך-אינטערעסן, רייסט זיך ארויס א תפלה פון מיין הארץ: יהי רצון... זאלן כאטש אלע, אלע אנדערע בנות-חברות פארשטיין די גרויסע פארדינסטן פון אונדזער ב"י-זשורנאל און דורכן פארשפרייטן אים אין א גיהעריקער צאל געבן די מעגלעכקייט צו געבן אלץ בעסערס פאר אונדז אין דעם ארגאן, אזוי, אז די שטרעבונג פון ה. רעדאקטאר זאל פארווירקלעכט ווערן: ב"י-זשורנאל זאל ווערן דאס באליבטסטע לייען-מאטעריאל אין יעדער יידישער שטוב. און ווינטש מיר צום הונדערט-נומער נאך, אז די ב"י-לערערנס און בנות חברות זאלן פון צייט צו צייט זיך אויך אפטער לאזן הערן אויף אונדזערע בלעטער.

יהודית געלבלום (זד. וואלע):

יעדע ליטעראטור היט זיך פאר גראפאמאנין, אויך אונדזער ב"י-זשורנאל מוז זיין גזהר נישט צו ווערן אן-עיר-מקלט פאר די, וואס זענין פארפאלגט פון דער כוראדיקער מאניע צו זיין שרייבער.

גאר א ספעציעלער עובדא איז שוין גאנץ באשטימט דאס שרייבן רעצענזיעס. פארשטייט זיך, אז אן-אפשאצונג פארלאנגט זיך פון א בקי און די מיינונג פון אלאאיק, איז נישט מאסגעבנד און מאכט נישט קיין רושם. דאס ענין אויס-צושמועסן איז אבער נישט פאר דער איצטיקער יום-טוב-דיקער שעה פון אונדזער שריפט, ווען עס שליסט זיך אפ א תקופה און איך דערמאן דאס נאר דרך אגב.

בית-יעקב-זשורנאל האט זיך שוין זיין אנערקענונג אויסגיקעמפט אליין מיט זיינע בלעטער. די גרויסע צאל פון זיינע נומערן רעדן גאנץ גינוג. אויך האבן מיר שוין א סך, א סך אויטאריטעטע מיינונגין וועגן אים גיהערט. אצינד איז אינטעריסאנט צו וויסן, וואס מ-האט אויפגיטון. אן-ענטפער דערויף מוז און קאן נאר געבן דער לייענער. ס-איז יעצט די פאסיקע צייט צו געבן דאס ווארט דער ריזיקער מאסע לייענער! לעבן דעם אנערקענטן שרייבער קומט אצינד די שטים פון פשוטן לייענער. און דאס, וואס ער וועט דערציילן וועט זיין פון גרויסער חשיבות פאר דער וויטערדיקער ארבעט.

איך וויל דא דערציילן וועגן דער השפעה פון זשורנאל אויף מיין ארבעט אלס פירערן פון א בנות-גרופע. „בנות", וואס איז אגב א חשובער מיטגליד אין דער משפחה לייענער פון ב"י-זשורנאל.

מיר רעדן דא וועגן א דורף און א דורף חסידישע שטאט, וואו אלץ איז דורכ-גיזאפט און אטעמט מיט חסידות, וואו דערביי אבער איז דער אגודה-רעיון דארטן גאר שוואך, און נאך שוואכער די אגודה-טעטיקייט.

ווי אזוי איז אלזא גיקומין צו דער ארגאניזירונג פון דער היגער פרויען-יוגנט? ווער האט דעם טליענדן פונק אויפגיבלאזן אויב נישט בית-יעקב-זשורנאל? — איך בין אנגיקומין אויפן פאסטן אלס היגע בית-יעקב-לערערן נאך דעם, ווי די שול איז א לאנגע צייט גיווען גישלאסן. אויך די טעטיקייט פון דער „בנות" איז גיווען כמעט אין גאנצן אפגישטעלט. דערביי האב איך אנגיטראפן א גינוג גרויסן (אן ע"ה) יידיש-באוואוסטזיניקן עולם ארטאדאקסישע טעכטער, מיט א טיפן אינטערעס פאר אונדזער באוועגונג. — פול מיט ענטוזיאזם פאר אונדזער זאך און מיט א שטארקן טעמפעראמענט און רצון צו ארבייטן פאר אונדזער רעיון.

מיט ברייט-גיעפנטע אויגן בין איך גיבליבן שטיין פאר דער חידושדיקער פאר מיר דערשיינונג און גיזוכט א תירוץ, ביז כ-האב קאנסטאנטירט, אז דאס איז די פעולה פון בית-יעקב-זשורנאל.

ווען זיי זענין גיבליבן „כצאן בלי רועה", ווי די ערשטע פון זיי פלעגט זיך תמיד אויסדריקן, זענין די ב"י-בלעטער גיווען זייער איינציקער פאסטעך, וואס האט זיי צוזאמינגיפירט. אמאל האט איינע עפיס פארגיליייענט פון אים. א צווייט מאל האבן זיי צוזאמין אן-ארטיקל דורכגיארבייט. ער איז גיווען דער מיטל-פונקט ארום וועלכן ס-האט זיך קאנצענטרירט די גאנצע באוועגונג. ער

אין גיוועז דער וועקער און מאַנער צוריק צו שאַפן דאָס פאַרלוירינע. ער האט אַנגיבּרענגט כוואַליס פונים טיפן ים פון יידיש וויסן און ס-האט זיך גיוועקט די תשוקה צו לערנין.

איך האב היינט טאַקע אַן-עולם, וואָס „וויל לערנין" און כסדר לאזן זיך זעען די שפּורן פון דעם קאָלאָסאַלן איינפלוס פון זשורנאַל, סיי ביי די לימודים, און אַזוי אויך אינים ארגאַניזאַציע-לעבן. זיי האבן אים ממש פאַראַרבּיט און ער איז גיווארן אַן-ארגאַנישער טייל פון זייער „איך".

און אפט קומט עס פאר ביי די שעורים, אַז די אדער אַן-אַנדערע רופט זיך אָפּ „דער זעלבער גידאַנק איז שוין גיוועז אויסגידרוקט אין דעם און דעם ארטיקל", אדער: וועגן דעם רעט דאך דער און דער מחבר אין זשורנאַל. טיף אין זכּרון האט זיך ביי זיי איינגיבּאַקן יעדע שורה, און שטאַרק צוגיהאלפן צו מאַכן פון זיי דאָס וואָס זיי זענין.

ווי אפט הער איך למשל אַזאַ ווארט: „ענדלעך האב איך גיפינין אַן-ענטפער אויף מיין שווערער קשיא, יעצט איז עס שוין ביי מיר מער קיין ספק"! ווער עס שטייט נאָנט צו דער „בנות"-אַרבּיט מוז פעסטשטעלן, אַז מיר קאנין זיך בכלל נישט אויסמאָלן אונדזער ארגאַניזאַציע אָן זשורנאַל. קיינער קאן אים נישט פאַרטרעטן ביים געבן אונדזערע חברות אין אַזאַ ברייטן פאָרנעם די פארשטעלונג וועגן יידן און יידישקייט, ווי דער זשורנאַל באַהאַנדלינדיק אַלע פראבלעמין אינים יידישן לעבן.

ווער עס וויל בולט זעען זיין השפעה זאל זיך נאר אביסל פאַראינטערעסירן. זאל ער למשל אין אָוונט מאַכן אַ באַזוך ביי אַ בנות-חברה, וואָס זיצט אַ גאַנצן טאָג ביי דער ניי אדער שטיק-מאַשין, אדער גאָר אין פאַבּריק. ווען זי שטייט אין אָוונט אויף פון דער אַרבּיט, דער רוקן טוט וויי, די אויגן קלעבן זיך און פאַרלאַנגין דעם פאַרדינטן שלאָף. זי פילט אבער אַ שטאַרקן באַגער נאך עפּיס פאַר איר נשמה. נישט גינוג פאַר*איר, די פאַר שעורים אין בנות. זי מוז עס אַליין פאַרטיפן. עס גייט איר אין זעלבסט-דערציאונג. זי ראַנגלט זיך אויס, רייבּט איבּער די אויגן. דער שטאַרקער באַגער האט באַזיגט די מידקייט פון די איבּרים. און אט זעט איר זי זיצן אַ פאַרטיפטע אַוועקגי-שטעלט די עלנבויגנס אויפן טיש און דעם מידן קאפּ אין די הענד אַריינגי-טין און אַ צופרידינער שמייכל צוגיכט זיך אויף איר בלאַס פנים: „אַך, באמת, וואָסער שיינער גידאַנקו"

ווי ליב און טייער איז איר דער „זשורנאַל", מיט שווער אויסגיפּראַצעווּיטע גראשנס האט זי אים באַצאָלט. זי באַהאַלט זיך אים ווי אַ שווער-דערוואָר-בינים אוצר!

כּדי די עפנטלעכע מיינונג זאל וויסן וואָס בית-יעקב-זשורנאַל איז פאַר אונ-דזער באַוועגונג, מוז מין איר ווייזן דעם לייענער, מע מוז אים לאָזן רעדן און דערציילן. אינים גרויסן לויב-גיזאַנג לכּבודן זשורנאַל מוז דעם לייענערס קול אַמשטאַרקסטן קלינגין!

פייגא שטייער (קינצק):

מיר האבן ב"ה זוכה גיוועז צום הונדערט-נומער בית-יעקב. אבער צי גיבּן מיר לייענער און לייענערינס זיך אָפּ אַ חשבון דערפון? צי באַגרייפן מיר וואָס ס-הייסט דאָס אַרויסגיין פון הונדערט נומערן פון אַ צייטשריפט, וואָס מוז זוכן סימפּאַטיקער, וואָס מוז זוכן אבאנענטן צווישן אַ קליינע צאָל לייענער, וואָס מוז זיך מאַטערן צו קאנין אים אַריינברענגין אין אַ יידישער שטוב און קאנין גיפינין אויך אַ שטיקל ארט אויפן טיש און אין שאַנק צווישן אַנדערער פרעסע און ליטעראַטור?

נישט לייכט האָט ב"י-זשורנאַל דערגרייכט זיין הונדערט-נומער. ווי ס-דער-גרייכט אַ מענטש (וועלכער איז זוכה) זיין הונדערטסטן לעבנס-יאָר...

דאָס לעבן איז אַ קאַמף פאַרן קיום, אַ קאַמף מיט פיל שטרויכלינגין, מיט דורכפאַלן און נצחונות. און ווען דער קאַמף איז גיענדיקט, ווען מע שטייט שוין זיגרייך ביי דער גרעניץ פון קאַמפס פּלאַץ, ווען מע קערט שוין אפילו צוריק מיט לארבער-בלעטער באַקרוינט, מאַכט מין זיך ערשט אַ חשבון: וואָס האב איך גיוויגין? האט גילוינט דאָס אַלץ? וואָסערע פאַרגאַנגינהייט האב איך אונטער מיר און וואָסערע צוקונפט שטייט פאַר מיר?

דעם זעלבן קאַמף, דיזעלבע ראַנגלינישן פאַרן קיום האט דורכגימאַכט אונזדער ב"י-זשורנאַל. ער האט אבער דעם קאַמף צייטווייליק גיווינין, ער האט אַ שיינע פאַרגאַנגינהייט הינטער זיך, הונדערט נומערן. און ווער ס-האט אים גילייענט פון די ערשטע נומערן ביזן הונדערטסטן, דער קאן אָפּשאַצן דעם שיינים טעמפּא פון זיין אנטוויקלונג, די הויכע ניוואָ, אויף וועלכער ער שטייט היינט.

בית-יעקב זשורנאַל איז נישט בלויז אַ ליטעראַריש בלאַט, ער איז אויך אַן-אידעען-טרעגער און אַ מורה-דרך פאַר בנות און פאַר אונדז ב"י-לערערנס, ער איז אונדזער מיטהעלפער, די דערגענצונג פון אונדזער אַרבּיט. מיר לערערנס זענין די גערטנער, מיר פלאַנצן די זאמין אין דינר זשורנאַל און דער שומר, וואָס היט די זאמין, אַז זיי זאָלן גוט אַרויסשפּראצן און נישט פאַרדארבּן ווערן חלילה דורך שלעכטע השפּעות, און אפילו דארט, וואו אונדזער השפּעה דערגרייכט נאך נישט, קומט דער זשורנאַל און דערפילט דאָס אונדזעריקע. ער אַקערט אויס דעם באָדן צו דער אַרבּיט. בית-יעקב און בנות-באַוועגונג אָן בית-יעקב-זשורנאַל וואלט גיוועז ווי אַ גוף אָן אַ נשמה.

צי ווערט אבער ווי גיהעריק אָפּגישאַצט דאס נחיצות פונים דאזיקן זשורנאַל!? — לויט די שטענדיקע באַריכטן און הילף-רופן פאַרבּלייט זיך נאך אַ סך צו ווינטשן, אַז אונדזער עולם זאל האָבן מער פאַרשטענדיניש פאַר דער ב"י-טריבונע.

אמת טאַקע, מיר פייערן דעם יום-טוב פון הונדערט נומערן, ווען מיר וועלן ווייטער פאַרבלייבן גלייכגילטיק אין דער חשובער און אומערמידלעכער רעדאַק-טאר וועט ווייטער מוזן פירן אַזאַ שווערן קאַמף פאַרן דערשייגין פון זשורנאַל, וועלן זיך סוף-כּל-סוף חלילה די כּוחות דערשעפּן און ליידער צו אונזער אַלימינס שאָדן וועט חלילה די מלחמה זיין אַ פאַרלוירינע.

זאל חלילה נישט זיין „בן מאה כּאילו מת ובטל ועבר מן העולם", זאל עס חלילה נשט זיין אַ זיג פאַרן אונטערגיין, נאר אַ „בן מאה ונכנס אל העולם" נאָכן הונדערטסטן נומער זאָל בית-יעקב-זשורנאַל מיט נייע דערפרישנדע כּוחות גיין באַרג ארויף, וכה יתן ד'!

חי' שרה גרינבערג (טורעק):

אַן-אומענדלעך גרויסע שׂמחה נעמט מיך אַרום, ווען איך דערמאָן זיך, אַז ס-גייט שוין אַרויס דער הונדערט-נומער פון „בית יעקב". אונדזער שריפט האט שוין הינטער זיך אַ תקופה פון באַלד צען יאָר. נישט גיקוקט אויף די אויסערגיוויינטלעכע שטערונגין, וואָס זענין גיוועז במשך דער צייט און זענין נאך אַלץ ווייטער פאַראַן.

מיר קענין נישט אויפווייזן דעם פאַקט, אַז אַזאַ פעריאָדישע שריפט זאל זיך האָבן אַזוי לאַנג דערהאַלטן אָן איבּעררייס. צום גליק גיפונט זיך „בית יעקב" אין דער האַנט פון אַ מענטש מיט אַן-אייזערנים ווילן, וועלכער שטעלט זיך נישט אָפּ פאַר קיין שום מניעות. אוממעגלעכקייטן זענין אים איבּערהויפּט נישט באַקאַנט. און נאר אט אַ דאַנק דעם זעען מיר אונדזער שריפט אַ קיום-דיקע. ליידער נישט צוליבּן גוטן ווילן בלויז פון די לייענערס נאר אַ דאַנק די ענערגיע פונים אַרויסגעבער.

דאַרף עס אבער אַזוי צו זיין? ווער נאך מער ווי מיר אַליין דאַרפן זיין פאַר-אינטעריסירט, אַז דער קול קורא זאל נישט שוואַכער ווערן, אַז דאָס כּלי-זיין אין קאַמף מיט די אַנטי-יידישע ריכטונגין זאל נישט אַוועקגינומין ווערן? און ווער ווי מיר לערערנס און בנות-פירערנס קענין אָפּשאַצן די גרויסע פאַרדינסטן פון די ב"י-בלעטער.

אויב מען עס פונמצות פראַקטיק, דאָס קיינמאָל וואלט אונדזער בעוועגונג זיך נישט גיוועז אַזוי צוואוואַקסן און זיך גיקויפט אַזאַ אַנערקענונג אין דער ברייטער וועלט, ווען נישט ב"י-זשורנאַל.

פאַר עלטערע קורסן פון ב"י איז עס גאָר באַזונדער אַ גוט לייען-מאַטעריאַל. אויף אַ קלאָרן אופן טוט עס די עלטערע שילערנס פון ב"י ווי אויך בנות-חברות באַלייכטן פאַרשידינע שווערע פּראבּלעמין. דעריבּער דאַרפן מיר און טאַקע נאר מיר ב"י לערערנס, זיין זייער פאַראינטעריסירט דערין, אַז אונדזער שורנאַל זאל וואָס מער פאַרשפּרייט ווערן, ווייל מיט דעם ווערט פאַרשפּרייט באַוואוסטזיין פאַרן ב"י און בנות-גידאַנק, וואָס דערין איז נאך אַ גרויסער דוחק אפילו אין אונדזערע אייגינע קרייזן.

מייבונגין פון חנה שפּירא, שרה אייכנבוים א. א. אין קומידיקן נומער „בית יעקב"

הארכיון היהודי
הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 63 מתוך 72

אַ טריַיסט פאַר אונדזער עָתיד

פון א. ג. פרידנזאן

גראָ און וואכידיק איז דאָס לעבן, אומיטום, רק מע תקרנט זיך אינים „קמח־קריזיס", מענטשן האבן פאַרגעסן אין זייער צלם־אלקומיוודיקייט, יידישע מענטשן איז אַרויס פון זינין זייער שליחות און זייערע גייסטיקע התחייבותן אַלס קינדער פון ג—ט פאלק. דער שרעקיוודיקער אַנזאָג „ענִיות מַעביר עַל דַעת קונו" האט גאך אין דער עניותדיקסטער תקופה פון יידישן עבר, אונדז נישט אזוי אַרומגינומין ווי אין הײַנטיקע צײַטן. דאָס טראַגישע דערבײַ, וואָס אפילו די גאך נישט אַרונטערגיפאַלינע אוגטערן קאשמאַר פון אָרימקייט און דַחקות, פּטרן זיך קינציק פון זייערע צושטײַערן, וואָס זיי דאַרפן געבן פאַר אַלץ, „וואָס פאַר איינים אַנ־אומגליק — פאַרן אַנדערן אַ גליק"...

האט מיך בְּמֵילא נישט גיחידושט, וואָס צו דער לאַדזשער עקסקורסיע אין „ישיבת־חכמי־לובלין" האט זיך פאַרשריבן אַ קלײַנער עולם, בִּפרָט פון פאַרמעגלעכע פרומע יידן. מֵילא, צו געבן אַ נתינה פאַר יח"ל, קען מין זיך נאך נישט אַרויסדרייען, נאר נאך אהין צו פאָרן, אַרײַננעמין אין זיך אַ ביסל חַיות פון אריגינעלן רוחניותדיקן יח"ל־לעבן, דערויף, זענין ווייניק בַעלנים פאַראַן. אַגב, אַ גביר, איז אַ בַעל־חֶשבון און האט פַחד, אַז אַמאָל אין אַ הייסער מינוט קען מין זיך פאַרגעסן און דאָס יידישע האַרץ בײַ אים קען זיך נאך אָנ־עפן געבן, און מע מוז זיך פאַרהיטן פון אַזאַ פלוצימדיק „פאַרגעסן זיך"...

* * *

מיט אזאלכע מַחשָבותן בין איך אַרײַן אין ווַאגאָן. אין זִכָּרון זענין מיר אויפגיקומין יענע צײַטן, ווען איך בין נאך אליין אַלס בַר־מִצְוָוה־בָחור גיפאָרן לערנין אין ישיבה אַרײַן. נישט אַזוי לאַנג איז עס, אין גאַנצן ערשט צוואַנציק יאָר.

אבער וואָסערע מַהַפֵכָה איז גיקומין אויף דער וועלט פאַר די צוויי־צענדליק יאָרן, וואָסערע עַליות און ירִידות האבן דורכגימאַכט פעלקער און מדִינות בִּמֶשך דער צײַט? און וואָסערע טיפע שנוים זענין אַרײַנגיקומין טאַקע אין יידישן לעבן גופא? און בּוֹלט זעט מין דאָס אינים יַחס פונים פאלק צו דער יוגנט.

איך גידענק נאך גוט, וויפל האפינונגין יידישע טאַטע־מאַמע האבן גילייגט אויף זייערע קינדער, ווען זיי זענין גיפאָרן אין ישִיבות אַרײַן און ווי שטאלץ זיי זענין דערמיט גיוועזן.

נישטאָ מער יענע צײַטן! הײַנט קלערט מין וועגן „תַכלית", מ־איז פראַקטיש גיוואָרן, מע וויל נישט האָבן מײַן קײַן קינדער בַטלָנים, באַנק־קוועטשער, ווען שוין יא עפּיס אַ גײַסטיקן בּאַרוף, זאָל עס כאטש זײַן אַ וועלטלעך־אײַראפּעאישער בּאַרוף, און כאטש ס־איז אַפילו אַ צו־שטאַרקער עודף אויך פון די מִינים בּאַרופן, האַלט דאָס נישט צוריק און ס־ברענגט נישט צו קײַן רעוויזיע אינים נײַען חינוך־סיסטעם.

אין ישיבות אַרײַן שיקן נאר זייערע קינדער מענטשן פון פאלק און נאך די, וואָס זייערע קינדער צו זעען פאַר גדוֹלים בתורה, איז זייער תשוקה און האבן אַ רײנים יידישן חוש.

די גידאַנקן זענין מיר וואו נישט ווען איבערגיריסן גיוואָרן, פון אַ שמועס מיט די עקסקורסאַנטן, הײמישלעך, פריילעך, חֶדווהדיק גישטימט איז אַדורך די נסִיעה. אַ פּאָר ענדעקישע סטודענטן, וואָס זענין צווישן אונדז אַרײַנגיפאַלן ווי „יוֹנִים אין סוּכּה", האבן גימורמלט צווישן זיך און אונדז דורכגישטאכן מיט זייערע חַיהשע בליק.

באַלד האבן מיר זיך דערמאנט אין דער ירידה פון דער מאדערנער קולטור, און אין זיך אָפּגיגעבן דעם שבח „שֶשַמְתָ חֶלְקֵינוּ מִיוֹשְבֵי בֵּית הַמֶדרש"...

* * *

אין לובלין זענין מיר פון וואַרימין וואַגאָן אין צוג אַרויס אויפן גאַס, וואו די פראסט האט מוֹראדיק גישניטן אין פָּנים און גישטאכן אין די אֵברים אבער באַלד גריסט אונדז אין די פענצטער פונים אויטא דאָס גיגאַנטישע ישיבה־בנין. אונדזערע אויגן עפינין זיך ברייטער און די גאלדינע אותיות צועפינין זיי גאך מער און מער, אט איז עס: ישיבת־חכמי־לובלין!

דאָס לעצטע מאָל בין איך דאָ גיוועזן בעת דעם חֲנוכַּת־הַבַיִת, דעמלט, ווען צענער־טויזנטער מענטשן האבן דאָס בִנין אַרומגינומין ווי אַ רייף, גיהאַלטן עס אין זייערע אָרימס, ווי אַ מאַמע איר קינד. ווער האט דעמלט גיקענט צוקומין. יובל־קולות פון פריי־ד האבן פול גימאַכט די לופט און מ־איז גיוועזן מיטגיריסן פון דער שמחה. נעענטער אײַנקוקן זיך אינים בִנין איז נישט גיוועזן קיין צײַט און קײַן מעגלעכקייט. אַצינד זענין מיר געסט און אַלס אַזעלכע וועט מין אונדז אַלץ ווײַזן און מיר וועלן טאַקע באַגערן אַלץ צו זעען.

* * *

מיר זענין אַרײַן אין ישיבה־בנין און באַלד פאַרגעסן הינטער זיך די וועלט אַרום. איך האב פאַרגעסן אין דער דרויסנדיקער פראסט, און די אַנטיסעמיטישע סטודענטן, אין די פראַנצויזיש־רעדנדיקע גיזעלשאַפט, וואָס האט זיך גיזעגנט מיט דעם מיניסטער בעק אויפן וואַרשעווער באַן־הויף, קייגנאיבער אונדזער לובלינער צוג.

ס־זענין מיר אַרויס פון זִכָּרון די דאַגות פון נעכטיקע טעג, אַפילו נישט גידענקט מער אין די לאדזשער גבירים, וואָס ס־איז זיי נישט גיוועזן צום האַרצן די נסיעה און האבן נעבעך אונדז איבערגילאזט אַליין...

מיר זענין גאָר אויף אַ נײַער וועלט!

מיר זענין שוין אין דער סביבה פונים ליבן לובלינער רָב שליט"א. זײַן פערלדיק מויל איז אונדז מהַנה מיט אײַן מִילתא־דבדִיחותא נאָכן צווייטן און באַלד זענין מיר גיפאַנגין צונ־אים.

לאַדזשער עקסקורסיע אין דער לובלינער ישיבה

איך קוק מיך אײַן אין די פרישע קנייטשן פון זײַן פָּנים, אין די זילבער־האָר און זײַן באָרד. צוועליף יאָר צײַט שוין נישט גיזיצן מיט אים אַזוי פָּנים אֶל פָּנים, זינט איך האב אים דאָס ערשטע מאָל גיזעען אין לעמבערג אין יאָר פ"א. ער האט מיר דעמלט מגַלה גיוועזן זײַן פּלאַן, אויפצושטעלן אַ גרויסע ישיבה אין פּוילן, אַראָפּצונעמין דעם שאַנד־פלעק פון ישיבה־בחור, ער האט מיר דעמלט דערציילט פון זײַן ישיבה אין גלינע און מיך נאך גיפרעגט אויפן מַצב פון די בני־הישיבה אין פּוילן.

צוועליף יאָר אין גאַנצן, און אין אַזעלכע צײַטן, און שוין איז זײַן חָלום מקוים גיוואָרן!

* * *

עס איז עֶרב־שַבת, דער רָב אײַלט זיך, מיר אויך. די הַכָנָה צו שַבת גייט צו אין יחי"ל מיט זרִיזות און אַ גאַסט אין יח"ל קען זיך נישט נוהג זײַן אַנדערש.

(ווײַטער — זע דעם קומידיקן נומער „בית יעקב").

הודפס מתוך הארכיון היהודי

בריוו פון סיים-דעפוטאט הרב הגאון רבי אהרן לעווין שליט"א (ריישער רב)

ב"ה ריישע כ"ד טבה תרצ"

צו דער חשובער רעדאקציע „בית יעקב" אין לאדזש!

צום דערשיינען פונים הונדערטסטן נומער פון אייער חשובער צייטשריפט, איבערשיק איך אייך מיין הארציקסטן גליק-וואונטש.

איך לייען תמיד מיט גרויס אינטערעס אייער צייטשריפט, וועלכע צייכנט זיך אויס הן מיטן רייכן אינהאלט פון די מאמרים, הן מיט דער פארציגלעכער רעדאקציע. און ס-פרייט מיך אייך צו זאגן, אז איר האט מיט אייער ארגאן צו דער שיינער אנטוויקלונג פון דער בית-יעקב-באוועגונג פיל ביגיטראגן.

איך ווינטש אייך, אז איר זאלט ווייטער פארטשריט מאכן אויף דעם וועג, וואס איר גייט, און ס-זאל אייך גילונגין אויך אין דער צוקונפט אייער אונטער-נעמונג מיט נאך שענערע און גרעסערע דערפאלגן גיקרוינט צו זעען.

מיט כבוד וברכת התורה

אהרן לעווין אבדפ"ק

ווער וויל העלפן?

פון דוד צבי זילבערשטיין

(פרעזעס פון דער גיזעלשאפט פריינט פון דער ב"י ליטעראטור אין פוילן)

אלע ווייסן דאכט זיך, אז די בית-יעקב-ליטעראטור איז א גרויס נחיצות פאר אונדזער באוועגונג. אין נאך מיין ווייסן דאך אלע, אז דער פארלאג „בית יעקב" אין לאדזש, האט אויף דעם גיביט גאר א סך גיטון. דער צען-יעריקער סך-הכל פון זיין ארבייט איז גינוג א בולטער סימן פון זיין שעפערישקייט און מזל-ברכהדיקער טעטיקייט.

ארכיון אסופות

גאר ווייניק פריינט פון דער בית-יעקב-אידעע, ווייסן אבער ביי וואסערע דחקותדיקע מאטעריעלע תנאים די דאזיקע ארבייט ווערט גיפירט. ווארן באמת, ווער קען זיך דאס מצייר זיין אין זיין מחשבה, אז דער פארלאג „בית יעקב", וואס איז א מוסטער פון איניציאטיוו, אויספירונג, און א רעזערוואואר פון ברכה פארן יידישן חינוך און יינגין דור, זאל האבן אזוי ווייניק פארשטענדיניש און נאך ווייניקער ממשותדיקער מיטהילף פון די פאראינטערעסירטע צדדים.

הארכיון היהודי

גראד דער שרייבער פון די שורות, איז איינער פון די, וואס קענין נאנט דעם פאקטישן מצב. עס וואלט דעריבער גיווען א חטא וועגן דעם אין גאנצן צו שווייגן. דערפון דארפן כאטש ווייסן די פריינט און גיטרייע פונים בית יעקב-אידעאל.

מיר האבן נישט גיקענט גלייכגילטיק בלייבן צו דעם מצב און נישט איבערלאזן דעם דאזיקן שווערן עול שלעפן נאר איין מענטש, אין לאדזש, וואו די דאזיקע וויכטיקע ארבייט ווערט גיפירט, איז דעריבער גישאפן גיווארן א גי-געלשאפט „פריינט פון דער בית-יעקב-ליטעראטור", און די דאזיקע גיזעלשאפט שטעלט זיך די הייליקע אויפגאבע צוצוהעלפן פארפעסטיקן דעם קיום פון פארלאג און אים געבן די מעגלעכקייט זיינע פלענער אויסצופירן.

מיר נעמין אונטער אן-אקציע פון דעקלארירן מיטגלידער אין דער גיזעלשאפט, און ווען מיר וועלן האבן די גיהעריקע צאל מיטגלידער, וועט אונדזער ארבייט קענין בע"ה שטארק מצליח זיין.

מיר אפעלירן דעריבער צו אלע פריינט פון דער בית-יעקב-אידעע, זיך צו דעקלא-ירן אין דער גיזעלשאפט, און זאלן אלע דאס טון שוין אין יעצטיקן יובל מאמענט, זאלן אונדזערע מער פארשטענדיקערע אגודיסטן, יוגנט, לערער-שאפט ארויסווייזן אחיות און שטעלן זיך אין די פאדערשטע רייען פון אונדזער גיזעלשאפט

מז"ט! דער ליבער און גיאכטיטער גריגדערן פון אונדזער „בנות" פרל. קנאבלעוויטש (לאדזש) צו איר חתונה מיט ה' ראבינאוויטש. אין באגלייטונג פון גליק און צופרידנהייט זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אין ארץ ישראל.

קאליש — בנות פ"ו"י, פארז. פרוי פערלע, פירערן פרל. בערגמאן

דערציקן מז"ט ווינטש איך צו די תנאים פון פ"ל. ראזנשטיין מיט ה' פרוסקין (קאברין), מיין ח' בנותקע פרל. גוטמאן (אמשינאוו) מיט ה' מאשקאוויטש (וולאצלאוועק). עושר ואושר יהי' מנת חלקכם תמיד. דער אויסגיצייכנ ער פריידקע בריפטרעגער און אירע ח' עלטערן (שו"ב צעסטשאגאווא) צו איר אנגינומין ווערן אין ב"י סעמינאר אין ק"קע-מיינע הארציקסטע ברכות.

ציעכאנאוויטש — רבקה איזראעלסקא

בריוו פון לובלינער רב הגאון רבי מאיר שפירא שליט"א

אל וועד הספרות החרדית בלאדז'

מכתבכם הנכבד הגיעני וקראתיו בשום לב. — והאמנם כל הוא כי רבים חללים הפילה הספרות החפשיית והרעילה את נשמת בת ישראל, ובכן יפת עשיתם כי יצאתם לעזרת ידידנו מר פרידנזון ביצירות ספרות חרדית לבית יעקב. תחזקנה ידכם ותעשינה תושי'.—

ידידכם הק' מאיר שפירא אב"ד ור"מ דק' לובלין

התלהבות און באוואוסטזיין

פון הרב אברהם אייזנבערג

התלהבות, ברען און עקסטאז איז באמת א גרויסע מדריגה אין יידישקייט, וואס הייבט אויף דעם ייד אויף א העכערן גייסטיקן ניווא, צו א גרעסערן אויפשטייג אויפן לייטער פון יהדות.

זייער און זייער אפט טרעפט זיך, ווי ביי גיהויבינע התלהבותדיקע שטימונגין, ווי למשל ביים חדוהדיקן, מיט קדושה דורכגידרינגינים שבת, ווי די וואקסנדע באגייסטערונג און עקסטאז הייבן אויף דעם דבקותדיקן ייד, ווייט ווייט פון זיין חומרדיקן און ערדישן לעבן, צום הימלישן און נשמהדיקן, צום כולו אומר כבוד.

אבער ווי טייער מיר שעצן און אנערקענין אין גיוויסע שטימונגס-מאמענטן דאס התלהבות, וואס ברויזט און שפרודלט אין יידישן הארץ פון גרויס התפעלות הנפש צו זיין בורא עולם, צו תורה ומצוות, מוזן מיר אבער זאגן, אז ס-איז אוממעגלעך—אויסער פאר יחידי סגולה—אנצואווענדן שטענדיק אן אויפהער אין טאג-טעגלעכן וואכידיקן לעבן, פייערלעכקייט און ברען, וואס זענין נאר הארציקע מאמענט-שטימונגין.

להיפך אין פריוואטן לעבן לויט די אנשויאונגין פון אונדזערע תורה-פרינציפן איז סיי דער סוחר אין קראקע, סיי דער בעל-מלאכה אין ווארשאט, סיי דער מענטש אין גאס און אין גיזעלשאפט, מחויב צו באזיצן די גרעסטע מאס באוואוסטזיין, מתיקות און גילאסנקייט. ער מוז לאגיש דענקן און טראכטן, וועגן און מעסטן יעדער באוועגונג, יעדער מעשה, יעדן גידאנק צי ס-איז אין פולן הסכם מיט די אייביקייטס-פרינציפן פון אונדזער תורת-חיים.

אויב דער כלל פון לאגישן טראכטן און דענקן און זאכלעכער רואיקייט גילט ביי אונדזער טאג-טעגלעכקייט אלס ייד און מענטש, אפשיטא, אז מיר דארפן דאס זעלבע אנווענדן ביים שאפן און פירן א באוועגונג, א-ארגאניזאציע, מעג עס זיין אפילו ווען דער ציל פון דער דאזיקער ארגאניזאציע באשטייט פון הרמת קרן-התורה והיהדות.

די וועגן און מיטלען, וואס פירן צום גרויסן ציל קאנין נישט זיין בלויז התלהבות און ענטוזיאזם* און ארויסרופן שטימונגס-מאמענטן. די אגודה-פירער דארפן זיך באמיען צו קומען צו די מאסן חברים מיט ברייטערע אויפקלערונגין כדי זיי באוואוסטזיניק צו מאכן. מע דארף גיפינין דעם שליסל נישט נאר צו זייער טעמפעראמענט נאר אויך צו זייערע דענקנדע מוחות.

דער עיקר מוזן מיר קומען צו אונדזער יוגנט און אריינברענגין אין זיי ידיעות התורה און גלייכצייטיק אגודה-באוואוסטזיין. מיר דארפן לערנין אונדזער יוגנט אפצושאצן די גרויסע מעשים פון זייער אגודה-טעטיקייט פאר אונדזער און פאלק. די אויפקלערונגס-ארבייט מוז גיין אין דער-ריכטונג אויפצושטעלן א חיל פון גבורי הרוח פארן רעיון האגודה.

עס דארף אונדז נישט חידושן, וואס צייטנווייז זעען מיר בחוש ווען גיוויסע אגודה-אקציעס ווערן דורכגיפירט מיט אויסערגיוויינטלעך פייער, אפילו ביז צו מסירת-נפש, און נאכן דורכפירן די אקציע, אלץ איינס וואס די אקציע האט גיברענגט, נצחון צי מפלה, איז באלד נאך דעם אריינגיטרעטן אין אונדזערע רייען קאלטקייט און אפהענדיקייט, דאס איז אלץ צוליב דעם, וואס די ארביטן ווערן דורכגיפירט נישט מיט ריינים אגודה-באוואוסטזיין נאר דורך גיוויסע השפעות פון מאכן שטימונג...

אגודת ישראל וועט קיינמאל נישט זיין קיין גאנצע, קיין שלימותדיקע, כל-זמן עס וועלן נישט גלייכצייטיק מיטן התלהבותדיקן באגייסטערטן הארץ-אגודיזם זיך שאפן אויך דענקנדע און גוט-דורכיטראכטער באוואוסטזיניקער מוח-אגודיזם...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פנקס פון דער בית-יעקב-ליטעראַטור

תרפ״ג — — — — — — — — — תרצ״ג

תרפ״ג פונים גרינדן די ערשטע בית-יעקב שול אין קראָקע דורך פרוי שענירער אין יאָר ע״ז ביזן יאָר פ״ד, איז נישט געווען קיין איין גידרוקט וואָרט, וואָס זאָל מעורר זיין וועגן דער גרינדונג פון ב״י שולן. אין „ייד״, וואָס איז צוג-ערשט דערשינין אַלס וואָכן-בלאַט און דערנאָך אַלס טאָג-בלאַט, זענין גיוועזן גידרוקט פון פרוי שענירער אייניקע מאמרים וועגן די נייטיקייט פון רעליגיעזע מיידל-שולן. און דאָס אַליין, וואָס עס איז גאָרנישט אָגיטירט גיוואָרן פאַרן רעיון פון ב״י, האט ממילא דער גידאַנק נישט גיפונין קיין אָפּקלאַנג אין דער יידישער וועלט.

אין די יאָרן ע״ט—פ״ג איז ה פרידנזאָן אייניקע מאָל גיוועזן אין קראָקע און אָפּגיהאַלטן באַראַטונגין מיט פרוי שענירער, ווי אַזוי אָנצוהייבן אַן-אויפקלערונגס-ארבייט צווישן יידישן עולם לטובתן בית-יעקב-גידאַנק. נאָך פאַרשידינע בריוולעכע און פערזענלעכע דורכשמועסן זיך, איז גיפאַלן דער פּלאַן אַרויסצוגעבן אַ ספּעציעלן זשורנאַל מיטן נאָמין „בית יעקב״. איינס פון די עיקר-צילן פון זשורנאַל, זאָל זיין, פּראָפּאַגאַנדירן דעם בית-יעקב-גידאַנק. וועגן ליטעראַטור און לייען-מאַטעריאַל איז ווייניק גירעט גיוואָרן.

אין חודש תמוז פ״ג, איז פונאַנדער גישיקט גיוואָרן דער ערשטער גישריבינער פּראָספּעקט צו ארטאדאקסישע שרייבער- וואָס זייער צאָל איז דעמלט גיוועזן זייער ווייניק. די אריגינעלע אַרטיקלין אין ערשטן נומער זענין גיוועזן פון י. ל. אָרלעאַן, שרה שענירער א. א. דאָס רעשט מאַטעריאַל איז גיוועזן איבערגידרוקט פון „יידישן וואָרט״, וואָס איז דערשינין אין מלחמה-צייט.

*

די פּראָספּעקטן און מודעות וועגן דערשיינין פון זשורנאַל האָבן נישט גימאַכט קיין שום רושם. ס-איז נישט אָנגיקומין כמעט קיין פ י נ י ף בריוו, וואָס האָבן זיך גיוואָלט דערמיט פאַראינטערעסירן. די סיבה דערפון קענין מיר נישט זאָגן, נאר אַ פאַקט איז, אַז ס-האט דעם ארטאדאקסישן עולם גאָרנישט פאַראינטערעסירט...

אין אלול פ״ג איז גיוועזן די ערשטע כנסי' גדולה אין ווין און ה' פרידנזאָן האט ביי אַ גאַנצע ריי ארט. עסקנים גיפּרואווט וועקן פאַרשטענדיניש פאַר דער זאַך, אבער אַלע האָבן זיך אָפּגיזאָגט דערפון, און דער הויפּט-טעם איז גיוועזן: ס-איז לאַחר-יאוש און מע קען גאָרנישט אויפטון אויף צו פאַרבעסערן דעם מצב החינוך פון יידישע טעכטער.

אין צווישן איז דערשינין די בראָשור „בית יעקב״ פון א. ז. פרידמאַן. די דאזיקע בראָשור האט זיך פאַרנומין מיטן אויפשטעלן די עיקרים פון אַן-ארטאדאקסישער פרויען-ארגאַניזאַציע. קיין ממשותדיקע פעולה האט עס אבער נישט גיקענט האָבן, מחמת, אָנהייבן ביי ארגאַניזאַציע איידער ס-שאַפן זיך נאך שולן, איז גאָר אוממעגלעך גיוועזן.

נישט גיקוקט אויף דער קאַלטקייט און ביטול צום פּלאַן פון אַרויסגעבן דעם זשורנאַל „בית יעקב״ זענין דאך נישט אָפּגישטעלט גיוואָרן די הכנות צום אַרויסגיין פון ערשטן נומער.

תרפ״ד אין תשרי פ״ד אין דערשינין דער ערשטער נומער „בית יעקב״ (דאָס שער-בלאַט — זע אויף דער ערשטער זייט פונים הייגטיקן נומער). דער ערשטער נומער האט גיהאַלטן 12 זייטן און איז גידרוקט גיוואָרן אין צוויי טויזנט עקז. דער נומער איז צושיקט גיוואָרן אויף אַלע אַדרעסן פון אגודות. אַכציק פּראָצענט פון דעם, וואָס דער נומער האט גיקאָסט איז פאַרפאַלן גיוואָרן. פון תשרי ביז אדר א' איז גיוועזן אַן-הפסקה און ס-האט זיך אויסגידאַכט, אַז מיין וועט דער זשורנאַל נישט דערשיינין. אַ דאַנק אבער אייניקע מנדבים, איז אין חודש אדר א' דערשינין דער צווייטער נומער און צום דריטן נומער האט אָנגיהויבן צוגיגעבן ווערן אַ פּוילישער טייל „וסכוד״, אונטער דער רעדאַקציע פון וו. לייכטער.

אליעזר שינדלער

האט גרויסע פאַרדינסטן פאַר דער בית-יעקב-ליטעראַטור

בסך-הכל זענין אין יאָר פ״ד דערשינין 9 העפטן — 180 זייטן. די מיטאַרביטער זענין גיוועזן: א״ן פרידמאַן, שרה שענירער, הרב משה חיים לויא, הרב ש. ד. לאַסקי, בנימין יעבץ, ח. ד. ראזאַניס, א. מ. ראַגאווי, וו. לייכטער, ש. ראטשטיין, מ. שוואַרצמאַן, הלל זיידמאַן, מ. קעניג. חוץ דעם ווייטער אַלץ איבערגידרוקטע מאַטעריאַלן פון אַלטע ארטאדאקסישע צייטונגין.

תרפ״ה דער ערשטער נומער „בית יעקב״ פון יאָר פ״ה איז גיוועזן אַ גרעסערער נומער. דערביי איז גיגעבן גיוואָרן איין בלאַט אין דעם נומער מיטן נאָמין „קינדער גאָרטן״. עס דאַרף דערמאַנט ווערן אט-וואָס: הגם, ס-האָבן שוין אין יאָר פ״ה עקזיסטירט 49 ב״י שולן, איז נישט גיוועזן קיין איין לייען-ביכל פאַרן קינד. ס-איז גיוועזן דאָס ביכל „יהודית״ פון פרוי שענירער און דערפון האט מין גילערנט לייענין און שרייבן... היות קיין שריפטן פון פרייע איז פאַרשטייט זיך אין „בית יעקב״ נישט גיניצט גיוואָרן, איז ממילא נישט גיוועזן פון וואָס צו לייענין און צו שרייבן. ווי אַזוי ס-האָבן גיקענט 6585 תלמידות, וואָס האָבן שוין גילערנט אין יענים יאָר אין די ב״י-שולן זיך באַגיין אָן דעם, בלייבט עד היום אַ רעטיניש... גיניצט זענין גיוואָרן גישריבינע העפטן פון פרוי שענירער, וואָס זי האט אָפּגיקאָפּירט פאַר די לערערנס אויף פּשוטער קאַלקע, פאַרשידינע רעפּראַטן, לייען-שטיקער פון דייטש וכדומה. דער עמוד „קינדער גאָרטן״ אין ב״י איז פון די לערערנס ממילא באַגריסט גיוואָרן.

אין לעצטן נומער פון יאָר פ״ה, גיפינט זיך די ערשטע מודעה וועגן דער גרינדונג פון ארט. פרויען יוגנט-ארגאַניזאַציעס. דער נאָמין „בנות״ איז דעמלט נאך נישט גיוועזן באַשטימט. בסך הכל זענין אין יאָר פ״ה דערשינין 10 העפטן ב״י. עס זענין צוגיקומין אַלס מיטאַרביטער: ד״ר שלמה ערמאַן, ד״ר בנציון פעסלער, פ. ז. גליקסמאַן, א. ב. עקערמאַן, הרב טובי' האראוויץ, ד״ר ל. ניעמצעוויטש, ל. פיינגאָלד, משולם קאַמינער, י. הלוי, ז. ליפּסקער, ב. דוואָרשטשין א. א. בעלעטריסטיש מאַטעריאַל איז ווייטער עפ״י רוב גינומין גיוואָרן פון „יידישן וואָרט״. אין יאָר פ״ה איז אויך דערשינין „יידישע גישיכטע״ פון מ. בוימבערג און אויך דער ערשטער נומער פון „קינדער גאָרטן״. קיין לייען-שטאָף איז אַלץ ווייטער נישט גיוועזן פאַרן קינדער-עולם ווי גיהעריק און אויך נישט פאַר דערוואַקסינע.

תרפ״ו במשך דעם ערשטן האַלבן יאָר איז דערשינין נאר איין העפט. אין דעם העפט גיפינין מיר שוין ידיעות פון די ערשטע אַרביטן פון צ. ס. און „בנות״. עס איז דאָרט אָפּגידרוקט גיוואָרן דער ערשטער אויפרוף צו-ארגאַניזירן בנות-גרופּן. אין צווישן זענין די ב״י בלעטער נישט דערשינין. חובות, נישט גיוועזן קיין אַבאַגענטן און צוליב דעם, איז דער זשורנאַל שוין נישט מיין דערשינין. אין חודש אדר איז גיוועזן די גרינדונגס-קאָנפערענץ פון „בנות״ און אייניקע גרופּן האָבן אויף זיך גינומין צו צאָלן פריערס פאַר אַ גיוויסע צאָל עקז. און אַ דאַנק דעם איז דערשינין אין ניסן צוריק דאָס זשורנאַל, נאר אין גאָר אַ קליינים פאָרמאַט. אין דעם קליינים פאָרמאַט זענין אַרויסגיגאַנגין 4 העפטן. קיין נייע מיטאַרביטער זענין אין יאָר פ״ו נישט צוגיקומין. ס-זענין אויך דערשינין 3 העפטן „קינדער גאָרטן״. דאָס מאַטעריאַל פון די אָפּגידרוקטע נומערן „בית יעקב״ און ק״ג פון די יאָרן פ״ד—פ״ה—פ״ו, איז יעדנפאַלס שוין גיוואָרן אויסגיניצט אין אַלע שולן.

תרפ״ז אין יאָר פ״ז איז דער זשורנאַל שוין צוריק דערשינין אין גרעסערן פאָרמאַט. אדר תרפ״ז איז דערשינין אַ יובליי-נומער לכבודן איין-יעריקן קיום פון „בנות״ מיט אַ רייכערן תוכן. אין דעם נומער האט פאַרעפנטלעכט אלימלך שטייער זיין ערשט ליד אין יידיש, אויך אין פּוילישן טייל הרב לעווין. מיר זעען אויך די נעמין פון הרב אברהם אייזנבערג, מרדכי פעסל, חנה שפּירא און די ערשטע שאַפונגין פון איש-לוי. אין סיון-נומער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

באַטייליקן זיך דאָס ערשטע מאָל ד"ר נתן בירנבוים, שמואל נאַדלער און מרים אולינאָווער. אין דעם יאָר איז אויך גידרוקט גיוואָרן דאָס ערשטע מאָל דאָס שול-ספר אויף אלף-בית „עברי אנכי" פון א"ז פרידמאַן. (ביז דעמלט איז איבערהויפּט נישט גיווען אפילו קיין עלימענטאַרע מעטאָדע צו לערנען אלף-בית). אין יאָר פ"ז זענין דערשינין 8 העפטן ב"י. אויך „קינדער גאָרטן" איז דערשינין 4 העפטן.

תרפ"ח אין יאָר פ"ח איז דער ערשטער נומער „בית יעקב" דערשינין ערשט אין חודש כסלו—„קינדער גאָרטן" איז צוריק גיוואָרן אַ ביילאַגע צום „בית יעקב". מיר זעען נייע מיטאַרביטער: א. שושנה, יעקב לאַנדא, שמואל אסטערזעצער א. א. אין דעם יאָר איז אין „בית יעקב" גיפירט גיוואָרן אַ שטאַרקע פּראָפּאַגאַנדע פאַרן אויפבוי פון ב"י-סעמינאַר. בסך-הכל זענין אין יאָר פ"ח דערשינין 6 נומערן ב"י. קיין באַזונדערע אויסגאַבן זענין פון פאַרלאַג „בית יעקב" ווייטער נישט אַרויסגיגאַנגין.

תרפ"ט דאָס יאָר באַקומט בית-יעקב-זשורנאַל אַ מער תפארתדיק אויסזעען. דער ערשטער נומער דערשיינט אין תשרי. אין דעם דאזיקן פאַרגרעסערטן נומער, דריקט זיך דאָס ערשטע מאָל צוויי קליינע לידלעך פונים דיכטער אליעזר שינדלער, וואָס האט דערנאָך אַריינגיבּרענגט אַזוי פיל שפע און מזל-ברכה אין אונדזער ליטעראַטור. אין חנוכה-נומער קומין צו אַרטיקלען פון ח. י. אייז, ל. שיף און הרב שטאקהאַמער. אין טבת-נומער ש. שיינפעלד. דער אדר-נומער דערשיינט ווידער אַלס פאַרגרעסערטער נומער. אין פסח-נומער אַן-אַרטיקל פון בנימין זוסמאַן. אין אייר דערשיינט אַ נומער גיווידמיט די צווייטע קאנפערענץ פון „בנות", וואָס איז פארגיקומין אין לאָדזש. דער נומער פון תמוז איז אַ באַריכטס-נומער פון דער קאנפערענץ. אין אלול דערשיינט אַ נומער גיווידמיט די צווייטע כנסיה גדולה. אין דעם יאָר איז בית-יעקב-זשורנאַל דערשינין אָן איבעררייס כמעט כסדר יעדן חודש. במשך דעם יאָר זענין אויך אַרויסגיגאַנגין עטלעכע העפטן פונים „קינדער גאָרטן".

תר"ץ מיטן אָנהייבן זיך פון יאָר תר"ץ, עפנט זיך אַ גאַנץ נייע תקופה אין דער אַרביט.

דער פאַרלאַג „בית יעקב" שטעלט זיך נישט אָפּ בלויז ביים אַרויסגעבן ב"י זשורנאַל און ק"ג, נאָר הייבט אויך אָן צו אַנטוויקלין בהדרגה אַ פאַרלאַגטעטיקייט. במשך דעם יאָר גייען אַרויס: „די אָרגאַניזירונג פון בנות-אַגודת-ישראל" (פּראָגראַמאַטישע בראשור). דריי ביכלעך קינדער-פארשטעלונגין „דער יום-טוב פון חמשה עשר בשבט" פון ל. שיף, צוויי העפטן טאַשן-ביבליאָטעק „רות" פון ש. נאַדלער און „פרק" פון א. מ. ראגאָווי.

דאָס בית-יעקב-זשורנאַל שטייגט און גייט באַרג אַרויף. דער פאָרמאַט ווערט פאַרגרעסערט, דאָס חיצוניות פאַרשענערט, דער תוכן באַרייכערט. אין נומער 48 פאַרעפנטלעכט דאָס ערשטע מאָל ד"ר שלמה בירנבוים זיין מאמר „יידיש", וואָס באַרירט דאָס פּראָבלעם פון לשון און אויסלייג. פון אָנהייב יאָר תר"ץ ווערט אויך אָפּגישאַפט דער פוילישער טייל (אויפן פאַרלאַנג פון דער צווייטער בנות-קאנפערענץ). אינים זעלבן יאָר דערשיינען אויך אויף יעדן יום-טוב ספּעציעלע פאַרגרעסערטע נומערן. אין נומער 55 הייבט זיך אָן די פּראָפּאַגאַנדע פאַר יידיש און ווערט פּראָקלאַמירט דורך ד"ר שלמה בירנבוים אין זיין מאמר אין זעלבן נומער „העלף דעם היינט און דעם מאָרגן". און דורך א. שינדלערס מאמר „יידן, יידישקייט און יידיש" און פרידנזאָנס מאמר „שוץ אַקעגן אונדזער גיפערלעכסטן שונא". דער נומער 56 איז גיווידמיט די חנוכת-הבית-פייערונג פון ישיבת-חכמי-לובלין. די קרוין פון אַלע נומערן אין יאָר תר"ץ איז גיווען דער יובל-נומער (50). דער דאזיקער גרויסער נומער האט זיינער צייט אָנגימאַכט אַ גרויסן רושם אין דער יידישער וועלט און איז רעצענזירט גיוואָרן אין דער גאַנצער יידישער פּרעסע. אין זומער פונים יאָר תר"ץ איז גיווען אין ראַבקע אַן-אָרטאָגראַפּישע קאנפערענץ אונטער דער אָנפירונג פון ד"ר שלמה בירנבוים און ס-איז באַשלאָסן גיוואָרן איינצופירן דעם טראַדיציאָנעלן אויסלייג אין דער ב"י-ליטעראַטור.

תרצ"א אין יאָר צ"א איז ווידער גיווען אַ גרויסע אויפשטייג-תקופה אין דער אַרביט פון פאַרלאַג „בית יעקב". באַלד פון תשרי אָן איז איינגיפירט גיוואָרן דער בירנבוים-אויסלייג אין אַלע בית-יעקב-שריפטן. אין נומער 58 שרייבט ה' פרידנזאָן אַ פּראָפּאַגאַנדע-אַרטיקל פאַרן אויסלייג. אין נומער 59 שרייבט ד"ר ש. בירנבוים אַליין אַ מאמר „פאַרוואָס אַ נייער אויסלייג". אין זעלבן נומער ווערט אויך גיגעבן דער אלף-בית פון אויסלייג פון ד"ר בירנבוים. כמעט במשך דעם גאַנצן יאָר פירט בית-יעקב-זשורנאַל אַ שטאַרקע פּראָפּאַגאַנדע פאַרן אויסלייג. נישט גיקוקט אויף די מניעות און שטילע קריטיקיס, ווערט נישט אָפּגישוואַכט דער פאַרלאַג „בית יעקב" און פּאָפּולאַריזירט כסדר די אידעע פון טראַדיציאָנעלן אויסלייג. במשך דעם יאָר צ"א ווערט דער אויסלייג איינגיפירט אין אַלע שולן, אין אַלע ב"י שריפטן און גיך קומט דער נצחון אויף דעם פראָנט. י"ג טבת הייבט אָן אַרויסגיין בית-יעקב-זשורנאַל יעדן צווייטן פרייטיק און ס-האַלט אַזוי אָן דריי חדשים. די נומערן גייען אַרויס וואָס אַמאָל וויטער שענער און אינהאַלטסרייכער.

אין ניסן דערשיינט אַ גרויסע יום-טוב-אויסגאַבע גיווידמיט פיניף יאָר בנות-אגודת-ישראל. דער נומער 69 איז גיווידמיט דאָס גרונטשטיין-לייגן פון דער זומער-קאָלאָניע אין דלוגאָשאַדלע און אויך די הכנות פון דער בנות-קאנפערענץ אין וואַרשע. דער נומער 70 ברענגט אַ באַריכט פון וואַרשעווער צוזאַמינפאָר: דער נומער 71-72 איז אַ ספּעציעלער יידיש-נומער. דער דאזיקער נומער, וואָס איז מלא וגדוש מיט ליטעראַרישן מאַטעריאַל גיווידמיט דאָס יידיש-פּראָבלעם, איז רעדאַקטירט גיוואָרן דורך ד"ר שלמה בירנבוים. אין דעם יאָר זענין אַרויסגיגאַנגין די גרעסטע צאָל נומערן און פאַר ב"י-זשורנאַל איז דאָס יאָר אפשר גיווען דאָס בעסטע פון אַלע יאָרן.

אינים זעלבן יאָר האבן צוויי מיטאַרביטער אַמשטאַרקסטן מאָראַליש גיהאָלפן. ד"ר שלמה בירנבוים מיט זיין רעדאַקטירן דעם יידיש-נומער, און בכלל כסדרדיקן שיקן ליטעראַרישן צושטייער. אליעזר שינדלער מיט זיינע אוצרותדיקע שיקונגען פון ליטעראַרישע צושטייערן. במשך דעם יאָר האט שינדלער גידרוקט זיינע אינטערעסאַנטע פיל-פאַרביקע מלחמה-זכרונות כמעט אין אַלע נומערן, חוץ דעם זיינע פּרעכטיק-גילונגינע לידער און פאַרטייטשונגען פון תנ"ך-פרקים.

די קינדער-ליטעראַטור איז אויך אין יאָר צ"ב גיווען זייער מזל-ברכהדיק. דער „קינדער גאָרטן" האט פאַרגרעסערט זיין פאָרמאַט, גיוואָרן זייער באַליבט ביים קינדער-עולם, און איז אַרויסגיגאַנגין אין אַכט העפטן, אויך זענין דערשינין 7 ביכלעך קינדער-ביבליאָטעק פון א. שינדלער און אויך פון אים אחרון חביב, דאָס ערשטע אָרטאָדאָקסישע לייען-בוך „די יידישע נשמה" מיט אַן-הקדמה פון ד"ר נתן בירנבוים. דאָס בוך האט אַרויסגירופן גרויס אינטערעס און איז וואַרים אויפגינומין גיוואָרן פון דער לערערשאַפט. אין יאָר צ"א האט שינדלער ממש גידינט די ב"י-ליטעראַטור בלב ונפש, נישט גיווען כמעט קיין טאָג, וואָס ער האט נישט גיזאָלט שרייבן אין רעדאַקציע און פלעגט כסדר שיקן פון אַלים גוטן פאַר אונדזערע אַלע אויסגאַבן. אין זומער פונים זעלבן יאָר איז אין פאַרלאַג „בית יעקב" נאָך אַרויסגיגאַנגין די עולים-בראשורן „ד"ר נתן בירנבוים און זיין מלחמה פאַר עלי", פון שינדלערן „און וואָס מיר מיינין און וואָס מיר ווילן" פון ד"ר נתן בירנבוים.

אין יאָר צ"א זענין אויך דערשינין אייניקע פּראָפּאַגאַנדע בראשורן 1) וואָס איז „בנות" פון א. מ. ראגאָווי 2) גאולה פון לשון פון ד"ר שלמה בירנבוים 3) „פאַרשרייבט אייערע קינדער אין בית יעקב" פון שרה שענירער 4) „בית יעקב" אין פויליש פון סיים-דעפּוטאַט הרה"ג ר' אהרן לעווין 5) פאַרשווינדינער גן-עדן פון י. ל. אָרלעאַן.

בכלל איז דאָס יאָר צ"א גיווען אַ שטאַרק אַרביטס-יאָר און ס-זענין פאַרשפּרייט גיוואָרן, אָן גוזמא, 50.000 שטיק פון די פאַרשידינע אויסגאַבן. צום סוף יאָר האט אויך דער פאַרלאַג „בית יעקב" אַרויסגיגעבן אַ פּראָפּאַגאַנדע-פּלאַקאַט פאַר די בית-יעקב-שולן.

תרצ"ב במשך דעם יאָר צ"ב זענין דערשינין די-זעלבע צאָל נומערן „בית-יעקב" ווי אין יאָר צ"א. די גרעסטע אויסגאַבע איז גיווען דער בית-יעקב-אַלמאַנאַך. דער „אַלמאַנאַך" איז אויפגינומין גיוואָרן מיט גרויס התלהבות אין דער אָרטאָדאָקסישער וועלט. ליטעראַריש זענין ווייטער גישטיגן די אויסגאַבן, אַ דאַנק דער ווייטערער התמדהדיקער מיטאַרביט פון אליעזר שינדלער און דאָס יאָר האט אויך אַקטיוו מיט גיאַרביט דער באַקאַנטער שריפטשטעלער בנימין מינץ. אויך האט זיך אָנגיהויבן דרוקן אין דעם יאָר אין ב"י די דערציילונג „מערעלייקע" פון ש. שאַכנאָוויטש, וואָס האט כפדר גישפּאַנט דעם לייענער-עולם. אויך איז אַרויס „פּנו דרך"-עולם-העפט, פון ש. בירנבוים, ש. אסטערזעצער און א. שינדלער.

אויפן גיביט פון קינדער-ליטעראַטור, איז ווייטער אַרויסגיגאַנגין דער „קינדער-גאָרטן" כסדר און אויך אייניקע לייען-ביכלעך פון שינדלערן. פאַרן אָנהייב שול-יאָר זענין אַרויס פון דרוק די לייען-ביכער „יידיש לשון" ערשטער און צווייטער באַנד.

צו די ביכער האט גיגעבן אַן-עשירותדיקן ליטעראַרישן צושטייער אליעזר שינדלער און אַ גרויס שטיק אַרביט האט גיטון דער שריפטשטעלער, דיכטער און פּעדאַגאָג נטע בערלינער. ער האט די ביכער רעדאַקטירט און אַריינגיגעבן אין זיי דעם פּעדאַגאָגישן סדר און גישמאַק, אַחוץ זיין אייגינע רייכע ליטעראַרישע שאַפונגען, אויך האבן גיגעבן רייכע ליטעראַרישע צושטייערן אין די ביכער בנימין מינץ און

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דער אויפשטייג פון דער בית-יעקב-באַוועגונג אין פוילן

תרפ"ג – – – – – – – – – תרצ"ג

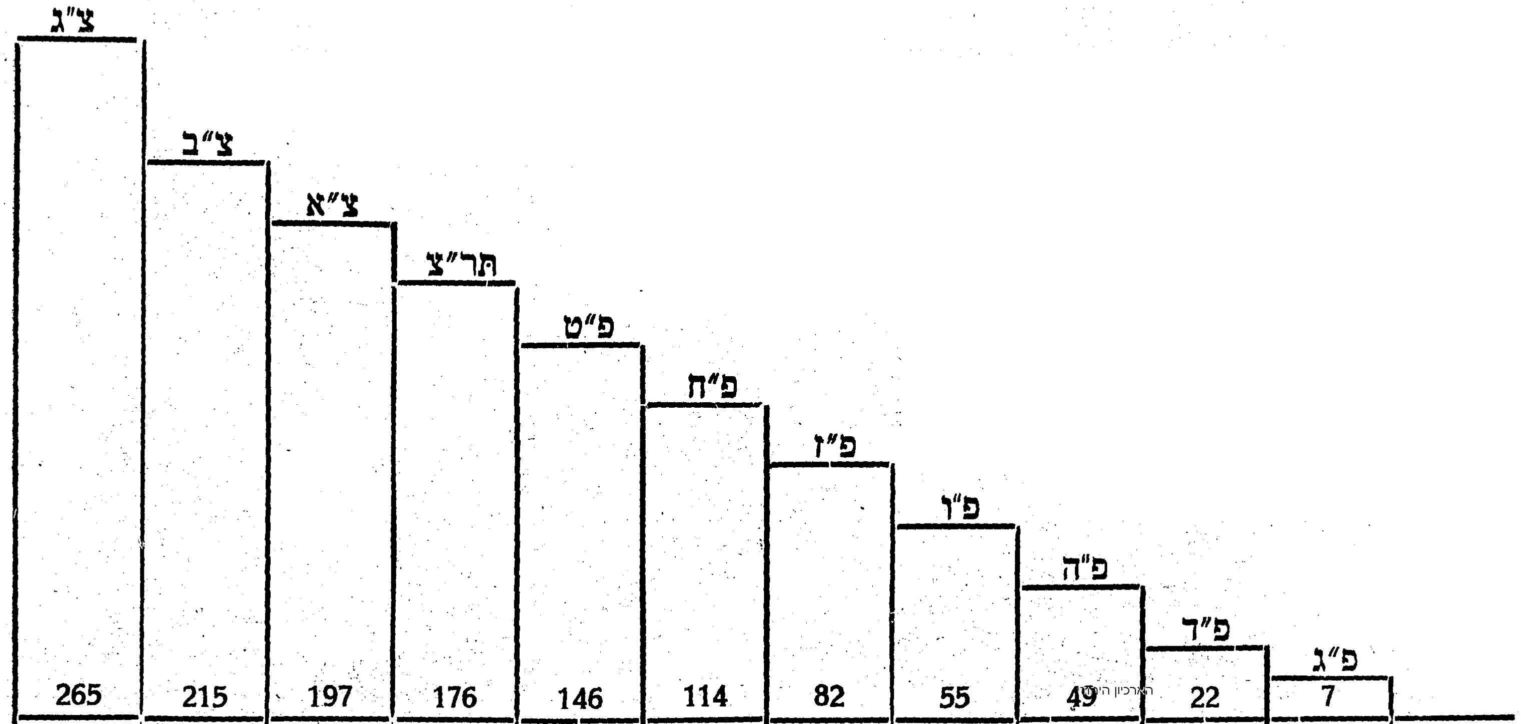

תלמידות	1040	4490	6585	7340	11547	15941	20900	24440	27741	30640	37981

שמואל נאַדלער, ביים ארויסגעבן די דאזיקע ביכער איז דעם פאַרלאַג אויסגיקומין צו פירן אַ שווערע מלחמה, מיט אומערלעכע קאנקורענץ, וואָס האט די כוונה, כּאַר יעדן פרייז אוממעגלעך צו מאַכן דאָס אַרויסגיין פון אַ גוט ארטאדאקסיש שול-בוך. פאַר-שטייט זיך, אַז די באַוואוסטזיניקע לערערנס האבן זיך נישט גילאזט פאַרפירן און איינגיפירט די ביכער „יידיש לשון". אַ שאָד נאר, וואָס דאַדורך, זעגין די פרייזן גיווארפן ביזן תהום. אַזוי, אַז דער פאַרלאַג מוז צו די ביכער, טראָץ זייער גוטסקייט, אָנערקענונג, און יידישקייט פון זייער מין, נאָך דער-לייגן און פאַרקויפן אונטערן קאסטן-פרייז. אין קיין שום שפּראַך, און ביי קיין שום פּאַרטיי זענין שול-ביכער נישט אַזוי ביליק ווי ביי אונדז, און דאָס פאַרשטייט זיך רופט זיך אָפּ אויף דער קוואַליטעט פונים בוך און ס-פירט נאר צו אַ אפינער גזילה ביי די מחברים און ביים פאַרלאַג... לאמיר אבער האפן אַז ס-וועט אַנדערש ווערן, און די לערערשאַפט וועט סוף-כל-סוף פאַרשטיין מבחין צו זיי, צווישן דער ערלעכער, אידעאַלער און ציל-באַוואוסטער אַרבּיט פון פאַרלאַג „בית יעקב" און מחקן זיין די עוולה און נוצן ביכער אין זייערע שולן נאר פון די באַ-קאַנטע ארטאדאקסישע מחברים און וואָס זענין אַרויס-גיגעבן פון פאַרלאַג „בית יעקב".

ש[illegible] ביכער „יידיש לשון", וואָס האבן באַקומין פון ש[illegible]ן די העכסטע אָנערקענונג, פאַר זייער צוגיפּאַסט-קייט צו דער בית-יעקב-שול. און וואָס זענין גישאַפן פון מענטשן וואָס לעבן בראשם-ורובם אין דער וועלט פונים בית-יעקב-קינד, האבן פארט פאַרשאַפט די אַרויסגעבער אַ סך היזק און נאָך מיין טיפן צער, וואָס אונדזער עולם פאַרשטייט אַזוי' ווייניק צו זיין א משלם טובה תחת טובה. און סוף-כל-סוף ליידט דערפון נאר אונדזער ליטעראַטור. אין יאָר צ"ב דאַרף נאָך דערמאנט ווערן די אידעאַלע אַרבּיט פון ה' שלמה גרינפעלד, וואָס נישט קענינדיק* זיך צוקוקן צום שווערן מצב, איז ער פרייוויליק אַרויס-גיטראָטן אויף דער פּראווינץ און פּראַפּאַגאַנדירט די בית-יעקב-ליטעראַטור. אויך איז אַרויס פון דרוק דאָס ערשטע בוך פאַרן יהדות-לימוד „יידיש לעבן" פון י. ל. ארלעאַן און א. ז. פרידמאַן.

דאָס יאָר צ"ב איז אָפּגישלאסן גיווארן מיטן אַרויס-גיין פון בוך „די העלדין פון געטא" פון ש. ראט-שטיין.

תרצ"ג דער ערשטער נומער פון יאָר איז גיוועזן אַ ספּעציעלער נומער גיווידמיט חינוך-ענינים. דער נומער האט גיהאַט די מיטאַרבּיט פון די חשוב-סטע חינוך-טוער פון ארטאדאקסישן יידנטום. דער פריערדיקער נומער איז גיוועזן גיווידמיט בנות-ענינים. דער „קינדער גאָרטן" גייט אַרויס מיט הפסקות. ס-איז דערשינין אַ וויכטיק בוך „ווערטער-ביכל פון ד"ר שלמה בירנבוים". דאָס דאזיקע ביכל איז באמת נוצלעך פאַר יעדן וואָס האט נאר אינטערעס פאַר יידיש און בפרט פאַר לערערשאַפט. אַ גרויס חידוש איז וואָס ס-האבן נאָך ביז היינט נישט גיהאַט קיין אינטערעס דאָס ביכל צו זעען אַפילו קיין 10 לערערנס (לייען און שרייב צ ע ן!) אין חודש כסלוו האט גישריבן אַ גרעסערע רעצענזיע וועגן דער ביי ליטעראַטור ה' העשיל קלעפּפיש אין „טאָגבלאַט".

נאָכן הונדערט-נומער זענין פאראויסגיזעען פאַרשי-דינע ספּעציאַל-נומערן, און קודם-כל אַ רייכער נומער לכּבוד דעם 25-יעריקן יובל פון ד"ר שלמה בירנ-בוים. אין היינטיקן יאָר וועלן אַרויסגיין בע"ה: 1) גיזאַמלטע שריפטן פון שרה שענירער 2) דריטער באַנד „יידיש לשון" 3) אַ גרויס לייען-בוך פאַר דער-וואַקסינע 4) אַ ניי פּראגראַמאַטיש בוך פאַר „בנות" 5) אַ זאַמל-בוך מיט פאַרשטעלונגין. באַזונדער זענין נאָך פאַראַן אַ ריי פּלענער, וועלכע ס-באַאַרבּיט יעצט די „גיזעלשאַפט פריינט פון דער בית-יעקב-ליטעראַ-טור", וואָס איז אקאַרשט גישאַפן גיווארן.

צום סוף ווילן מיר נאָך דערמאַנין, די אַלע מיט-אַרבּיטער וואָס שטייען מיט אונדז אין שטענדיקער פאַרבינדונג און דינין אונדז בסדר מיט עצות און מיט אַרבּיט: ד"ר נ. בירנבוים, י. ל. ארלעאַן, הרה"ג רמ"ח לויא, ד"ר שלמה בירנבוים, בנימין מינץ, נטע בערלינער, הרה"ג רש"ד לאַסק, אליעזר שינדלער, ש. אסטערזעצער, שרה שענירער, שמואל נאַדלער, לייב הארוויץ (איש - לוי), א. מ. ראגאָווי, ד. ה. זילבערשטיין א. א.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

גרויסע מאַניפעסטאַציע פאַרן בנות-גידאַנק אין זאַגלעמבי

זונטיק פ׳ משפטים איז פארגיקומין אין בענדין אַ גרויסער מאַניפעסטאַציע-צוזאַמינפאָר פאַרן בנות-גידאַנק לכבודן בנות-חודש. דער צוזאַמינפאָר איז גיווארן ארגאַניזירט בשותפות דורך די בנות-ארגאַניזאַציעס פון בענדין און סאסנאווצע. ס-זענין גיקומין צו דער מאַניפעסטאַציע מאַסן-חברות פון די בנות-גרופיס פון גאַנץ זאַגלעמביע. ס-זענין גיוועזן באַטייליקטע פון די שטעט: בענדין, סאסנאווצע, דאמבראווע, טשעלאַדז, וואלבראם, זאַוויערטשע, כרזאַנאוו, קאַטאוויץ א. א. ספעציעל זענין אויך גיקומין רעד. א. ג. פרידנזאָן פון לאָדזש, פרוי שעניר׳ער און פרוי הייטנער פון קראָקע.

די מאַניפעסטאַציע האט זיך אָנגיהויבן מיט אַ גרויסער אַקאַדעמיע, צו וועלכע ס-האבן גישטראמט מח:ות-וויין יידישע פרויען-מאַסן, אזוי, דאָס פאַרן טערמין נאך, ווען ס האט זיך גידאַרפט אָנהייבן די אַקאַדעמיע, איז שוין נישט מעגלעך גיוועזן זיך אַריינצובאַקומין אינים זאַל.

גיעפנט האט די אַקאַדעמיע, פרל. יהודית ווייסבעקער (בענדין) און נאָכן באַגריסן די געסט אָנגיוויזן אויפן באַטייט פונים אָוונט. לערערן רייזל ראזאַ איז איינשטימיק גיקליבן גיווארן אַלס פארזיצערן און ס-האבן זיך אָנגיהויבן די באַגריסונגין און רעדיס. ס-האבן גירעט לערערן ראזאַ (סאסנאוויץ) פרוי שעניר׳ער און פרוי הייטנער (קראָקע) לערערן ראַוויטש (בענדין) פרל שוואַרצבוים (סאסנאוויץ) לערערן קעסטענבערג (וואלבראם) און נאך איינקע בנות-פירערנס. אַלע האבן אָנגיוויזן אויף דעם גרויסן אחריות, וואָס ס-טראָגט אויף זיך די „בנות" אין דער יעצטיקער ערנצטער שעה און אויף וויפל די אַרביט אויף אַלע גיביטן דאַרף פאַרפלאַכט און פאַרשטאַרקט ווערן.

אַ שלוס-רעדע האט גיהאַלטן רעד. פריד.זאָן, וועלכער האט סקיצירט קורצע פראַגמענטן פון בנות-פ״אגראַם, וואָס דער יסוד פון דער גאַנצער אַרביט דאַרף זיין, מלחמה קייגן אַלע מינים אַסימילאַציע, אַזוי גוט אין גלות ווי אין ארץ-ישראל.

די אַקאַדעמיע האט איבערגילאזט אַ גרויסן רושם און דער גרויסער פרויען-עולם איז אַוועק פונים זאַל אין גרויס באַגייסטערונג.

נאָך דער אַקאַדעמיע זענין די געסט אַוועק אין ב״י-לאקאַל אויף אַ צוגיגרייטן באשיידינים באַנקעט. דער שול-זאַל איז גוועזן הערלעך דעקארירט און פייערלעך באַלויכטן. פאַרן אָנהייב פון באַנקעט, האט רעד. פרידנזאָן גיהאַלטן אַ רעדע פון אַ שעה צייט, אין וועלכער ער האט אַרומגירעט די אינערלעכע יסודות פונים ארגאַניזאַציע-לעבן. דער רעדנער האט אַרומגירעט די פראַגן פון אחדות, פריינטלעכע באַציאונג צווישן די חברות, דיסציפלין און התחייבותן און באַזונדער זיך אָפגישטעלט אויפן חשיבות פון דערווייטערן אינים ארגאַניזאַציע-לעבן קלאַסן-חילוקים, דיפערענצן פון פערזענלעכן כבוד, און אויף ווי ווייט ס-דאַרפן זיך דערגענצן די חבירות מיט זייערע מעלות און פעאיקייטן, כדי די אַרביט זאל זיין אַן-השלמהדיקע, ערנצטע, גיטרייע און דאָס וועט פירן צו אַ ברכהפולער טעטיקייט.

שפעטער האבן די חבירות מיט זייערע פירערנס בראש זייער גוט פאַרברענגט און פרוי שעניר׳ער האט האַרציק גירעט צו די אַנוועזנדע און אויך פארגילייענט וויכטיקע שריפטן.

צומארגנס מאָנטיק, איז גיוועזן אַן-ענגערע באַראַטונג און ס-זענין אַרומגירעט גיווארן פאַרשידינע פּראַגראַמאַטישע ענינים פון דער בנות-אַרביט.

נאך מיטיק איז פרוי שעניר׳ער אָפגיפאָרן קיין דאמבראווע און גימאַט אַ וויזיט אין דער שול, און גלייכצייטיק דורכגיפירט אַ בחינה צווישן די תלמידות. לערערן מישקאווסקא האט אָפגיגעבן אַ ראַפּארט דער פרוי שעניר׳ער וועגן מצב פון די לימודים און די בחינה האט גיוויזן גוטע דערפאָלגן.

אין דער באַגלייטונג פון דער ב״י-פאַרוואַלטונג איז אויך באַלד אָנגיקומין ה׳ פרידנזאָן און נאָך אַ קורצער באַגריסונג פונים פרעזיס פון דער פארוואַלטונג, האט ה׳ פרידנזאָן גיהאַלטן אַ רעפעראַט פאַר די פאַרזאַמלטע מוטערס און פאַר דער בנות-יוגנט. דער רעדנער, האט די מוטערס אויפגיקלערט צוו. אַנד. אויף ווי ווייט דאָס לערנין פון די קינדער אין ב״י קען האָבן דערפאָלג, נאר ווען דאָס קינד לערנט אין דער שול אָן איבעררייס. אויך האט ה׳ פרידנזאָן אין קורצע שטריכן רעפערירט די וויכטיקסטע פונקטן פון בנות-פראגראַם.

צום סוף האט פרוי שעניר׳ער גירעט וואַרימע ווערטער צו די מוטערס און ביי זיי מעורר גיוועזן דאָס מוטערלעכע יידישע גיוויסן צום בית-יעקב-אידעאַל.

דעם זעלבן טאָג אין אָוונט, איז אין סאסנאווצע פארגיקומין אַ גרויסע בנות-פאַרזאַמלונג. צונ-ערשט האבן פרוי שעניר׳ער און ה׳ פרידנזאָן באַזוכט די שול-קלאַסן און נאָך דעם ווי די לערערן ראזאַ האט פארגישטעלט די געסט, האבן זיי גירעט צו קינדער-עולם מיטן פשוטן האַרציקן קינדער-לשון, וואָס האט די קינדער זייער שטאַרק גירירט.

אַרום ניין אָוונט, האט זיך אָנגיהויבן די בנות-פאַרזאַמלונג. נאָך דעם ווי לערערן ראזא האַלט אַן-אַריינפיר-רעדע, האַלט פרוי שעניר׳ער אַ לענגערע רעדע, אין וועלכע זי וועקט ביי די בנות-שוועסטער, דאָס באַוואוסטזיין אויף צו דערפילן די יידישע דינים, וואָס דערמיט קענין זיי ראוי זיין צו טראָגן דעם בנות-נאָמין. צוליבן איילן זיך צום צוג, האט פרוי שעניר׳ער גימוזט זיך גיך גיזעגינין מיט די בנות-פאַרזאַמלונג. שוין אַרום צען אַ זייגער, הייבט זיך אָן דער רעפעראַט פון ה׳ פרידנזאָן. דער בנות-עולם הערט זיך צו אויפמערקזאַם צו דער טעמפּ-ראַמענטפולער רעדע, וואָס באַרירט די ברען-פונקטן פון די הויכע אויפגאַבן פון בנות-אַגודת-ישראל. נאָך אַ שלוס-רעדע פון דער לערערן ראזאַ, וועלכע רופט די חברות צו מעשים און נעמין זיך צום האַרצן די רייד, וואָס זיי האבן גי-הערט, צוגייט זיך דער עולם אין זייער אַ גיהויבינער שטימונג.

ס-פאַרדינין אַ גרויסן דאַנק די איניציאַטארן און דורכפירער פון דער אימפּאַזאַנטער מאַניפעסטאַציע פאַר „בנות" אין זאַגלעמביע און ס-וואָלט נישט גי-שאַט, אַז אין אַנדערע גרויסע שטעט זאלן דערפון זיך אַראָפּנעמין אַ מוסטער, כדי נישט צו לאזן אָפּשוואַכן די אַרביט פון דער רעליגיעזער יידישער טאכטער פאַר דער בנות-אידעע.

נייע רשימה פון ביליקע ביכער וואָס איר קאָנט באַקומין אין פאַרלאַג „בית יעקב" אין לאָדזש:

פראפאַגאַנדע-שריפטן:

29)	„די ארגאַניזירונג פון „בנות"	0.65 — 1.00
30)	„וואָס איז און וואָס וויל בא״י" — א. מ. ראגאווי	0.25 — 0.40
31)	„גאולה פון לשון" — דר. שלמה בירנבוים	0.25 — 0.40
32)	„שיקט אייערע קינדער אין די ב״י-שולן" — שרה שעניר׳ער	0.10 — 0.20
33)	פראפאַגאַנדע-בראשור אין פויליש פון הרב לעווין	0.30 — 0.50
34)	„דער פאַרשווינדינער גן-עדן" — י. ל. ארלעאַן	0.45 — 0.70
35)	גרויסער פלאַקאַט: „פאַרשרייבט אייערע קינדער אין ב״י". 10 שטיק	4.50

פאַרשידינע ביכער:

36)	יידיש ווערטער-ביכל פון דר. שלמה בירנבוים	1.25 — 2.00
37)	„יידישקייט אין לשון" „ „ „	2.25 — 3.50
38)	„יובילעאום-בוך" — דר. בירנבוים, 200 זייטן	3.50 — 6.00
39)	„שפורן פון משיח" — דר. י. ברויער	1.50 — 2.50
40)	„יידישע רעליגיע און יידישע נאַציע" — דר. פעסלער	0.60 — 1.00
41)	„פעדאַגאגישע אָפּהאַנדלונגין" — דר. ערמאַן	0.30 — 0.40
42)	„די פרוי און דאָס יידנטום" — דר. שמשון רפאל הירש	0.35 — 0.50
43)	„חמשה עשר באב" — ל. שיף	0.50 — 0.80
44)	„פרקי אָבות" — א. מ. ראגאווי	0.50 — 1.00
45)	„רות" — שמואל נאדלער	0.35 — 0.50
46)	קאמפלעט ב״י-זשורנאַל תרצ״א (גיבינדן)	8.60 — 12.00
47)	„ „ „ תרצ״ב („)	10.00
48)	קאמפלעט: 15 פאַרשידינע נומערן ב״י, 10 פאַרשידינע ביכלעך	4.60

לייען-ביכלעך און דראַמעס צום פרייז פון 25 גר. נעטא

אליעזר שינדלער: א) רעגנבויגן, ב) קינדער-מלכות, ג) ווען שטערנדלעך שיינין, ד) די רייכס-גרעפין פון קאזעל, ה) יידישע גיצעלטן, ו) צייטיקע פירות, ז) צווישן נילוס און ירדן.

שרה שעניר׳ער: א) דער כוח פון היליקן שבת, ב) יהודית, ג) חנה און אירע זיבן זון, ד) אסתר און אחשורוש, ה) דאָס קרוגעלע אייל.

אַכטונג: פון די נעטא פרייזן גייט נישט אַראָפּ קיין שום ראַבאַט, חוץ ביי שול-ביכער וואָס ווערן גיקויפט אין אַ גרעסערע צאָל עקז. די פארטא באַטרעפט בערך 15 פראצענט פון באַטרעף. די קלענצטע באַשטעלונג איז פאַר איין גילדן.

אַדרעס פון פאַרלאַג:

Wydawnictwo „BAJS JAKOW", Łódź, Kilińskiego 44. P. K. O. 67.795.

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

...ת פון אונדזער באַוועגונג

בית־יעקב־צענטראַלע

די אַרבעט אין דער ב"י צענטראַלע אין קראָקע, פאַרשטאַרקט זיך אַלץ בסדר. די הנהלה פון דער צענטראַלע שטייט אין פאַרבינד מיט יעדער שול און דינט איר מיט די ברייטסטע מעגלעכקייטן וואָס זי האָט אין איר רשות. פון טבת אָן גיט אַרויס די צענטראַלע אַ חודשלעכן ביולעטין, וואו עס קומען ידיעות פון דער באַוועגונג. עס ווערן בּימאַכט הכנות, אויסצופירן דעם שוין לאַנג גיפּלאַנטן אינספּעקטאַר־טור. צום גייען קורס אין סעמינאַר ווערן שוין קיין תּלמידות נישט אָנגינומען. אַצינד לערנען אין סעמינאַר 132 תּלמידות. עס איז אויך אונטערגינומען ביוואָרן אַן־אַסעקורירונגס־אַקציע פאַר דער לערערשאַפט. לעצטנס זענען אָנגיפאָרן קיין ארץ־ישראל צוויי ב"י לערערנס, לאה פּאַמעראַנץ פון לינטשיץ און פייגע זשיריק פון מאַגעלניק.

די פּעדאַגאָגישע אַרבעט אין סעמינאַר איז אויך לעצטנס שטאַרק בּישטיגן און דאָס אַ דאַנק די אומדערמידלעכע אַרבעט פון דירעקטאָר ה' אָרלעאַן. בכלל ווייזט זיך אַרויס, אַז נישט גיקוקט אויפן פאַרצווייפלטן קריטישן מצב פון דער יידישער באַפעלקערונג, שטרעבט זי זיך דאָך אָן פאַר דער ב"י אידעע.

בנות־אגודת־ישראל צענטראַלע

לויט די ידיעות וואָס זענען אָנגיקומען אין דער בנות־צענטראַלע אין לאָדזש, האָט דער פּראָקלאַמירטער בנות־חודש גיהאַט דעם גיהעריקן דערפאָלג. בערך אין הונדערט פּונקטן זענען פאַרגיקומען בנות־אַקאַדעמיעס גיווידמעט דעם בנות־חודש און לויטן פּראָגראַם וואָס דער צ. ס. האָט זיי צוגישיקט. לעצטנס זענען גיגרינדעט גיוואָרן נייע גרופּעס. דער צ. ס. שטייט בסדר מיט הילף וואָס נאָר מעגלעך די דאָזיקע גרופּעס צו העלפן אין זייער אַרבעט. ס־ווערט יעצט צוגיגרייט דער אַרבעטס־פּלאַן אויפן קומעדיקן זומער. בקרוב ווערט איבערגעגעבן די קאָרעספּאָנדענץ מיט די גרופּעס, וואָס האָבן נישט דערלעדיקט די תּרומת־חברה־אַקציע פון יאָר צ"ג. איינס, פון די צוויי מוז צוריקגישיקט ווערן, אָדער די ביכלעך, אָדער דאָס איינגעזאַמלטע געלט. אין נאָענטן נומער וועלן מיר פאַרעפנטלעכן די נייע אַרבעטס־פאָרמען, פון דער בנות־צענטראַלע, וואָס זאָל זיך צעצווייגן אויף פאַרשידענע גיביטן.

גיזעלשאַפט פריינט פון דער בית־יעקב־ליטעראַטור

אייניקע נאָענטע פריינט פון דער רעדאַקציע „בית יעקב", נישט קענענדיק שוין צוזען די שווערע אַלייניקע אַרבעט פון רעד. פרידנזאָן, האָבן זיך צונויפגינומען און אָרגאַניזירט אַ ספּעציעלע גיזעלשאַפט מיטן נאָמען „פריינט פון דער בית־יעקב־ליטעראַטור". אין שפּיץ פון דער גיזעלשאַפט שטייט אַלס ערן־פּרעזעס סיים־דעפּוטאַט י. ל. מינצבערג, אינים פּרעזידיום ד"ה זילבערשטיין און י. ר. בערלינער. חוץ דעם גיהערן נאָך צום אויספיר־קאָמיטעט פון דער גיזעלשאַפט די חשובע מיטאַרבעטער: בנימין מינץ, לייב האַרוויץ, ח. ד. ראָזאַניס און הרב אברהם איינזנבערג. די גיזעלשאַפט אַרבעט אינטענסיוו און די גינויע אַרבעטס־פּלענער פון דער דאָזיקער וויכטיקער גיזעלשאַפט וועלן מיר נאָך מודיע

מאַניפעסטאַציע־אָוונט פאַר דער בית־יעקב־אידעע אין לאָדזש

צוליב טעכנישע סבּות איז גיוואָרן אָפּגילייגט דער מאַניפעסטאַציע־אָוונט ערשט אויף כ"ג אדר. צו דעם טערמין וועט דער אָוונט אי"ה באַשטימט פאַרקומען. דאָס פּראָגראַם איז דאָס זעלבע ווי מיר האָבן בּישריבן אין פריערדיקן נומער. דער אָוונט לויטן נייען טערמין גיפאַלט גראָד אינים זיבעטן יאָר־טאָג זינט ס־איז גיווען אין לאָדזש די ערשטע גרינדונגס־קאָנפערענץ פון בנות־אגודת־ישראל. שריפטלעכע באַגריסונגען צום אָוונט דאַרפן גישיקט ווערן אויף דער אַדרעס פונים פּרעזעס פון דער גיזעלשאַפט וואָס אָרדנט איין דעם אָוונט:

D. H. Zylbersztajn, Łódź,
Kamienna 17.

אַ פּרדס אין ארץ־ישראל אויפן נאָמען פון אגודת־ישראל

ווי שוין באַקאַנט האָט די ארץ־ישראל צענטראַלע אין וואַרשע באַשלאָסן צו פלאַנצן אַ פּרדס אין ארץ־ישראל אויפן נאָמען פון אגודת־ישראל. די דאָזיקע אַקציע ווערט גיפירט מיט דערפאָלג אין אַלע יידישע קיבוצים און אויך די „בנות" נעמט אַן־אַקטיווען חלק אין דעם ביימער־פאַרקויף, אַזוי גוט ווי זי אַרבעט בכלל פאַרן „קרן הישוב".

אָוונט וועגן בית־יעקב־זשורנאַל אין סעמינאַר

מיטוואָך פ' בא איז אין בית־יעקב־סעמינאַר אין קראָקע גיווען אַן־אָוונט ספּעציעל גיווידמעט דאָס בית־יעקב־זשורנאַל אין שייכות מיטן ווערן פול 10 יאָר זינט זיין קיום. דער סדר־היום פון אָוונט איז גיווען פאָלגנדער: א) באַטייט פון גידרוקטן וואָרט, ב) ליטעראַרישע אַנטוויקלונג פון אונדזער טריבונע, ג) ב"י זשורנאַל אַלס איינציקער פאַרשפּרייטער פון יידיש לשון. אַן־אַריינפיר רעדע האָט גיהאַלטן די חברהביילא עטינגער. זי האָט זיך אָפּגישטעלט אויפן חשיבות פונים גידרוקטן וואָרט בכלל און ב"י זשורנאַל בפרט. זי האָט אַקצענטירט דעם באַטייט פון די ב"י בלעטער אַלס שפּיגל פון דער בית־יעקב אַרבעט און אַלס איינציקער פאַרמיטלער צווישן די ברייטע נעץ שולן און בנות־אָרגאַניזאַציעס. חברה מרים מושאַצקאַ האָט אַרומגישמועסט די ליטעראַרישע אַנטוויקלונג פון דער בית־יעקב שריפט במשך די צען יאָר. זי האָט זיך אָפּגישטעלט אויף די תפילות־פאַרטייטשונגען, וואָס זענען גורם צו דערוועקן דעם חוש פון דער קדושה און תפארת וואָס גיפינען זיך אינים אוצר התפלות און דערנענטערן די יידישע פרוי צום סדור. זי האָט אויך דערמאָנט די וויכטיקע שירים און פאָלקס־לידער, וואָס ס־דרוקט דאָס בית־יעקב־זשורנאַל און אויך אַרומגירעדט די בעלעטריסטישע אַרבעטן פונים זשורנאַל.

דערנאָך האָט זיך אַנטוויקלט אַן־אַלגעמיינער חיכוח אין וועלכן ס־האָבן זיך באַטייליקט פיל פון די סעמינאַר־תלמידות און אויך די דאָצענטנס פרוי שענירער, פרוי פּאַס, מאַגר. פּרל. גראָס. ס־זענען אַרויסגירוקט גיוואָרן צו בית־יעקב־זשורנאַל אַ ריי פאָדערונגען און דער עיקר, אַז בית־יעקב זאָל זיין מער לעבעדיקער און בולטער אין זיך אָנשפּיגלען די באַוועגונג, און ס־זאָלן אויך אָפּגעבן ווערן פלאַץ, פאַר ליטעראַטור און קריטיק. ס־איז אויך אָנגינומען גיוואָרן אַ פעסטער באַשלוס אויפצופאָדערן, אַז אַלע זאָלן זיך ענערגיש באַמיען, דאָס בית־יעקב־זשורנאַל צו פאַרשפּרייטן, ערשט צו האָבן ס־רעכט אַרויסצושטעלן צו די רעדאַקציע די פאָדערונגען.

די שלוס־רעדע האָט גיהאַלטן ה' אָרלעאַן, וועלכער האָט דערמאָנט וויכטיקע פּראַנטן, אויף וועלכע ס־איז מוצלחדיקע די אַרבעט פון ב"י זשורנאַל. קודם כל דערמאָנט ה' אָרלעאַן, אַז „בית יעקב" מוז זיין פאַר דער לערערשאַפט דאָס ווערקצייג, אָן וועלכן זי קאָן קיין בית־יעקב־אַרבעט נישט פירן און ער שטעלט זיך בשום אופן נישט פאָר די בית־יעקב־אַרבעט אָן דעם. בלויז צוליב יידיש־לשון — רופט אויס דיר. אָרלעאַן — איז נייטיק צו חזרן גאַנצע עמודים פון „בית יעקב" אויסנווייניק! די גאַנצע טעגלעכע פּרעסע, אפילו „היינט" און „מאָמענט" צווישן זיי קען זיך נישט פאַרגלייכן צום קלאַסישן לשון פון „בית יעקב". דאָס זשורנאַל טוט אויך אַ גרויסע אַרבעט דערמיט, וואָס ער דערנענטערט דעם לייענער און בפרט די לערערן צו אַלטע יידישע טייטש־ספרים וואָס זיי דאַרף מען קענען. דיר. אָרלעאַן רעט נאָך אַרום אַ ריי וויכטיקע מאָמענטן אין בית־יעקב־זשורנאַל און שליסט פייערלעך דעם אימפּאָזאַנטן אָוונט.

פגישת חברות פון „בנות"

אף נאָך פּסח זענען שוין אָנגימאָלדן אין דער בנות־צענטראַלע אין לאָדזש אייניקע פגישת־חברות פון „בנות" אין פאַרשידענע פּונקטן פון לאַנד. דער צ. ס. [illegible] אינים אָרגאַניזירן פגישות. די שטעט וואָס האָבן נישט גיצאָלט קיין תרומת־חברה באַקומען נישט קיין רעכט איינצואָרדינען פגישות. די שטעט וואָס ווילן ביי זיך איינאָרדינען פגישות דאַרפן דאָס פריער מעלדן אין צענטראַל־סעקרעטאַריאַט.

לעבעדיקע נומערן פון בית־יעקב־זשורנאַל

די שטעט וואָס האָבן נאָך נישט איינגיאָרדנט קיין לעבעדיקע נומערן פון בית־יעקב־זשורנאַל דאַרפן דאָס איינאָרדינען כ"ג אדר אינים זיבעטן יאָר־טאָג פון דער גרינדונג פון „בנות". אינים זעלבן טאָג קומט אויך פאָר אין לאָדזש דער גרויסער מאַניפעסטאַציע־אָוונט. דאָס פּראָגראַם איז צו אַלע פונאַנדערגישיקט גיוואָרן.

נר מצוה

אויף דער כנסי' הגדולה האָט הרה"ג אבד"ק פּרעשאָוו (סלאָוואַקיי) אַ גרויסן אינטערעסאַנטן רעפעראַט איבער תורה ומלאכה גיהאַלטן, וועלכער האָט אַ גיוואַלדיקן רושם אויף אַלע דעלעגירטע איבערגילאָזט, צום שלוס האָט דער חשובער רב אַ פּראַקטישן פאָרשלאַג גימאַכט: די שווערע קריזיס־צייט מאַכט אונמעגלעך די חינוך־אינסטיטוציעס זאָלן זיך דערהאַלטן. קיין גרעסערע סומען קאָן מען היינט נישט באַקומען צו אונטערשטיצונג. עס דראָט ח"ו אַן־אונטערגאַנג די ת"ת און ישיבות, זאָל מען אַ שיכטפּאַכט איינפירן. דורכפירן אַן־אַקציע פון יעדע אידעאיש נאָענטע אין ליכט פאַבריקן גרינדן אין יעדער מדינה. בחורים וואָס האָבן זייערע יאָרן אין ביהמ"ד און ישיבות פאַרבראַכט זאָלן די ערצויגער זיין, און נאָר די ליכטלעך מיט דער מאַסקע „נר מצוה" 2 גראָשן טייערער ווי אַנדערע זאָלן פון אונדזערע פרויען צו הדלקת הנר פאַרווענדעט ווערן.

הרב לויא נ"י האָט צו דעם צוועק באַזוכט ווין, און כמעט אַלע גרויסע יידישע פערזענלעכקייטן באַשפּראָכן ווי אַזוי די אַקציע דורכצופירן און אַלע רבנים באַוועגן דעם כרוז צו אונטערשטיצן, אַז מ'זאָל נישט יוצא זיין הדלקת הנר נאָר מיט אַזאַ ליכטל, די רבנישע אויטאָריטעט מוז איר גאַנצן כח דאָ איינזעצן דאַמיט צו ראַטעווען דעם קיום התורה ולומדי תורה. פיל יינגעלייט, וועלכע גייען פון ביהמ"ד נאָך אונערפאַרן אין די וועלט און זעען די שרעקלעכע נסיונות אויסגיזעצט און פאַלן קרבנות פון דעמאָראַליזאַציע, וועט דערמיט גיהאָלפן ווערן, זייער ברויט צו גיפינען, זייענדיק נאָך ענג פאַרבונדן מיט לימוד התורה, און ווען ס'וועט זיך גיפינען איין אַרבעטנדיק פאַך פון לומדי תורה וועט עס אַ שיין געבן איבערן אַרבעטער בכלל און דאָס אידעאַל פון תורה ומלאכה וועט צו אַ רעאַליזירונג קומען.

ווי די איט"אַ מעלדעט, האָט זיך שוין אין ניו־יאָרק אויף אָנרעגונג פון פּרעשיווער רב גיגרינדעט אַ גיזעלשאַפט א. נ. Oil Company אַזאַ אַקציע דורכצופירן און אויך די יאָרצייט־ליכט זאָלן מיט אַ יידישן חותם און צוליב חינוך אינסטיטוציעס פאַרווענדעט ווערן.

פון אונדזער זייט וועלן מיר נאַטירלעך דאָס גראַנדיעזע אונטערנעמען, מיטן גרעסטן התלהבות אונטערשטיצן, דאָס וואָלט גיווען אַ זיכערער פעסטער יסוד פאַרן קיום פון אַלע ערציונגס־אַנשטאַלטן.

די פּרעמיעס פאַרן היינטיקן נומער

מיר גיבן דאָ אונטן אַ פּרעמיע־קופּאָן דעם דאָזיקן קופּאָן דאַרפן אויסשניידן די אַלע וואָס באַקומען דאָס זשורנאַל נישט גלייך פון דער אַדמיניסטראַציע. דער קופּאָן דאַרף ווערן צוגישיקט אין אַ קאָנווערט אַלס „דרוק" און אויף דער קאָנווערט זאָל זיין די אַדרעס פון דעם וואָס שיקט.

זוכה־בגורל זיין וועלן: א) 25 אַבאָנענטן אויף אַ גאַנץ יאָר בחינם. ב) 50 ביכער „די העלדן פון געטא", ג) צוויי געלט־פּרעמיעס צו 50 זל. ד) 50 פאַרשידענע ביכער, ה) 25 קאָמפּלעטן פון אַלע בית־יעקב־שריפטן.

ברכת מז"ט לבבית הרנו מברך להורי היקרים ולכל משפחתי ולאחותי היקרה

מרת **יהודית** תחי'

מורה בית־יעקב באָסטראָוועצע לרגלי בואה בברית האירושין

עב"ג **מענדל ראָזנבערג** יחי'

יהי צעדם הראשו בחיים מבורך ומאושר בעושר ובאשר.

רישא. **קלמן טראַטנער.**

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פון דער פראווינץ

האט נישט קיין פאראיבל!

על-פי רוב באקומין מיר באריכטן פון יומא-דפגראס-אוונטן ובדומה. די אלע באריכטן ברענגען נישט אריין קיין שום נייעס און זעלטן ווען א באריכט גיט א לעבידיק בילד פון דעם איבערלעבן בית-יעקב און בנות-לעבן. ס-זענען שוין פיל מאל דע-ריבער ארויסגיזאגט גיווארן מיינונגען אין גאנצן נישט צו געבן די סטערעאטיפישע באריכטן. בית-יעקב זשורנאל וויל גערן זיין א לעבידיקער פארמיטלער פון דער באוועגונג, אבער מיט אזעלכע שטייגער באריכטן, כמעט אלע מיט דעם זעלבן נוסח, זאגן גאר-נישט. דאך ווילן מיר נישט אפשטעלן דאס געבן באריכטן אין גאנצן. מיר קאנען אבער בשום אופן נישט באקומען דעם פאר-לאנג, די באריכטן נישט צו קרצן און געבן אזוי ווי זיי זענען גישריבן. מיר מוזן זיך מצמצם זיין און דער דאזיקער צמצום האט א דעראיערישן באטייט... א תרץ, וואס מיר זאלן געבן למשל 200 באריכטן פון 200 יומא-דפגרא פייערונגען, (וייל וואו קומט דאס נישט פאר קיין יומא-דפגרא פייערונגען) און נאך געבן די בא-ריכטן מיטן נוסח ווי יעדער שרייבט. וואס ממש דער גאנצער זשורנאל דערויף נישט סטייען. אוודאי מוז מען פון יעדן ארט דריקן, אבער גוט איר פו-עצה דערצו? מיר זענען דעריבער גי-צוואונגען מקצר צו זיין און מיר דענין זיכער, אז די באוואוסט-זיניקע פריינט אונזערע וועלן דאס איבערעכינען און אונדז דן-זיין לכף-זכות, וואס מיר געבן פון יעדע שטאט נאר א פאר שורות.

ר ע ד א ק צ י ע.

סטאפניץ: אונזער „בנות" פירט א פרוקטבארע טעטיקייט אויף אלע גיביטן, ווי: קרן-הישוב, פרעסע, דריי מאל אין דער וואך שעורים, מיט דערהווארטן דא די פרוי שענירער, וועלכע וועט גי-וויס ארייגברענגען אן-אויפלעבונג אין דער ב"י שול.

א בנותקע.

קעלץ, זייער אימפאזאנט איז גיוועזן די אקאדעמיע לכבודן ארייגטרעטן אין די בנות-ריי[ע]ן די נאך וואס גיענדיקטע ב"י-שא-לערנס פון עלפטן קורס. לערערן מארטענפעלד האט גיהאלטן א באגייסטערטן רעפעראט און ס-איז גיוועלט גיווארן א פארוואלטונג: לערערן מארטענפעלד, הדסה שויער, [illegible], סטאשעווסקא, חנסשע צווייגעל, דבורה פייערשטיין, ראצע שטראכ-בערג און ראכל שטפערנשאס. עס קומען פאר שעורים, וואס ווערן מאסנווייז באזוכט.

א קעלצערן.

זאקליקאוו: אונזער בנות-ארגאניזאציע האט איינגיארדנט א פראפאגאנדע-אוונט פאר דעם בנות-בידאנק. עס זענען גיקומען א גרויסע צאל חשובע פרויען. עס האבן גירעט לערערן פרל. הארן, סטעפע איננבער, רחל פערדער, גיטל שווארצשאף, און פרל. מענענבויכ. דער אוונט איז אראפ מיט גרויס דערפאלג.

ב. א. י.

פשעמישל: די חנוכה-פארשטעלונג דורך די ב"י קינדער אין אונזער שטאט האט זיך גוט איינגיגעבן. די קינדער האבן גי-שפילט א יסגיציכנא, פון וואס די אנוועזנדע זענען גיוועזן שטארק נתפעל. עס איז גישפילט גיווארן „יהודית" אונטער דער אנפירונג פון לערערן ראטנבערג.

ב—ת.

לאנצוט: כ"ז טבת האבן מיר גיפייערט די יארצייט פון הרב ר' ש. הירש זצ"ל. וועגן הירשן און זיינע שאפונגען האבן גי-רעט: חוה איצקאוויטש, חי' איצקאוויטש, פייגל איוואניסקא, פראנדל איוואניסקא האט דעקלאמירט א ליד וועגן הירשן און די פארזי-צענדערן ראכל קופערבערג שליסט די חגיגה.

צ—ר.

קריניק: אין אונזער שטאט האט זיך גישאפן א בית-יעקב-שול, וואס האט ארויסגירופן א פארשטענדליכע פרייד צווישן דער היגער יידישער באפעלקערונג. די לערערן איז מ. קאללער פון יאסלע. א דאנק פארדינען ה' אברהם טשוענטשעקעטאהל (פרעזעס) פרוי בירנבוים, פרוי ענקער, פרוי מיללער, פרוי פאפער, פרוי פייער, ה' חיים לערמער און פרוי ענגלענדער. די אלע העלפן צום עקזיסטענץ פון דער שול, וועלכע אנטוויקלט זיך זייער גוט. א באזונדערן דאנק פארדינט פרוי צ. גאלדשטאף (קראקע), פאר דעם בידאנק פון שאפן די שול.

א קריניצער.

כעלם: לכבודן בנות-חודש האט אונזער „בנות" איינגיארדנט א טיי-אוונט. עס האבן גירעט: פרל. ווינשטיין, ס. יוי חי' בורשטין, שילערן אסעלקא. גאר ארויסגינומען האט דער רעפעראט פון לערערן קריפלאנסקא וועגן דער בנות-אידעע, וואס האט איבערגילאזט א אומפארגעסלעכן איינדרוק.

א בנותקע.

זשיכלין: גאר פייערלעך איז ביי אונדז ה. י. ארויסגיפאלן די חנוכה-אימפרעזע. לערערן פוקס האלט א בייסטרייכן רעפעראט מעניגא דיומא און דאן שפילן די בית-יעקב קינדער דאס שטיק „יהודית" און עס קומען פאר דעקלאמאציעס, מאנאלאגן, דיאלאגן און טענץ. א דאנק פארדינט לערערן פוקס פאר איר מי לטובת דער שול און בפרט פארן צדורכפירן אזוי אימפאזאנט די חגיגה.

א בנות-קע.

לובלין: אן-אומבאשרייבלעכן גוטן רושם האט איבערגילאזט אויף די אלע, וואס האבן בייגיוואוינט דעם חנוכה-אוונט איינגיארדנט דורך די ב"י שילערנס און בנות-אגודת-ישראל. די חגיגה עפנט פרעזעס מינצבערג. דערנאך איז גיוועזן א דיאלאג צווישן צוויי שילערנס, און דעקלאמאציעס. שפעטער איז אויך גישפילט גיווארן „נס פון חנוכה" צוו. אגד. האבן זיך אויסגיצייכנט פרל. ווארצקא, און פרל. בראפמאן. צום שלוס רעט לערערן לובארט און דאנקט אלימין זייער הארציק. באזונדער האט אויך אונדזער „בנות" איינ-גיארדנט א באנקעט פאר אונדזער פירערן פרל. לובארט. אין וועלכן ס-האט אנטייל גינומען דאס פרעזידיום פון בית-יעקב. עס האבן גירעט: פרעזעס מינצבערג און ה' לעווין, פרל. רחל פוטער-מאן, האלט א שיינע באגריסונג און דאנקט א. נ. פון דער ארגא-ניזאציע די ערשטע גרינדערנס: פרוי בלוזיד, פרוי שאבערמאן פרוי פרידנזאן, [illegible] מאזעלס א. אגד. נאכדעם ווי ס-רעדן פרל. פשיסוכא און פרל. האמאר לייענט פאר פון די וואנט-צייטונג, ווערט ביזינגען דער בנות-הימן און די חגיגה ווערט פארענדיקט ביי א ביהויבינער שטימונג.

ה. א—ר.

אזשאראוו: אונדזער „בנות" ארביט זייער טיכטיק אויף אלע גיביטן און דאס א דאנק דער נייער לערערן פרל. לויפער, פרל. בירנצווייג און פרל. חנה מינץ. לכבודן בנות-חודש האבן מיר איינגיארדנט אן-אוונט אויף וועלכן ס-האבן רעפערירט: לערערן לויפער, פרל. חי' בירנצווייג, פרל. רייזל גרינבוים, פרל. אלטע שאפיר, פרל. רייזל ארנשטיין, פרל. חי' שערמאן, פרל. שרה זיל-בערבערג פרל. רבקה לעדערמאן, פרל. בראנדל גרוגד. עס האבן אויך גירעט הרב אייכנשטיין און ה' נאמבערג, פארוואס מיר זיי דריקן דא אויס דעם הארציקסטן יישר-כוח. נאכדעם ווי ס-האבן זיך דעקלאריטר א סך פרישע חברות, איז מען זיך א היים גיגאנגין אין א באגייסטערטער, דערהויבינער, פריילעכער שטימונג.

פארוואלטונג.

מאשציסק: אויך אונדזער ב"י שול האט דעם חנוכה איינגי-ארדנט א הנוכה-פארשטעלונג, אונטער דער אנפירונג פון לערערן פרל. חנה בראנדווייין, וועלכע איז זייער אימפאזאנט ארויסגיפאלן. דא איז גישפילט גיווארן „עקידת יצחק" - צום שלוס האט גירעט שילערן מאן, וואס איז ארויסגיהערט גיווארן פון די צוהערער מיט אינטערעס.

ש. ב.

סקאזשיסקא-קאם. אין אונדזער שטאט האט זיך גישאפן א דאנק די אגודה-עסקנים א בית-יעקב-שול, אין וועלכע ס-לערנען איבער 100 קינדער כ"י. די לערערן איז פרל. זלאטאגורסקא אויס קינצק, ביי דער ערעפנונג האבן גירעט פרל. זלאטאגורסקא און די סוכעדניאווער לערערן פרל. קאמינער. די רעדעס האבן גימאכט אויף די פארזאמלטע א שטארקן רושם. עס האט זיך אויך גישאפן א בנות-אגודת ישראל, וועלכע איז באלד צוגעטרעטן צו פראדוקטיווער ארבייט.

נ. וו.

אסטראלענקא: זייער איינדרוקספול זענען ארויסגיפאלן די חנוכות אין דער בית-יעקב-שול אין אונדזער שטאט. דעם 4-טן טאג חנוכה איז גיוועזן א חנוכה-חגיגה. א 6 יעריקע שילערן צינדט חנוכה-ליכט, דער שול-כאר זינגט, און נאכדעם רעט מעניגא דיומא די לערערן העלפמאן. און נאכדעם ווי עס איז גישפילט גיווארן „יהודית" ווערט די חנוכה-פעסט פארענדיקט. זאת-חנוכה ווידער איז גיוועזן א סיום אויף ספר בראשית. עס זענען גיקומען א שיינע צאל חשובע געסט, באגריסט די געסט האט שילערן חי' כרעמפאק. דאן באגריסן: פרוי וויינשטאק, פרל. איגלעוויטש שילערנס: י. איזראעל און ר. ווינקראנץ. אויף דעם אוונט איז אויפגיפירט גיווארן דאס היסטארישע שטיק „דאס קריגעלע אייל" א הארציקן דאנק פארדינט די באליבטע לערערן פרל. העלפמאן פאר איר מי לטובת דער שול און גאר באזונדער פארן גילונגינים דורכפירן די ביידע אוונטן.

פארוו.

קאליש: ממש א תענוג רוחני איז גיוועזן בייצוואוינען די עק-זאמינס אין דער היגער בית-יעקב שול. די עקזאמינס, וועלכע זע-נען פארגיקומען מאנטיק ד' חנוכה, שילערן ראטענבערג עפנט די בחינה מיט א רעפעראט און דאן האבן זיך אנגיהויבן די בחינות פון אלע געגנשטאנדן. פארן עקזאמינירן פון יעדן געגנשטאנד איז דורך א שילערן גיהאלטן גיווארן א ספעציעלע איינלייטונג. איינלייטונגס-ווערטער האבן גיהאלטן פאלגענדע שילערינס: טאפער, טוסק, גיסקע, ראזענפעלד, ליבערמאן, שיליט און מאנושעווסקא. נאכדעם ווי ס-האלט א שלוס-רעדע דער פערוו. מיטגליד ה' מ. וואקסמאן, וועלכער ווייזט אן אויף די גרויסע גייסטיקע אוצרות, וואס ביי פארמאגט און דריקט אויס דאנק און אנערקענונג דער לערערן פ ר א ד ל, פאר איר אזוי פרוקטבארער ארביט, ווערט די בחינה גישלאסן באזונדערס האבן זיך אויסגיצייכנט אין די בחינות: ליבערמאן, ראזנפעלד, זוכמאן, שיליט, טוסק, ראטענבערג, בערגמאן, ווייס, מאשקאוויטש, פלאטוי, גיסקע, לעווי, טאפער, מאגנושעווסקא, וואקס, גרענצעל, אבראמאוויטש, שומקיעוויטש, לעווי, און שטאקמאן. צומארגנס דינסטיק איז ווידער גיוועזן די טראדיציאנעלע חנוכה-אימפרעזע איינגיארדנט דורך „עזרה" ביי בית-יעקב. אין ארויספירן די אקטואקים, דעקלאמאציעס, דיאלאגן, טענץ, האבן זיך באטייליקט גרענצעל, שיליט, גיימאן, בראקמאן, טרויבע, וואקס, מאשקאוויטש, ראטנבערג, ווינקלמאן, טאפער, מיאדאוויטש, ביאליק, רעדליך, ניסקע און טכמאן, לאנג, לאנג וועט דער דאזיקער אוונט בלייבן אין זכרון ביי די אנוועזנדע. שבת-צונאכטס איז אויך גיוועזן א פארשטעלונג פון די קינדער פון דער פהעבל-שול, מיט א רייך פראגראם. צוו. אגד. האבן זיך אויסגיצייכנט די קינדער: בוימגארטן, טרויבע, וואקסמאן, גראס-מאן, בעאטוס, גיסקע. די אנוועזנדע האבן ממש באוואונדערט די פעאיקייטן פון אזעלכע יינגע קינדערלעך. א דאנק פארדינען דערביי פרל. פראדל און פרעבליסטן פרל. קאפלאן.

א קאלישער.

קאלושין: מוצש"ק ויראה איז דא גיוועזן אן-אימפאזאנטע פאר-שטעלונג ארויסגיפירט דורך די בנות-חברות. ביי א פול גיפאקטן עולם עפנט דעם אוונט לערערן פרל. בלעכער, וועלכע באגריסט די ח' געסט. דאן איז גישפילט גיווארן „מכירת יוסף" די צושוי-ער זענען גיוועזן זייער אנטציקט און באשאנקן די ארויספירערנס מיט אפלאדיסמענטן. שפעט ביינאכט שליסט פרל. בלעכער די חגיגה און די פארזאמלטע צעגייען זיך אין א צופרידינער שטימונג.

א בנות-קע.

בעלכאטאוו: אין שייכות מיטן פראקלאמירן בנות-חודש איז מוצש"ק וארא איינגיארדנט גיווארן אן-אוונט, וועלכער איז אראפ מיט דערפאלג, לכבוד דער יארצייט פון ה' שמשון רפאל הירש זצ"ל. האט אונדז באשאנקן מיט א רעפעראט לערערן פרל. בע-רענט. בכלל האבן מיר במשך דעם בנות-חודש פיל אויפגיטון פאר דער בנות-באוועגונג. צום סוף פון בנות-חודש איז אויך גי-וועזן די אלגימיינע יערלעכע פארזאמלונג, אויף וועלכע ס'איז אויך פארגיקומען דאס איבערדעקלארירן זיך פון די חברות און ס-איז גיוועלט גיווארן א נייע פארוואלטונג פון: שערמאן, יאסקא-וויטש, לאכמאן, דרעזנער, שימקיעוויטש, קלוג, מארקוס, פיוועל-מאן, סטאראווינסקא דיגה. ביי פול באגייסטערונג און מיט פריש באנייטן מוט טרעט די נייע פארוואלטונג צו צו א פארשטארקטער ארביט אויף אלע גיביטן און מיר האפן בע"ה אויף גרויס דער-פאלג.

די פארוואלטונג.

א הארציקן מזל-טוב!

ווינטשן מיר פרוי ליכטנשטיין און פרוי דודקע-וויטש צו די חתונה פון זייערע קינדער. איר זאלט זוכה זיין צו האבן פון זיי א סך נחת.

פארוואלטונג „בית-יעקב" לאדזש

גייערס-ראיאן.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

ŁÓDŹ, 1 marca 1933

BAJS JAKOW

פרייז 2 גילדן

Rok XI zeszyt 100-1-2-3.

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW"
Łódź, Kilińskiego 44.
Telefon 109-77.

מזל-טוב! א סך הצלחה און די בעסטע גליק-ווינטשן גיבן מיר די געטרייע מיטארבייטערן אין אונדזער באוועגונג לערערין דינה קאבלע-וויטש צו איר חתונה מיט ה' לייב ראבינא-וויטש. אויך ווינטשן מיר מזל-טוב לערערין פאזנער און לערערין טשערניק צו זייער תנאים שרייבן.

צענטראלע „בנות אגודת ישראל"
רעדאקציע „בית יעקב".

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך מיינע ח. פריינדינס **דינה קנאבלעוויטש** צו איר חתונה מיט ה' **לייב ראבינאוויטש** (לאדזש), **מרים האמבורגער** (בענדין) צו איר תנאים מיט ה' **ישעיה שפיץ** (לאדזש) און **רבקה טשערניק** צו איר תנאים מיט ה' **יאקובאוויטש** (לאדזש).

רחל קאפלאוויטש.

א קוואל פון ב—טלבלע ברכות איז מיין הארצי-קער וואונטש דער זייער גיערטער פאמיליע **גוטערמאן** צו דער חתונה פון זייער עלטסטער טאכטער **[illegible]** חי' א שטראם פון גאלד-לייכטנדע זוניג-שטראלן זאל שיינען דאס גליקלעכע לעבן פון איר ליב קינד.

[illegible] **ק. שטערן.**

מיין אידעען-שוועסטער און בעסטע פריינדין פרל. **יהודית קאמינער** צו איר פארלאבונג ווינטש איך א הארציקן מזל-טוב. דו זאלסט זוכה זיין צו בויען דיין הויז אין גייסט פון אונדזער הייליקן אידעאל מתוך הרחבה.

פיעטראקוב. **לערערין רבקה הורוויץ.**

א הארצליכן מזל-טוב ווינטשט אייך

בנות אגודת ישראל
אין פיעטראקוב.

צו דער פארלאבונג פון פרל. **יהודית קאמינער** (גריצע) חשוב ב"י לערערין אין מינסק-מאז. מיט [illegible] (ווארשע), ווינטש איך א הארצ[illegible] [illegible] לעבנס-חבר זיין גע-[illegible] פון אונדזער תורה און אמונה.

ז. בראסלער.

[illegible] פון אונדזער ליבן ברודער **נחום דוד גייער** (ציעכאנאוו) מיט **שיינדל [illegible] אזענשטיין** (פלאצק) ווינטש איך א הארצליכן מזל-טוב. השית זאל באגלייטן אייער עתיד. אייער מזל זאל לייכ[illegible] [illegible]זהרים.

צ[illegible] **[illegible]ערצע גייער.**

פארלאג ג א [illegible] ווארשע.

שוין דערשינען

בש"ט-סימפאניע

פון ש. נאדלער

פרייז 3.60 געבונדן אין א שיינער פראכט-באנד 5.20. פארטא 30 גר. זיך ווענדן פארלאג „אונדזער בוך" ווארשע, דזשעלנע 20, וו. 24.

געלט שיקן נאר אויף: **P. K. O. 20.094**

אויך צו באקומען אין אונדזער אדמיני-סטראציע.

מזל-טוב דיר אונדזער הייסגעליבטער און איבערגעגעבענער פריינדין **חיישע קראוט** צו דיין חתונה מיט ה' **שלמה סיבער.** זאל דער אל-מעכטיקער דיין נייעם לעבנס-וועג מיט הימליש גליק באלייכטן און הערשן זאל ביי אייך תמיד — תורה יגדולה במקום אחד.

דיינע איבערגעגעבענע פריינדנס:

קוטנע. **ליבא מעטאל, שרה פינקלער.**

מזל טוב!

צו דער חתונה פון אונדזער חשובער פרעזעס און שטאלצע, קעמפערן פאר אונדזער הייליקן אידעאל פרל. **חי' קראוט** מיט ה' **שלמה סיבער** ווינטשן מיר אייביק גליק אריכות ימים און צו-פרידנהייט. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אויף די בערג פון יהודה און ירושלים און אייטער שפינען די גאלדענע קייט פון אונ-דזערע אבות.

פארוואלטונג בנות אגודת ישראל

קוטנע. **לערערין א. מארעס.**

א פרייליכן מזל-טוב ווינטשן מיר צו די תנאים פון אונדזער געהעריגער לערערין **י. קאמינער** מיט ה' **פרוזשינסקי** און אונדזער בנות-מיט-גלידערין **פ. גאלדשטיין** מיט ה' **שווארץ** און צו דער חתונה פון אונדזער בנות-מיטגלי-דערין **ע. פלינט** מיט ה' **הארפע.** גליק און צופרידנהייט זאלן אייך אייביק אייער וועג באגלייטן.

פיאסעטשנא. **בנות אגודת ישראל**
לערערין ח. שפירא.

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך צו די חתונה פון פרל. **פערל לאה לעווענהאף** (הרובישאוו) מיט ה' **שיעל בערגער.** זאל אייער לעבן גע-בענטשט זיין מיט הימלישער ברכה.

ווארקע. **לערערין מרים ליפשיץ**

חברה **רבקה טשערניק** צו דיין תנאים נעם אן די בעסטע מזל-טוב וואונטשן פון:

לאדזש **ריווא וואנדיכלאווסקא, מרים גרינבערג, זלאטקע בארנשטיין.**

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטש איך די ג' בית-יעקב-לערערין פרל. **יהודית קאמינער** (גריצע) מיט ה' **פרוזשינסקי** (ווארשע), פרל. **ברכה קארנהאסער** (וויעזבניק) מיט ה' **גוטערמאן** (לאדזש) צו זייער תנאים שרייבן. זאל השי"ת אייער צוזאמענפירונג בענטשן מיט זיין פולער ברכה און אייביקער הארמאניע.

וויערזבניק. **ראצע ראבינאוויטש.**

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער גיוו. ת. לערערין פרל. **שעראדזקא** צו איר חתונה מיט ה' **האמער** (אויזאד). זייט זוכה צו בויען אייער צוקונפט אין גליק און צופרידנהייט אין לאגער פון אונדזערע אבות.

פאביניץ. **בנות אגודת ישראל.**

צו דער פארלאבונג פון אונדזער אידעען-שוועסטער **מרים ראזענעס** מיט **אלתר ווערדינגער,** ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל-טוב. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אויף די בערג פון ציון און ירושלים אין גייסט פון אונדזערע אידעאלן.

בענדין. **בתיה-אמט**
לערערין ראוויטש.

א הארציקן ברכה-פולן מזל-טוב ווינטש איך צו דער פארלאבונג פון אונדזער ערשטער ב. לערערין פרל. **יהודית קאמינער** מיט ה' **פרוזשינסקי** (ווארשע), לערערין פרל. **רבקה טראכטנער** מיט ה' **ראזענבערג** (אסטראוויעץ), פרל. **רבקה בראדבעקער** (וויערזבניק) מיט ה' **טייבלום** (סאכאטשעוו) בויט אייער עתיד מיט גליק און צו-פרידנהייט אין גייסט פון אונדזערע הייליקע אידעאלן.

וויערזבניק. **ברכה קארנוואסער.**

פון טיפן הארצן ווינטשן מיר מזל-טוב אונדזער גיוו. לערערין **רחל שעראדזקא** (פאביניץ) צו איר חתונה מיט ה' **האמער** (אויזאד). גליק און עשירות זאלן אייער גייען לעבנס-וועג תמיד בא-באגלייטן און איר זייט זוכה צו שפינען דעם פאדים פון תורה ומסורה.

לאסק. **בתיה-פארבאנד. לערערין י. וואלד**
ליפעראנט, סאם. גערשט

ברכת מזל-טוב

די הארציקסטע מזל-טוב וואונטשן דריקן מיר אויס אונדזער גיטרייער חברה **מלכה פאסמאניק** צו איר חתונה מיט ה' **באחאק.** איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער הויז אין גייסט פון אונדזערע אידעאלן.

צעלכאוו. **בנות אגודת ישראל**
[illegible] בערענס.

די הארציקסטע מז"ט וואונטשן צו דער חתונה פון אונדזער ל. פריינדן און גיוו. לערערין פרל. **דינה קנאבלעוויטש** מיט ה' **ראבינאוויטש** (לאדזש), די אויך צו דער חתונה פון אונדזער אידעען-שוועסטער **שרה קארענפעלד** (בענדין). מתוך הרחבה זייט זוכה צו בויען אייער הויז אויף די בערג פון ירושלים.

וואלבראם. **לערערין זעלדא קעסטענבערג**
גיוו. שילערנס און בנות אגודת ישראל

מיין פריינדין **שרהלע קארענפעלד** ווינטש איך א הערצלעכן מז"ט צו איר חתונה.

וואלבראם. **מרים זילבערבערג בת הרב.**

ספר פון דער סדרה

א זאמלונג פון אינטערעסאנטע אריגינעלע תורה-ווערטער אויף חמשה חומשי תורה און אויף אלע ימים-טובים פון בעריםטע גאונים און צדיקים. די גרעסטע אויטאריטעטן רבנים און מבינים האבן זיך אויסגעדריקט מיט אנערקענונג פאר אט דעם ספר, וואס בירדיקט אויף גרויס און שיין איינגעבינדן. דער פרייז איז 3.50 מיט פארטא 4 זל. פאר בית-יעקב-שולן נאר 3 זל. פאר אויס-לאנד 65 סענט. צו באקומען ביים מחבר

פ. ז. גליקסמאן לאדזש, זאוואדזקא 16a.

צו באקומען אויך אין אונדזער אדמיניסטראציע.

געלט פריגראוויס: P. K. O. 67.795

מיט גרויס צער דריקן מיר אויס אונדזער טיפסטן מיטגעפיל אונדזער חברטע **חיה גרילאק,** צוליבן טויט פון איר

מוטער ע"ה.

אין אונדזער גרויסן אידעאל זאלסטו א טרייסט געפינען!

דערציערין און תלמידות פון דער זעקסטער אפ-טיילונג פון „בית יעקב".

לאדזש.

אונדזער טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אונדזער ליבע סעקרעטארין פרל. **אסתר ליבערמאן** צום פריצייטיקן טויט פון איר געליבטער **מוטער** ע"ה. אין דער וויכטיקער ארבעט פאר אונדזער אידעאל זאל זי איר טרייסט געפינען.

לערערין צירל קערשטער
בנות-אגודת-ישראל
סקערניעוויץ. בתיה-פארבאנד.

דעם טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אונדזער חברה הערצליך צוליב טויט פון איר

שורעסטער ע"ה

וי אויך חברות סאנדאק באלדזשיקער צוליבן טויט פון זייער

פאטער ע"ה.

בנות-אגודת-ישראל,
פארז. שרה לערנער,
רחל בערגמאן,
חנה ראזענפעלד,
וועגראוו. חנה גוטעסמאן.

דעם טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אונדזער טריי-איבערגעגעבענע פארז. פון עזרת-פארבאנד דאכריש פ[illegible] צו ליבן פריצייטיקן טויט פון איר ליבן

פאטער ע"ה.

אין דער ארבעט פאר אונדזער אידעאל זאלסטו א טרייסט געפינען.

לערערין פ. פראנצוס
עזרה-פארבאנד ב"י ב"י
בתיה-פארבאנד.

מיט ציטערנדע קאפ, פון גרויסע שאל גרייסן טרויער וואס האט באטראפן אונ-דזער באוועגונג מיטן פריצייטיקן טויט פון אונדזער חשובן עסקן. שטיפער פון אונדזער

ר' פישל קליין ז"ל

דריקן מיר אויס דעם טיפסטן מיטגעפיל די חשובע פאמיליע קליין. [illegible] אלמעכטיקער זאל טרייסטן [illegible] די אבלי ציון.

לערערין [illegible]
פלאצק. בית יעקב [illegible]
בתיה-[illegible]
בנות-אגודת-[illegible]
יהודית-[illegible]

דער פאמיליע קליין [illegible] טיפסטן מיטגעפיל אויף [illegible] נאך זייער זון

פישל קליין ז"ל

און ברודער זאל אייך ב"ה טרייסטן [illegible] שוין מער פון קיין שום צער [illegible]

(לערערין פון [illegible])

אונדזער טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אונדזער ליבער חברה [illegible] צוליבן טויט פון איר

מוטער ע"ה.

זאלסט געפינען א טרייסט אין דער גרויסן קרן צו דער ארבעט פאר אונדזער הייליקער אידעע, וואס איז געווען דער רצון פון דיין אומפארגעסלעכער מוטער.

זד. וואלע. בנות-אגודת-ישראל
בתיה, ב"י תלמידות

דער אבאנאם. מוז ביצאלט ווערן פריערדיקס.

געלט שיקן P. K. O. 67.795

א גראטולאציע-אנאנס ביז 20 ווערטער 3 ג.

געלט פאר אנאנסן פריערדיקס!

אנאנסן-פרייזן א גאנצע זייט 2 גילדן,
א האלבע זייט 1 גילדן,
א פערטל זייט 5 גילדן,
אן-אכטל זייט 25 גילדן.

אבאנאמענטס-פרייזן: א יאר (15 נום.) 7 גילדן,
א $^{1}/_{2}$ יאר (1 נום.) 5 גילדן,

מען קען אויך איינצאלן אויף 4 נומערן 2 גילדן.

געזעצט ביי מ. ראזנשטיין, פיעטרקאוו, פל. טריבונאלסקי 4.

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydenzon. Druk. J. Diament Łódź, Kilińskiego 50

הודפס מתוך הארכיון היהודי